

TAKE IONESCU

---

# DISCURSURI POLITICE

II

(1892—1895)

---

PUBLICATE PRIN ÎNGRIJIREA

LUI

CRISTU S. NEGOESCU

PROFESOR

---

PARTEA I

*Discursurile rostite în anii 1892—1893 cu ocazia discuției legilor  
de organizare a Ministerului Cultelor,  
a învățământului primar și normal, a clerului și seminariilor, etc.  
și diverse interpelări.*

---

BUCURESCI

EDITURA STABILIMENTULUI DE ARTE GRAFICE ALBERT BAER  
Strada Numa-Pompiliu, 7—9

1902.

Inv. 11535

Inv. 18805

249675  
308033  
308034

TAKE IONESCU

# DISCURSURI POLITICE

II

(1892-1895)

BIBLIOTECA CENTRALĂ  
UNIVERSITARĂ  
BUCUREȘTI

PUBLICATE PRIN ÎNGRIJIREA

LUI

CRISTU S. NEGOESCU

PROFESOR

PARTEA I

*Discursurile rostite în anii 1892-1893 cu ocazia discuției legilor  
de organizare a Ministerului Cultelor,  
a învățământului primar și normal, a clerului și seminariilor, etc.  
și diverse interpelări.*



BUCURESCI

*Donațiunea Maiorescu*

EDITURA STABILIMENTULUI DE ARTE GRAFICE ALBERT BAER

Strada Numa-Pompiliu, 7-9

1902.

9 (498)(042) 1886/1896

32 (498) (042)

16096.

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA  
BUCURESTI

COTA 58637

CONTROL 1952

RC 92/05

CONTROL 1952

1961

D

B.C.U. Bucuresti



C16096



Take power



## VENIREA LA PUTERE A PARTIDULUI CONSERVATOR

După demisiunea cabinetului presidat de d. general I. Em. Florescu, M. S. Regele incredințase puterea d-lui Lascar Catargi, care alcătui cabinetul său în modul următor :

**Lascar Catargi**, *președ. consiliului și ministru de interne.*

**P. P. Carp**, *agricultură, industrie, comerț și domenii.*

**Al. Lahovari**, *afacerile străine.*

**M. Germani**, *finanțe.*

**Al. Marghiloman**, *justiție.*

**General I. Lahovari**, *rezervă.*

**C. Olănescu**, *lucrările publice.*

**Take Ionescu**, *instrucțiunea publică și cultele.*

Parlamentul fu dizolvat și Camerele cele noi, se întruniră la 25 Februarie 1892. Camera alese de președinte pe d. general G. Manu, iar Senatul alese pe d. G. Gr. Cantacuzino.

La 4 Martie se începu în Cameră discuția adresei, al cărei raportor era d. T. Maiorescu. Luară cuvântul d. V. G. Morțun, în numele socialiștilor, d. Șt. Șendrea și d. C. Stoicescu. Acesta din urmă, în numele partidului național-liberal, făcu procesul guvernului, susținând că e neconstituțional și că nu a respectat libertatea alegerilor.

La acest discurs a răspuns d. Take Ionescu, ministru al instrucțiunii publice :

*D-lor deputați*, ați auzit cum, vreme de două ore, D. Stoicescu, în numele partidului liberal, a pus și a întors o singură cestiuie.

De ce se află la putere partidul conservator și de ce nu este la putere partidul liberal ? Ei bine, d-lor deputați, dacă ar mai trebui o dovadă puternică care să ne arate pentru ce se găsește partidul conservator la putere, iar nu cel liberal, această dovadă se află în însăși cuvântarea D-lui

Stoicescu; căci în acest discurs ați văzut, D-lor cum un partid, care are drept menire să controleze un alt partid și să'î succedă la putere, n'a găsit nimic să vă spună, n'a putut nici să vă desfășure steagul său, nici să vă arate o idee măcar de guvernământ, și n'a făcut de cât o înșirare monotonă a unor fapte mici adunate de ici de colo și să repete învechita acușare că guvernul acesta nu este constituțional, nu este parlamentar. (*Aplause*). Când un partid politic ajunge aci, și ajunge prin o serie întreagă de fapte pe cari ar fi de prisos să le amintesc, atunci acel partid nu are nevoie să se mai uite aiurea ca să vadă de ce nu se mai află la putere; el trebuie să privească la propriile lui păcate, și, recunoscându-le, dacă are încă într'însul putere de viață să caute a le îndrepta spre a mai putea spera că va ajunge odată la putere. (*Aplause*).

De geaba a căutat d. Stoicescu să lege nenorocirea partidului său — dacă este o nenorocire ca atunci când cine-va a fost 12 ani la putere să mai fie cât-va timp în opoziție — de defavoarea regală, care ar fi chemat pe partidul conservator la guvern, iar nu pe D-lor.

De geaba a căutat să atingă purpura regală, mai ales d-sa care altă-dată a cântat ca nimeni altul, și poate chiar cu mai mult talent de cât astăzi, gloria marelui Căpitan.

De geaba a cercat d-sa să ne convingă că Regele a asvirlit busola de pe vasul Statului și s'a îndrumat spre furtună, chiemând pe conservatori la putere, ca și cum vasul Statului român ar fi destinat să cadă în furtună, dacă nu este la putere partidul liberal. (*Aplause*).

Iată o teorie revoluționară, neconstituțională, o teorie care ar face imposibilă viața parlamen-

tară; căci nu este viață liberă acolo unde nu poate ajunge de cât un singur partid la putere.

O spuneți că un singur partid poate fi busola Statului și că ori de câte ori el nu e la putere este primejdie pentru țară; numai d-voastre, numai sectarii pot susține aceasta. D-voastre numai sunteți în stare să pretindeți că singuri d-voastre aveți dreptul să guvernați acest Stat. (*Aplause*).

Și ați spus-o.

Lăsați dar favoarea și defavoarea regală de o parte, uitați chiar și gluma de rău gust cu unele cuvinte ale Majestății Sale și nu mai căutați de cât în d-voastră înși-vă causele stărei d-voastre de azi.

Și dacă este așa, d-lor, ia să vedem puțin, din toate spusele d-voastre, cari sunt acușatiunile ce ne faceți și pentru ce ne contestați dreptul de a sta aci? Ați zis cu drept cuvânt: nu este destul să aveți o majoritate și să fiți la putere; trebuie să aveți și un ideal politic, și puterea de a îndeplini acel ideal. Așa este. Și ați mai zis: nu este destul să aveți o majoritate, trebuie ca acea majoritate să fie bine și liber aleasă din voința țerei. Așa este. Dar când ați voit să ne dovediți că nu avem nici una nici alta, în loc să ne arătați cu dovezi că alegerile n'au fost libere, v'ați mulțumit să amintiți că eu, înainte de a fi în ministerul d-lui Lascar Catargi, am făcut o profeție politică, și anume că sub ministerul d-lui Catargi să nu se aștepte nimeni la alegeri libere; și fiind-că această amintire azi nu vă servea cauza îndestul, ați mai adăugat ceva pe care eu nu 'l am spus: ați adăugat că eu ași fi zis că nu se poate avea alegeri libere cu d. Lascar Catargi singur, că adică aceasta s'ar putea realiza numai cu d. Vernescu împreună, probabil, și cu d. Pake, pe cari, ca pe niște ta-

lismanuri de libere alegeri, ar trebui să'i strângă în brațe toate partidele. Da, înainte d'a fi văzut veri-o dată alegeri sub d. Catargi, basat pe legenda creată de d-voastre, am făcut acea profeție: dar imediat, d-lor s'a însărcinat cine-va să'mi dea dovadă viue că mă înșelasem în prorocirea mea, și aceia ați fost d-voastre, cari v'ați aliat la alegeri cu d. Lascar Catargi în veri-o 6, 7 județe, peste tot pe unde v'a primit, contra celor alte elemente ale opozițiunei de atunci.

Cum ați putut să faceți aceasta dacă prorocirea mea este adevărată? Este natural ca cine-va să se alieze cu un guvern pe care 'l crede oprimator al libertăților publice? (*Aplause*). Iată întâia lecțiune. A doua lecțiune 'mi-a dat'o alegerile făcute sub d. Catargi în toată libertatea și în contra cărora nici n'ați protestat.

Dar de est-timp ați protestat, ați luat 4 județe din 30 și ați încercat să ne dovediți că în acele județe alegerile n'aũ fost libere. Ei bine, cum ați procedat? Ați venit să vorbiți de alegerile de la Bêrlad, și pentru ca să demonstrați că nu aũ fost libere, ne ați vorbit de un d. Chiricuță, al cărui nume nu știũ de ce l'ați pronunțat cu oare-care dispreț, ca și cum acest nume v'ar supăra, și ne-ați povestit unele pretinse conversații ale acestui domn.

Dar aceasta este o dovadă? Și dacă aveți dovezi de adus nu trebuia să veniți cu ele acum când se discută situația generală a țerei, iar nu poveștile lui Chiricuță, ci să atacați alegerile pătate atunci când s'aũ validat titlurile. Ați fugit atunci de discuție pentru că știați că în potriva afirmărilor d-voastre deșarte eram să venim cu documente indiscutabile, și spre risipirea întunecării pe care voiați să o produceți, eram să venim cu facla adevărului și să facem să iasă lumina.

Procedând ast-fel, ați dovedit o mare slăbiciune; n'ați voit, zice d. Stoicescu, să discutați cu ocazia validărei alegerilor, pentru că vă temeți ca unii din d-voastră să nu fie invalidați! Ați avut, d-lor, o teamă deșartă, căci noi nu eram să urmăim după exemplul d-voastre, al liberalilor, cari din 45 deputați cari venisem aici în opoziția-unită, în 1888, întocmiserăți o listă de 18 proscriși, printre cari am avut onoarea de a fi fost și eu.

Dacă ați fi, d-lor, un partid care are un ideal politic, un program hotărât și reforme de îndeplinit, ați veni și ați fi pus în fața proiectelor noastre reformele d-voastre, ați fi spus cel puțin pentru ce nu primiți reformele noastre. Inșă nimic din toate acestea. D-voastră nici nu ați făcut o discuțiune politică când, aducând înainte câte-va nume proprii, ne-ați povestit cum Chiricută a spus cutare sau cutare lucru la urechia cutărui alegător cu ocasiunea cutărei alegeri (*aplause*), și întrebându-vă dacă la Putna au fost alegerile libere, mai libere sub Nicolaidi de cât sub Săveanu, și altele de felul acesta. Să nu vă mirați dar dacă publicul, care ne ascultă și țara care ne citește, va zice că ne pierdem vremea! Ați vorbit de alegerile de la Bêrlad și ați spus că n'au fost libere; cu toate acestea, la ministerul justiției nu este nici o plângere de la Bêrlad. Alegerile nu au fost libere la Focșani, ziceți d-voastră, și cu toate acestea nu e nici o plângere la dosar. Și la Focșani, oraș nu tocmai oponent, a isbutit la colegiul I de Cameră un oponent, la col. I de Senat a fost un loc în balotagiū și la col. al II-lea de Cameră a isbutit un deputat independent.

La Bêrlad n'au fost, ziceți, alegeri libere, atunci când d. Palladi și d. Nicorescu au fost întrecuți cu 110 voturi.

Nu vedeți că chiar rezultatul votului protes-



tează în contra spuselor d-voastre? Dacă erau presiunile de cari vorbiți, ori alegătorii liberali n'ar fi mers la vot—și ei au mers—ori majoritatea noastră era să fie minimă. Dar 110 voturi de majoritate, aceasta nu dovedește de cât un lucru, că trecuse vremea domniei d-lor Palladi și Nicorescu la Bêrlad. (*Aplause*).

Ați vorbit de Bacău și ați spus că aci a fost bătut d. Sachelarie; nu știu dacă acea bătae este adevărată sau nu; căci dacă ar fi adevărată mi-ar părea cu atât mai rău cu cât ar fi, pare-mi-se, a doua ce 'i s'ar fi întemplat d-lui Sachelarie. (*Aplause*).

Acum trec la București. Și aci, d-lor rău faceți că vă pierdeți în mici povești ca să descoperiți care a fost filosofia alegerilor din urmă. Luați cifra voturilor din București și veți vedea că aci, pe când d-voastră ați avut absolut tot atâtea voturi ca și acum nouă luni, noi am avut mai mult de cât acum nouă luni, fiind-că numărul votanților a crescut. Deci libertatea votului a fost mai mare; iar dacă numărul voturilor d-v. nu a mai crescut, cu toată alianța ce ați făcut'o cu d. Pake și cu d. Vernescu, lucrul se explică ușor. Înainte de a fi uniți cu d. Pake, acum câte-va luni, spuneți că el este banditul Bucureștilor și acum v'ați unit cu d-sa. (*Aplause*).

Urmând ast-fel ați dovedit că nedrepti fuseserăți când acușați pe acest om cum l'ați acusat altă-dată, și ați mai făcut și un greșit calcul politic, căci, de și ați luat pe banditul Bucureștilor de tovarăș ca să vă garanteze libertatea electorală, ați rămas tot cum fuseserăți înainte.

Ce e dreptul, după ce alegerile v'au dovedit, sau ați crezut că v'au dovedit că d. Pake nu e bun de nimic, l'ați concediat prin gazetele d-voastre de a doua zi. (*Aplause*).

Și ați mai venit și ați spus că d. maior Fănuță a fost mârjit cu noroiu.

De sigur, d-lor, regretăm faptul; dar găsiți d-voastră că este lucru inexplicabil ca să se întâmple o necuviință, când d. maior Fănuță se pre-sintă în mulțimea bucureșteană <sup>1)</sup>? Dacă d-voastră nu înțelegeți acest lucru și nu vă aduceți aminte de cele ce s'au petrecut la Martie 1888, întrebați pe d-nii D. Brătianu, Fleva, Palladi, Vernescu, pe jumătate dintre ai d-voastre, pe aceia cari au fost cu noi la 14 Martie, și ei vă vor explica lucrul. Și să nu vorbiți d-voastră despre mijloacele ilegale pe care le-am fi întrebuințat noi atunci, mijloace condamnate de d. Stoicescu.

Nu, acea mișcare n'a fost ilegală; ea nu era de cât afirmarea drepturilor noastre cetățenești. (*Aplause*).

Ați mai vorbit de necuviința comisă în contra d-lui Teodorescu.<sup>2)</sup>

Ei bine, acei îndrăsneți au fost dați judecăței. Noi ne am făcut datoria, justiția o va face pe a sa.

Intoarceți-vă acum și d-voastră la alegerile de acum patru ani și arătați-mi dacă, pentru asemenea șapte, d-voastră ați dat în judecată pe cine-va, și atunci numai să ne vorbiți de libertate în alegeri. (*Aplause*).

Dar, d-lor, nu este nevoie să afirm că d-nul Stoicescu singur 'mi-a dat o dovadă că libere au fost alegerile din București. D-sa nē a spus că d. colonel Rasti a făcut să se aresteze de către parchet Baboi, șef de bandă.

Apoi dacă guvernul însuși a dat ordin să se aresteze bătăușii, cum susțineți d-voastră că acei bătăuși erau puși din partea guvernului? Nu se poate explica ca cine-va să pună bătăuși și tot el să'i aresteze.

<sup>1)</sup> D. maior Ath. Fănuță, comandase armata în zilele de 14 Martie 1888 cu ocazia manifestațiilor de stradă de atunci.

<sup>2)</sup> D. Profesor Teodorescu Gh. Dem. ar fi fost umplut de chinoros pe față.

N'a spus tot d. Stoicescu că d. inspector Şuţu a scăpat pe nişte cetăţeni de bătauşî?

Ca acte convingătoare, ca documente de libertatea alegerilor, aţi adus o carte de vizită a unui comisar de poliţie.

D-lor, sunt vesel, căci 'mi aduc aminte, cum acum câte-va luni, în vremea aliatului d-voastre <sup>1)</sup> de azi, aveţi tot drept documente un topor şi cadavrul lui Meschiu.

În nouă luni aţi ajuns de la topor la o carte de vizită, aceasta dovedeşte că aţi făcut un mare progres. (*Aplause*).

Vom ancheta, d-lor, faptele relative la Melinescu, care tăgăduieşte că a scris acea carte de vizită, acea carte pe care nu am văzut'o, căci aţi ținut'o ascunsă. Vom cerceta şi vinovatul va fi pedepsit.

Mi e teamă însă că după ce'l vom da noi afară pe autorul cărţii de vizită, să nu'l luaţi d-voastră, cum aţi luat pe proprietarul toporului tot ca să garantaţi libertatea alegerilor. (*Aplause*).

Dar d-voastră, d-lor, nu v'aţi mulţumit numai cu atât, v'aţi luat şi rolul de censor al Coroanei. Ei bine, acest drum la d-voastră, d-le Stoicescu, este un lucru cam nou şi de aceea se vede că mergeţi cam pe dibuite.

D. Stoicescu ne-a spus că Majestatea Sa ar fi făgăduit că alegerile vor fi libere, că de fapt ele nu au fost libere, şi că, prin urmare.... concludiunea n'a tras'o d-sa, dar ea reiese din ceea ce a spus — că, prin urmare, Regele este acela care a făcut alegerile şi care nu le-a făcut libere. Şi toate acestea s'au întâmplat fiind că Regele s'a despărţit de popor, pentru că nu mai sunt d-lor la putere, ca şi cum poporul se com-

<sup>1)</sup> D. Em. Protopescu-Pake.

pune numai din d-lor, iar nu din toată suflarea românească. (*Aplause*).

Cam acestea sunt, dacă nu mă înșel, toate faptele pe cari le ați putut spune în privința alegerilor. Ați mai spus un lucru, ați zis: do-vadă că alegerile n'au fost libere e că singuri d-voastră în Mesagiū ați pus în gura Majestăței Sale: «eșiți din alegerile generale», fără a adăoga și libere. D. Stoicescu ar fi voit să cerem de la Majestatea Sa un brevet de capacitate și de bună purtare, să o punem să afirme că alegerile au fost libere!

Nu am voit să o facem, nu era corect să o facem. Și d-voastră, cari ne-ați criticat așa de amar pentru că am spus în Mesagiū că țara 'și-a manifestat ideile sale, ce ne-ați fi zis dacă ne am fi exprimat cum ar fi dorit d. Stoicescu?

A fost un partid care a făcut aceasta: d. Brătianu, în ultimele două Mesagii. Noi n'am voit să călcăm pe o urmă așa de rea și să ne decernem ca d. I. Brătianu...

D. R. Stanian: Brătianu e mort...

D. Take Ionescu, ministrul instrucțiunei publice: d. Stanian face rău de mă chiamă la respectul memoriei d-lui I. Brătianu.

Eū am arătat respectul meu pentru Brătianu nu mort, ci în vieță, și pentru Brătianu când era mai departe de cât ori când de a se întoarce la putere, atunci când, în contra mai tuturor prietinelor d-voastre de astă-zi, în această Cameră, fără nici un gând de reîntoarcere în rîndurile d-voastre — urma v'a dovedit'o — am combătut, cum am făcut'o, darea în judecată! <sup>1)</sup>

Memoria lui Ion Brătianu!... Dacă e cine-va care nu a avut respect pentru dēnsa, sunteți

<sup>1)</sup> Take Ionescu, *Discursuri politice*. Vo. I. (1886-1892), pag. 274 și pag. 327.

d-voastră cari, câte-va luni după ce a murit, ați dat mâna cu acei cari au vrut... (*aplause prelungite*) să-l trimită la Văcărești,<sup>1)</sup> nu pentru alegeri nelibere, ci pentru fapte cari cad sub aprecierea dreptului comun, fapte cari aveam adâncă convingere că nu erau adevărate! Lăsați dar în pace memoria lui Ion Brătianu; eu față de dînsul mi-am făcut datoria.

Acum, d-lor, după ce n'ați putut să dovedeți nimic în privința alegerilor, ia să analizăm a doua parte a vorbirii d-voastre.

Ne întrebați: pentru ce stăm aci? Stăm aci pentru că nu puteți să veniți d-voastre. (*Aplause*).

Și pentru ce nu puteți să veniți d-voastră?

Vă întreb mai întâiu: cine sunteți? De când v'ați unit cu o parte din foștii disidenți? Cari vă sunt ideile? Unde vă e programul? E aci o cestiune de origină peste care nu se poate trece.

D. Stoicescu a spus: opoziția unită, prin mijloace revoluționare, extralegale, violente, a răsturnat partidul liberal. Ei, vă întreb; tovarășii noștri din opoziția unită iscălesc ei această declarație? Știu că d. Stoicescu ar voi să lege firul ca și când la 1.4 Martie s'a întrerupt fericirea neamului românesc; dar până ce nu veți lichida între d-voastre acest mic diferend, cum vreți să veniți la guvern?

Dar programul? De patru ani s'a vînturat în această țară o mulțime de reforme, de idei: reforma impozitelor, reforma agrară, administrativă, judecătorească. V'ați spus cuvîntul d-voastre ca partid asupra verii-unuia din aceste idei? Ați tăcut muți ori de câte ori era vorba de idei, pentru că vă era teamă că afirmînd pe unele să nu pierdeți din partizanii d-voastre. Iată de ce numă-

<sup>1)</sup> Aluzie la grupul d-lui G. Vernescu.



rul alegătorilor d-voastre scade ; iată de ce chiar în Ploești, n'ați trecut la colegiul al doilea de cât cu 40, 50 voturi mai mult de cât conservatorii. Iată, d-lor încă o dată, de ce sunteți în opozițiune. Cusurul trebuie să 'l căutați în înși-vă d-voastră. După ce ați căzut de la putere, în loc să vă ziceți că era rândul d-voastre de a sta în opoziție și de a exercita un control serios, în loc să studiați nevoile acestei țări, să vă strângeți împrejurul unui șef și unui program, și să veniți pe baza lui să cereți încrederea națiunii, ca moștenitorii firești ai partidului conservator, d-voastre din contra, n'ați trăit de cât din două idei : cea d'ântei, că vi s'a făcut o nedreptate luându-vi-se puterea și a duoa că d-voastre trebuia să încălecați iarăși la putere peste câte-va luni.

Și, vecinic preocupați de aceste idei, în timp de opoziție, n'ați avut vreme nici să vă purificați în ceea ce privește personalul, nici să vă hotărâți în ceea ce privește ideile nouă, pe baza cărora să fiți în drept a cere încrederea țerei, nici să înlăturați acele alianțe cari dacă te ajută în opoziție le plătești prea scump după ce ai ajuns la guvern.

Și atunci, d-lor, toată activitatea d-voastre de patru ani a fost niște perpetue friguri intermitente.

Din când în când ați ridicat tonul pînă la cer ; sângele curgea șiroaie încă de la primele alegeri ce s'au făcut fără să fi fost d-voastră la putere, atunci când n'ați reușit să intrați de cât 3—4 în Cameră, atât erați de populari, și din cari nici unul n'a luat cuvântul.

După d-voastră, asasinatale curg de când suntem noi la guvern ; n'a fost alegere comunală, județeană, alegere cu caracter politic, în care să nu ziceți că au operat bande de asasini, că au fost morți cu sutele ; ați născocit pînă și pe coșarii din zilele trecute pe cari i-ați dus la

Palat ca să dovedești cu documente Regelui că ai fost bătăi în alegeri. Ori de câte ori era vorba însă de o reformă, de o cestiune înaltă, tăceai muți, nu spuneai nici un cuvânt, nici în presa d-voastre, nici în Cameră unde deputații d-voastre păstrau o prudentă tăcere. Azi chiar nu ve sculați unul ca să discutați Adresa noastră la Mesagiū, să spuneți că nu primiți reformele noastre, că aveți d-voastră altele mai bune.

În fața descompunerii continue și treptate a partidului d-voastre, s'a întărit cel-l'alt partid. De ce ve supărați? Dar d-voastră ne prevestiți că nu suntem omogeni, că o să ne desbinăm. De lucrul acesta ar trebui să vă bucurați dacă vă simțiți în stare să luați puterea, să vă întristați dacă sunteți atât de patrioți în cât să recunoașteți că nu puteți lua guvernul; vă temeți să nu rămână puterea vacantă dupe căderea noastră; dar atunci de ce ve feriți?

Ei bine, d-lor, speranțele vă sunt deșarte. Reformele ce am promis țerei, prin apelul nostru, le vom realiza; asupra lor suntem pe deplin de acord; nu există între noi o altă rivnă de cât aceea de a face binele, și puteți fi siguri că veți avea în fața d-voastre un guvern tare și o majoritate unită, și că e mai urgent acum de cât ori-când să vă organizați, să vă reculegeți, să vă modernizați. (*Aplause*).

De cât să vă jucați copilărește cu acele perpetue plângeri, ba că cutare comisar a făcut cutare lucru, ba că guvernele nu sunt constituționale ori de câte ori nu sunteți d-voastră la putere, mai bine ați întreprinde o operă mai mare și mai frumoasă, la care suntem cu toții interesați, d-voastră, noi și țara, organizându-vă, ne mai venind aci cu urile, cu pasiunile trecutului și cu glumele prezentului, ci prezentându-vă cu un pro-

gram de reforme pe care 'l ați opune programului nostru ; sau, dacă nu puteți încă aceasta, mai bine ne-ați ajuta pe noi în opera noastră până ce veți fi și d-voastră în stare să luați cârma țerei cu folos pentru ea.

Nu voiți să luați această cale ; sperați să câștigați din certurile celor-l'alți ? Ei bine, a trecut vremea aceea ; nu veți mai câștiga nimic din cearta majorității ; tot ce veți câștiga, veți câștiga prin propria d-voastră muncă.

Iată, dacă îmi dați voe să vă o spun, cauza pentru care sunteți în opoziție și pentru care și țara s'a rostit atât de puternic în alegerile trecute în contra d-voastre.

Dar cum să discutăm cu d-voastră Adresa ?

D-voastre n'ați specificat nici o idee, nu ne ați opus nimic ; v'ați mulțumit numai să ne spuneți că suntem inconstituționali, fiind-că nu sunteți d-voastră la putere, căci cam așa zicea d. Stoicescu în discursul său de adineaori când afirma că Regele a sfâșiat Constituția, fiind-că a asvêrlit busola, și că busola este partidul liberal ; că prin urmare, guvernul actual nu e constituțional, fiind-că nu e partidul liberal la putere.

Vă puteți închipui că nu pe tonul acesta vom putea discuta cu d-voastră.

Pe câtă vreme opinia publică susține un guvern și guvernul are o majoritate în Parlament, nu poate fi vorba de guverne neconstituționale și de guverne constituționale. Nu sunt, d-lor, de cât guverne bune și guverne rele.

Guvernul partidului d-voastre a sfârșit ca un guvern rău ; și numai atunci când veți dovedi că guvernul actual nu este un guvern bun, numai atunci veți avea dreptate. Până atunci însă mai aveți puțină răbdare. (*Aplause*).

## ORGANISAREA ADMINISTRATIUNEI CENTRALE

A

### MINISTERULUI CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNEI PUBLICE

---

În ședința de la 14 Aprilie 1892, d. Take Ionescu a depus pe biroul Senatului proiectul de lege pentru reorganizarea administrațiunii centrale a Ministerului cultelor și instrucțiunii publice.

Acest proiect fu cercetat fără întârziere în secțiunile Senatului și în ședința de la 6 Maiu se începu discuțiunea prin citirea raportului d-lui Gr. G. Tocilescu.

I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei luă cel d'ântiū cuvântul spre a combate proiectul de lege în ce privește noua organizare data administrațiunii cultelor la minister.

Ministrul răspunde îndată :

*D. T. Ionescu, ministrul cultelor și al instrucțiunii publice:* D-lor senatori, este, pentru mine, o mare părere de rău că de câte ori am venit în incinta acestui onor. Senat cu un proiect de lege relativ la departamentul a cărui conducere mi-este dată, fie că era vorba de monumente, fie că se ocupa de pietroae, său știū și eū de ce, am găsit tot d'a-una aceeași neîncredere, aceeași îngrijire din partea I. P. S. Sale.

Și în adevăr, d-lor senatori, e foarte nemeritată această neîncredere, această îngrijire; căci căutând cu cea mai mare scrupulositate dacă a fost ceva în toată administrația mea de 5 luni, care a putut să supere pe I. P. S. S., nu găsesc absolut nimic, și nu mă voiū da învins de cât atunci când mi se va arăta acele fapte. Acum,



ca să reviu la legea de față, mă întreabă I. P. S. S. Părintele Mitropolit: ai de gând, într'un mod indirect, pe sub ascuns, să dai Statului mai mari atribuțiuni de cât are astăzi? Această presupunere, dați-mi voie, s'o resping cu o legitimă indignare; ar fi a nu cunoaște nici pe guvern, nici pe Parlamentul care ne susține, nici pe mine, — și fie-mi permis a pune și umila mea personalitate în urma acestor două mari factori, — dacă ați crede că chiar atunci când am avea credință că e bine pentru Statul român să aibă nouă atribuțiuni, am căuta să le punem pe sub ascuns și într'un mod indirect, și nu am avea curagiul s'o spunem clar și pe față și țerei și I. Prea Sf. Voastre. Respingem asemenea acuzări, pe cari nu le merităm; căci dacă noi, guvern, putem să avem cusururi, apoi o calitate nu ne-o veți tăgădăui, și acea calitate este că am avut curagiul, în toate proiectele de legi ale noastre, să spunem verde ceea ce credem noi că este bine pentru această țară, să afirmăm opiniunile noastre, să triumfăm cu ele, dacă vor fi ale țerei, să cădem iar cu ele dacă nu vor fi ale țerei; și pe mine, pe câtă vreme mă veți vedea aci, să credeți că nu voi veni nici o dată cu dispozițiuni ascunse, indirecte; fiți siguri că voi veni pe față și nu mă voi teme absolut de nimic, pe câtă vreme voi avea încrederea țerei și încrederea Coroanei.

Și acum, d-lor, să vedem articolul despre care este vorba; căci înțelegeți, la urma urmelor, situația ministrului care nu se poate mișca, care nu poate aduce nici o reformă, fără ca la fie-ce pas să fie bănuț și întrebat: «dar în fundul inimii ce aveți?» E o situație imposibilă, e o confesiune chiar prea des repetată; fidelilor nu li se cere de cât de patru ori pe an să se pove-

16096.





dească ; eu nu pot să mă spovedesc aci de câte ori vii în Senat cu veri-un proiect de lege (*Aplause*).

*I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei* : Mă iertați ; noi nu am avut asemenea pretențiuni.

*D. T. Ionescu, ministrul cultelor și al instrucțiunii publice* : Eu v'am ascultat până acum, și tot Senatul, cu mult calm ; și dacă astăzi ies din calmul meu, este că pentru întâia dată un ministru de culte a presintat în legea instrucțiunii și ceva în privința clerului, și ceva foarte cuviincios, și totuși sunt ast-fel primit de I. P. S. Ta ! Aceasta va fi o lecțiune pentru succesorii mei. Au fost multe legi de organizație a Ministerului instrucțiunii publice, nici una însă afară de a d-lui Urechia nu se ocupa de organizația serviciului cultelor ; cultele rămăneau în starea de mai înainte, și poate că au fost mai cu minte predecesorii mei de cât mine în această privință. Cum, d-lor senatori, până acum toată administrația cultelor era lasată unui singur șef de biuroù ; el în tot Ministerul de culte avea a se ocupa de administrația părții civile și a dreptului Statului în ceea ce privește cultele, așa în cât ar fi trebuit ca I. P. Sf. Prelați să aibă a face cu un simplu șef de biuroù. Am crezut, însă, că e bine ca atunci când reformăm acest minister să reformăm și partea cultelor ; atunci când ridicăm serviciul instrucțiunii publice, să 'l ridicăm și pe al cultelor, și eu, la început, venisem mai modest ; venisem cu un cap de serviciù ; dar în tot răstimpul acesta m'am gândit că e bine să fac o direcție și la culte, după cum e și la învățămînt, am mers mai departe : de unde astăzi vă găsiți față cu un șef de biuroù, un excelent funcționar de alt-fel, dar cărui nu 'i se cere nimic, nici un titlu de admisibilitate, nici o condițiune,

am spus că viitorul director al cultelor va trebui să fie *doctor sau licențiat în teologie, sau în litere*, dacă nu vom găsi de o dată în teologie; și am căutat de pe acum să mă asigur de o persoană, un profesor de la facultatea de teologie, pentru ca dânsul să poată trata și cu I. P. S. Voastră în cesiunile de cult. Și în schimb, d-lor, mi se face un proces de intenționi, care vă voiü dovedi imediat că n'are nici măcar aparența unui proces întemeiat, și care, la urma urmelor, ar trebui să ne ducă la această concluziune: că în loc d'a dori să ne ocupăm de reforma cesiunii clerului, pe care o cereți într'una, mai bine căutați să ne descuragiați...

*P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos*: Dacă n'ați adus'o, cum vreți s'o discutăm?

*D. ministru al cultelor și al instrucțiunei publice, T. Ionescu*: Vă voiü răspunde și la aceasta.

Mie, mi se pare că acest exemplu ce se întemplă cu simpla creare a unei direcțiuni a cultelor ar fi de natură să descuragieze pe alții, cari n'ar avea hotărîrea și persistența, pe care o am eă; și vă asigur că o am și voiü duce-o pînă la sfârșit, și cred că vom reforma și soarta clerului mirean, și soarta învățămîntului, și cele-l' alte ramuri ale organismului Statului.

Ce este, d-lor, în acest articol?

Iată o lege care organizează Ministerul, care hotărăște să fie în Minister mai multe direcțiuni complete, adică una a învățămîntului primar și a școalelor normale primare, o direcțiune a învățămîntului secundar și superior, și o altă direcțiune a cultelor.

Ce face pe urmă o asemenea lege care desparte în trei singura divisiune de azi, divisia tuturor școalelor și cultelor din țară? Neapărat că

trebuia să împartă în trei atribuțiunile divisiunii de azi.

Să trecem la împărțirea materiilor, căci aci se crede că noi ascundem usurpare de atribuțiuni. Copii ne credeți! Dar nu cum-va o lege administrativă, care nu are să creeze atribuțiuni, ci doar să le repartizeze, le va crea indirect?

Nu este vorba de creare de atribuțiuni într'o lege care organizează biourourile unui minister. Atribuțiunile Statului se găsesc în legile organice, în legea Sfintului Sinod, care, ori-ce ar zice I. P. S. Sa, este tot o lege eșită din suveranitatea națională; căci este o lege votată de Cameră, de Senat și sancționată de Rege, este o lege care a eșit din voința suverană a națiunii. (*Aplause*).

Credeți I. P. Sfinția Voastră că am avea copilăria și micșorimea de suflet ca să ne atingem de legile organice printr'un simplu articol de împărțire de atribuțiuni într'o lege de împărțire de hârtii?

*I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei*: Protestez în contra unor asemenea acușări.

*D. ministru al cultelor și al instrucțiunii publice, T. Ionescu*: Dacă I. P. S. Voastră aveți dreptul să apărați demnitatea I. P. S. Voastre; dacă I. P. S. Voastre represințați puterea spirituală, noi cari stăm pe această bancă, represintăm și noi ceva: represintăm puterea temporală și suveranitatea națională, și de aceea nici eu nu pot să 'mă plec fruntea, nici să stați cu un pas mai jos. (*Aplause*).

Acum, d-lor, ca să vă arăt cât de nedreaptă este bănuiala, să vă citesc regulamentele actuale ale Ministerului și să vedeți — și rog pe Senat să mă ierte dacă am pierdut puțin sângele rece cu care ași vrea tot-d'a-una să mă presint d'inain-

tea sa — cât de nedreaptă este acuşaţiunea. Iată regulamentul de la 1866, iată ce spune acel regulament :

Biuroul administraţiunei, biuroul cultelor :

a) Biserici, schituri, monastiri, în privinţa materialului.

b) Infiinţările din nou de biserici de veri-ce cult. Reparaţiuni.

d) Eparhiele.

a) Hirotonii şi călugării de veri-ce cult.

b) Numirea funcţionarilor bisericeşti de toată treapta şi de veri-ce cult.

c) Poliţia eclesiastică şi ceremoniile bisericeşti.

Iată acum şi regulamentul de la 1889 — şi n'a reclamat nimeni în contra regulamentului, de şi el nu s'a făcut pe cale legislativă ;

d) *biurout; cultele*: numirea personalului clerical şi monachal; — cestiuni relative la administraţiunea eparhiilor; statistica cultelor din ţară şi a personalului nostru clerical şi monachal, etc., etc.

Şi eu n'am zis nici atât, şi vă voi explica pentru-ce

Ce am făcut eu ? Din aceste regulamente cari n'au pentru ele de cât iscălitura puterei executive, când am venit cu o lege care să pună ordine unde era desordine, a trebuit să pun în ea şi atribuţiunile acestei *direcţiuni* a cultelor. Să vedem dacă în aceste atribuţiuni am spus un singur cuvânt din care să poată să 'şi închipuiască cine-va că este vorba de o usurpare, nu fâţişă şi demnă de noi, dar de o usurpare ascunsă şi nedemnă de noi.

Direcţiunea cultelor are în atribuţiunile sale : «administraţiunea generală a bisericilor, schiturilor, monastirilor». Aci 'mi răspunde I. P. S. Sa : administraţiunea spirituală o avem noi ; evident că da. Ce ! Am spus că o am eu singur ? Am spus că ceea ce legile organice 'mi dă dreptul să am, va face parte din direcţiunea cultelor ?

Ce! Voiți să faceți parte din direcțiunea comptabilității saū arhitectonică?

Mai departe în lege se zice: «personalul clerical și monahal». Vedeți cât de modest și cât de clerical sunt, căci am zis numai *personalul*, n'am zis *numirea personalului ca la 1889*; căci cestiunea numirilor este o cestiune întregă; dar despre personalul clerical și monahal n'am nici o hârtie în minister? (*Ilaritate*). Aceste hârtii vreți să le trimit la serviciul comptabilității? Ori trebuie să le trimit la direcțiunea cultelor din momentul ce se înființează această direcțiune? Dar de aci să se zică: ai să 'ți arogî drepturi asupra monahilor și monahelor cari nu le aveai — distanța e enormă.

Dar pentru numele lui Dumnezeu! Se spune unde-va că 'mi dă legea aceasta veri-un drept? Ce spune? Că tot ce vine la Minister, pe baza legilor organice, relativ la monachiū, se va distribui la direcțiunea cultelor, nu la altă divisiune. Mai departe: «înființare de noiū biserici». Aceasta este o cestiune mare; atât proiectul asupra clerului mirean făcut de repausatul mitropolit Calinic, cât și proiectul d-lui Codrescu și și al d-lui Filipescu — vedeți că le cunosc pe toate — cât și proiectul majorității Camerei și al Sf. Sinod, și al d-lui Maiorescu, cât și al secțiunilor Senatului, toate se ocupă cum aū să se înființeze noiū biserici. Cestiunea este însemnată; nu o resolvăm acum; căci dacă am face-o, atunci de ce are să se ocupe legea clerului mirean?

Ori-cum ar fi lucrul, fie că se lasă la toată lumea să facă biserici, fie că se pun condițiuni de a se asigura un fond când se face o biserică, fie că se spune că trebuie voia ministrului, ori că trebuie numai știința lui, ori-ce va fi în o lege



trecută, prezentă sau viitoare, hârtiile în această privință vor merge la direcțiunea cultelor.

Maî departe : «de ori-ce cult». Aci I. P. S. Sa vrea să 'mă dea atribuțiunii cari nu le am ; vrea să mă facă și mare rabin, etc. Eū nu primesc aceasta ; eū, autoritatea spirituală o respect pentru toți, și voiū respecta și pe a marelui rabin și pe a șeicului islam ; căci dacă sunt reprezentant al puterei temporale, n'am nici un amestec în cele spirituale.

Maî departe : «ceremoniile bisericestî».

Credeți că nu are nimic a face Ministerul cultelor cu ceremoniile bisericestî ? De sigur că n'am pretențiunea să officiez eū ; dar mâine dimineață am să iscălesc o hârtie privitoare la ceremoniile bisericestî când voiū comunica I. P. S. S. Mitropolitului Primat că un *Te-Deum* se va oficia la Mitropolie.

Iată dar o hârtie privitoare la ceremoniile bisericestî. De unde voiți să iasă acea hârtie ? De la comptabilitate ? De la serviciul arhitectonic ? Aceasta este o lege care împarte hârtiile la diferitele servicii, iar nu o lege care creează Statului alte atribuțiuni de cât acelea pe cari le are în virtutea legilor organice. Maî departe, d-lor : «poliția eclesiastică a tuturilor cultelor din țară».

După legea actuală a Sf. Sinod, consistoriile judecă pe preoți cu apel la Sf. Sinod. Dar când sfințiile voastre judecați un preot și 'l caterisiți, dacă ar fi funcționar al Ministerului, să nu faceți cunoscut acest lucru Ministerului ? Hârtia prin care mi se face cunoscut aceasta unde să meargă ? La șeful cabinetului ? La comptabilitate ? La serviciul arhitectonic ? (*Ilaritate*).

'Mă pare rău că sunt silit să vorbesc maî mult de cât ași dori ; dar n'ar fi rău să vă istorisesc o anecdotă care nu privește pe I. P. S. Lor,

faptul fiind petrecut de mai mult timp. Debutam ca avocat, și știți că la debut una din plăcerile avocatului tîner este să pledeze cauzele grele. Trece și aceasta ca toate lucrurile de tinerețe. Am apărut alături cu colegul meu d. deputat C. Arion și cu d. C. Disescu — dar fără de succes, trebuie să o spun spre onoarea magistraturei noastre — pe un preot din București, care făcuse o escrocherie complicată cu un sacrilegiu, căci convinsese pe un seminarist, dat afară din seminar, că el are mijlocul să 'l popească; îl dusese într'o odăiță din calea Șerban-Vodă, făcuse acolo simulacrul de popire și acel idiot a crezut că 'l popise, și în timp de 2—3 luni, s'a instalat la un sat pînă a venit preotul adevărat.

Aceasta se petrecea acum 10 ani. După cât-va timp 'mă-am pus candidatura de deputat la colegiul III de Ilfov. Intre cei mai aprigi susținători ai mei vîd pe unul, care 'mă zice: «Eū sunt al d-tale». Recunoscuî pe preotul pe care 'l apăraseram, și el 'mă spuse: «Eū sunt, pst!... Am fost iertat». Ei! credeți că n'ar fi fost bine să se comunice aceasta și Ministrului cultelor?

*P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos:* Cine l'a iertat?

*D. ministru al cultelor:* V'am spus că sunt 10 ani d'atunci.

*P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos:* Dar n'ați pledat cauza la consistoriū?

*D. ministru al cultelor:* Nu, la tribunal, și tribunalul 'l condamnase la 6 luni închisoare; dar a fost iertat...

Mai departe (art. 9); «fondul milelor, statistica cultelor și a personalului clerical și monachal».

Nu voiți să avem o statistică în minister? Nu voiți să știm câți preoți sau monachi sunt

în țară? Căci d-voastră în definitiv, propuneți un lucru pe care eu unul îl primesc cu plăcere, dacă l'ar primi și colegii mei din cabinet: propuneți să se șteargă Ministerul cultelor. Eu primesc dacă este vorba să îl treceți la alt minister, însă să vedem dacă aceasta este cu consimțământul guvernului; dar ca să voiți să suprimați Ministerul cultelor fără să treacă la alt minister, aceasta nu se poate.

Prin urmare, încă o dată: nu suntem oameni capabili de a ascunde nimic din ceea-ce prezentăm Camerilor și cred că toată politica noastră a dovedit-o; dacă găsim că este ceva bun de făcut, noi spunem, toate ce voim, franc și fără nici o șovăire.

Nu este nici o dispozițiune în această lege în ceea-ce privește Biserica și Statul. Ea nu coprinde de cât dispozițiuni pentru distribuirea hârtiilor de la biuroul cultelor de astă-zi la noua direcție.

Nu am făcut, d-lor, de cât am înălțat serviciul cultelor din minister; căci până acum era un *șef de biuro* în capul acestui serviciu și acum am pus un *director*, convins că am făcut un serviciu bisericeii și că m'am arătat respectuos către dânsa. De aceea vă rog să bine-voiți, d-lor senatori, a vedea că nu este nici un motiv de îngrijire în legea aceasta în ceea-ce privește biserica. (*Aplause*).

Luni 8 Maiu, se urmă la Senat discuția proiectului de lege pentru organizarea administrațiunii centrale a Ministerului cultelor și al instrucțiunii publice. Vorbiră I. P. S. S. Mitropolitul primat, ca să ceară oare-care lămuriri în privința art. 9, d. G. Mârzescu care combătu proiectul și I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei ca să afirme din nou autoritatea capilor Bisericei față de Stat. Răspunse mai întâiu raportorul d. Gr. G. Tocilescu și apoi ministrul. După acest discurs proiectul de lege fu luat în considerație și apoi votat, după oare-care discuții în ședința de la 9 Maiu cu 50 voturi contra 2.

Iată discursul d-lui Take Ionescu :

D. *Take Ionescu ministrul cultelor și al instrucțiunii publice* : D-lor senatori, discuțiunea generală, care astăzi d'abia a început, fie'mi permis să o zic, a luat imediat alte proporțiuni de cât acelea ale proiectului de lege care s'a propus desbaterilor d-voastre. (Aprobări). Și dacă a luat, d-lor, aceste proporțiuni, mă aștept ca unii dintre d-voastre să acuse pentru aceasta numai pe d. raportor, pe când dacă ar vrea să fie drepti ar trebui să mărturisească că ceea ce s'a petrecut aci și, prin urmare, exploziunea d-lui raportor nu este de cât efectul unor agitațiuni încpute de mult aiurea și cari puteau să rămână, și din partea mea ar fi rămas fără răspuns, căci ele nu m'aun turburat, dupe cum nu m'aun turburat nici exemplul lui Moțoc, nici al lui Eutrop ; căci dacă știam mai d'inainte acest mare adevăr, că «vanitatea vanităților și toate sunt vanități», mai știam însă că acest adevăr în inimile active are și un corectiv : «muncește în tot-d'a-una fără să te preocupi de vanitatea vanităților, și nu pierde ziua de astăzi de teamă că poate să

sosească și nimicnicia de mâine», (*Aplause*). Eă, d-lor, ași fi lăsat să treacă și pe Moțoc, și totuși m'ași fi preocupat numai de proiectul de lege, care nu am nici pretențiunea de a susține că coprinde întreaga reformă a învățământului, dar nici falsa modestie de a'l coborî la un simplu regulament al serviciului Ministerului, la care vrea să mă reducă d. Mârzescu, pentru că nu ași avea norocul să fac parte din învățământ. D. Mârzescu știe foarte bine că mi-a fost imposibil să fac parte din învățământ, fiind-că în cei zece ani de când m'am întors în țară nu a fost catedră vacantă, și poate că este una din regretele vieții mele aceasta, regret care vă face de la început să vedeți că n'am pornit nici cu spirit de ură, nici cu spirit de judecată nedreaptă pentru corpul didactic. Eă, dacă eram însuflețit de sentimentele ce cu atâta dărnicie mi se împrumută, n'ași fi primit să fiu ceea ce se chiamă, dupe lege, capul corpului didactic; căci sunt, d-lor, capul corpului didactic, cu toate cuvintele de rău gust pe cari le debitează unii din membrii corpului didactic la adresa șefului lor legal.

Dacă aveam acele sentimente m'ași fi mulțumit să trec aiurea la alt departament, dacă eram animat de deșarta glorie de a fi și eă unul din cei 87 miniștri astăzi în viață, câți numără această fericită țară!

Nu, d-lor senatori, ceea ce m'a împins este numai dorința de a lucra la această reformă a învățământului, pentru care eă am norocul să sosesc la timpul oportun, căci acesta este norocul meu; și dupe cum reforma magistraturei s'a putut face acum patru ani fiind-că se copsese, așa și reforma învățământului se va face acum fiind-că s'a copt; acesta e singurul și unicul meu



faptul fiind petrecut de mai mult timp. Debutam ca avocat, și știți că la debut una din plăcerile avocatului tîner este să pledeze cauzele grele. Trece și aceasta ca toate lucrurile de tinerețe. Am apărut alături cu colegal meu d. deputat C. Arion și cu d. C. Disescu — dar fără de succes, trebuie să o spun spre onoarea magistraturei noastre — pe un preot din București, care făcuse o escrocherie complicată cu un sacrilegiu, căci convinsese pe un seminarist, dat afară din seminar, că el are mijlocul să 'l popească; îl dusesese într' o odăiță din calea Șerban-Vodă, făcuse acolo simulacrul de popire și acel idiot a crezut că 'l popise, și în timp de 2—3 luni, s'a instalat la un sat pînă a venit preotul adevărat.

Aceasta se petrecea acum 10 ani. După cât-va timp 'mă-am pus candidatura de deputat la colegiul III de Ilfov. Intre cei mai aprigi susținători ai mei vîd pe unul, care 'mă zice: «Eū sunt al d-tale». Recunoscuî pe preotul pe care 'l apărasem, și el 'mă spuse: «Eū sunt, pst!... Am fost iertat». Ei! credeți că n'ar fi fost bine să se comunice aceasta și Ministrului cultelor?

*P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos:* Cine l'a iertat?

*D. ministru al cultelor:* V'am spus că sunt 10 ani d'atunci.

*P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos:* Dar n'ați pledat cauza la consistoriu?

*D. ministru al cultelor:* Nu, la tribunal, și tribunalul 'l condamnase la 6 luni închisoare; dar a fost iertat...

Mai departe (art. 9); «fondul milelor, statistica cultelor și a personalului clerical și monahal».

Nu voiți să avem o statistică în minister? Nu voiți să știm câți preoți sau monachi sunt

în țară? Căci d-voastră în definitiv, propuneți un lucru pe care eu unul 'l primesc cu plăcere, dacă l'ar primi și colegii mei din cabinet: propuneți să se șteargă Ministerul cultelor. Eu primesc dacă este vorba să 'l treceți la alt minister, însă să vedem dacă aceasta este cu consimțământul guvernului; dar ca să voiți să suprimați Ministerul cultelor fără să treacă la alt minister, aceasta nu se poate.

Prin urmare, încă o dată: nu suntem oameni capabili de a ascunde nimic din ceea-ce prezentăm Camerilor și cred că toată politica noastră a dovedit-o; dacă găsim că este ceva bun de făcut, noi spunem, toate ce voim, franc și fără nici o șovăire.

Nu este nici o dispozițiune în această lege în ceea-ce privește Biserica și Statul. Ea nu coprinde de cât dispozițiuni pentru distribuirea hârtiilor de la biroul cultelor de astă-zî la noua direcție.

Nu am făcut, d-lor, de cât am înălțat serviciul cultelor din minister; căci până acum era un *șef de birou* în capul acestui serviciu și acum am pus un *director*, convins că am făcut un serviciu bisericeii și că m'am arătat respectuos către dânsa. De aceea vă rog să bine-voiți, d-lor senatori, a vedea că nu este nici un motiv de îngrijire în legea aceasta în ceea-ce privește biserica. (*Aplause*).

Luni 8 Maiu, se urmă la Senat discuția proiectului de lege pentru organizarea administrației centrale a Ministerului cultelor și al instrucției publice. Vorbiră I. P. S. S. Mitropolitul primat, ca să ceară oare-care lămuriri în privința art. 9, d. G. Mărzescu care combătu proiectul și I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei ca să afirme din nou autoritatea capilor Bisericii față de Stat. Răspunse mai întâiu raportorul d. Gr. G. Tocilescu și apoi ministrul. După acest discurs proiectul de lege fu luat în considerație și apoi votat, după oare-care discuții în ședința de la 9 Maiu cu 50 voturi contra 2.

Iată discursul d-lui Take Ionescu :

D. Take Ionescu ministrul cultelor și al instrucției publice : D-lor senatori, discuțiunea generală, care astăzi d'abia a început, fie'mi permis să o zic, a luat imediat alte proporțiuni de cât acelea ale proiectului de lege care s'a propus desbaterilor d-voastre. (Aprobări). Și dacă a luat, d-lor, aceste proporțiuni, mă aștept ca unii dintre d-voastre să acuse pentru aceasta numai pe d. raportor, pe când dacă ar vrea să fie drepti ar trebui să mărturisească că ceea ce s'a petrecut aci și, prin urmare, exploziunea d-lui raportor nu este de cât efectul unor agitațiuni începute de mult aiurea și cari puteau să rămână, și din partea mea ar fi rămas fără răspuns, căci ele nu m'aun turburat, dupe cum nu m'aun turburat nici exemplul lui Moțoc, nici al lui Eutrop ; căci dacă știam mai d'înainte acest mare adevăr, că «vanitatea vanităților și toate sunt vanități», mai știam însă că acest adevăr în inimile active are și un corectiv : «muncește în tot-d'una fără să te preocupi de vanitatea vanităților, și nu pierde ziua de astăzi de teamă că poate să

sosească și nimicnicia de mâine», (*Aplause*). Eă, d-lor, ași fi lăsat să treacă și pe Moțoc, și totuși m'ași fi preocupat numai de proiectul de lege, care nu am nici pretențiunea de a susține că coprinde întreaga reformă a învățământului, dar nici falsa modestie de a'l coborî la un simplu regulament al serviciului Ministerului, la care vrea să mă reducă d. Mărzescu, pentru că nu ași avea norocul să fac parte din învățământ. D. Mărzescu știe foarte bine că mi-a fost imposibil să fac parte din învățământ, fiind-că în cei zece ani de când m'am întors în țară nu a fost catedră vacantă, și poate că este una din regretele vieții mele aceasta, regret care vă face de la început să vedeți că n'am pornit nici cu spirit de ură, nici cu spirit de judecată nedreaptă pentru corpul didactic. Eă, dacă eram însuflețit de sentimentele ce cu atâta dărnicie mi se împrumută, n'ași fi primit să fiu ceea ce se chiamă, dupe lege, capul corpului didactic; căci sunt, d-lor, capul corpului didactic, cu toate cuvintele de rău gust pe cari le debitează unii din membrii corpului didactic la adresa șefului lor legal.

Dacă aveam acele sentimente m'ași fi mulțumit să trec aiurea la alt departament, dacă eram animat de deșarta glorie de a fi și eă unul din cei 87 miniștri astăzi în viață, câți numără această fericită țară!

Nu, d-lor senatori, ceea ce m'a împins este numai dorința de a lucra la această reformă a învățământului, pentru care eă am norocul să sosesc la timpul oportun, căci acesta este norocul meu; și dupe cum reforma magistraturei s'a putut face acum patru ani fiind-că se copsese, așa și reforma învățământului se va face acum fiind-că s'a copt; acesta e singurul și unicul meu

merit. Și este deja un lucru mare să sosești la vreme, căci de multe ori oamenii sosesc prea târziu.

Adineaori mă întreba colegul meu de la răsboi; ce este acest volum? (arată un dosar) și îi spuneam: acesta este un mormânt, aici stau îngropate toate proiectele de legi pe care predecesorii mei de la 66 până astăzi le au întocmit asupra instrucțiunii publice! (*Aplause*). Și dupe cum bine a spus poetul, că din pământul îngrășat cu cadavre răsar florile primăverei, tot așa sper și eu că din acest mormânt în care s'a îngropat multă sânguință, multe idei, multe minți, mult mai multe de cât pot încăpea în mine, vom face să se nască floarea adevărată de primăvară, reforma noastră culturală.

Și dacă era să facem această reformă, reformă pentru care nu e nevoie să fiu profesor ca să o fac, — și d. Mărzescu știe bine că în Franția a fost Jules Ferry care a reformat legea învățământului, un om care nu este profesor; — zic, dacă era să facem această reformă, cea d'ântéiu cestiune care se pune de la început era cum să procedăm, în felii său d'a 'ntregul? Ei bine, amândouă sistemele 'și au avantajile și dezavantagiile lor; dacă încep pe d'a 'ntregul, riscă să te găsești într'un fel de mică împreunare, ca să nu zic cuvântul coaliție, de mai multe interese lezate; căci o reformă a învățământului care să nu supere pe nimeni permiteți'mi de la început să vă declar că nu mă simț capabil să o zămislesc; reformele tot-d'a-una aduc supărări; chiar drumurile de fer au supărat pe căruțași; ei bine, o reformă generală a instrucțiunii publice o să supere pe mulți, un articol va supera pe unul, altul pe altul, și așa că cu cât se înșiră numărul articolelor cu atât se înoadă



și numărul supăraților; și exemplul predecesorilor mei cari s'au găsit, cu toată bună-voința lor, neputincioși față cu aceste supărări înodate, m'au făcut la început să'mi zic că este mai bine să vii în felii; iar acum, ca să întrebuițez și eu un cuvânt biblic, să mă ierte prea sfinții prelați, iarăși și iarăși m'am răsgândit, și 'mi pare că la toamnă voi veni cu restul legei întregi; căci, d-lor, am văzut că nu e de nici un folos să te presinți cu o lucrare mică, căci totuși nemulțumirile sgomotoase nu te cruță. Eă vorbesc în Parlament unde, n'am să mă plâng, proiectele mele au fost foarte bine primite, și chiar din partea minorității; așa, excepții au fost la Cameră, dar este o excepție pe care a găsit-o toți miniștrii în calea lor; în genere vorbind, n'am să mă plâng, nici de obstrucționism, nici de rea voință, nici de restălmăcirea gândurilor și ideilor mele; dar când ved în afară din Cameră acea mare turburare, la care am răspuns alaltăieri în Cameră, și la care voi răspunde la timp și aici, pare că mă face să zic, dacă e vorba că pentru cel mai mic lucru, și când presint o reformă mică, și când presint o reformă întreagă, și când e în adevăr ceva, și când te bănuiește numai că ai de gând să vii cu ceva; dacă e vorba, zic, să fie același sgomot, aceleași protestări, aceeași răscoală, aceleași anateme, atunci de cât să te bați de 15 ori, mai bine să te bați odată. (*Aplause*).

Iată argumentele pro și contra ale reformei pe cale întreagă, sau pe cale despicată.

Proiectul acesta de lege, d-lor senatori, e născut în vreme de stare sufletească ca aceea în care s'a aflat și d. Poni, vremea reformelor succesive și parțiale.

D. Mârzescu mă mai acuză și de lipsă de lo-

gică, pentru că n'am știut că capitolul este mai mare de cât secțiunea; aceasta este ca vorba aceea: oul a fost înainte, ori găina? Și de și d-sa mă acuză de atâta lipsă de logică cu toată dulceața pe care 'mă o recunoaște, îl rog să nu creadă că fără nici un fel de logică m'am hotărât să încep reforma legii generale a instrucțiunii publice de la 1864 cu acest proiect de lege și nu cu un altul.

Logica este deplină, d-le Mârzescu, căci eu 'mă-am zis: la urma urmelor, cari sunt relele de cari suferă învățământul nostru? Și, d-lor, eu nu acuz învățământul de a fi nici mai bun, nici mai rău de cât este, de altinintreli, și eu sunt fructul învățământului nostru, căci am învățat la liceul Sf. Sava, și mult puținul cu care am început, acolo 'l am învățat, și sunt recunoscător, de și la sfârșit eram mult mai slab de cât colegii mei de la Paris, de și eșisem cel d'ânteiu la examenul de bacalaureat aci. Recunosc că am avut profesori foarte distinși, și nici odată nu voi uita eu memoria repausatului Dragomir, care 'mă-a fost profesor de istorie, și iarăși nu voi uita nici o dată lecțiunile de filosofie pe cari le-am luat de la colegul nostru de astăzi aci din Senat<sup>1)</sup> nici pe alții mulți, dar nu pe toți. Acesta este adevărul, pe care sunt dator să 'l mărturisesc, dacă vrem să fim drepti și cu trecutul și cu prezentul. Ceea ce însă iarăși pot să spun este că în ceea ce privește învățătura nu a celor d'ânteiu, cari pot să învețe și singuri acasă, dar a celor mulți, era foarte joasă, și suvenirurile pe cari le am eu din liceu în privința nivelului mediu al studiilor, căci pentru aceea este școala, iar nu pentru cei mai buni, sunt rele, o spun

<sup>1)</sup> D. D. Aug. Laurian.

foarte franc, și nu mă mir, căci toate aū mers slab în țară, școalele ca și cele-l'alte. Ceea ce însă este mai grav este că dupe informațiunile cele mai sincere, cele mai nepărtinitoare, progresu. la noi în țară a mers mult mai încet în învățământ de cât în cele-l'alte ramuri ale vieței noastre naționale. Iată ceea ce spun fără teamă de a fi contrazis, căci acesta este rezultatul observațiunilor, nu numai ale mele personal, dar ale tuturilor cari aū văzut bacalaureați cari nu pot scri o scrisoare, și excepțiunile sunt rare.

D. George Cerkez, dacă nu mă înșel, 'mă spunea zilele trecute că a avut un examen la drumurile de fer unde bacalaureații nu puteau face o înmulțire bine. Neapărat poate că o să ziceți: acestea sunt cazuri excepționale; dar iarăși neapărat, când ved toate acestea, care este datoria oamenilor serioși? Să recunoască că este ceva rău, și că acest ceva rău cere îndreptare.

Ei bine, d-lor, cum vreți d-voastră să se facă îndreptarea? Sunt două îndreptări cari trebuie să meargă paralel una cu alta: înălțarea studiilor și întărirea disciplinei; fără aceste două țeluri, cari trebuiesc urmărite de o dată, nu există progres; și, d-lor, dacă este adevărat că una din bazele ori-cărei reforme a învățământului este întărirea disciplinei în școală, atunci cu disciplina corpului didactic trebuie să începem, căci dēnsa numai, poate să aducă și disciplina în corpul școlar.

Ei bine, d-lor, întreb: nu este firesc ca întiiu să te ocupi de organul care este chemat să aplice această disciplină, de organul central care are în mână lui direcțiunea și răspunderea? Și acest organ nu poate fi altul de cât ceea ce se chiamă Ministerul cultelor și al instrucțiunei publice, independent de simpatia, antipatia, dulceața și tinerețea celui care este în capul Ministerului,

și care știu că este trecător, d-le Mârzescu, căci numai nerozii pot să 'și închipuiască că vor fi eterni pe banca ministerială, și numai dênșii se urcă pe dênșa cu rîvnă și pleacă cu regret. Atunci dar mi-am zis: este firesc și logic ca să începem cu această reorganizare a Ministerului; zic să începem, căci în capul meu credeți-mă că reforma învățămîntului constituie un tot complet, dar nu vîd folosul a' l discuta cu d. Mârzescu azi pînă nu va veni proiectul complet al reformei. Trebuie dar să începem de la început, și începutul este puterea centrală, aceea care ține toate rotilele învățămîntului, aceea care în Statul nostru este Ministerul cultelor și al instrucțiunei publice.

Și acum, d-lor senatori, care sunt punctele principale pe cari le am reformat? Și v\_e voiți dovedi, sper, imediat că făcînd aceasta, n'am eșit nici chiar din tradițiunile predecesorilor mei.

Este mai întîi o cestiune de bucatărie interioară. Evident că cu personalul actual al Ministerului instrucțiunei publice nu se poate merge înainte; d. raportor, în remarcabilul său raport și în anexele așa de prețioase, a luat și a făcut o comparațiune al cărei înțeles sare în ochi; de la 1862 pînă azi personalul acestui minister în loc să se înmulțească a scăzut. Este incontestabil dar că cu o asemenea stare de lucruri nu poate să meargă o administrație. Prima parte dar este privitoare la înmulțirea personalului, înmulțire foarte modestă, căci abia ajungem la o treime din personalul Ministerului instrucțiunei din Ungaria, care de și are de administrat un mai mare teritoriū, dar n'are școlile profesionale; ne-am mărginit în înmulțirea personalului pentru că trebuie să ținem socoteală și de forțele pecuniare ale acestei țeri, căreia nu-i se poate cere vecinic



și fără măsură. O dată cu înmulțirea personalului s'a pus și alte două idei, asupra cărora suntem toți de acord, s'a pus condițiuni de admisibilitate și s'a introdus o oare-care stabilitate întru cât, bine înțeles, ea este cu puțință într'un personal administrativ.

Această întâia parte nu dă loc la nici o dificultate, de cât acea a art. 9, pe care ve declar că eu unul nu o pricep, și că chiar azi, după ce din noi am auzit pe I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei, tot nu o pricep; și de aceea, ori cât ași semăna cu Moțoc, eu mențin legea așa cum este, căci 'mi fac datoria mea de Ministru al cultelor menținând'o.

Trec, d-lor, la a doua idee. Care este a doua idee a acestei legi?

Legea instrucțiunii publice de la 1864 conține ast-fel administrațiunea învățământului: Ministrul, care este singur responsabil, administrează cu ajutorul unui consiliu permanent compus din 5 membri, consiliu al cărui avis este consultativ; cu alte cuvinte, un consiliu care este chemat să lumineze pe ministru rămânând lui să facă cum crede de cuviință; al doilea, pe lângă ministru și consiliul permanent este și un alt organ, consiliul general care se compune din o serie de membri ai învățământului, aleși la două grade de către corpul didactic și Ministru, aleși după un șir de distincțiuni. Consiliul general are atribuțiuni foarte mari în lege și foarte mici în practica lucrului, atribuțiuni cari trebuesc reduse, cum propunem noi, la un simplu avis asupra programelor; acel consiliu, d-lor, în legea de la 1864, avea dreptul nu numai a da avisul asupra a o mulțime de lucruri, dar avea vot deliberativ, iar nu numai consultativ asupra programelor, căci ministrul era pus în această dilemă: ori să



accepte programa cum a elaborat'o consiliul general, ori să rămână în statu-quo; cu alte cuvinte, suveranitatea națională, care în nici o ramură a organismului Statului nu este de nimic reținută, era reținută în cestiunea programelor de acest mic parlament profesoral, pe care ea nu'l putea atinge.

La rëndul seü consiliul permanent, prin practica lucrului, a ajuns un al duoilea ministru, cum foarte bine zice d. Tocilescu: un ministru paravan, paravan putënd servi miniştrilor fără curagiü, care, ori de câte ori vrea să facä un lucru care nu voeşte să 'l ia în gät, zice: m'a silit consiliul permanent; şi când vrea să'l refuse zice: 'l-a refusat consiliul permanent.

Nu zic, d-lor, că în consiliul permanent nu aü fost oameni eminenţi cari aü adus mari servicii; afirm totuşi că n'a fost un ministru, din nenumăraţii miniştri cari aü propus modificarea înveţământului nostru, care să nu propună şi modificarea consiliului general şi a consiliului permanent. Şi este foarte curioasă istoria diferitelor proiecte de legi cari s'aü presintat în această țară în această privință, istorie foarte instructivă, căci pot adăoga fără teamă de a fi desmințit că în proiectul de reformă a învățământului propus de d. D. Sturdza tocmai părței acestea din reforma învățământului se datorează insuccesul...

D. *St. Şendrea*: Aceasta o admitem toți.

D. *Ministru al cultelor și instrucțiunei publice, Take Ionescu*: Probă despre ceea ce afirm este raportul d-lui Vizanti, care propune cu desăvîrşire alt sistem, și răsturna așa de mult proiectul d-lui Sturdza în cât d. Sturdza, cu activitatea d-sale în compozițiunii ministeriale, a răspuns raportului în 40 pagini, tipărite cu slove mici, ca

să dovedească că se înșeală raportorul comite-  
tului de delegați al Camerei și că este mai bun  
proiectul d-sale. Cunosc cestiunea foarte bine ;  
căci nici nu m'am mulțumit în viața mea nu-  
mai cu aplicarea art. 151 — după cum crede d.  
Mârzescu — și nici n'aș fi avut curagiul să pro-  
pun modificarea unei legi a învățământului dacă  
nu aș fi fost în stare să răspund la toate argu-  
mentele ce s'ar aduce în contra acestei legi.

Ce au făcut, d-lor senatori, diferiții miniștri  
în această privință? Căci veți vedea, d-lor, că  
și tendința reformei învățământului a avut alter-  
native după curentele cari stăpâneau opiniunea  
publică a țerei.

La început a venit d. Strat ; d-sa a fost pri-  
mul ministru care a propus o reformă a învê-  
țământului foarte repede după punerea în aplicare  
a legii din 1864.

D. Strat desființa consiliul general pe d'a'n-  
tregul și înlocuia atât consiliul general, cât și  
consiliul permanent, cu un consiliu superior de  
instrucțiune, compus din 7 membri, numiți de  
către miniștri, revocabili de către ministru după  
un raport motivat, și care consiliu superior avea  
să 'și dea avisul său consultativ într'o anume  
serie de cestiuni. Atunci corpul didactic nu s'a  
agitat ; nu s'a întrunit în meetinguri ; n'a mai  
strigat : ajută-ne, Doamne, să mai mâncăm un  
ministru ! (*Ilaritate*). Dacă însă proiectul n'a fost  
adus în discuțiune este că s'a schimbat roata po-  
litică, și cu el s'a început seria aceea de în-  
mormintări. (*Ilaritate*).

A venit apoi proiectul d-lui Crețescu. D-sa  
desființa consiliul general și făcea un consiliu  
superior al instrucțiunei, compus nu din 7 membri,  
ca în proiectul d-lui Strat, ci din 9 membri,  
cari erau numiți de Ministru, și pe lângă cari

adăoga pe decani, rectori și inspectorii generali ai școalelor. D. Crețescu cel d'ânteu împărțea acest consiliu superior care înlocuia și consiliul permanent și consiliul general în trei secțiuni: Secțiunea școalelor primare, secțiunea școalelor secundare, și secțiunea statistice și a școalelor superioare. Acest consiliu superior și da avisul său consultativ într'o mulțime de cestiuni, afară de programe, în care cas avisul său era obligatoriu pentru ministru. Iată, prin urmare, ideile celor d'ânteu doi reformatori.

A venit apoi d. Maiorescu cu proiectul său cel d'ânteu de reformă. D-sa păstră consiliul general, însă îi schimbă compozițiunea cu deservire și adăoga un consiliu permanent compus din 5 membri, din cari însă 2 inspectorii generali.

Veți vedea dar că la urma urmelor nu inventăm nimic pe lumea aceasta, ci tot meșteșugul constă în arta de a ști să studiezi ce a trecut prin mintea altora și să calculezi ce este posibil, ținând seamă de suma forțelor de rezistență și de energie de cari dispuți. Cu alte cuvinte, arta de a legifera nu are nimic de a face cu poezia, în care cel mai mare merit stă în originalitate, ci cu mecanica, o simplă problemă de mecanică socială.

Consiliul permanent, zic, se compunea din trei membri numiți de ministru și doi inspectorii generali, și drept atribuțiuni le da regulamente, aplicarea programelor, cărțile didactice, elaborarea proiectelor de programe, și le mai da și atribuțiuni judiciare pentru învățători și institutori.

După aceasta s'a schimbat guvernul și a început sub guvernul d-lui Ioan Brătianu o serie de schimbări așa de repede în ministerul instrucțiunii în cât s'a stabilit un curent în țară în alt sens. De unde până atunci, de la 1866 până la

1880, tendința era de a întări puterea ministrului față cu consiliul general, față cu consiliul permanent, de o dată se naște în public un alt curent, slăbirea puterii ministrului și instituirea a alt ceva de cât ministru, a unui organism care era nepolitic și iresponsabil.

Această tendință și a găsit încoronarea în proiectul de lege al d-lui Urechia, în care întreaga administrație a școalelor se da unei curateli a școalelor, compusă din 6 persoane: un membru al Universității din București, un membru al Universității din Iași, un membru al Camerei, un membru al Senatului, un membru al Sf. Sinod și un membru al puterii executive; și pentru cazul în care între ministru și această curatelă a școalelor s'ar ivi conflicte, în acest proiect de lege se înființează un mecanism întreg, mecanism a cărui explicare ne-ar lua prea multă vreme, și care sunt convins că și d. Urechia azi o va recunoaște, nu era tocmai norocit. Nici acest proiect nu a venit în discuțiune.

D. V. A. Urechia: Ba nici în consiliul de ministrii nu a ajuns.

D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice: Până la proiectul d-lui Urechia, corpul didactic nu a așizat acest drept, pe care eu îl tăgăduesc, și anume: că nu se poate legifera în materie de instrucțiune fără consimțământul său: acest drept, încă o dată zic, îl tăgăduesc. Da, este dator ori-care ministru să caute la membrii corpului didactic, în care are încredere, luminile experienței lor. Da, așa am făcut și eu pentru legea aceasta, când am consultat pe toți foștii secretari generali ai ministerului, oamenii cei mai experimentați în materie, și d-lor, pot spune ce spirit de conciliațiune am adus în acele consfătuiri.



Dar ca e  să închin suveranitatea  reii, suveranitatea d-voastre, d-lor senatori, voin ei unui corp al Statului, ori care ar fi el, aceasta nu voesc, aceasta nu am făcut'o  i nu o voi  face.  in să păstrezi intact dreptul Statului fața cu corpul didactic, cum intacte am voit să păstrezi drepturile Statului fața cu P. S. Prelați.

A venit pe urmă proiectul d-lui Conta. Aci a început  i răsvrătirea. D-sa compunea un consiliu superior de instrucțiune  i 'i da  i d-sa  i mai multe atribu iuni consultative, afară de programe în cari avea vot deliberativ.

Proiectul d-lui Sturdza compunea un consiliu de instrucțiune în care deosebit de secretarul general  i de inspectorii generali mai erau opt membrii numiți de ministru, opt membrii din cari patru erau directori de serviciu, unul al  nv ţ m ntului secundar, unul al  nv ţ m ntului primar, unul al  nv ţ m ntului privat, cei-alți trei membri form nd comisiunea c r ilor didactice  i a programelor.

Acest consiliu da ministrului numai consulta iuni, afară de programe, în care materie ministrul putea să accepte sau să refuze hot r area sa, dar nu putea să o modifice.

Știți cum a murit proiectul d-lui Sturdza, mai mult din cauza expunerii de motive, aceasta este convingerea mea, dupe ce am studiat cu multă aten iune proiectul d-sale, care 'mi a servit în multe cestuni.

D-lor, a venit d. Poni  i a  mp r tit  i d-sa consiliul general în 3 secțiuni; de asemenea a reformat  i d-sa consiliul permanent.

Acela i lucru fac  i e  în proiectul meu.

Cred, d-lor, că nu e bine să se men in  — pentru că s'a făcut deja încercare — un consiliu general r u compus, cu atribu iuni prea largi  i care ' i luase aerul de mic parlament.



Acum eu propun să facem încercare și cu ceea ce trebuie să fie un consiliu general în orice Stat, adică un consiliu chemat să dea lumini acelorora cari le cer, atât și nimic mai mult.

S'a împărțit în trei secțiuni ca să se înțeleagă și mai bine că este vorba de un simplu consiliu consultativ, unde nu se cheamă miniștri la ocară, ci unde vin profesorii să aducă luminile lor, adică fruct al experienței și al îndelungei reflexiuni.

Pe lângă acest consiliu general am pus un consiliu permanent redus la trei membri, dupe cum fusese în realitate redus și de d. Sturdza, și de d. Poni, și de d. Maiorescu, și foarte bine s'a făcut, căci aci poate fi vorba prin legi ulterioare de a se lua și hotărâri în cestiuni de persoane, și știut este că nu e cu putință a se lua asemenea hotărâri de cât între membrii mai puțin numeroși. Și ce atribuțiuni i-am dat? I am dat atribuțiune în toate cestiunile în care ministrul cu adevărat are nevoie de a se consulta cu oamenii tehnici. Că aceste atribuțiuni sunt mai puține de cât în legea de la 1864 este adevărat; tot așa de adevărat ca și această axiomă: nu intră într'un cap bine mobilat ideea că ministrul instrucțiunei publice, șeful instrucțiunei, să fie nevoit, pentru a da un congediu unui profesor, să ceară avisul consiliului permanent. Cu confusiunea de azi, ministrul de multe ori mai nu poate ști ce iscălește, se bizuește pe consiliul permanent; iar acesta știind că în urma sa hîrtia va trece la ministru, o examinează cu pripă și lasă și el să treacă pentru că răspunderea e împărțită.

Basat pe principiul că deliberarea e a mai multora, iar decisiunea a unuia, am lăsat consiliului permanent numai votul consultativ, afară de cestiunea programelor în care am dat consi-

silului permanent votul deliberativ, rămânând ministrului să aleagă: ori aprobă hotărîrea consiliului, ori păstrează statul-quo. Și aci însă am luat o garanție: în singura cestiune în care acest consiliu are vot deliberativ, nu 'l am lăsat numai cu trei membri, ci 'l am completat cu inspectorii generali ai învățămîntului, cei mai competenți oameni de a decide în marea și urgenta reformă a programelor.

Căci, d-lor senatori, programele trebuiesc reformate.

Mai alaltăieri eram la Ploești și am asistat la clasa I din liceu; se făcea o lecțiune de cosmografie; știam, d-lor, că învățasem și eu cosmografia tot în clasa I, și 'mi-am zis: cum este cu puțință că dupe 22 ani încă nu s'a putut vedea cât e de nelogic să se învețe în clasa I un studiu așa de abstract cum e cosmografia și în clasa II să se treacă la discuția unui boi și a unui cal?

Iată, în resumat, d-lor, cum voește să reformeze proiectul meu. Încă o dată, acestea sunt lucrări isvorite din nevoile practice ale vieții noastre, sunt rezultatul final al unei munci care se face de 26 ani.

Am mai adaos pe lângă acestea un lucru; am adaos controlul; pentru că dacă ministrul nu are organe de control e în risc ori de a lua hotărîri greșite la fie-care moment, sau de a rămîne un fel de *beatus possidens*, care se mulțumește cu vana glorie de a avea un ghiosdan roșu, de a trece la ceremonii pe stradele unde e oprită circulația pentru cei-alți oameni și de a pune pe cartea de vizită fost ministru, glorie mică și deșeartă care nu poate să satisfacă pe un om în inima căruia arde ceva și care, pe drept sau pe nedrept, crede că are ceva și în capul lui.

Iată, în scurt, cari sunt bazele acestei legi.

Rugându-vă să o luați în considerare și să o primiți, credeți-mă că nu vă aduc fructul unei cugetări pripite.

S'a zis despre legea aceasta aci că este un simplu regulament de administrație, aci că este însăși reforma învățământului.

Nu merit, d-lor, *ni cet excès d'honneur, ni cette indignité.*

Legea aceasta nu este un simplu regulament al ministerului; ea atinge și resolvă mari și grele probleme, cari de atâți ani se vântură la noi în țară.

Ea nu este însă nici reforma școlii, ea nu este de cât un început.

Votând'o, intrăm pe acea cale pe care sunt sigur că, cu bună-voința și hotărîrea d-voastre, o vom străbate până la sfârșit. Și va fi o zi mare, ziua în care cu toții vom vedea sfârșitul acestei mari opere.

Atunci, dupe cum ministrul Italiei zicea deputaților: acum vă puteți duce mândri la casele d-voastre, căci veți putea spune că sunteți dintre cei cari au făcut codul de comerț; tot așa noi vă vom spune: puteți d-lor senatori, fi mândri, căci veți putea spune țerei: suntem aceia cari am introdus ordinea în școala românească.

Luându-se, în urma acestui discurs, proiectul de lege, în considerare, se trecu la discuția pe articole.

I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei luă cuvîntul spre a combate art. 9 privitor la atribuțiunile direcțiunii cultelor și a susține un amendament iscălit de cei doi Mitropoliți și de toți episcopii, prin care se declară că legea de față nu atinge drepturile și prerogativele episcopatului Bisericii autocefale ortodoxe române.

Ministrul declară că nu primește acest amendament și art. 9 fu primit nemodificat.

Asupra art. privitor la consiliul permanent și la consiliul general al instrucțiunii, luară cuvîntul d-nii: Mărzescu, Ienescu, Tocilescu, Laurian și Vilner. În urma acestui schimb de vederi, se votează articolele până la art. 34.

Asupra art. 35 prezintă oare-care observări P. S. S. Episcopul de Huși, care susținu și un amendament iscălit de toți înalții prelați. Acest amendament nu fu primit de Senat care votă și art. 36.

După un schimb de explicații asupra art. 37 între d. St. Șendrea și Ministrul, restul articolelor se primesc și legea în total se votează cu 50 voturi contra 2.

---

## Reorganizarea Ministerului Instrucțiunii publice și al cultelor la Cameră.

Acest proiect de lege, votat în Senat, veni în discuția Camerei, la 20 Mai și fu votat cu 55 voturi contra 9.

Cu această ocazie, d. Take Ionescu, răspunzând d-lui deputat, Dobrescu-Prahova, profesor la liceul Sf. Sava din București, rosti următorul discurs :

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și al instrucțiunii publice:* D-lor deputați, toate criticile făcute de d. Dobrescu acestei legi nu ne dovedesc de cât un singur lucru, anume că această lege este cu adevărat importantă și că, fără îndoială, ea începe reforma învățământului în țară.

Este însă o critică pe care n'o primesc, aceea că legea este o operă de ipocrisie, de frică.

Credeam că d. Dobrescu s'a încredințat, în cursul acestei sesiuni, că n'am prezentat nimic cu ipocrisie și că nu 'mi-am făcut nici o dată frică, ori cât de mic personagiü ași fi eu și ori cât de mare personagiü ar fi d. Dobrescu (*Ilaritate*).

Cum puteți zice că este lege de ipocrisie, legea care reduce pe consiliul general și pe consiliul permanent la singurul rol care li se cuvine, spre mai marele bine al instrucțiunii publice, lege care, de la început până la sfârșit, este basată pe această idee, idee care se practică în toate Statele, că afacerile fie-cărui departament nu pot fi conduse de cât de șeful responsabil al departamentului ?



Că aceasta este ideea dominantă din proiect și că acesta va fi spiritul care va domni în proiectele viitoare, pot să v'o afirm de acum.

Voiți d-voastre sistemul d-lui Dobrescu care din ministru face un simplu copist al departamentului, și care din învățământ face o citadelă unde nu poate intra nimeni fără beratul profesorilor?

Să'mi permiteți să vă arăt, d-lor, cum într'un proiect de lege însuflețit de asemenea idei se propunea să se organizeze instrucțiunea. Se propunea ca să fie o epitropie compusă dintr'un membru al universității din București, altul de la aceea de la Iași, unul ales de Camera, altul de Senat, unul de Sinod și unul de puterea executivă; iar ministrul, care era un fel de secretar al acestei epitropii, să nu poată fără dânsa să dea nici măcar concediū unui profesor, și ori de câte ori ministrul nu se găsea în acord cu părerea acelei epitropii trebuia să facă apel la consiliul de miniștri, care nu putea face alt ceva de cât să suspende hotărârea epitropiei până când se vor întruni Camera și Senatul, și atunci să facă un raport Camerei sau Senatului ca să tranșeze acest diferend, și Camera sau Senatul trăgea *la sorți* șapte membri cari ei hotărâu definitiv cum să se reguleze, în bine-cuvântata Țară românească, cestiunile învățământului.

Proiectul acesta de lege este singurul proiect care a avut fericirea să capete adesiunea unui însemnat număr al membrilor corpului didactic.

Atunci de ce să vă mirați că proiectul meu nu are adesiunea d-lui Dobrescu? (*Răsete*).

Atunci de ce să vă mirați că, în loc să mă inspir de asemenea idei absolut inadmisibile într' o țară constituțională, m'am inspirat de la ceea ce se petrece în toate statele din Europa, precum

și de la părerile bărbaților cari s'au ocupat de reforma învățământului, bine înțeles a acelor cari au ocupat și locul de onoare de capi ai departamentului instrucțiunii publice, de miniștri răspunzători, iar nu și de la persoane iresponsabile cari nu fac de cât să critice perpetuu actele tuturilor miniștrilor. (*Aplause*).—

Și mai înainte de toate, cine zice consiliu general, zice de la început o adunare consultativă, adică care poate să dea luminile sale, dar care nu poate să lege suveranitatea națională reprezentată de ministru.

D-lor, nici programele nu pot să fie sustrate de la controlul națiunii, adică de la controlul ministrului, care represintă Parlamentul, prin a căruia încredere este pus în capul afacerilor.

Cum? Drumurile de fer, administrațiunea, justiția, toată activitatea națională este reprezentată de un membru al guvenului, responsabil înaintea țerei, și numai facerea programelor, adică învățătura viitoarelor generațiuni, trebuie să fie scoasă de la acest control și dată unui parlament profesoral?

Vă desfid să 'mă arătați o țară cu acest sistem. In toate părțile se consultă corpul profesoral, dar nicăeri nu este constituit într'un fel de parlament care să ajungă și la pretenția de a da și vot de blam...

D. C. C. Dobrescu-Prahova: Când 'i a dat asemenea vot?

D. T. Ionescu, ministrul cultelor și al instrucțiunii publice: Chiar ieri am primit, de la una din facultăți, o încheiere prin care se zicea că rău a alcătuit Camera budgetul, și abia astă-zî de dimineață am avut timpul să răspund, după cum merita, la o asemenea încheiere profesorală. (*Aplause*).

În Belgia, în loc de un consiliu general, sunt 3 consilii consultative: câteși trele acele consilii sunt compuse de oameni numiți de ministru, și aceste consilii nu dau de cât voturi consultative. Ei bine, ceea ce face Belgia Occidentului, să facem și noi aci în Belgia Orientului, după cum ne place să ne numim.

D. C. C. *Dobrescu* : Nu avem miniștri ca în Belgia.

D. T. *Ionescu*, ministrul cultelor și al instrucțiunei publice : Dar nici profesori ca în Belgia, d-le *Dobrescu*. (*Aplause*). Se poate ca eu să nu fi fost în Belgia ministru ; dar din personalul care am să'l administrez, mulți n'ar fi fost nici o dată în Belgia administrații mei. (*Aplause*).

Da, sunt multe și onorabile excepțiuni, după cum am avut onoarea să o spun și la Senat, pe cari mă simt mândru că am distinsa onoare de a'i administra ; dar dacă d-văstră credeți că am aci de administrat personalul acela care este în Belgia, vă înșelați...

D. C. C. *Dobrescu* : Atât mai rău.

D. T. *Ionescu*, ministrul cultelor și al instrucțiunei publice : D-voastră cu Belgia nu vă place, cu Italia, după cum vă voiți arăta îndată, iar nu o să vă placă, cu Franția nu, cu proiectul d-lui Crețescu nu, cu proiectul d-lui Strat nu, cu al d-lui Maiorescu nu, cu al d-lui Sturdza nu, cu al d-lui Poni nu ; apoi cu al cui o să vă placă ?

D. Sturdza a voit să facă o cercare cu consiliul general și 'i a cerut părerea asupra legei instrucțiunei, și vă aduceți aminte ce a pățit d-sa ; atâta agitațiune s'a produs și atât s'a turburat apa, în cât toți miniștrii cari au încercat să modifice legea instrucțiunei au căzut de la putere...

D. C. C. *Dobrescu* : Erai și d-ta amestecat.

D. T. *Ionescu*, ministrul cultelor și al instrucțiunei

*publice* : Ei, d-le Dobrescu, dacă vei reuși să înscrii la activul d-tale de opozițiune atât cât mine, o să primesc discuțiunea cu d-ta pe picior de egalitate ; dar până atunci să bine-voești a mă da voe cu tot democratismul meu, a nu putea să accept.

În Italia, consiliul instrucțiunii se compune din 21 membri numiți de ministru pe 7 ani, din cari 5 membri nu sunt profesori, și avisurile consiliului sunt pur consultative.

În Franca sunt 59 membri, din cari 9 numiți de ministru și cei-alți aleși ; avisurile lor sunt pur consultative.

La noi, dupe proiectul d-lui Strat, consiliul generel era suprimat ; dupe al d-lui Crețescu, asemenea ; dupe al d-lui Sturdza, de asemenea ; d. Maiorescu 'l păstra, însă foarte modificat ; dupe proiectul d-lui Poni, el se compune aproape ca și la mine, din mai multe secțiuni. Așa am făcut și eu, și am adaos că nici odată nu o să chem secțiunile împreună să delibereze, și să vă spun de ce : pentru că nu avem nevoie de un consiliu care să judece pe ministru ; este Senatul, Camera, țara legală, care 'l poate judeca. (*Aplause*).

Și când ar fi 35 membri la un loc, de sigur s'ar da la discuțiuni fără rost și s'ar transforma într'un fel de parlament. Și noi nu de parlament în miniatură avem nevoie, ci de corpuri consultative.

Iată de ce secțiile lucrează separat.

Acum, bine sunt compuse aceste secțiuni ? Da, d-le Dobrescu, sunt bine compuse. Secțiunea primară : jumătate din membrii învățământului primar și jumătate din membrii școalelor normale, și inspectorii.

Tot așa și la învățământul secundar ; tot cam așa și la învățământul superior.



Dar, mă întreabă d-sa, ce atribuție le dau acestor secțiuni?

Cum ați fi crezut D-voastră să iscălesc eu o lege care să decidă că programele se lasă exclusiv pe mâna consiliului general fără ca ministrul să aibă cuvântul său de zis?

D-voastră, în loc să mergeți cu progresul, vreți regresul, vreți să instituiți un corp fără nici un control.

Consiliul permanent ziceți că 'l am împuținat în importanță, fiind-că am redus de la 5 la 3 numărul membrilor săi. Da, așa este; dar tot așa a făcut și D. Sturdza — căci cei-l'alți erau directori din minister — și D. Maiorescu în primul său proiect, și D. Poni. De ce 'l am redus la trei? Pentru că nu este necesitate de mai mulți. El are o singură atribuțiune, care cere munca a mai multora — confecționarea programei — și atunci ați văzut că 'l am complectat cu inspectorii generali ai învățământului.

*D. C. C. Dobrescu-Prahova*: cu oameni străini.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și al instrucțiunii publice*: Cum, inspectorii generali sunt oameni străini de învățământ?

Se mai zice că am redus și din atribuțiile consiliului permanent. Neapărat, d-lor, căci acest consiliu avea, între alte atribuțiuni, până și acordarea de concediuri, ceea ce era o glumă. De aci înainte consiliul permanent nu va mai ține loc de ministru în administrația curentă.

De aci înainte Ministrul va fi mai liber și mai responsabil, căci nu va mai avea d'inaintea sa un paravan, de alt-fel foarte transparent.

Dar, zice d. Dobrescu, nici în materie de program n'am lăsat libertatea consiliului permanent, căci 'l-am subordonat sancționării regale. Negreșit, d-le Dobrescu, nici atât cât am făcut nu



ași fi făcut, nici o-dată n'ași fi dat ultimul cuvânt în materie de programe consiliului permanent, dacă nu'l completam cu inspectorii generali și dacă nu mi-ași fi ȃis: ori avem a face cu un ministru competente, și atunci este imposibil ca el să nu se pȃtă înȃelege cu proprii săi inspectorii generali și cu consiliul permanent cu care lucrează mereu, ori avem de a face cu un ministru, care nu se pricepe în ale învățământului, și atunci el nu se va înȃelege cu nimeni, și atât măi bine ca el să plece de acolo.

Lucrând ast-fel, am urmat pe Crețescu, pe Strat, pe Sturdza, pe Maiorescu, pe Poni. Am ȃinut sȃma de tot ce s'a propus de oamenii competente, căci am crezut de datoria mea ca înainte de a veni cu o lege de reformă să mă inspir de la experiența oamenilor cuminți ce aũ ocupat fotoliul de ministru al învățământului.

Până azi rolul ministrului era un rol de grețier în materie de învățământ; prin proiectul de față puterea ministrului crește în folosul instrucțiunei.

Dar o dată cu puterile ministrului a crescut și personalul inspectorilor. Ministrul nu are de cȃt 14—15 ore de muncă pe ȃi, și e cu neputință să scie personal tot ce se petrece în școală.

Ast-fel, problema este foarte simplă. Ori ministrul, neluminat și în neputință de a se lumina, nu va cuteza să se miște, ori câte puteri i-ar da legea, ori ministrul se va mișca și atunci trebuie să se lumineze prin inspectorii săi.

Și credeți d-voastre că am prevȃzut prea mulți inspectorii? Ia căutați cȃți sunt aiurea. Numai în Alsacia-Lorena sunt 22 inspectorii generali, pe când în timpul Francesilor eraũ numai 11. În Franca sunt 17 rectorii de academie, 91 inspectorii de academie, 8 inspectorii la Paris, 8 ins-

pectorii generali ai învățământului superior, 9 ai învățământului secundar, 8 ai învățământului primar, și un număr enorm de inspectori primari, cum am dice noi de revisori. Dacă nu mă înșel, se apropie de 500 numărul personalului inspectoratului.

În Italia, inspectoratul costă pe an aproape un milion patru sute mii lei.

În Bulgaria, d-lor, se cheltuiește, cu serviciul inspectorat al școlilor, 225.000 lei pe an, la un budget care nu ajunge la 5 milioane pentru construcțiunea publică; deci 5% din budget se cheltuiește cu serviciul acesta, iar noi nu trecem de 2% din budgetul școalelor, chiar după legea ce vè propun.

Convingerea mea adâncă este dar că acest personal este cu desăvârșire *insuficient*, dar am fost silit să fac oare-cari sacrificii momentane, având în vedere finanțele țerei, fiind-că nu pot să pretind ca țara să dea tot de o dată. (Aplause).

V'ați speriat că am dat inspectorilor dreptul de a da avertismente. Apoi dacă nu vor avea nici acest drept, atunci de ce mai am inspectori? Nu cum-va voiți ca rezultatul inspecțiilor să se transforme într'o simplă formalitate, cum obicinuiaș unii sub-prefecți pe la sate, cari în urma unei hotărâri a repausatului Costache Rosetti, ca să lipească condica de inspecții de măsă, aduceau la oraș mesele cu condici cu tot? (ilari-tate?).

N'am voit să fac una ca aceasta.

Ca să pot avea un inspectorat serios, a trebuit să 'i dau pe lângă îndatoriri și oare-cari drepturi care să le ridice prestigiul. Veți zice însă: dar ministrului ce 'i mai rămâne?

De ce nu sunteți răbdători până la toamnă ca

să vedeți ce este în fundul sticlei și pentru ministru? (Ilaritate).

*D. C. C. Dobrescu*: Va să zică ne rezervați surprinderi!

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: ce are să ceară ministrul la toamnă, eu nu știu; ceea ce știu însă e că dacă un ministru în Franța ar fi primit adrese ca acele ce am primit eu din partea unora și altora, ar fi deschis legea și ar fi suspendat pentru un an pe toți semnatarii lor.

Ați mai zis că dau inspectorilor lefuri prea mari.

Eu găsesc că sunt prea mici lefurile, fiindcă trebuie să socotim că parte sunt diurne, căci inspectorii trebuie să se transporte mereu, fiindu-le fixate printr'un regulament zilele de inspecție.

Totuși, dacă lefurile sunt mai mari ca în trecut, aceasta vine din faptul că le-am pus obligațiunea ca să nu'și mai pună suplinitori ca până acum, prin bună învoială, dând câte ceva celui din urmă nenorocit; ci suplinirea se va face de către ministrul, din oficiu, și suplinitorul va lua leafa întreagă. Ast-fel numai, vom avea oameni cari să-și facă pe deplin datoria. (Aplause).

Această lege, d-lor, după ce a fost elaborată de mine, având în vedere cele mai mici detalii și toate proiectele de legi ale predecesorilor mei; după ce am pus'o în concordanță cu cele-alte reforme cu cari sper că în sesiunea viitoare voi veni înaintea d-voastre, această lege a trecut prin critica unei comisiuni compusă din șase membri, în care erau d-nii: Haret, Laurian, St. Mihăilescu, Gion, Palladi și actualul secretar general al ministerului<sup>1)</sup>; această lege a fost studiată apoi în Senat și în comitetul delegaților în care era

<sup>1)</sup> D. Profesor Virgil Arion.

d. Tocilescu și d. Ionescu, și discutată trei zile d'a rândul.

De aceea am convingerea că este una din cele mai importante reforme pe cari le-a săvârșit Camera în această scurtă, dar rodnică sesiune, și că ea va adăoga la mândria cu care majoritatea are dreptul să se întoarcă la căminele sale.

## NUMIREA PROFESORILOR DE LA FACULTATEA DE TEOLOGIE

---

În ședința Senatului de la 13 Martie, D. G. Mârzescu își dezvoltă interpelarea privitoare la profesorii de la Facultatea de Teologie, pe cari d. Take Ionescu, îi numește cu titlu provisoriu. D. Mârzescu denunță procedarea ministrului ca arbitrară și anti-constituțională.

D. Take Ionescu răspunde on. Senator în aceeași ședință. În urma acestui răspuns și replicii D-lui Mârzescu, Senatul trece la ordinea zilei, declarându-se satisfăcut de explicările date de Ministrul Cultelor.

Iată acest discurs :

*D. Ministru al instrucțiunii publice și al cultelor, Take Ionescu :* D-lor senatori, ați auzit pe d. Mârzescu care, începând cu o modestie extremă, căci nouă ne decerna titlurile de iluștri, de savanți, etc., iar d-sa se numea un biet profesoraș de la Iași, a terminat cerând să se voteze o moțiune, din care să rezulte că nu numai am supus semnăturii Majestății Sale un decret ilegal, dar că cădem sub legea de responsabilitate ministerială, și că, prin urmare, eu, mai fericit în această privință de cât predecesorii mei, ași fi pasibil de judecata Inaltei Curți de Casațiune numai după câte-va luni de guvern.

D-lor senatori, primesc și aștept fără îngrijire răspunderea ministerială, la care vrea să mă tragă



d. Mârzescu; căci dacă d-sale 'i trebuie să sosească sęptămęna patimilor pentru ca să se mărturisească, dacă sau ba crede în conștiința d-sale că aceste numiri au fost ilegale, mie nu'mi trebuie atâta ca să dovedesc că am convingere deplină că ele au fost legale și, ceea ce este mai mult, că ele au fost și niște numiri bine-făcătoare.

În adevăr, d-lor, au fost trei męsurę carę au tins să așeze Facultatea de Teologie pe base stabile, și, prin urmare, să ridice nivelul intelectual și moral al bisericeę noastre naționale; aceste męsurę au fost întemeierea Facultăței de Teologie, înscrierea ei în lege și consacrarea ei definitivă prin numirea cu titlu provisoriu a profesorilor ei; și dacă am avut nenorocirea, după d. Mârzescu, să fiu eu acela care a realizat cea de a treia męsură, eu unul consider aceasta ca un titlu de acelea de care ași dori să mai am ocaziune să adaog și altele la activul meu.

D. Mârzescu, d-lor, ca să dovedească cum că męsura luată de noi este o męsură ilegală, a luat-o foarte de sus; voiă lua și eu lucrurile tot așa de sus.

D-sa a deschis Constituțiunea, cum a vęzut apăręnd în *Monitor* decretul nostru, pe care d-sa îl găsește că era smerit și cam pe ascunse. Nu era însă, d-le Mârzescu, nici smerit, nici pe ascunse, fiind-că era publicat prin *Monitorul Oficial*; și dacă acel decret coincidea cu data alegerilor, d-voastră știți prea bine că nu profesorii facultăței de teologie erau să ne dea succesul în alegeri, și trebuia să găsești explicarea datei nu în apropierea alegerilor, ci aiurea; în scurtul timp care trecuse de la venirea mea în capul acestui departament. D. Mârzescu deschide Constituțiunea și invoacă art. 93, după care Re-

gele nu poate modifica Constituțiunea. Dar cine a tăgăduit acest lucru? De ce d. Mărzescu nu s'a gândit la alt principiu constituțional care este tot așa de însemnat ca și art. 93, și care spune că numirile în toate funcțiunile publice sunt de domeniul puterii ori de câte ori o lege n'a restrîns acest lucru. Facerea legilor este de domeniul puterii legiuitoare; dar numirea în funcțiuni, în toate statele constituționale, este de domeniul puterii executive. La acest principiu general, care este admis în toate constituțiunile încap oare-cari restricțiuni și anume: sunt funcțiuni publice pentru cari puterea executivă nu poate să numească de cât atunci când candidatul întrunește niște anume condițiuni de admisibilitate; așa, de exemplu, ca să fi judecător, se cere cutare titlu, ca să fi profesor se cere cutare titlu, ca să fi sub-prefect — dacă se va vota legea noastră — se va cere cutare titlu. În toate aceste casuri puterea executivă nu poate numi de cât oameni cari întrunesc acele condițiuni legale. Mai este un altfel de restricțiuni: sunt funcțiuni publice pentru cari, pe lângă oare-cari condițiuni de admisibilitate, se cere ca puterea executivă să ia avisul *conform* al unei comisii și al unui juriu de examinare când este un singur candidat, sau avisul conform al unui juriu de concurs, când sunt mai mulți candidați; sunt, în fine, casuri când funcțiunile sunt elective, cum sunt, de exemplu, la Curtea de Compturi, cum avem, de exemplu, funcțiunile de judecători comerciali la Tribunalele de Comerț. Principiul însă care domină materia este acesta: suveranitatea puterii executive, ori de câte ori nici un text de lege nu impune restricțiuni, și în cazul nostru nu există nici un

text de lege care să arate că aceste numiri trebuiau să se facă alt-fel...

D. G. Mârzescu: Este.

D. *ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: Tăgăduesc că există, și voiü invoca în această privință chiar propria d-voastră autoritate.

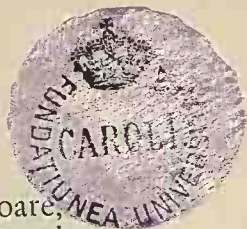
În adevăr, d-lor, ce zice legea instrucțiunii publice, căci nu trebuie să uitați că în privința numirii de profesori în învățământul superior legea nu este modificată: «Nimeni nu va putea câștiga o numire provisorie de profesor de cât dacă va justifica despre absolvirea unor studii identice sau analoage cu cele ce sunt a se propune în clasa vacantă» (art. 367).

Adică, pentru a fi numit profesor de teologie trebuie să fi făcut studii de teologie, ceea ce au făcut toți aceia pe cari 'i-am numit eu.

Iar art. 368 zice: «Deosebit de aceasta, aspirații la un loc de... vor fi supuși la o încercare care va consista: a) sau din proponimente publice de aceleași materii făcute cel puțin în curs de două ani; b) sau în publicațiuni de scrieri asupra acelorași materii...»

Este exact sau nu ceea ce am afirmat eu în raportul meu către consiliul de miniștri și în jurnalul consiliului de miniștri, că profesorii aceștia au făcut proponimente? D. Mârzescu n'a tăgăduit acest lucru. Este exact sau nu că dênșii au făcut publicațiuni asupra acelorași materii? Nu se tăgăduște nici acest lucru.

Continuü citirea: «sau în examen, când candidații mai puțin la număr de cât locurile vacante, nu au nici unul din titlurile arătate în cele două aliniate precedente, ori când titlurile nu sunt judecate mulțumitoare; sau în concurs când candidații sunt mai numeroși de cât locurile vacante.»



Va să zică când titlurile nu sunt multumitoare, procedăm la examen, sau la concurs. Până aci legea pune o singură restricțiune puterii executive, pune condițiuni de admisibilitate: nu se vor putea numi profesori de cât numai când întrunesc condițiunile de admisibilitate, când au proponimente, titluri.

Iată acum o a doua restricțiune, pe care o pune legea în unele casuri:

Titlurile vor fi judecate, adaugă legea, de un juriu compus ast-fel: «pentru profesorii de facultăți, decanul și patru profesori ai facultății acelei științe, luați prin sorți, pentru București de la Facultatea din Iași și pentru Iași de la cea din București.» (Art. 369, alin. 5).

Atunci întreb pe D. Mârzescu: când nu există în Iași o Facultate teologică, ca ast-fel să se poată aplica art. 369. alin. 5, ce trebuia să facă ministrul? D. Mârzescu zice că, dacă nu se poate aplica acest articol, este o lacună în lege. Prin urmare, dupe D-sa, trebuia să stați pe loc; și eu zic nu, nu este așa; puterea executivă este în drept să judece singură titlurile; căci dacă nu este vorba de un cas unde se poate numi un juriu conform legii, rămâne intactă și suverană puterea executivă.

Acesta este adevărul constituțional, onor. D-le Mârzescu.

Nu am făcut dar nici o ilegalitate, nu m'am lăsat nici să fiu influențat în nimic de dorința ce 'mi au exprimat sfinții prelați, de și recunosc că sfințiile lor erau în rolul lor să se intereseze de Facultatea de Teologie și să 'mi atragă atențiunea.

D-lor, Facultatea de Teologie a fost înființată la 1884 pe cale budgetară, adică fără nici o lege și atunci D. Mârzescu nu a protestat; eu îl fe-



licit pe cel care a făcut aceasta, căci era important a avea o facultate teologică, și felicit și pe D. Mârzescu că n'a protestat, dar atunci îi cer să fie drept și acum.

Inființată în 1884 pe cale budgetară, devenită în 1890 instituțiune recunoscută în Stat, această facultate avea un aer nedefinit, pe câtă vreme profesorii erau simpli suplinitori, pe câtă vreme ei erau la discreția absolută a ministrului, pe câtă vreme ei, cari nu erau nimic, dau diplome de licență în teologie, și voiau ca a doua zi să vină la concurs cu propriii lor elevi, eșiți din ajun dupe băncile școalei.

Aceasta îngrija pe acei care țineau la această instituțiune, aceasta a îngrijat pe sfinții prelați, și dacă 'mi au atras atențiunea bine au făcut. Și eu 'mi am făcut datoria față cu această înaltă instituțiune a țerei, de și nu am fost cel d'ânteu care am găsit soluțiunea pe care am dat'o.

Sciți, D-lor, că s'a desbătut cestiunea la 1890, și D. Mârzescu zice că cu acea ocaziune a fost un acord unanim ca profesorii să fie supuși la concurs. Dar dacă este așa, cum se face că D. Mârzescu, care a luat cuvântul de patru ori, sciți că D-sa vecinic ia cuvântul în cestiuni de asemenea natură. 'Mi aduc aminte că o dată, într'un discurs al D-lui Mârzescu care critica o enciclică a mitropolitului Calinic, D-sa exclamase: de ce nu s'a uscat cerneala în care a întins condeiul Sfinția Sa când a semnat această enciclică; și spre mai mare convingere D-sa arăta cum un oare-care sfânt, întingând în călimară ca să semneze o eresie, s'a uscat cerneala din călimară și a eșit din ea un drac. Și adăogă D. Mârzescu că D-sa crede în draci, căci...

*D. G. Mârzescu*: Nu am zis eu, ci prea sfântul episcop de Roman.



*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu* : D-ta ai zis că crezi în draci fiind-că și biserica crede în ei ; iar episcopul de Roman, de la acea tribună și având pe D. Mârzescu în față, zicea cu multă maliție : «Cum să nu cred în draci când îi și ved?! » (Aplause, ilaritate).

Eū vë mărturisesc că n'am fost inspirat de nici un duh necurat și spirit drăcesc când am supus iscăliturii M. Sale acest decret, și n'ar fi fost de dorit să se usuce cerneala în care 'mă-am mueat condeiul.

Dar revin la cestiune. Cu ocasiunea desbaterilor de la 1890, D. Mârzescu, care a luat cuvântul atunci și care e atât de tare în clericale în cât ar fi dorit să examineze D-sa pe candidații de științele teologice, împreună cu profesorii de filosofie antică și greacă, și — de ce nu și de filosofia pozitivă, filosofia experimentală, nu ne-a spus; — D. Mârzescu, zic, ar fi putut atunci să propună un amendament, — căci de altmintrelea D-sa propune amendamente, de și chiar motivate, — un amendament la lege în care să se zică : nu că se va supune la concurs profesorii, căci aceasta nu se poate face conform cu legea actuală, dar în care să se prevadă un sistem după care să se poată acoperi lacuna ce crede D-sa că există în lege, de și după cum v'am dovedit, nu există nici o lacună pe câtă vreme Constituția ȳice că numirile se fac de puterea executivă.

Dar D. Mârzescu n'a propus acēsta ; D-sa n'a propus nici un mijloc pentru a scoate Facultatea de Teologie din starea ei precară prin veri-un concurs oare-care ; din contra, D-sa a propus ceva care seamănă în totul cu ceea ce am făcut eū.

Iată, D-lor, ce s'a petrecut ; vë citesc din *Monitor* :

«D. G. Mârzescu: Fiind-că Facultatea aceasta de Teologie este o instituție nouă și n'are o instituție similară în Iași, precum au cele-l'alte facultăți, așa facultatea de medicină din Bucuresci are o facultate similară în Iași, facultatea de drept, cea de filosofie, cea de științe, toate au facultăți similare în Iași; facultatea de teologie nu are facultate similară în Iași; de aceea eu cer ca, conform legii actuale asupra instrucțiunii publice, care ne spune în articolul 260 că: *fie-care facultate se va organiza prin regulamente speciale, date în forma regulamentelor de administrație publică*; ori ȳic că în această lege să se pună art. 2, conceput în următorul mod: «*Această facultate se va organiza prin un regulament special, dat în forma regulamentelor de administrație publică*».

Vra să ȳică, D. Mârzescu propunea că această facultate, care simȳea D-lui bine că nu se poate regula nici după legea instrucțiunii, nici supune profesorii la examenul profesorilor de filosofie pozitivă, de istorie antică și de drept roman; propunea, ȳic, ca să se reguleze prin un regulament de administrație publică, adică prin urmare, prin o hotărîre a consiliului de miniștri.

Mai la vale, D. Marghiloman 'l întreprinde ȳicând; «Care facultate», și D. Mârzescu rĂspunde:

«Una din cele mai mari greutăți de cari are să se isbească facultatea de teologie știți care are să fie? Ascultați ca să'mi dați dreptate: Personalul didactic al celor-l'alte facultăți din Bucuresci se recrutează dintre persoanele acelea care trec concursul la facultățile din Iași, precum și membrii facultăților din Iași se recrutează din persoanele care trec concursul la facultatea din Bucuresci. Inființând facultatea de teologie în Bucuresci și ea neavĂnd o similară în Iași, întreb: Cum și în ce mod are să se

»recruzeze personalul didactic de la facultatea de  
 »teologie? Iată pentru ce cer să pună în lege un  
 »articol 2, conceput întocmai ca și articolul 260  
 »din legea instrucției publice. Cer, o repet să  
 »se pună un nou articol conceput în urmă-  
 »torul mod: *Acastă facultate se va organiza prin-*  
*»tr'un regulament special dat în forma regulamen-*  
*»telor de administrație publică.»*

D. Mârzescu adaugă că ține a se pune acest articol nou pentru ca să se știe că nu Sinodul, ci guvernul are controlul acestei facultăți: «Țin, »și țin foarte mult, adăoga D-sa, să se știe că »ministrul are suprema priveghiare și ultimul »său cuvânt».

Iar d. prim-ministru răspunde foarte cuminte că acest aliniat e de prisos, că Facultatea de Teologie, fiind ca ori-ce altă facultate supusă legii instrucțiunii, o să 'și facă regulamentul ei, și asigură că nu va fi ministru care, după cum bine zicea P. S. S. Episcopul de Severin, să refuze de a consulta și episcopatul.

Este evident deci că d. Mârzescu, care este un jurist foarte distins, un jurist care, cum ne a spus-o, de două ori a intrat în Universitate pe poarta cea mai largă, d. Mârzescu care în privința călcărilor de Constituție 'și a făcut o specialitate, bine înțeles reproșându-le altora, d-sa care avea în mintea sa viue, greutatea relativă a recrutării corpului profesoral al facultății de teologie față cu neexistența unei alte facultăți similare, d-sa propune să se reguleze cestiunea după un regulament de administrație publică, adică după o hotărîre a Consiliului de Miniștri. Așa am făcut și eu.

Și fiind-că ați invocat lucrările preparatorii ale acestei cestiuni și ați căutat să mă puneți în contradicțiune cu colegul meu Ministrul Justiției,

voiu arăta că d-sa a spus același lucru ca și mine, d-sa a zis:

«Asupra recrutărei personalului, tot asemenea legea generală se va rosti. În momentul de față suntem într'o stare de lucruri care a mai fost la noi în trecut. Știți că noi am început prin o școală de medicină care se asemăna mai mult cu un învățământ privat de cât public.»

Cu alte cuvinte, d. Marghiloman s'a raportat la precedentul cu facultatea de medicină, pe care l-am urmat și eu.

Vra să zică, în mintea d-lui Mârzescu, chemat să legifereze cu cunoștințele sale speciale de legiuitor în dreptul canonic, de regulamentator în ceea ce privește biserica și învățământul teologic, remediul era un regulament de administrație publică, iar în mintea colegului de la justiție era precedentul cu facultatea de medicină, la care d. Mârzescu n'a obiectat nimic.

Și acum să 'mi dați voie, d-lor, să vă arăt ceea ce s'a petrecut cu facultatea de medicină.

Aci d. Mârzescu caută să cam scape și știți de ce ce? Pentru că, după cum mi se afirmă, ar fi și d-sa în joc. Și zic după cum mi se afirmă, fără a putea da o asigurare eu însu'mi, căci nu voiu să imitez pe d. Mârzescu care a zis că d. Carp ar fi declarat că eu am călcat legea, d. Carp care este prea serios ca să iscălească o călcare de lege și să spună ca a călcat legea.

Ceea ce a zis d. Mârzescu despre d. Carp, precum și despre d. Maiorescu, trebuie scos din discuțiune, căci cancanurile parlamentare nu pot avea onorurile tribunei.

Fără a putea afirma nimic, căci am trimis să mi se caute *Monitorul* respectiv, pot zice că mi se pare că decretul de numiri ale profesorilor



de la Facultatea de medicină sunt iscălite de d. Mârzeacu...

*D. G. Mârzescu* : Unele. (Ilaritate). Nu rîdeți că nu știți de ce (Ilaritate).

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : Să vă povestesc acum, d-lor, ca să vă convingeți despre nelegalitatea actului nostru, dificultatea care era de a se urma ast-fel, să vă povestesc ceea ce s'a petrecut cu Facultatea de medicină.

La 1869, d. prim-ministru, principele D. Ghica, a găsit de cuviință să facă un lucru, — și mare lucru a făcut, și bine a făcut, — să creeze o facultate, facultatea de medicină, din mica școală de medicină care existase până atunci, și pe care poporul o numea «Școala lui Davila». Guvernul s'a adresat la consiliul permanent, — ministrul al instrucției era atunci d. Crețescu, jurist distins, fost prim-președinte la Curtea de Casație, — și a întrebat ce este de făcut, pe acest consiliu care era compus din d-nii Marcovici, Aron Florian, dr. Petrescu, etc. Veți vedea părerea consiliului permanent, veți vedea dacă putea veri-o dată s'o aprobe veri-un ministru, și dacă nu a făcut bine d. Crețescu care nu a aprobat'o pentru că nu putea s'o aprobe.

Iată, în adevăr, ce găsisese consiliul permanent :

«Numirea profesorilor se va face prin concurs. Spre a forma juriul examinator se vor întreba tot profesorii actuali titulari ai școlii de medicină ca să declare, în termenul fixat, dacă vor a se supune la concurs spre a obține catedra ce doresc la facultatea de medicină. Din profesorii cari vor refusa a se prezenta la concurs se vor alege trei, pe lângă cari....»

Apoi să supui d-ta la concurs pe acei cari



primesc concursul d'inaintea celor a cărora le va fi frică de concurs???

Continuă citirea: «Pe lângă cari se vor numi »încă două din doctorii practici în persoana d-lor »Arsaky din București și Cuciureanu din Iași. »Acești cinci membri constituind juriul...».

Ei bine, soluțiunea acésta era tot atât de practică și pasibilă ca și aceea a d-lui Mârzescu de adiněori, care ne propunea să luăm profesori de grecesce, de filosofie și de dreptul roman, să'i punem să examineze pentru facultatea de teologie. Ce a făcut ministrul de atunci, d. Crețescu? Nu s'a unit cu acest jurnal al consiliului permanent, și bine a făcut, și în dreptul absolut al său legal, căci i'l dă principiul cel mai netăgăduit al dreptului nostru constituțional, a numit d-sa pe profesori cu titlul provisoriu.

Iată, în adevăr, ce a hotărît consiliul de miniștri după propunerea d-lui Crețescu:

«A se numi cu încuviințarea consiliului profesori acestor două ani dintre profesorii actualei »școli, cei mai vechi și cu cuvenitele titluri academice.»

Căci în adevăr, d-lor trebuie un început la toate; ca să am facultatea de teologie trebuie să am profesori, ca să am profesori cu concurs trebuie să am juriu profesoral; prin urmare, trebuie să am profesori mai întěiu de toate și este natural să fie așa; și acest jurnal este subscris de persoane ale căror nume nu vor fi de nimeni contestate: de d. D. Ghica, D. Crețescu, d. general Manu, d. Kogălniceanu, etc., și ast-fel consiliul de miniștri a autorizat pe ministrul cultelor, pe d. Crețescu, să facă numirile, d-sa le a făcut, și tot așa au urmat și miniștrii următori, d. Mârzescu, care întemeiat pe acest jurnal, a numit de alții tot cu titlul provisoriu.

D. G. Mârzescu : Mai caută și un alt jurnal al consiliului de miniștri, căci este un jurnal pentru numirea unui juriu.

D. ministru al instrucțiunii publice, Take Ionescu : Este aci.

D. G. Mârzescu : Nu mă căutați...

D. ministru al instrucțiunii publice, Take Ionescu : Poftiți, aveți dosarul la dispoziție, și vedeți...

D-lor, iată ce s'a făcut la facultatea de medicină, și d. Marghiloman când vă spunea acum un an că avem precedente la facultatea de medicină, și d. Marghiloman era în dreptul său, cum erați și d-voastră, d-le Mârzescu, când propuneați ca soarta facultății de teologie să se reguleze după un regulament, adică tot de către consiliul de miniștri. Și cum am căpătat autorizație să numesc provisoriu pe personalul facultății de teologie, cari au titluri academice, adică cari întrunesc toate condițiunile de admisibilitate ale legei instrucțiunii publice, așa am și făcut.

D. Mârzescu zice că era mai bine să fac un proiect de lege. Pentru ce? Ca să spun ce? Că se numește anume arhiepiscopul Timuși Cornoiu, cutare și cutare?

Și când d-ta faci apel la deputatul Take Ionescu, dați-mi voie și mie să fac apel de la ministrul Take Ionescu la deputatul Take Ionescu.

Când a venit legea în Cameră prin care se numeau d-nii Babeș, Assaki și Calenderu, fără concurs, profesori la facultatea de medicină, numiri fericite, am luat și eu cuvântul și am spus : Buni sunt, ocaziune admirabilă de a înălța facultatea ; drept este ca oamenii de valoarea d-lor să nu fie puși la concurs ; dar ceea-ce gălesc că nu este bine este că în lege se pun nume proprii și ar fi mai nemerit dacă ar fi venit mi-

nistrul să ceară pentru el dreptul de a desemna pe titularii acelor catedre, în loc să ne pună pe noi, deputații, să judecăm dacă Babeș este bun bacteriolog, dacă Assaki este bun chirurg sau nu. Ceea-ce, d-lor senatori, am sfătuit atunci pe aceia cărora le făceam opozițiune, am crezut de datoria mea să fac acum când sunt chemat să guvernez, și cum consiliam pe ministrul de atunci să nu propună proiect de lege ca să numească pe X., Y. și Z., așa am făcut eu acum, n'am venit cu proiect de lege cu nume proprii; dar d. Mârzescu zice: «ați sfătuit totuși pe ministrul de atunci să vină cu o lege; de ce n'ați urmat tot așa?» De ce? Iată-o: așa este, am sfătuit și am cerut atunci o lege care să dea ministrului dreptul d'a numi direct, pentru că era vorba de numiri la facultatea de medicină, și noi, având o facultate similară în Iași, fără de acea lege specială ce ceream eu, ar fi trebuit să se aplice art. 369, aliniatul din urmă, adică concursul pe care nici eu nu'l voiam; pentru a eși din acest articol trebuia o lege care să dea ministrului o putere specială. Dar în cazul meu se aplică oare art. 369, aliniatul din urmă?

Neapărat că nu, fiind-că la universitatea din Iași nu avem o facultate de teologie. Atunci de ce să vin cu lege? Ca să proclam dreptul absolut și nerestrâns al puterii executive de a face numiri? Nu era nevoie și de aceea n'am venit.

Ați întrebat dacă am luat avisul consiliului permanent? 'L-am luat, și consiliul permanent care se compunea, când și-a dat avisul, din d-nii Hâjdău, Odobescu și Negruți, a opinat ast-fel: »Consiliul permanent opină că rezolvirea chestiunii despre care tratează acest raport este numai de competența consiliului de miniștri».

Pe basa acestui avis conform, cu toate ce

după lege putea să fie conform sau neconform, m'am dus la consiliul de miniștri să rezolve la 1892 cestiunea cum s'a rezolvat la 1869 și cum bine s'a rezolvat, spre mai marele folos al universității noastre.

Cât despre cele-lalte obiecțiuni ce m'i-a făcut d. Mârzescu, despre întrebarea ce m'i a făcut: că de ce m'am grăbit, eu credeam că este alt reproș de făcut administrațiunilor publice, că merg prea încet, iar nu prea iute. Am auzit plângându-se lumea că nu se iaă dispozițiuni iute în rezolvarea cestiunilor, și d-voastră vă plângeți că am dat o soluțiune repede unei cestiuni care aștepta de mult timp?

În ce se schimbă constituționalitatea lucrului dacă o făceam după 5 sau 6 luni de la venirea mea în minister, sau o lăsam moștenire urmașilor mei? D-voastre credeți că am fost asaltat de cine-va, că am fost smintit din legalitate de asalturile reiterate ale înalților prelați?

Vă înșelați; n'am cedat de cât la un singur impuls, la dorința mea proprie; căci dacă mi s'a făcut onoarea să mi se dea acest înalt post, este ca să aduc partea mea de muncă la înălțarea școalelor și a bisericei noastre. Nu dorința de a influența alegerile, ci dorința de a aduce prinosul meu spre binele instrucțiunei m'a influențat.

Am găsit o cestiune deschisă în care trebuia să se ia hotărîre; am luat pe aceea care avea și aprobarea capilor bisericei române, hotărîre care, v'am probat'o, este conformă cu spiritul și litera legei și credeți-mă că ași dori să iaă multe de asemenea hotărîri câtă vreme voiă avea onoarea să fiu consilier al Majestăței Sale. (Aplause).

## MONUMENTELE ISTORICE

În ședința de la 27 Martie, d. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, depune pe biroul Senatului un proiect de lege privitor la descoperirea monumentelor și obiectelor antice, și un alt proiect privitor la conservarea monumentelor publice.

În privința celui din urmă proiect, secțiunile Senatului numesc raportor pe d. Gr. G. Tocilescu. Discuțiunea se începe în ședința de la 27 Martie.

După oare-cărî observări prezentate de d. G. Panu, căruia îi răspunde d. raportor, de d. Flondor, de d. V. A. Urechia și de d. Sefendache, cărora le răspunde în câte-va cuvinte ministrul și apoi d. Tocilescu, legea fu primită cu 50 voturi contra 1.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice :*  
D-lor senatori, nimeni nu poate să regrete mai mult de cât mine că discuțiunea acestei legi, cerută de atâția ani, propusă în mai multe rânduri și asupra căreia nu pot nici măcar să'mă iaș meritul nici că am inventat'o, nici că cel d'întăiu v'am propus'o d-voastre, că această discuțiune s'a schimbat, în ședința de ieri, într'un fel de desbatere asupra destinației raporturilor dintre Stat și Biserică, desbatere care nu era nici la timpul ei venită, nici la locul ei adusă.

N'a fost vorba, și nu poate fi vorba, ca, cu



ocasiunea acestei legi, să se limpezească raporturile dintre Stat și Biserică.

Din fericire—cel puțin în scurta mea ședere la portofoliul cultelor—am constatat că aceste raporturi sunt foarte cordiale; au fost cordiale și sper că vor rămâne cordiale, fie-care din cele două puteri păstrându'și absoluta ei independență; căci, după cum n'am primit alaltă-eri atacurile d-lui Mârzescu, care spunea că eu, ca să complac sfinților prelați, am făcut numirile de la facultatea de teologie, tot așa și astă-zi rog pe sfinții prelați să creadă că nu pot să primesc nici atacurile I. P. S. S. Mitropolitului Moldovei, care a zis că, împins de sentimente rele în contra Bisericeii, am propus acest proiect de lege.

*I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei:* Protestez; n'am zis aceasta.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice:* Ca ministru al cultelor fiind dator a mă afla în zilnice raporturi, în trecut, present și viitor, cu I. Prea Sf. Voastră, nu am voit să vă răspund nimic erî; atunci când ați pus I. Prea Sf. Voastră înainte nu numai numele I. Prea Sf. Voastre, dar numele Bisericeii române, când v'am văzut că protestați în numele tuturilor în contra acestei legi, lucrul era de așa mare gravitate în cât, dacă am lăsat ca să treacă 24 ore înainte de a vă răspunde, Senatul va recunoaște că bine am făcut, că cu minte am lucrat. Nu era loc ca să se deschidă acum această chestiune; cred că la timpul ei va veni, cu ocasiunea unei alte legi mai însemnate, a unei legi pe care am promis'o țerei, cu ocasiunea legei asupra clerului mirean. Vom putea rezolva atunci acele mari chestiuni în complect acord, sper, cu banca prelaților; căci eu unul, dacă 'mî voiî da ostenala a fi de acord cu I. Prea Sf. Lor, nu voiî

lăsa însă ca interesele superioare ale Statului să se știrbească în mâinile mele.

Dar, închizând acest episod care, încă o dată, regret că s'a deschis, și nu eă sunt de vină că a fost deschis, să ne ocupăm mai bine de *amendmentul* ce propune Prea Sf. Episcop al Hușului.

D-lor, care este scopul acestei legi? Nu este vorba nici de perchisițiunī, nici de a se ști dacă Statul are drept saă nu să dispună ca obiectele vechi, proprietatea sa, să se păstreze saă nu la mușeu, nici de a reveni asupra lui 1854, nici de a merge înapoi de 1864; nu este vorba de nimic din toate acestea, ci e vorba numai de un singur lucru, de a se pune sub un regim egal deosebitele monumente istorice saă artistice, monumente cari, chiar când sunt proprietate particulară, sunt mai înainte de toate națională, căci ele sunt martorii gloriei trecute și gagiul strălucirei viitoare.

Dar ce face proiectul nostru de lege? Stabilește întâi un lucru: că nimeni nu se poate atinge de un monument istoric fără voia Statului; și al doilea, că acela care se va atinge de un monument istoric va fi pedepsit; al treilea, că, pentru ca să se știe cari sunt monumentele istorice, din 5 în 5 ani se va publica un tablou de toate aceste monumente spre a se ști de oricine dacă este saă nu permis a se atinge de dênsele.

Mai stabilește că proprietarul acela care nu vrea să primească această servitute legală, adică oprirea de a'l restaura după placul lui, să aibă dreptul să zică Statului: cumpără'l dacă vrei să'l păstrezi saă să'l restaurezi cum crezi tu mai bine; căci, dacă nu'l cumperi, voiă face eă cu dênsul ce voiă găsi de cuviință.

Nici o lege nu este mai blândă ca aceasta în

toată Europa. Și ministrului, care are supremul control, 'i se dă un sprijin consultativ într'o comisiune anume compusă din persoanele pe cari le ați văzut la art. I.

P. Sf. Episcop al Hușului cere ca să mai adăogăm și pe chiriarhul respectiv.

La acest amendament mă opun, și iată pentru ce: această comisiune are sediul său în București, ea deja va fi foarte cu greu strânsă la minister; căci dacă e vorba de oameni eminenti, va să zică că e vorba de oameni ultra-ocupați, și apoi sunt și neplătiți.

Dacă d-voastră mai adăogați opt membri, fiecare cu reședința în opt colțuri ale României, membri fără de cari comisiunea nu poate să țină ședințe, nu vedeți că îngreunați puțința acestor comisiuni de a se strânge, de a lucra și de a da avisul? Și cari sunt motivele date de P. S. Episcop de Huși ca să facem această adjuncțiune? P. S. Sa ne a cerut aceasta pentru că s'a întemplat ca, cu ocasiunea executării unor ordine ministeriale, oamenii, necunoscători de riturile religiunii noastre românești, au comis oare-cari fapte cari erau contra ritului.

În ce, vă întreb, prezența în comisiunea de la minister,—căci această comisie nu este o comisie de execuție, căci nu o să plece comisia ca să execute măsurile și dispozițiile ministeriale,—în ce prezența unui episcop în comisiune va schimba lucrul? Absolut nu pricep.

E foarte regretabil dacă veri-un delegat al ministerului a comis veri odată veri o greșală în contra canoanelor. Dar acestea sunt precauțiuni de luat de către ministru când trimite pe cine-va la biserică. Credeți că e cuviincios când trimitem un delegat să avertisese pe eclesiar-

hul de acolo? Care ministru ar cuteza să facă aceasta?

Dacă a fost verî o excepțiune, ea nu are nimic a face cu amendamentul propus.

Să vă mai arăt o dificultate. Această comisiune trebuie să voiajeze în toată țara ca să facă inventariile monumentelor ce sunt de restaurat. O să vedeți pe acei opt episcopi plecând din toate locurile ca să 'și dea părerea?

Amendamentul este dar și inutil și imposibil.

Da, înțeleg să vă preocupați de cele ce a spus P. S. S. Episcopul de Huși. Da, măsurile de executat se vor face în concordie cu prelații.

Dar credeți d-voastră că până acum au fost în această privință prelații tratați fără cea mai mare bună-voință, deferință și profund respect de către toți miniștrii de culte? Cine nu știe că este, de exemplu, o cestie pendinte între noi și un P. S. Episcop, cestiunea picturilor de la catedrala din Constanța? După ce s'a zugrăvit această catedrală, Episcopul de acolo pretinde că nu corespunde cu cerințele bisericeii; mă voi duce și eu la Constanța ca să 'mă fac și eu opinie.

Dar credeți că după aceasta am reușit?

O să fim siliți în urmă, dacă va fi deosebire între noi, să apelăm și unii și alții la S-tul Sinod. Căci nici ministrul nu poate să sfințească biserica fără voia Episcopului; dar nici de bună voe ministrul nu va consimți să peardă 70.000 lei, cari s'a dat unuia din cei mai buni pictori, d. Mirea, ca să o zugrăvească, mai 'nainte de a se convinge el, nu Prea Sântia Sa Episcopul, că picturile merită a fi pierdute.

Cât despre faimosul turn de la *Trei-Erarhi*, cine nu știe că s'a hotărît să se desființeze, și nu s'a desființat fiind-că s'a opus Mitropolitul Moldovei? Căci nimeni nu a putut să nu ia în considerație



părerea Înalt Prea S-tului Mitropolit, și am curagiul să afirm că dacă vre-o dată un înalt cler a fost în tot-d'a-una, este și va fi tratat cu cel mai profund respect, am curagiul să afirm că acel cler a fost clerul bisericeii române, și nu cred că vre-unul din sfinții prelați va putea spune că vre-odată, ori-care ar fi fost ministrul cultelor, el nu s'a purtat cu tot respectul și afecțiunea pe cari le merită P. Sf. Lor.

Vedeți dar, d-lor, că toate temerile sunt exagerate.

Nu e în această lege nimic care să crească drepturile Statului, dar nici nimic care să le scadă.

Noi față de Biserică nu am simțit nevoie să vă cerem drepturi noi, dar iarăși am fi culpabili să renunțăm la un drept existent.

Nu este vorba de a restaura toate monumentele, ci de a alege pe cele ce represintă mai mult gloria străbună, fie din punctul de vedere al frumuseței artistice, fie din punctul de vedere al interesului istoric, de a restaura pe acele cu tot luxul, cu toată splendoarea cuvenită, și de a abandona pe cele-alte.

Acesta e spiritul legei; dacă legea nu spune cari monumente sunt de restaurat, este pentru că nu este acesta scopul legei; noi până acum nici nu știm cari sunt monumentele de restaurat, noi nu avem nici un catalog general, și de aceea am pus o dispoziție în proiectul de lege care prevede că se va înscrie în budget o sumă cu care să se facă o asemenea lucrare prealabilă de clasare a monumentelor istorice și arhitectice, a monumentelor naționale, — ca să întrebuițez un cuvânt care să le cuprindă pe toate. Când se va face catalogul acestor monumente, atunci încetul cu încetul și după măsura de care dispune țara se vor restaura monumentele noastre isto-



rice. S'aŭ restaurat *Curtea de Argeș*, *S-ții Trăi Erarhi*, se vor restaura *Curtea Domnească*, *Mitropolia* din Târgoviște, *Sf. Dumitru* din Craiova, *Stavropoleos* din București, și se vor restaura și mai multe în măsura în care vor crește forțele de producție ale acestei țări. Căci, d-lor senatori, dacă e nevoie să ne gândim la suvenirile trecutului, trebuie să ne gândim și la nevoile prezentului ca să asigurăm viitorul. (Aplause).

## PUNEREA ÎN RETRAGERE A PROFESORILOR

În ședința de la 6 Maiu veni în discuția Camerei proiectul de lege pentru modificarea art. 8 din legea de la 6 Martie 1883, privitoare la vârsta la care membrii corpului didactic pot fi puși în retragere.

Ministrul propune vârsta de 65 ani pentru profesorii de universitate și de 60 de ani pentru cei-l'alți. Se adaogă că membrii corpului didactic cari vor fi îndeplinit 30 de ani de serviciu în corpul profesoral vor putea fi puși în retragere, luându-se avisul consiliului permanent, fără a avea vârsta de 65 și 60 de ani.

Comitetul delegaților modificase numai aliniatul al 3-lea, zicând că profesorii cari nu au 65 și 60 ani, dar au împlinit 30 de ani de serviciu, nu vor putea fi puși în retragere decât după avisul conform al consiliului permanent. Această modificare fu primită de ministru.

Raportorul era d. C. C. Deșliu.

Proiectul fu combătut cu înversunare de d. C. Dobrescu-Prahova, căruia i răspunse d. Take Ionescu. După o replică a d-lui Dobrescu-Prahova și respingerea amendamentului, se propune proiectul de lege, care fu votat cu 78 voturi contra 13. Iată discursul d-lui Take Ionescu:

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor deputați, vă închipuiți ușor că nu voiți urma pe d. Dobrescu în lunga sa filipică, începută eri în vreme de oboseală pentru d-sa și terminată astă-zî în oboseala noastră.

D-sa a făcut multe digresțiuni, s'a legat de expunerea mea de motive, pe care o găsește scurtă,

și a zis că aceasta ar desveli dispreț pentru Cameră.

Disprețul ar fi pentru Cameră atunci când ași crede că îi trebuie multe cuvinte ca să înțeleagă un singur articol de lege atât de scurt.

Tot asemenea nu voiū urma pe d. Dobrescu nici în ceea-ce ași putea să numesc un fel de *hors d'oeuvre* al interpelărei sale de Luni, când ne-a vorbit de două crime ale mele: una că am numit supliitor pe d. Cristu Negoescu, protivnicul d-sale de la alegerile trecute, învederând ast-fel că, nici atunci când d-sa este investit cu dubla sa calitate și de profesor și de deputat, tot nu poate să uite pe d. Negoescu și să'l erte că a ajuns să fie suplinitor de istorie, tot așa cum d. Dobrescu, pentru mai marele bine al instrucțiunei din această țară, este de multă vreme. Cea-l'altă crimă a mea este că am transferat în București pe d. Caloianu, care nu'mi este nici un fel de amic sau neamic politic, ori-ce ar zice d. Dobrescu. D. Caloianu este un tîner foarte distins, care avea la Craiova două catedre definitive, care a cerut transferarea sa în București la alte două catedre, și cu atât 'l-am pîrtinit în cât 'i-am dat în București numai o singură catedră, așa în cât, dacă 'i am dat puțința de a se apropia de centrul universitar din București, 'i-am tăiat jumătate din apunțamente, jumătate din acea parte materială a vieței de care vorbesc așa de entusiasmați unii din profesori.

Tot așa voiū lăsa la o parte și întrunirea unor profesori și memoriul celor din București, memoriū care se deosibește foarte mult de memoriul cuviincios și luminat al profesorilor din Iași, și'l voiū lăsa de o parte pentru că în pretinsa agitațiune de care a vorbit d. Dobrescu știū să deosebesc două elemente. Este acolo un element

care discută cestiunea cu bună credință și un alt element, din norocire foarte mic la număr, acela al unor profesori cari, cu un ton și cu o manieră puțin cuviincioasă, cearcă să agite pe lesne crezătorii, făcându'i să creadă că ar fi ceva ascuns în legile mele, ceva care ar tinde a lovi în lefuri. (Aplause).

În cât privește pe cei de bună credință, eu, ca cap al instrucțiunii, trebuie să dau ori-ce explicațiuni și asigurări în privința intențiunilor noastre. Sunt dator, și cu plăcere mă voiu achita de această datorie, să asigur pe cei ce se tem, că nimic nu se ascunde în acel proiect de lege ce va veni mai târziu, și pe care nici o dată nu 'l-ași fi adus dacă nu era cupiditatea a foarte puțini profesori. Dar cu gălăgioși după cari dacă s'ar lua cine-va nu s'ar mai putea face nici o reformă în privința învățământului și nu s'ar mai putea îndrepta nici un rău din acele de cari suferă școalele noastre, cu aceia cari vor numai să pună pedeci ori-cărui progres, ori-cărei modificări a legii instrucțiunii publice, conform intereselor sociale, nici nu vreaș să țin seamă de părerea d-lor. (Aplause). Nu vreaș să recunosc d'asupra noastră altă suveranitate de cât suveranitatea Camerei, a Senatului și a Regelui; nu recunosc altă suveranitate care să aibă censura într'un mod legitim asupra proiectelor de legi ce se aduc aci. (Aplause). D-lor aș mers cu destrăbălarea, și cuvântul nu e prea mare, în cât într'o întrunire făcută de câți-va profesori, și mai mulți studenți de cât profesori, unul a zis, făcânduși semnul crucei: «Sloboade pe robul tău, Doamne, că am mâncat încă un ministru», și aceasta în aplausele studenților d-lor. În acea întrunire a fost și un profesor cu toți copiii lui, pe cari 'i-a adus acolo ca să învețe disciplina.

cetățenească, vîzînd de micî cum un profesor ştie să înjure pe ministrul său. (Aplause).

De această mişcare nesănătoasă sunt rîsbunat, şi rîsbunat cu prisos de ţara întregă care a citit memoriul societăţii corpului didactic din Bucureşti. (Aplause).

Da, d-lor, fără nici o patimă, fără nici o turburare, tolerant, cum poate n'a fost ministru mai tolerant pînă astă-zî, înghiţînd şi demisiunile directorilor de şcoli, cari mă insultă, şi ale tuturor acelora cari, înjurînd pe ministru, pe cel care în Franca se numeşte «Le grand maître de l'Université», uită că sunt ministru prin încrederea Regelui şi a naţiunii, şi că dacă staū pe această bancă este că partidul conservator 'mî-a dat înalta cinste de a reforma legea învăţămîntului; voiū merge înainte pe calea pe care 'mî-am tras'o şi nu mă voiū abate nici la dreapta, nici la stînga, ori-cari vor fi vociferările a cătorva turbulenţi. (Aplause):

Şi acum, d-lor, că am înlăturat aceste consideraţiuni secundare, nu mă voiū opri mai lung nici asupra micei plăceri ce a voit d. Dobrescu să'şi dea în contră'mî, mică plăcere pe care de sigur nici odată nu 'şi-o va putea da în contra d-sale, aceea de a pune în contradicţie pe ministrul de azi cu deputatul de ieri. Nu sunt în nici o contradicţie; ceea ce am spus atunci o spun şi azi: reformele nu se fac fără a ţine seamă de circumstanţe, de mijlocul ambiant, de personalul disponibil.

Dar mica reformă de azi nu ese din aceste condiţii, şi când voiū dovedi — şi o voiū face-o — că ea nu este de cât ceea ce au cerut bărbaii luminaţi ca Chiţu, Kogălniceanu, Maiorescu şi Ion Brătianu, atunci, d-lor, o să ziceţi că nu am făcut un lucru mare, că nu sunt reformator,



ci un simplu copist al predecesorilor mei, cel puțin până în ziua de azi.

În adevăr, despre ce este vorba? Proiectul meu de lege se inspiră de două idei: prima idee este o lege fatală, aceea care decurge din firea lucrurilor, care face că la o anumită vârstă, chiar dacă cine-va nu slăbește în activitatea intelectuală, slăbește totuși în ceea ce privește putința de a o transmite.

Dar îmi veți zice: sunt și excepțiuni. Însă totul pe această lume se bazează pe legi trase din pluralitatea casurilor. În adevăr, când ziceți că minorul nu poate să iscalească o poliță, și astăzi pentru că a devenit major poate să o iscalească, ziceți un lucru care la prima vedere pare absurd; ce fel, într'o noapte i-a crescut mintea? Ei bine, sunteți siliți să admiteți aceasta, căci silit ești să pui norma unde-va.

De sigur sunt oameni cari, după 70 ani, își păstrează toată activitatea lor. Așa este și cu profesorii. Nu este însă mai puțin adevărat că în legea firei este o vîrstă la care se termină activitatea cui-va, mai ales în învățămînt, unde se cere o muncă continuă, ostenitoare, care începe din tinerețe și se continuă pe fie-care zi. Ei bine, trebuia trasă o limită după care un profesor urmează a se retrage din învățămînt.

Mai este și un alt punct...

D. *Radu Stanian*: Ceea ce voiți să faceți pentru profesori faceți și pentru banca ministerială dacă credeți că este bine.

D. *Take Ionescu, ministru al instrucțiunii publice și cultelor*: Dacă îmi veți arăta că cine-va a fost 30 ani continuu în minister, atunci voiți vota și legea d-voastră. (Aplause, ilaritate).

Dar nimeni nu are un serviciu de 30 ani ca ministru, și cel care a fost mai mult timp mi-

nistru la noi este d. general Florescu, ale cărui servicii se urcă la opt ani și două luni. Acesta este timpul cel mai lung al cui-va în minister.

Iată, d-lor, prima considerațiune; dar mai este și o alta pe care d-voastre o uitați, și vorbesc acum numai de fixarea unei vârste. Pe fie-care zi, în această țară, ne sosesc tineri din străinătate cu studii superioare, cari ne costă bani, căci 'i-a trimis Statul în comptul său în străinătate.

Știți ce facem cu acești tineri? Le creăm catedre, plătim înduoit, neputând face alt-fel să aibă un loc la universitate. Dar veți zice: «apoi scoțându'i la pensiune pe profesorii bătrâni, nu se vor plăti tot două lefuri?» Nu, căci o catedră de multe ori represintă nu numai o leafă, ci un laborator, preparatori, asistenți, material didactic, represintă un local, un capital întreg.

O catedră universitară, dotată după nevoile științei moderne, represintă 40—50 mii franci pe an, și nu putem face pentru învățământ atât de multe sacrificii, păstrând ca într'un mușeu de antichități gloriile noastre trecute.

V'ați mai speriat de un lucru: o să avem o sumedenie de suplinitori afară de aceia despre cari a vorbit d. Dobrescu, pe cari voește să 'i despartă după gradul de învățământ. De ce d. Dobrescu nu a cerut de la minister un tabloū să vadă care este suma de profesori cari pot să fie scoși la pensiune după legea actuală? Aceștia sunt: 4 profesori de universitate, 12 din liceū, 4 la seminar și 4 la bele-arte.

Aceștia sunt pe ziua de astăzi. Apoi trebuie să mai știți că avem la universitate profesori născuți la anul 1814, la licee născuți la 1819 și la bele-arte la 1816.

Și această statistică nu este completă, căci n'am putut să capăt data nașterii tutulor pro-

fesorilor. Dar această statistică ar putea spune mai elocuent de cât ași putea spune eu ce reformă este urgentă și se impune.

D. Dobrescu mă mai întreabă: «In care parte a lumii ai mai găsit d-ta acest lucru?» Dacă nu 'l-ași fi găsit nicăeri, aceasta nu însemnează nimic; d. Dobrescu ar trebui să dovedească că măsura este rea, iar nu că eu am meritul originalității.

Dar știți d-voastre, d-lor, ce este în Austria, ce este în Franția?...

D. C. C. *Dobrescu-Prahova* : In Germania.

D. *ministru al instrucțiunei* : Să le luăm pe rând.

In Austria la 70 ani ori-ce profesor trebuie mutat din funcțiune în neactivitate.

In Franția profesorul titular care a trecut de 70 ani nu poate fi menținut — și atunci afară din rânduri, *hors cadre*, — de cât cu avisul secțiunei permanente a consiliului superior, care, cum știți, se compune din 15 membri, nouă numiți de ministru, de și majoritatea este a lui, și șase luați tot de ministru din membrii aleși ai consiliului superior. Profesorului nementținut, *hors cadre*, i se poate da titlul de profesor onorar. Profesorul menținut *hors cadre* nu primește de cât trei sferturi din leafă dacă nu mai ia parte la examene.

Vedeți dar că locul profesorului de 70 ani se ia de altul, și dânsul dar poate fi menținut în unele casuri afară din rânduri.

Vedeți că ministrul este care compune comisiunea cu nouă membri numiți de dânsul, și cu șase luați tot de dânsul din consiliul superior al instrucțiunei, și negreșit că nu se va găsi nici un ministru în Franția și nici un consiliu care să nu mențină pe un Renan sau pe un Charcot; dar, slavă Domnului, că la noi nu prea avem cu

chila asemenea celebrități. (Ilaritate). Dacă d. Dobrescu și-ar fi dat osteneala să vadă cum e considerată, în Franția, cestiunea punerii în retragere din oficiu, ar fi putut citi pe Liard, directorul învățământului superior, care spune neted :

«După lege ministrul are dreptul de a pune funcționarii din oficiu în retragere la vârsta la care ei au dreptul să o ceară.»

Și mai la vale :

«Perpetuându-se în funcțiunile pe cari nu le îndeplinesc de cât pe jumătate, profesorii îmbetrâniți vatamă în același timp și interesele învățământului și ale colegilor lor mai tineri, a căror înaintare o împedică.»

Iar în privința avisului secțiunei permanente ar fi aflat tot de la Liard acest mare adevăr : că «este în tot-d'a-una un ce delicat de a consulta secțiunea permanentă în cestiuni de asemenea natură, și pentru a face aceasta trebuie să fie silit de necesitate».

În Franția, d-lor, ministrul poate suspenda pe un an întreg pe un profesor universitar, și la noi azi ministrul e cu totul desarmat față cu d-nii profesori.

O a doua măsură în legea ce am propus e drept pentru ministru, în anume condițiuni, pe cari le vom vedea mai târziu, de a putea pune la retragere pe un profesor căruia i se lasă titlul de profesor onorariu și, prin urmare, puțința de a face curs liber dacă dragostea sa de învățământ e așa de mare, căruia i se dă pensiuine și, prin urmare, nu este atins în punga lui, atunci când are 30 ani de serviciu.

Ei bine, această măsură nu e nouă. Eă, acesta, reacționarul, denunțat de d. Dobrescu cu atâta foc, nu am făcut de cât a prelungi cu 5 ani ceea ce era în legea vechiă.



Legea actuală, legea din 1883, dă drept ministrului după 25 ani de serviciu să'l pună pe profesor la retragere; și e cer 30 ani, pentru că 30 ani e și timpul necesar care se cere pentru trecerea la pensiune cu leafa întreagă. Dar d. Dobrescu îmi răspunde: mie îmi place legea actuală.

Știți pentru ce? Pentru că această lege este una din acele numeroase legi cari umplu arhivele noastre legale și cari, după ce pun o armă în mâna ministrului, o știrbește într'atâta în cât ori-cât ar voi să taie cu dânsa nu va tăia nimic. Aceste legi sunt necinstea unui cod care, după ce are curagiul să pună un principiu, n'are curagiul să dea și mijloacele de a 'l pune în aplicare.

Legea din 1883, d. Chițu, autorul ei, să fim drepti, n'a prezentat'o așa cum a eșit din Camera de atunci. D. Chițu a prezentat'o cum o present eă. Iată art. 9 din legea d-lui Chițu:

«Profesorii cari au îndeplinit 25 ani de serviciu în corpul didactic pot fi puși la pensiune, după propunerea ministrului instrucțiunii publice, luându-se pentru aceasta avisul afirmativ al consiliului permanent și aprobarea consiliului de miniștri. O asemenea trecere la pensiune nu se va propune de ministru de cât în interesul științei.»

Va să zică, era vorba de ministru împreună cu consiliul permanent. A început să se discute legea în Cameră și știți cine a combătut'o din rëndurile minorității? d. Vernescu; iar din rëndurile profesorilor universitari d. P. Cernătescu, și, combătută de d. Vernescu, această dispozițiune a d-lui Chițu a perit, și să 'mi dați voe să vă citesc, din discursul d-lui Vernescu, ceea ce a convins pe Cameră. Iată ce spune d. Vernescu:

«Ei bine, d-lor, eă unul mă revolt în contra acesteï ideï, că un om poate să îndeplinească cu sfin-



tenie datorita sa de profesor în timp de 25 ani și după trecerea acestui timp, după o experiență făcută într'un timp așa de lung, acel om să fie declarat incapabil a mai continua serviciul. Acesta este un lucru care nu se poate concepe».

La aceasta răspunde d. Chițu, ministrul, de ale cărui principii liberale cred că d. Dobrescu nu se îndoeste.

D. Chițu zice:

«Onor. d. Vernescu a raționat în discursul d-sale numai în abstract, nici de cum în concret. În abstract a vorbit, ca și cum n'ar avea cunoștință de starea, de nivelul învățământului public și privat la noi. Dacă d-sa a mers până a zice că un asemenea articol este neconcepțibil, nu a dovedit cu aceasta de cât că d-sa, o repet, nu cunoaște starea în care se află, din nenorocire, până acum învățământul public în școlile noastre.»

Și după aceasta, d-lor, ia cuvântul d. Cernătescu și propune amendamentul care a devenit legea din 1883.

D. Kogălniceanu însă se vede că nu primea acest amendament, căci d. Brătianu—curentul în Cameră era pentru amendament—care cedează, nu ne lasă nedomiriți nici asupra gândului său intim, nici asupra părerei repausatului Kogălniceanu, liberal și densusul ca și d. Chițu.

Iată, într'adevăr, d-lor, cum d. Ioan Brătianu anunță Camerei că primește amendamentul d-lui Petre Cernătescu :

«Auzeam pe onor. d. Kogălniceanu zicând, în sala de alături, că nu știe dacă această dispozițiune a legii va avea eficacitatea la care se așteaptă țara și dacă ar face ca învățătura să se urce la înălțimea idealului pe care'l avem cu toții în vedere. Dar, d-lor, dacă nu va avea

acest efect, atunci se va modifica ; căci dacă Constituțiunea se modifică, dar o lege ordinară cum să nu se modifice ? De aceea vă rog să primiți articolul așa cum vi 'l-a citit d. raportor și la anul viitor vom vedea ce e de făcut.»

Apoi bine, d-lor, a trecut nu un an, ci 3 ani de atunci, și să vedeți acum experiența.

Ați văzut că în acele debateri era mai în deosebi un profesor universitar, care fusese ales de d. Chițu drept exemplu, un fel de ceea-ce se zice în englezește *test-case*, un cas de mărturie, de încercare, și acela era un profesor de chimie.

Ei bine, s'a găsit un ministru care a voit să sărăcească învățământul de prezența acestui profesor și cu amendamentul d-lui Cernătescu, cu judecata semenilor, s'a adresat la facultatea de științe să spună dacă acest profesor născut la 1814, care avea atunci 50 ani de învățământ și acum are 56 ani, nu ar fi timpul, conform art. 8 din lege, să părăsească învățământul, și universitatea a răspuns : nu. Știm că s'a zis, d-lor, că universitatea a răspuns ast-fel numai pe motiv că adresa d-lui ministru era nepoliticoasă, cu alte cuvinte că ea a făcut întocmai ca un judecător care ar da sentința nu după dreptate, ci după cum petițiunea de intentare ar fi redactată.

Dar lucrul nu este nici exact.

Să vă citesc adresa d-lui ministru și să vedeți dacă adresa era nepoliticoasă :

*Domnule rector,*

«Ministerul acesta, având în vedere anii îndelungați de serviciu ai d-lui Alexe Marin, profesor la facultatea de științe de la acea universitate, precum și vârsta sa înaintată, voește a'l face să

profite de beneficiile art. 8 din legea pentru fixarea și gradarea remunerațiilor membrilor corpului didactic. Pentru aceasta însă cere ca d.-v., punând cestiunea în consiliul facultății respective, să ne înaintați cât de neîntârziat avisul acestor profesori, conform art. 8 din numita lege.»

Iată acum și avisul facultății, care, vă mărturisesc, pe mine nu mă miră, căci era ceva anormal în pretențiunea legiuitorului din 1883 să și închipuiască că profesorii, consultați asupra unui coleg al lor, o să facă alt ceva de cât să spună «dignus est stare»:

✗ «Consiliul facultății, după maturi chibzuințe, nu a putut să și formeze convingerea despre insuficiența cunoștințelor d-lui profesor Al. Marin și credem că și d-lui ministru nu 'i-a venit aceasta la cunoștință de la nici un organ legal, denunțându-i-se un fapt concret și determinat care să i serve de bază la propunerea ce o face. Intru cât privește invocarea vârstei, care este subînțeleasă în cei 25 ani de serviciu, coprinși la art. 8 din lege, aceasta poate fi o cauză binecuvântată de trecere la pensie atunci când se referă la cazuri de infirmități fizice sau intelectuale, cari ar face imposibilă îndeplinirea funcțiunii de profesor, și chiar atunci denunțarea s'ar face cu compasiune pentru cel isbit și considerație pentru serviciile îndeplinite.

«Avându-se în vedere însă că aci nu este de loc cazul d-lui profesor Alexe Marin, căci el, cu toată vârsta înaintată, se bucură încă pe deplin de toată vigoarea fizică și intelectuală, continuă și azi ca și în trecut cu aceeași regularitate și exactitate exemplară, care merită o atribuțiune mai mult, dacă s'ar lua în considerațiune îndelungatul serviciu conștiincios în corpul didactic».

D-lor, după acest *test-case* vă puteți închipui

că rugăciunea care o face d. Dobrescu, de a încerca ministerul și cu alții, n'ar da alt rezultat de cât să se mai vadă încă un ministru păcălit.

De aceea, d-lor, nu a mai încercat nimeni nimic și oamenii serioși s'aũ gândit la modificarea legii. De aceea d. Maiorescu a propus un proiect de lege ca și acesta pe carele 'l propun eu; numai eu, se vede, am norocul să escitez mai mult supărarea d-lui Dobrescu, căci atunci d-sa n'a făcut nici o protestare contra d-ii Maiorescu.

Iată ce zice d. Maiorescu, și citez pe d. Maiorescu fiind-că 'l-a citat și d. Dobrescu, și fiind-că am o deosebită stimă pentru d. Maiorescu :

«Membrii corpului didactic, cari vor fi ajuns anii de pensie întreagă, prevăzuți în legea pensiilor, pot fi obligați de minister să și valoreze dreptul la pensie pentru 1 Aprilie al anului următor.»

D. C. C. Dobrescu: Comitetul delegaților 'l-a modificat.

D. Take Ionescu, ministrul instrucțiunii publice: Vă înșelați; comitetul 'l-a modificat, dar d. Maiorescu și-a rezervat părerea sa.

Prin urmare, d. Maiorescu propunea ca să facă ministrul, pur și simplu, de la el; eu am mers mai departe și am zis: «cu avizul conform al consiliului permanent», și regret că d. Dobrescu, care este profesor de istorie, prin urmare cu amestec și în ale limbei, vine să facă deosebirea între *conform* și *afirmativ*. (Ilaritate). Dar mai zice d. Dobrescu că ministrul are de gând să desființeze consiliul permanent...

D. C. C. Dobrescu: Aceasta este în proiectul de la Senat.

D. Take Ionescu, ministru de instrucțiune: Apoi când va veni proiectul aici, nu o să vă auzim



vorbind iar 5 ore? Pentru ce mai vorbești acum de aceasta?

Știu că o să vorbești și atunci cum o să vorbești la toate legile mele, și sunt hotărît să mă resemnez la aceasta.

Dar, dacă știți toate, de ce nu știți că eri s'a distribuit la Senat proiectul acela în care se zice că în consiliul permanent nu vor intra nici inspectorii, nici directorul din minister? Cum de nu știți că această modificare a făcut'o comitetul delegaților de acord cu mine? Și, fiindcă uitasem să o spun, cum de nu știți că tot așa de comun acord am introdus și în aliniatul întâiu al legii interpretative cuvintele *în trecut*, cari erau deja în aliniatul al doilea?

Dar d-voastre nu vă place consiliul permanent. De ce? Să vă spun de ce. Pentru că d-voastră voiți alt-ceva de cât consiliu permanent. D-voastră voiți juriul universitar.

Atunci rog pe Cameră să mă ierte dacă îi voiți arăta un exemplu de juriu.

D. Dobrescu mî-a făcut o învinuire colosală că am facilitat d-lui Cristu Negoescu absentarea de la școală pentru ca să și pună candidatura în contra d-sale; apoi tot ast-fel am facilitat lucrul și d-lui Nenițescu ca să meargă la Galați să și pună candidatura în contra candidatului guvernamental, căci ori de câte ori un profesor a venit să ceară concediu spre a și pune candidatura, nu l am refuzat.

Acum să venim la juriul universitar și să judecați dacă este între juriul universitar și consiliul permanent veri-o deosebire în privința garanției.

Se publică la concurs catedra de zoologie și de botanică de la facultatea din Iași, și se prezintă două concurenți: doctorul Leon și docto-



rul Marcel Brândză; se compune juriul sub președința d-lui Cobălcescu, juriu din care făcea parte și d. doctor Râmnicănu, decanul facultății din București, se începe concursul și ține patru luni. Acesta nu mai este concurs, ci o adevărată casnă. Și credeți că s'a isprăvit concursul la patru luni? Nu. Președintele comisiei examinatoare trimite o adresă prin care 'mi spune că nu mai poate merge înainte; și știți de ce? Pentru că la sfârșit s'a supărat examinatorii, fiind-că d. doctor Râmnicănu a zis că nu mai vrea să se întrunească până ce nu se va sfârși o anchetă asupra unui incident care nu avea nici în clin, nici în mânecă, cu acest concurs, asupra unui conflict ce se ivise între d-sa și d. doctor Babeș, conflict care a mers aproape de bătae. Atunci am voit să fac eu lucrarea ce n'a voit să o facă juriul, să adun eu notele, și n'am putut.

Iată de ce:

Au fost mai multe probe; la prima probă orală s'a votat de două ori și cu rezultat deosebit.

Da, d-lor, lucrul este afirmat de d. Cobălcescu.

Votul s'a făcut în secret. La despuiarea scrutinului nu numai că s'a văzut acest lucru ciudat: ca asupra uneea și aceleeași probe un profesor să dea nota nouă, adică excelent, și altul nota două, adică prost de tot; dar una din note a fost îndoioasă, căci nu se știa dacă este un 6 sau un 9, și atunci s'a votat d'a capul. Și, dacă s'a votat d'a capul, notele n'a mai eșit cele de la început. De unde la prima votare doctorul Marcel Brândză avusese notele 7, 8, 8, 9, 6, 10 și 10, adică în total 58 puncte, și doctorul Leon notele 6, 4, 5, 8, 9, 2 și 6, adică în total 40 puncte, la a doua votare doctorul Marcel

Brândză are notele 10, 9, 10, 9, 8, 8 și 10, adică în total 64 puncte; iar doctorul Leon notele 2, 2, 5, 8, 6, 2 și 5, adică în total 30 puncte.

De la o votare până la alta, unul se urcă cu șase puncte și altul scade cu zece, și toate acestea din pricina unui nenorocit 9 fără semn!

Acum, d-lor deputați, departe de mine să trag concluziunile că aceasta este o stare generală; departe de mine să voiesc să acuz pe toată lumea; am voit numai să vă arăt că viața ministrului instrucțiunii publice, pe care d. Dobrescu și l-a închipuit ca o sabie cu două tășuri, tăind în dreapta și în stânga, este viața celui mai nenorocit funcționar din toată țara, căci este silit să vadă lucruri de acestea fără să poată face ceva, și să vadă el singur propria sa neputință. (Aplause).

Încă un cuvânt, d-lor, și acesta va fi cel din urmă.

Critica d-voastre întreagă este pornită din o idee falsă; ea este una din nenumăratele manifestațiuni ale unui caracter psihic al vieții noastre politice: lipsa de curaj. Toți, în particular, când este vorba să semnalăm relele unei administrațiuni, toți aruncăm vina pe ministru, toți cerem să se ia măsuri. Când vine însă o lege care să dea ministrului una din acele puteri pe cari trebuie să le aibă, fără de care nu poate îndrepta răul de care vă plângeți, strigăm: ministrul este un tiran, trebuie a se lua măsuri garantătoare în contra puterii exorbitante a ministrului.

Cu această sistemă nu se poate face nimic, absolut nimic; cu această sistemă despuiati pe ministru de ori-ce putere și îl împingeți, fără voia sa, să iasă din lege, să se pună alături cu dânsa. (Aplause). Credeți-mă că deja am făcut o

mare concesiune prejudecărilor publice când am întins răspunderea de la ministru singur la consiliul permanent. În adevăr, o hotărîre se ia ușor de unul; se ia cu greu când sunt trei, căci este greu ca trei să se pronunțe în chestiuni personale. Și de aceea, când cer Camerei votarea acestei legi, o fac cu convicțiune deplină — și știu că evenimentele nu mă vor desminți — că ea nu numai nu se va aplica cu asprime, dar 'mă-e teamă că de multe ori se va aplica cu prea multă dulceață. (Aplause prelungite).

---

## GRADAȚIUNEA PROFESORILOR

În ședința de la 18 Maiu veni în discuția Camerei proiectul de lege pentru interpretarea legii de la 6 Martie 1883, privitor la remunerațiunile și gradațiunea profesorilor,

Proiectul de lege fu combătut de d. C. Dobrescu-Prahova. D. Take Ionescu răspunse în modul următor, și, după acest răspuns, proiectul de lege fu luat în considerație. A doua zi, după un schimb de observații, legea fu votată cu 61 voturi contra 10.

Iată discursul d-lui Take Ionescu:

*D. T. Ionescu, ministru al instrucțiunei:* D-lor deputați, d. Dobrescu a făcut foarte drept istoricul acestui proiect de lege.

Am găsit situațiunea aceasta: două profesori cari ne cereau prin proces să li se dea leafa ce nu o primiseră conform cu legea din 1883, adică în raport cu salariile fixate în legea de la 1883, și alți profesori cari făcuseră proces ministerului de finance cerând ca pensiunea lor să fie calculată nu după leafa reală a celor cinci ani din urmă, ci după leafa din legea de la 1883. Iată ce am găsit. Am mai găsit un lucru: în procesele făcute în contra ministerului meu nici o sentință încă. În procesul făcut ministerului de finance pentru pensiune, Curtea de apel din Iași, prin o sentință dată în majoritate, dedese drep-

tate reclamanților și condamnase pe ministerul de finance să le fixeze pensiunea după salariile din legea de la 1883 și nu după leafa reală.

Această cestiune, mi-am zis, este o cestiune de drept constituțional și, fiind ast-fel, m'am întrebat: în drept este admisibil ca să te adresezi justiției să ceri o leafă pe care Parlamentul nu a voit să 'ți o plătească? Dacă ai dreptul să te adresezi justiției, proiectul ce vă presint este neconstituțional, căci ascunde în sine o confiscățiune, și după Constituțiunea noastră nici o confiscare nu este permisă. Dar adevărul nu este așa; adevărul juridic este că nimeni nu poate să reclame o leafă pe care nu 'i o dă, nu 'i o votează Corpul legiuitor, Camera.

Încă o dată, dacă Camera nu are acest drept, dreptul de a refusa plata unor lefi, atunci dreptate au profesorii cari au făcut proces, și noi, ca oameni cinstiți, nu putem să nu le plătim suma de șase milioane și mai bine, rămânând ca — și toți înțelegeți că așa ar fi — tot bietul corp didactic să plătească școala. Dar eu cred că acest lucru este inadmisibil, și dovadă că nu mă înșel este că Inalta curte de casație și de justiție, la care ministerul de finance a făcut recurs, în urma prezentării proiectului meu de lege, a dat Statului dreptate, căci a casat hotărîrea Curței de apel din Iași tocmai pe baza art. 112 din Constituțiune, pe care mă bazez și eu, articol pe care a spus Curtea de casație că 'l-a nesocotit Curtea de apel din Iași. Și dacă m'am grăbit cu proiectul de lege, este că nu voiam să mă găsesc în fața unei serii de hotărîri judecătorești și să am aerul nu că interpretez o lege, dar că violiez un principiu, și să dau Statului caracterul de spoliator pe care, în adânca mea convingere, nu 'l are.



În adevăr, d-lor, până la 1883 nu erau fixate lefurile corpului didactic. Ba în legea de la 1864 mai era un principiu, acela că după 12 ani de serviciu remunerariul se înduoiește. Nu s'a aplicat nici o dată acest ultim principiu coprins în legea de la 1864, și nu s'a găsit nici un profesor ca să aibă ideea extraordinară de a intenta proces Statului, cerând înduoierea lefei sale.

A venit în urmă legea din 1883. Această lege a fost propusă de d. Chițu și susținută în urmă de către d. Aurelian.

Acea lege a făcut două lucruri bune: a fixat salariile și a introdus gradația. Că gradația s'a introdus atunci printr'o greșală a comptabilității, care a spus că va costa 900.000 lei, pe când ea costă milioane, toată lumea o știe; nu este mai puțin adevărat însă că gradația este un lucru bun.

Eū, d-lor, sunt partisan absolut al gradației pentru profesori. Aceasta e o carieră unde nu poate fi o înaintare posibilă, prin urmare e firesc ca să ai înaintare în leafă.

După ce însă s'a votat legea de la 1883 în aplause — numai d. Fleva a fost contra, și a vorbit chiar zile întregi — a venit momentul aplicării și atunci s'a cam răcit entuziasmul.

Intr'adevăr, trebuiau milioane, și milioanele într'un budget nu se înscriu cu ușurință și atunci... ce să facă?... S'a încheiat un jurnal al consiliului de miniștri prin care s'a hotărât să se pună legea în aplicare *treptat*.

Și s'a început de sus, de la învățământul superior, apoi s'a scoborît la învățământul secundar, apoi la cel primar urban și apoi la învățătorii de sate. Dar să fim drepti; să nu facem critică nimănui; pe cât a putut budgetul Statului să îndure această sarcină, a făcut'o. Că aplicarea s'a făcut cu cea mai mare repeziciune de 4 ani

încoace, e adevărat; dar nici odată n'a fost budget mai înflorit și finance mai bune ca în ultimii patru ani. Ei, d-lor, în tot timpul acesta nimeni nu s'a plâns de nimic; legea nu s'a aplicat nouă ani, nimănui nu i-a venit în minte să tragă în judecată pe Stat.

Și numai acum, numai după ce s'a aplicat legea la toată lumea, afară de mica excepție de care vorbea d. Dobrescu, numai acum se vine și se zice: ia să cerem și pe trecut.

Acesta este un lucru extraordinar, întocmai cum mai am o altă serie de procese, în cari oameni cari au servit de la 1866—1872, sub o dispozițiune ministerială care pentru ori-cine ocupă două catedre îi reține o jumătate din leafă, vin și cer astăzi leafa întreagă pentru ambele catedre ocupate.

Intreb pe d. Dobrescu: dacă d-lui era în locul meu, ar fi fost oare la îndouială un singur minut că nu este cu puțință ca Statul să plătească șeșe milioane? Cred că nu e nimeni între noi care să susțină aceasta. Dacă e însă adevărat că poți să te duci la judecător să ceri leafa care nu 'ți-a dat-o Camera, și aceasta este singura cestie în discuție, și această cestie nu se pune numai pentru profesori, ci pentru ori-ce funcționar public, atunci să plătim, legea e anti-constituțională și vă rog pe toți cari credeți ast-fel să nu o votați.

D. *Al. Holban*: În realitate tribunalele ar face atunci legile, iar nu Corpurile legiuitoare.

D. *Tăke Ionescu, ministru de culte și instrucțiune publică*: Dar nu, d-lor, dacă este ver-o prerogativă pe care a dobândit-o Parlamentul, în lupta lui seculară cu puterea executivă, este votarea budgetului. Scutul libertății politice e votul budgetului, și votul budgetului nu numai pentru

creditele ce variază din an în an, ci și pentru creditele ce satisfac legile organice.

Teoria d-voastre, care constă în a pune tribunalele d'asupra Camerelor, e curat reacționară; așa teorii Estrup a afișat și prin ele a guvernat în Danemarca timp de atâția ani, fără încrederea Camerei.

D. *Al. Labovari, ministru de externe*: Senatul are dreptul de control.

D. *Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: Ce însemnează acum însă legea saū mai bine legile prin cari se fixează apun-tamentele corpului didactic? Mai înteiū, îndată ce există o lege prin care se fixează o leafă oare-care, puterea executivă, adică ministrul, trebuie să o execute. Și dacă n'am primit amen-damentul propus de d. Comăneanu, e numai fiind-că'l consideram ca o superfetațiune, căci eū nu sunt dator să respect numai această lege, ci și toate legile organice ale Statului.

Prin urmare, ministrul e dator, afară numai dacă vrea să facă o lege modificătoare — și aci Parlamentul e suveran — e dator să prevadă în proiectul de budget creditele complete pentru satisfacerea tuturilor lefurilor, tuturilor gradațiunilor rezultând din legile organice, și ministrul care nu face ast-fel violează un text de lege, întocmai ca și acela care n'ar respecta ori-care altă lege.

Presupun însă că ministrul dă peste o Cameră — și aci începe calea revoluționară — dă, zic, peste o Cameră care zice: nu voiū să daū leafă cutărui funcționar, saū voiū să 'i-o scad cu 200 lei de exemplu. Ei bine, un asemenea act se poate califica drept revoluționar din partea Camerei, cum e și casul când n'ar voi să dea bugetele de loc, și în casul acesta se întâmplă conflict între puterea legislativă și cea executivă,

conflict care se rezolvă în modul în care se rezolvă, într'un Stat constituțional, conflictele dintre Parlament și puterea executivă. (Intreruperi). Orî se schimbă puterea executivă, adică guvernul, orî puterea executivă face apel la încrederea celui-l'alt factor constituțional, cerându-i dizolvarea Camerei, și ast-fel se face un noû apel la țară pentru ca ea să se pronunțe. Acesta e adevêrul constituțional.

Maî e acum și controlul Senatului. Presupun ministrul de conivență cu Camera.

Ministrul își presintă budgetul completat, conform legilor organice ale țerei, și Camera taie o cifră dintr'un salariu oare-care, iar din partea sa ministrul nu se plânge. Atunci e Senatul care are drept să apuce la socoteală pe ministru, căci nu poate să apuce pe Cameră, și să zică: D-ta, d-le ministru, care ești păzitorul legilor, în fața unui vot al Camerei, care a violat un text de lege ce nu'l putea modifica singură ea, de ce n'ai făcut apel la țară pentru rezolvarea acestui conflict constituțional între d-ta și Cameră pe cale constituțională?

*D. C. C. Dobrescu-Prahova:* Va să zică voiți să se reclame la Senat?

*D. T. Ionescu, ministru de culte și instrucțiune publică:* Acesta este adevêrul. Nu este vorba de reclamația funcționarului lesat, ci de controlul Senatului care nu voește a admite neexecutarea unei legi pe care a votat'o și el.

*D. C. C. Dobrescu-Prahova:* De ce faceți asemenea presupuneri?

*D. T. Ionescu, ministru de culte și instrucțiune publică:* Reclamați la tribunal în contra unui vot al Corpurilor legiuitoare? Aceasta este inadmisibil; nu este cu putință. Când o Cameră apucă o cale greșită, Constituțiunea spune ce trebuie să



faci: faci apel la țară, dar nu la tribunal, ca judecătorește să pui la cale o Cameră care nu vrea să execute o lege.

Și atunci, mă întreabă d. Dobrescu: «De ce ați mai venit cu legi diferite după cari fixați salariile?» Pentru că aceste legi au utilitatea lor vădită, căci ele se aplică mai tot-d'a-una de Cameră; pentru că, ca să ajungeți a le dovedi inutilitatea, d-voastră sunteți siliți să vă închipuiți cataclisme.

Da, legile cari fixează salariile au o mare utilitate. Fără ele totul este desordine; în fie-care an salariile pot varia după nevoile bugetului. Când sunt fixate însă prin legi, ele nu se pot schimba de cât tot prin legi — ceea ce este tot-d'a-una mai greu — afară numai dacă nu presupunem conflicte între Cameră și guvern, sau conivență între dânsii, plus tăcerea Senatului, ceea ce trebuie să mărturisim că nu intră în sfera lucrurilor obișnuite și nici măcar probabile.

Și dacă acesta este adevărul, atunci legea mea de interpretare este dreaptă și bună.

«Dar ce caută aliniatul I?» zice d. Dobrescu. Aliniatul I este expunerea principiului pe care se bazează aliniatul II, și adaosul cuvintelor «în trecut» a fost făcut ca să arătăm că n'a fost în intențiunea noastră ca să modificăm lefii profesorilor fără legi organice. Dacă crede Parlamentul necesar să modifice aceste lefuri, aceasta o poate face prin legi organice, iar nu prin voturi bugetare. Nu este în deprinderea Camerei, nici în intențiunea guvernului a umbla pe cai pezișe.

*D. C. C. Dobrescu:* A făcut d. ministru de finance alaltă-eră cu legea pensiunilor...

*D. T. Ionescu, ministru al instrucțiunii publice:* Fiind-că d. ministru de finance s'a găsit în fața unei hotărâri definitive, a fost silit să facă o lege



modificătoare. Dar pentru că eu am avut grija să vin la timp, înainte de o hotărâre definitivă, pentru că am avut grija de banul Statului și am venit cu acest proiect de lege interpretativ, în loc să mă felicitați, d-voastre mă învinovați? Eu cred — și deja am spus'o — că în agitațiunea corpului didactic a fost parte de bună credință, dar și mulți cari au voit doar să agite. Vă închipuiți d-voastre că eu, ca ministru al instrucțiunii, care gândesc și sper să realizez o reformă în învățământ, care poate să nu placă tuturilor, am voit cu plăcere să 'mă încerc pozițiunea, la începutul carierei mele, cu un proiect de lege care știam că va da loc la plângeri, fiind-că știam că abiliți lesne 'l pot interpreta într'o lovitură ce voesc să dau la partea cea mai sensibilă, la pungă?

Nu mă credeți așa de naiv. Am știut că această lege va stârni proteste, am știut că intențiile mele vor fi desfigurate; dar am preferat să 'mă fac dator, și sunt convins că am făcut'o.

Urma va dovedi dacă intențiile mele au fost curate.

Și, vă rog, nu vă temeți nici de miniștrii viitori. Aceasta este o frază foarte banală; este o politeță parlamentară a spune că nu ne temem de cât de miniștrii viitori, și toți știm ce însemnează această politeță parlamentară. (Ilaritate).

Arătați 'mă cea leasă din țara românească care a scăzut și atunci mă voi închina, arătați 'mă cea Cameră și guvern cari au putut lovi la pungă clasa numeroasă de funcționari. Lefurile au crescut și vor crește pentru că scumpetea vieții a crescut, iar puterea miniștrilor de a reveni asupra lefurilor a descrescut cu cât a crescut numărul funcționarilor și, prin urmare, și sfera de nemulțumiri posibile.

De ce vă temeți? De la început a fost tendință de a se ajunge la aplicarea legii și, rënd pe rënd, toate guvernele cari s'au succedat au făcut fie-care cât a putut până ce s'a ajuns la aplicarea întregă a legii. Și de aci înainte puteți să vedeți urcări de lefuri, iar scăderi nici o dată.

Încă o dată, eu sunt obligat să aduc budgetul conform legii, și când un ministru va avea nenorocirea să se găsească în fața unei Camere care să voiască să schimbe o lege, nu pe calea largă și regulată, ci numai pe calea budgetară, acel ministru, dacă va avea conștiința datoriei sale, va ști ce are de făcut.

Cu această siguranță, vă rog să credeți că toate agitațiunile trebuesc să se liniștească, că nimeni nu a avut nici o intențiune rea, și că dacă facem reforme în învățământ, acele reforme nu tind la micșorarea lefurilor, ci la introducerea în școală a acelor reguli cari să asigure țara că orî-cine are datorii și le îndeplinesce cu sfințenie și punctualitate, precum și contribuabiliî își îndeplinesc datoria lor de a plăti pe profesori conform legii și meritului lor.

## PUNEREA IN RETRAGERE A PROFESORILOR

— IN SENAT —

După discuția în Cameră a legii cu modificarea art. 8 din legea gradatiilor, vine discuția aceluiași articol în Senat.

La 6 Maiu luă cuvântul d. Șt. Șendrea, liberal, căruia îi răspunse d. Take Ionescu.

*D. T. Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: D-lor senatori, regret că, în lunga cuvântare a d-lui Șendrea, d-sa a înaintat câte-va lucruri cari mă fac să cred că d-sa nu a studiat îndeustul acest proiect de lege.

În adevăr, d. Șendrea a început prin a spune că eu de rëndul trecut, aci în Senat, m'am arătat ca un nou Mesia, și am avut pretențiunea că am descoperit lucruri cu desevîrșire originale, și că am găsit ceea ce nu a găsit nimeni înaintea mea. Nu am avut nici o pretențiune de nici un Mesia; cred, din contra, că în mod moderat și modest am arătat, în susținerea proiectelor de lege pe cari le am adus până acum aci, că n'am făcut de cât să profit de experiența și studiile altora, ceea ce face ori-cine legiferează, ori-cât ar crede că e de original.

D. Șendrea a mai zis totuși că această lege e o lucrare cu desevîrșire originală, așa în cât, în această privință cel puțin, ași fi meritat nu-

mele de Mesia. Mă măgulesc, dar tot nevoit sunt să cred că d. Șendrea nu cunoaște nici istoria legii din 1883...

*D. St. Șendrea*: Știu tot, eram față.

*D. T. Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: Dacă erați față, dacă știți tot, de ce ziceți că am făcut ceva original într'un articol care este copia exactă a proiectului de lege din 1883?

Apoi dacă vă închipuiți d-voastră că eu, atunci când voi vrea să fiu original, mă voi mulțumi să copiez pe d. Chițu și pe d. Aurelian, atunci dați-mi voie să vă spun că mă credeți cu desăvîrșire lipsit de minte.

Cu acest proiect de lege nu sunt nici original, nici Mesia, și d-voastră ar trebui să știți acest lucru, dacă pretindeți că cunoașteți istoria acestei legi.

Asemenea ați spus că nimeni nu s'a plâns până acum de judecata juriilor profesionale, și nimeni nu a cerut să se înlocuiască acest juriu cu alt-ceva. Această afirmare mă face și mai mult să cred că d. Șendrea nu e de loc în curent cu diferitele proiecte de legi asupra reformei învățămîntului cari s'a propus în această țară de la d. Strat până la d. Poni. Dacă d. Șendrea în lucruri așa de simple este așa de puțin în curent cu ceea ce s'a petrecut, cum vreți să iați eu o afirmațiune a sa, ca aceea că dragostea de studiu începe la vârsta de 50 ani?!

Mie unul 'mi-ar părea bine de această afirmațiune, căci 'mi-ar plăcea să cred că la mai mulți la cari încă n'a început dragostea de studiu, mai este de sperat să înceapă de acum înainte. (Aplause). Și eu cred că dragostea științei poate fi păstrată până la o vîrstă foarte înaintată, dar nu să sosească așa cu întârziere. (Aplause).

*D. St. Şendrea*: Eü am zis că se desvoltă atunci.

*D. T. Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice*: Când cine-va nu începe prin a se interesa de școală, credeți-mă că de geaba 'i am aștepta bătrânețele! Sunt, da, multe dragoste cari sosesc foarte târziu, dar nu dragostea de științe. (Aplause).

Acum, d-lor, ia să intrăm puțin în lege ca și cum d. Şendrea ar fi cunoscut cu desevîrșire și motivele lezei, precum și istoricul ei, și ar fi criticat, prin urmare, legea în cunoștință de cauză.

Ce a făcut legea aceasta, d-lor?

Ea conține două reguli, puse în cele două ale ei aliniate.

Inteu, este o vîrstă la care profesorii trebuie să se retragă; și aci observați că ei nu se trag, ast-fel ca, dacă ar fi cu desevîrșire extraordinari, învătămentul să 'i piardă, căci, ei rămânend *profesori onorifici*, este incontestabil că, dacă ar vrea să facă curs liber, nu 'i ar putea opri nimeni.

Permiteți 'mi cu această ocaziune a spune — fiind-că s a zis că legea are și un scop politic — că gândul v\_e este cu desevîrșire greșit, căci profesorii păstrând titlul de profesori onorifici, este incontestabil că continuă a fi *eligibili* de universități, dar nu încape nici o discuțiune, căci legea electorală nu face deosebire între profesorii onorifici și cei în activitate de serviciu.

*D. St. Şendrea*: Nici nu este vorba de aceasta.

*D. T. Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice*: Constituția zice că universitățile de Iași și București aleg câte un reprezentant în Senat din profesorii lor, și, prin urmare, poate fi ales și un profesor onorific.



În principiu această idee, că trebuie să fie o vârstă la care să înceteze activitatea, nu intelectuală, căci aceea în mințile bine făcute nu încetează nici o dată, dar activitatea în învățământ, este o idee nediscutabilă. În adevăr, este un principiu așa de simplu că nu este activitate o-menească, nu este carieră, mai ales inamovibilă, în care să nu fie o limită de vârstă; de exemplu, în armată sau în magistratură. Poate o să ziceți că în armată trebuie să încalce; dar în magistratură, unde nu se încalce, și peste tot există o limită de vârstă. Dar o să ziceți, poate, că această limită este arbitrară; dar ori-ce limită este arbitrară, căci de exemplu majoratul la 25 sau 21 ani nu este el arbitrar?

Îndată ce faci o fixare — și trebuie să o faci — sunt cazuri care es din această normă.

D. Șendrea măi ne întreabă: «Lucrurile acestea există și în alte țări?» Neapărat că există, nu sunt original nici aici.

Iată legea de la 9 Aprile 1870 din Austria...

D. St. Șendrea: Dar în Franția?

D. T. Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice: Și în Franția este o lege. D-lor, iată articolul textual din legea austriacă:

«Ori-ce profesor care a împlinit 70 ani trebuie mutat din funcție în neactivitate.»

Și apoi legea adaogă:

«El păstrează nu numai dreptul de a fi ales la demnitățile academice, dar și acela de a face curs la universitate ca profesor onorar — «onorar», vedeți că am păstrat același cuvânt — materiile la care a fost profesor, supunându-se condițiunilor impuse de ministerul cultelor.»

El are dreptul să se retragă la 65 ani și Statul are dreptul a'l pune în retragere la 70 ani.

În Franția — regret că memoriul corpului

didactic din Iași a spus că acolo este vârsta de 70 ani, și atunci numai după judecata pairilor, căci nu este exact aceasta, — în Franția profesorul la 70 ani trece profesor *hors cadres*, el se înlocuește cu altul, și el doar poate face curs sau chiar și curs și examene, dar aceasta numai când este menținut *hors cadres*, și nu poate fi menținut de cât cu avisul conform al comisiei permanente a consiliului superior, care se compune din 9 membri numiți de ministru și 6 luați tot de ministru din membrii aleși ai consiliului superior; — vedeți că tot ministrul are majoritatea; — locul este, în tot cazul, ocupat de un altul; că el dacă este menținut *hors cadres*, și rămâne să facă și curs și examene, ia leafa întregă; iar de face numai curs ia numai trei pătrimi din leafă.

Prin urmare, de ce vă mirați că în această țară, unde știți că viața este mai scurtă în general, se pune aceeași vârstă ca în Franția?

Dar mă întreabă d. Șendrea: «De ce la 70 ani locul profesorului să se ocupe de un altul?»  
Din două puncte de vedere:

Se întâmplă adesea ca nu inteligența, dar forța de muncă să fie slăbită la 70 ani; se satură omul care face poate de 40 ani același lucru. Dar mai este ceva: trebuie să deschideți porțile tinerilor cari vin.

Și aci d. Șendrea mă oprește și mă întreabă: «Unde sunt tinerii aceia când ai atâția suplinitori?»  
Dar, d-le Șendrea, de ce n'ai cercetat unde sunt suplinitori. La universitate? Nu, ci la cursul primar, fiind-că de 3 ani neputându-se vota o lege de recrutare a corpului profesoral primar, și miniștrii, — și foarte bine au făcut — ne mai putând urma cu legea actuală, n'au mai deschis concursuri, și, prin urmare, s'a încărcat învê-

țământul primar cu suplitori; tot așa avem suplitori la cursul secundar, fiind-că s'aū creat școli secundare prea repede; dar și aci nu știți, d-le Șendrea, că nu mai este nimeni din aceia cari s'aū ocupat la noi cu reforma învățământului cari să nu se fi gândit la înmulțirea orelor de lucru, și, prin urmare, și la imputinarea corpului profesoral?

Iată pentru ce cer limita de vârstă.

Trec, d-lor, asupra acestui prim aliniat, căci nu aceasta — a mărturisi'o — supără pe d. Șendrea; aliniatul al douălea 'l supără pe d-sa.

Care este origina aliniatului al douălea?

Principiul este ca profesorul care are 30 ani de serviciu să poată fi pus la retragere; și aici nu este vorba de aceia cari, din cauză că au 30 ani, s'ar fi ostenit, ci de aceia cari de la început erau cam slabi. Că avem de aceștia, constatarea nu am să o fac eu; s'a făcut de d. Chițu când a propus legea din 1883, care punea 25 ani de serviciu și care, ca și mine, pentru punerea la retragere, cerea avisul conform al consiliului permanent.

S'a constatat de d. Aurelian, care a menținut legea prezentată de d. Chițu și a venit cu ea în desbaterea Camerei. Și cine a combătut legea? A combătut'o d. Vernescu cu o dilemă — tot ca d. Șendrea —: ori aū fost răi de la început și de ce 'i-ai numit, ori după câți-va ani s'aū făcut mai răi și de ce 'i-ai păstrat, zicea la 1883 d. Vernescu, uitând că ministrul n'avea să'i răspundă de cât două vorbe: 'i-am păstrat pentru că nu am avut ce să le fac, și ca să nu'i mai păstrez cer o lege.

Și după acest discurs al d-lui Vernescu, la care a răspuns foarte bine d. Chițu, a venit d. Cernătescu și, în numele intereselor superioare

ale învățământului, temându-se de urgia persecuțiilor, a propus un amendament care a făcut că legea nu mai putea avea nici o aplicațiune, căci prin acel amendament s'a decis că profesorii nu se vor pune în retragere de cât cu avisul conform al colegilor lor; cu alte cuvinte, prin art. 1 faci o lege și prin art. 2 spui că ea nu se va aplica nici o dată. Și d. Brătianu—se vede că așa era curentul în Cameră—a primit amendamentul, dar a adăogat că o face ca încercare *în timp de un an*, și dacă legea nu va da roade o va modifica. Ei bine, d-le Șendrea, se face încercare de la 1883 până la 1892, și găsiți că nu este destul? Credeți că în 9 ani de încercare n'a lipsit nici unui ministru acea dorință a d-lor Chițu, Aurelian, Kogălniceanu, și că nu era una din nevoile învățământului punerea la retragere a unor profesori după 25 ani de serviciu? De sigur că da?

D. Șendrea voește să găsească o explicațiune; să 'mi dea însă voe d-sa să 'i spun că încă o dată am constatat că d-sa nu a studiat cestiunea. În Cameră, în secțiuni, s'a dat o altă explicațiune. S'a zis că ministrul făcuse o adresă necuviincioasă universității.

D. Ștefan Șendrea: Eū nu spun aceasta.

D. *ministru al cultelor și instrucțiunei publice, T. Ionescu*: Cred că nu o spui fiind-că am adus dosarul în Cameră și s'a văzut că adresa fusese foarte cuviincioasă. (Ilaritate).

Acum vine o a doua explicațiune: că nu era bună legea pensiunilor.

Nici aceasta nu e exact, căci iată ce zice legea din 1883 a d-lor Aurelian și Chițu: «Dacă această trimitere la pensiune se va face înainte de vârsta cerută de legea generală a pensiunilor,



atunci pensiunea se înscrie în budgetul ministerului instrucțiunii publice.»

Va să zică legea din 1883 da pensiunea întreagă profesorului; prin urmare, nu a fost acesta motivul. Care este dar adevărata explicațiune? Adevărul este că nu este cu putință să ceri de la colegi să dea o asemenea părere asupra unui coleg al lor. Dar d. Șendrea voește să împartă colegialitatea și trimite pe profesori de la universitatea de aci la Iași și pe cei de la Iași la București. Indată ce însă veți face aceasta ați omorât legea de la început.

Este de absolută nevoie, dacă vrem ca legea să opereze, să se pună aiurea această judecată. Și unde să se pună? D. Maiorescu, în proiectul său, și eu, în proiectul meu primitiv, pusesem pe ministru singur judecător.

Articolul 8 al legii d-lui Maiorescu zice : «Membrii corpului didactic cari vor fi ajunși anii de pensie întreagă prevăzuți în legea pensiilor pot fi obligați de minister să își valoroze dreptul la pensie. Dacă refuză sunt considerați ca demisionari.»

La Cameră însă, în secțiuni, am primit cu plăcere acele garanții pentru corpul didactic pe cari le găsesc suficiente, și dacă n'am voit să merg acolo unde au mers d-nii Vernescu și Cernătescu, este că, între d-nii Chițu și Aurelian din partidul liberal și d-nii Vernescu și Cernătescu, am preferat părerea d-lor Chițu și Aurelian. Aceasta este o cestiune de gust, și adoptând această părere cred că am făcut mai bine.

D. G. Mârțescu: Reminiscente de când erați în partidul liberal. (Ilaritate).

D. T. Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice : Agreabile reminiscențe și cred că nu poate fi cine-va mai măgulit de cât atunci când



a avut o idee bună care n'a trecut și vede pe altul că o face să treacă.

S'a mai zis că, de oare-ce profesorii judecă pe profesori când fac o greșeală disciplinară, nu se pricepe de ce să nu fie tot așa și aci? Apoi, d-lor, dacă ar fi firească judecata profesorilor în primul cas, fiind-că 'l dă afara fără pensiuine, le sdrobește cariera, ea nu poate tot așa să fie susținută în al douilea cas, unde nu 'l lovește în drepturile lui la pensiuine.

Vă temeți de persecuțiuni politice? Dar consiliul permanent, pe care'l credeți foarte slab, d. Orăscu v'a întrerupt adineaori și v'a spus că a fost foarte tare.

*D. Ștefan Șendrea:* Era d. Orăscu în consiliul permanent, aceasta nu se întemplă în tot-d'a-una.

*D. T. Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice:* Se găesc și alții ca să reziste ministrului.

Atunci era d. Orăscu, altă dată vei fi d-ta și tot-d'a-una se va găsi cine-va care să reziste. Nu poate fi vorba de persecuțiuni când nu este lovitură materială. Nu se va putea pune la retragere alt-fel un profesor de cât atunci când de notorietate publică el este mai pre jos de datoria sa. Și mai este o pedică. Sunt profesori universitari pe cari să vrei să 'i înlocuești și nu poți pentru că nu are cine să 'i înlocuiască. Se vor înlocui deci câți-va, foarte puțini, dar trebuie această înlocuire, căci altminterlea nu este cu puțință ca să mai meargă. Iar cum voiți d-voastre, cu juriile d-voastre, este ca să omoriți legea d'a capo, și de cât așa glumă prefer mai bine legea de azi.

Cât despre sabia lui Damocles cu care voesc să sperii corpul profesoral, ca să nu 'mi facă opozițiune la legea instrucțiunei, apoi, d-lor senatori, cine nu știe că corpul profesoral a dat

cât a putut să dea ca opozițiune deja pentru această lege. Căci ce nu 'mi s'a spus? Am aci memoriul corpului profesoral din Iași, și cel din București mai cu seamă, în care se spune că nici o dată un ministru nu a voit să degradeze corpul profesoral prin o lege a instrucțiunii publice ca acum! Și apoi, dacă e vorba de opozițiune, eu știu că o să 'mi se facă; dar nu toți, sunt câți-va numai cari se agită, cari se pun înaintea și câți-va cari îi urmează; marea majoritate însă am convingerea că sunt partisanii ai acestui proiect de lege; da, am convingerea deplină că acest proiect de lege are aprobarea corpului didactic.

De aceea, d-lor, eu, care am convingerea deplină că această lege este o măsură care va aduce bine, mult bine și nici un rău, și că toate temerile d-lui Șendrea sunt nefundate, vă rog a ~~va~~ vota acest proiect de lege.

In urma acestui discurs, legea fu votată cu 90 voturi în contra 17.

## CREDITUL AGRICOL

În ședința de la 15 Mai, la discuția pe articole a legii pentru înființarea Creditului Agricol, după ce vorbira d-nii Dobrescu-Argeș, C. Ressu, A. Holban, M. Germani, ministru de finance, N. Albu, luă cuvântul și d. C. I. Stoicescu, care, readucând la discuția pe articole cestiunea dreptului de intervenție al Statului în materie economică, d. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice, răspunse în modul următor :

*D. Take Ionescu, ministru al instrucțiunii publice și cultelor :* D-lor deputați, după trei zile de discuțiune, fără a aduce observațiuni proprii—căci am curagiul de a afirma că d. Stoicescu n'a adus nici o observațiune proprie în această desbatere — d-sa a redeschis discuțiunea generală și a pus din nou cestiunea cea mare: adică dacă trebuie sau nu să intervină Statul. Vă puteți dar lesne închipui că eu, în răspunsul meu, nu 'l voi urmări pe această cale.

D. Stoicescu, fără multă abilitate, la urma urmei ne a mărturisit însă că nu 'l interesează nici intervențiunea Statului, nici organizațiunea creditelor agricole, nici cestia funcționarilor, pe cari, de alt-fel, deja 'i avem, nici chiar măsurarea forțelor pe cari prin această lege le capătă organismul Statului; nu, ceea ce 'l interesează pe d-sa este să constate că nu ar fi armonie pe banca ministe-

rială, și că raportorul legii a fost *săpunit* de către un ministru, căci aceasta a spus d-sa pe franțuzește, o *savonadă*.

Eă, d-lor deputați, 'mi-explic mirarea d-lui Stoicescu. Este evident că aă fost Camere — și suvenirul acestora 'l preocupă pe d-sa — în cari nu a eșit la iveală nici o divergință de opiniuni asupra principiilor; zic asupra principiilor, căci asupra persoanelor erau multe și nenumărate divergințe de opiniuni și între membrii majorității și între membrii din cabinet.

Dar știți cu ce preț se obține atunci unitatea de vederi? Cu prețul acesta: că ori-ce lege importantă, ori-ce lege de organizare era amânată la calende.

Așa a murit sub d-voastre reforma învățământului, așa a murit reforma financiară, așa aă perit toate reformele cari erau de natură să ridice în Parlament o discuțiune de principii.

Ei bine, cu acest preț noi nu voim să avem acea unitate de vederi care nu se cuvine adunărilor deliberante, ci numai adunărilor votătoare. (Aplause).

Și de aceea 'mă zic că mirarea aceasta este firească numai pentru d-voastre, dar nu și pentru cine 'și dă seama de ce va să zică regimul parlamentar.

De alt-fel — și vă spunem drept gândul nostru — noi nu regretăm de loc dacă asupra unei legi ca aceasta s'aă putut ridica din sinul majorității oare-cari obiecțiuni de principii, obiecțiuni destinate să măi răcească impulsivitatea foarte intervenționistă a noastră a tuturilor.

A tuturilor, d-lor, căci am convingerea că nu este în Europa altă țară măi intervenționistă ca aceasta, intervenționistă chiar până la abus; că fie-care din noi, luat între patru ochi, este atât



de intervenționist în cât nici un guvern nu l-ar putea satisface.

Eū, d-lor, care sunt partisan absolut al acesteī legi, v̄ pot asigura c̄ ea nu este legea nici a d-luī Carp, nici a d-luī Germani, ci a întreguluī cabinet, după cum vor fi toate legile cari se vor prezinta de noi.

*D. C. I. Stoicescu*: D. Lahovari a spus c̄ nu legea aceasta este idealul d-sale.

*D. Take Ionescu, ministru al instrucțiunei publice și cultelor*: Nu este exact; d. Lahovari a cerut Camerei s̄ voteze legea, prin urmare a aprobat această lege; c̄ci cu toți știți c̄ d-sa este incapabil ca, pentru o combinațiune politică, s̄ ceară votarea unei legi pe care nu ar aproba-o în a sa conștiință.

*D. C. I. Stoicescu*: Atunci ștergeți idealul d-luī Lahovari.

*D. Take Ionescu, ministru al instrucțiunei publice și cultelor*: D. Stoicescu m̄ vorbește de ideal. D-sa 'și închipuește c̄ atunci când va fi la guvern—și de sigur c̄ va fi—va putea realiza de o dată întregul idealul s̄u? Dacă da, atunci este c̄ d-sa nu 'și dă seama de ceea ce va să zică guvernul parlamentar; c̄ nu 'și dă seama c̄ este cu neputință ca 180 sau 300 oameni s̄ gândească toți la un fel în toate cestiunile.

Ceea ce face disciplina unuī partid este c̄ atunci când s'a dobândit o convingere ea să se urmeze; *quite*, ca voci discordante să se audă, dacă țin să 'și manifesteze părerile lor individuale.

Dacă singura d-voastre speranță, după toate deluziunile din vremile din urmă, stă numai în neînțelegerea dintre membrii cabinetuluī sau dintre ei și majoritate, credeți-m̄ c̄ speranța aceasta este prea slabă în raport cu rezultatele așteptate, și c̄ ați face mai bine să v̄ puneți speranța aiurea.

*O voce* : Pofta.

*D. T. Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice* : Poftă legitimă, pentru că fie-care poate să poștească ca să vină la putere... (D. Ioan Lecca întrerupe). Dacă dorești, d-le Lecca, să vini la guvern, crede-mă că, pe cât va sta în putința mea să o fac, eu o voi face. (Aplause, ilaritate).

Acum să vedem dacă d. Stoicescu a adus ceva nou în această discuțiune.

D. Stoicescu zice : «Puteți să îndreptați legea noastră păstrându'i însă sistemul.» Atunci întreb pe d. Stoicescu : De ce n'ați îndreptat'o d-voastre? De ce, dacă sistemul era bun și numai organizațiunea era rea, de ce ați așteptat să venim noi la putere ca să o îndreptăm? Înțeleg să ne spuneți : Sistemul nostru este bun și nu primim pe al d-voastre ; dar nu înțeleg să ne spuneți : Mențineți clădirea noastră și îndreptați-o numai. Noi nu primim să fim zidarii d-voastre ; noi suntem mai ambițioși, ne pretindem și noi arhitecți. Ați înălțat o construcțiune cu găuri, cu crăpături și cu cusururi, pe cari nici d-voastre nu le tăgăduiți, și voiți să ne scoboriți pe noi la acest rol ca să astupăm crăpăturile d-voastre, să prefacem sobele din clădirea rău făcută de d-voastre? Ei bine, nu ; noi voim alt-ceva, voim să clădim noi. Și atunci discuțiunea se pune de la architect la architect....

*O voce* : D. Catargi se mulțumește ca zidar.

*D. T. Ionescu, ministrul cultelor* : D. Catargi a zis numai că, chiar dacă am voi să fim zidarii d-voastre, găurile sunt așa de grozave, în cât cercând să facem reparațiuni ar cădea zidăria întreagă. (Aplause generale).

D-ior, sunt trei zile de când se discută această lege ; 'mi se pare că dacă discuțiunea a fost fru-

moasă, și în adevăr că a fost frumoasă, diapa-  
sonul ei însă a fost prea sus, căci la urma urmei  
nu putea fi vorba de teoria intervențiunii Statului,  
cum nici nu se propunea de a transforma o in-  
stituțiune de inițiativă privată într'una de Stat;  
ci doar o operațiune de ordine, era doar cestia  
ca să ne fie vorba cum ne este portul, să spunem  
adevărul așa cum este, iar nu adevărul poleit.

Intr'adevăr, d-lor, d-voastre, liberalii, ați făcut  
din creditul agricol o instituțiune de Stat; căci  
când Statul este acționarul, instituțiunea este in-  
stituțiune de Stat; când Statul numește pe direc-  
tori și pe funcționari, este o instituțiune de Stat;  
când acești funcționari au dreptul de a dispune  
cui să dea bani cu împrumutare, este, de sigur,  
o instituțiune de Stat. D-voastre însă ce ați făcut  
pe urmă? Ați făcut un lucru detestabil: ați pus  
o mască instituțiunii d-voastre, și, pe câtă vreme  
în realitate era o instituțiune de Stat, pe fron-  
tispiciu ați pus o firmă neadeverată: *instituțiune  
privată*.

Față cu creațiunea d-voastre, noi am făcut ceea  
ce a făcut fiul *Lucreției Borgia*, care cu vârf  
săbiei lui a șters din firma palatului pe *B*, ca să  
lase adevăratul nume de *Orgia*. (Aplause).

Noi am înfipt la ușa creditelor agricole o firmă  
nemincinoasă, ca să se știe ceea ce este înăuntru.  
Aceasta este operațiunea noastră; atât și nimic  
mai mult.

Ceea ce am făcut noi, d-lor, este o ilustrare  
a acestui mare adevăr: că nu ai dreptul de a te  
iscăli *Don cutare* și a'ți pune pe carta de vizită  
coroana cutare, când nu ești nici *Don* și nici nu  
ai dreptul la coroană. (Aplause prelungite).

De aceea, d-lor, din punct de vedere utilitar,  
toată discuțiunea este de giaba. Și mie 'mi place  
să discut principiile, dar să le discut cu un alt

partid de cât cu acela care a votat o lege prin care Statul a cumpărat semințe pentru ca să le dea la particulari, lege care n'a fost combătută de nimeni din majoritatea de atunci, lege care a avut o lichidare care a costat cam mult pe Stat. Nu știu dacă d. Stolojan este de față, dar d-sa ne ar putea spune multe despre lichidarea acestei legi.

Va să zică, d-le Stoicescu, între noi și d-voastră, cel puțin, nu poate fi vorba să încălecăm pe două smei paralele. Bine-voește dar să descălecăm amândouă, și, în loc de a da discuțiunii noastre aerul unui strălucit *tournoi*, să luptăm ca simpli pedestrași, cari deja au recunoscut că în practica lucrurilor nu s'a putut creea o instituțiune ca aceasta fără intervențiunea Statului (aplaude), cari discută doar bucătăria legii și se năzuiesc numai a găsi ce se poate îndrepta pe alocurea, pentru că, o repet, știu că nu pot face alt-fel.

Vă mărturisesc, d-lor, că, dacă nu pot discuta principiul intervențiunii cu d. Stoicescu, eu sunt fericit când aud glasuri ca ale d-lor Balș și Filipescu, cari, însuflețiți de un ideal și stăpâniți de principii, vin și pledează pentru inițiativa privată. Și, cu toate acestea, caută să știe d-lor că până azi totul s'a făcut de Stat la noi.

Și apoi, la urma urmei, ce vrea să zică intervențiunea Statului? Statul, mai 'nainte de toate, intervine în tot timpul: când împedică pe altul de a'mi lua batista din buzunar, el intervine între abilitatea pungașului și naivitatea mea; când pedesește pe cel ce 'mă-a tras o bătae, intervine între forța lui musculară și slăbiciunea mea.

Nu este vorba de intervenție în sine, ci de intervenție în materie economică.

Și aci însă este o mare deosebire de făcut. În două feluri poate Statul interveni în materie



economică, și diferențele între un fel și cel-l'alt sunt capitale.

Așa, Statul poate interveni în materie economică luând el în mâinile lui una din ramurile vieții economice, una din ramurile muncii naționale.

Așa intervine Statul când ia din mâna inițiativei private telegraful, drumurile de fier, navigațiunea, tutunurile, sarea, chiar fabricarea mașinilor agricole, după cum este în Ungaria, etc., etc.

În acest fel de intervenție a Statului, care este criteriul, care este norma fixă până unde Statul poate interveni și de unde intervenirea lui devine un abus?

Criteriul, d-lor, nu este, nu poate fi o regulă fixă.

Din fericire pentru omenire, oamenii de Stat nu sunt scriitori de broșuri, niți autori de conferințe politice; oamenii de Stat iaș forțele sociale ce le găesc la îndemână, și, cumpănind complexul lor, trag o regulă care azi poate să fie un adevăr și mâine să devină o minciună.

În politică nu există probleme de filosofie, ci probleme de mecanică; politica, dacă seamănă cu ceva, seamănă mai mult cu mecanica; ca dēnsa, trebuie să calculeze cu precisiune forțele sociale disponibile; să vadă de ce energie sunt capabile; să caute unde sunt *les contre-poids*, și din toate acestea să găsească formula ca să se poată mișca înainte. Și, atunci, în această privință, criteriul e următorul: poate inițiativa privată, cu folos și fără pericol pentru Stat, să satisfacă o anume nevoie socială? Să o facă. Nu poate? O ia Statul și o satisface dēnsul. Dar mēsură? Mēsură va fi tot-d'a-una variabilă după forțele sociale cari sunt în joc, după forțele de acțiune și de rezistență.



Cine nemerește acest calcul e om de Stat, cine nu, se prăvălește, pentru că s'a suit acolo unde nu era locul lui.

Mai e un al doilea fel de intervenire a Statului în viața economică, și aci lucrul devine foarte grav: e atunci când Statul nu ia asupra lui o ramură a vieții economice, ci intervine el ca suprem arbitru, și pentru un interes general pune anume norme în raporturile dintre două factori ai muncii naționale.

Poate Statul să intervină? În ce măsură?

Nici aici nu se poate arăta un singur Stat din lume, fie trecut, fie present, în care acest principiu să fi fost aplicat în mod absolut. Iată faimoasa cestică care agită Occidentul: ziua de 8 ore. Dacă puneți cestia așa pentru ori-ce meseriaș, și obligatorie, atunci e o aberațiune, pentru că, chiar dacă cine-va ar primi principiul intervenției, nu e exact că toate categoriile de lucrători împartă interesului general al Statului, nici că toate ocupațiile omenesci se pot limita; dar dacă veți pune cestia altminterlea: nu poate Statul, în nici un cas, nici o-dată să intervină, să fixeze pentru un anume fel de lucrători, ca femeile și copiii, un maximum de ore de lucru, sau alte regulamente?

Atunci de sigur răspunsul se schimbă.

Legea noastră aparține primului fel de intervenție a Statului, celui mai puțin discutat în principiu. Și atunci dacă e frumos să înălțăm nivelul discuțiilor noastre, și din când în când să ne aventurăm spre marile principii, din punct de vedere practic însă, toată această cestică e o cestică de dozare, de măsură, cestiune destul de grea și densă; căci, dacă e ușor ca culegând 15 cărți să ai o idee asupra vre-unui principiu general, e foarte greu să măsoară forțele de re-

sistență ale țării, să calculezi ceea ce poți tu ca Stat cu funcționarii tăi, cu organismul tău, cu năravurile tale, cu legenda și tradițiile tale, și, după ce ai calculat întreagă această problemă, să vii să spui: acesta e rezultatul, până aci se poate, mai mult nu. (Aplause).

Dacă calculăm legea noastră din acest punct de vedere, vă întreb pe d-voastre: Nu avem pentru noi mărturisirea practicei? A d-voastre, a opoziției? Ce ați făcut d-voastre? Ați recunoscut, votând legea creditelor agricole, că e nevoie de credite pentru țăranii, căci alt-fel nu o făceați, căci nu cred că ați făcut legea pentru reclamă și popularitate. Vă stimez prea mult—pe oricare partid din țara aceasta—pentru ca să vă acuz de asemenea lucru. S'a venit apoi cu legea vânzării bunurilor Statului; s'a introdus un al doilea element în privința creditului la țăranii, element absolut incompatibil cu o instituțiune privată: e avansul în bani, avansul de colonizare internă, care se soldează prin amortismente în timp de atâtea zecimi de ani.

Vă întreb: Dacă vre o-dată o instituțiune privată ar primi să împrumute pe zeci de ani banii săi la niște simpli cultivatori de pământ, cari nu pot da ca garanție pământul lor, căci e inalienabil și neurmăribil, cari nu pot da ca garanție de cât uneltele și vitele lor muritoare și peritoare, și o iscălitură ce, în vreme de calamitate, nu valorează absolut nimic? Va să zică, de la votarea legii vânzării bunurilor Statului s'a adăogat încă o verigă la creditul agricol, verigă ce nu e cu puțință să o satisfacă nimeni de cât Statul, singurul care poate să împrumute în asemenea condițiuni. Și atunci vă întreb: Ce ați făcut d-voastre? Să vă spun eu ce ați făcut. Ați făcut ceea ce de altminterlea ați făcut în toate legile.

După cum ziceam mai zilele trecute în privința legii asupra punerii în retragere a profesorilor, ați scris în lege art. 1, după care se pun în retragere profesorii după 25 ani, dar în art. 2 ați zis că nimeni nu se poate pune în retragere,— așa condițiuni imposibile ați adăugat prin acel articol.

Tot asemenea cu proiectul de lege asupra creditelor agricole, în care întâiu se stabilea un credit prin acțiuni, și apoi venea articolul care spunea că de o cam dată Statul va fi acționarul. Ați făcut ca pe timpul revoluțiunii franceze, când s'a votat o lege prin care se desființa pedeapsa cu moarte, și imediat printr'un alt articol se spunea că legea nu se va pune în aplicare de cât după ce se va realiza pacea generală. Aceasta ați făcut d-voastre; și, pentru că așa ați făcut, era datoria noastră, cari nu ne măgulim cu titluri false, cari avem curagiul opiniunilor noastre chiar cu risicul de a displace unor buni și devotați prieteni ale căror critici nu ne îngrijesc și nu ne displac, căci sunt critici de idei pe cari le putem discuta, era datoria noastră, zic, de a rupe masca legii d-voastre; căci, dacă e vorba ca Statul să dea parale, apoi atunci să scoatem din legea noastră un neadevăr mai mult, și să nu vorbim de inițiativa privată acolo unde ea nu există.

Am făcut dar o operă de cinste legislativă, și nimic mai mult. (Aplause).

## PROGRAMUL PARTIDELOR

La discuția Adresei, care urmă și la 5 Martie, d. Take Ionescu s'a folosit de împrejurare spre a explica intrarea d-sale în partidul conservator. Luă cuvântul d. An. Stolojan, fost ministru în cabinetul lui I. Brătianu, răspunde d. Al. Lahovari, ministrul de externe, căruia îi răspunde, tot în numele partidului liberal, d. N. Crătunescu.

La 6 Martie luă cuvântul d. I. Poenaru-Bordea, liberal, căruia îi răspunde un membru al majorității, d. Boldur-Voinescu. După aceasta vorbi d. Em. M. Porumbaru, liberal, spre a susține amendamentul următor depus de minoritate:

«Sire,

»Trebue să adăogăm că nu poate fi liniște, nici stabilitate »pe cât timp țara nu va fi pe deplin reintegrată în drepturile ei »suverane. De aceea credem a exprima o dorință generală a »națiunii rugând pe Majestatea Voastră a face ca să putem »avea o reprezentatiune națională care să fie expresiunea »liberă și adevărată a voinței alegătorilor.»

La acest discurs răspunde d. Take Ionescu.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: D-lor deputați, nu ași fi luat cuvântul în această discuțiune, dacă d. Porumbaru n'ar fi găsit de cuviință, în toată cuvântarea sa, să facă dese și nenumărate aluțiuni la mine, și mărturisesc că, dacă ar fi să măsoar persoana mea pe numărul alușiunilor ce s'au făcut la mine, ar trebui să-mi fac ilușiunea că a crescut mult de la începerea acestei discuțiuni.



D. Porumbaru a reluat neapărat aceeași temă ca și colegii săi ca să ajungă la acel amendament care în realitate coprinde un atac în contra acestei majorități, și în același timp face apel la Coroană ca să aducă o altă Cameră, în care d. Porumbaru să vorbească în numele majorității și noi în numele minorității.

Ați văzut că d-sa a fost mai dibaciū de cât colegii săi din minoritate; d. Porumbaru a cerat să dovedească că partidul liberal, astăzi în opoziție, are un program, că acel program este deosebit de programul guvernului actual și că guvernul nu are program.

Ca să dovedească d. Porumbaru aceasta, a luat-o cam de departe. S'a dus tocmai la 1866, și a cercat să ne schițeze programul liberal nu pe ideile pe cari le-a susținut atunci și le-a făcut să triumfe partidul liberal, dar pe niște pretinse dorințe și târgueli cari s'aū petrecut în culisele de atunci. Ast-fel a căutat d-sa să ne arate că partidul liberal are programul său încă de la 1866 și ast-fel a putut d-sa să pună înaintea Camerei două idei cari făceaū parte, zice d-sa, din acel program al partidului liberal: neînființarea Senatului și neîmpărțirea alegătorilor în colegii, adăogând d-sa că dacă a făcut atunci partidul liberal aceste două concesiuni a fost spre a ajunge la o împăcăciune cu partidul conservator, ca să poată pune la temelie pactului fundamental această stâncă de granit: unirea tuturilor partidelor.

După d-sa, dar, ceea-ce s'a făcut la 1866 s'a făcut în contra voinței partidului liberal; cum am zice, el și-a călcat pe inimă când a admis Senatul și colegiile electorale.

Cu toate acestea, d. Porumbaru nu a ajuns la singura conclusiune logică; d-sa nu ne-a spus că pe drapelul liberalilor stă scris desființarea Se-

natului și a colegiilor electorale, adică revenirea la ideile de la 1866 ale partidului liberal.

Mai mult de cât atât: d. Porumbaru a declarat că d-sa, ca oratorul cel mai distins — o zic fără a atinge pe nimeni — al opoziției liberale din această Cameră, este în contra desființării Senatului și a colegiilor electorale. Cu alte cuvinte, avem în fața noastră un partid care a avut un ideal la 1866, un ideal ce l-a sacrificat atunci și pe care azi este silit să nu l scoată din buzunar de cât prin glasul unui domn deputat care personal este adversar al aceluși ideal. (Ilaritate).

Apoi dacă aceasta se chiamă program, ideal politic și organizare de partid, vă mărturisesc că nu mai pricep înțelesul cuvintelor.

Dar nu este numai atât: d. Porumbaru a uitat un lucru, a uitat că Constituțiunea de la 1866 până acum s'a revisuit odată, s'a revisuit la 1883, după idealul tot al partidului liberal, că atunci a fost o disențiuune între două fracțiuni ale partidului liberal, cu ocasiunea căreia disențiuini chiar s'a ivit ruptura între acele două fracțiuni, una reprezentată prin C. A. Rosetti și alta prin I. Brătianu, și că cu acea ocasiune partidul liberal, în majoritatea lui, din care făcea parte și d. Porumbaru, nu a susținut nici desființarea Senatului, nici suprimarea colegiilor electorale, ci s'a mulțumit cu ceva mai simplu de cât reforma electorală și constituțională pe care o propune d-sa azi...

*D. C. Dobrescu-Argeș:* Ca ori-ce liberal. (Ilaritate).

*D. T. Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice:* Așa dar, d-lor, dacă nu avem a face cu programul partidului liberal nici de la 1866, nici de la 1883, nici de la 1892, și dacă nu avem a face de cât cu o mică legendă istorică a unui partisan liberal, adversar însă acelei legende, atunci vă întreb dacă aceasta mai merită discuțiune, dacă este

admisibil ca adunarea să 'și mai peardă timpul cu discuțiunea unui pretins fapt istoric în contra căruia a protestat, vreme de 26 ani, activitatea întreagă a partidului liberal.

D. Porumbaru a simțit slăbiciunea acestor reminiscențe istorice și de aceea a cercat să schițeze și un program mai pozitiv, și s'a oprit la cestiunea financiară și la cestiunea agrară. Bine a facut d-sa că a luat aceste două cestiuni în discuțiune.

«In cestiunea agrară avem alte idei de cât d-voastre», a zis d-sa. Ce noroc pentru d. Porumbaru că nu este aci și d. Palladi, căci ar vedea d-lui cum ar țipa acesta în contra celor spuse de d-sa! «Ideea noastră, a zis d. Porumbaru, nu este de a da moșiile Statului numai la țărani și a avea ast-fel numai proprietatea mică și cea mare; părerea noastră este că între aceste clase trebuie să fie și clasa intermediară care să serve de tampon între cele două clase cari au să se miște, căci unde este viața este și mișcare». Apoi dacă aceasta este ideea partidului liberal, să 'mi dați voie să vă spun că partidul liberal a avut un ciudat sistem de a pune în aplicațiune idealul său, căci spre a ajunge la rezultat a pus în vânzare nu loturi mijlocii, ci moșii în corpuri întregi, de câte două și trei mii de ectare.

Iar ideea de a creea, pe lângă loturile de 5 ectare, și loturi de câte 25 ectare, această idee n'a avut aprobarea partidului liberal, și mă prind că și azi reprezentanții minorității nu ar vota să se facă și loturi de câte 25 ectare.

Această idee a transformat'o în lege partidul conservator!

Trec la un alt punct, la cestiunea financiară. Nu de azi mă găsesc în luptă cu d. Porumbaru asupra acestei cestiuni; sunt șase ani de când am discutat o zi întreagă tot aci cestiunea fi-

nanciară a țerei; d. Porumbaru a susținut atunci, și probabil susține și azi, agiul, și eu am susținut și susțiu că agiul a fost un rău. Vom relua la bugete aceeași discuțiune, de și n'am nici o nădejde să'l conving pe d-sa.

Ași întreba însă pe d. Porumbaru: Partidul liberal mai susține etalonul de argint?

Partidul liberal a înscris ori nu pe drapelul său reîntoarcerea la sistemul financiar și monetar de înainte de reforma făcută de Camera trecută? Am voi să știm și noi și țara acest lucru, pentru că bănuiesc că va dispărea și aceasta de pe drapelul partidului liberal. Și dacă va dispărea și acest punct de pe drapelul partidului liberal, atunci mi se pare că programul partidului liberal rămâne cam ușor de bagagiū.

Ah! Uitam bonurile de tesaur. Este adevărat că d-voastre n'ați prea scos bonuri de tesaur; dar știți de ce? Pentru că bombardați renta, ne-emisă încă la banca națională, și ast-fel umflați circulația financiară de ajunsese agiul la 22 la sută. Iată pentru ce nu erau bonuri de tesaur. Nu plătea Statul 4 la sută la bonuri, dar plăteam noi toți 22 la sută, ori de câte ori luam un bilet de bancă în buzunar.

D. Porumbaru mai zice: «D-voastre nu aveți program.» Pentru ce? «Pentru că n'ați spus în detaliū carī sunt ideile d-voastre.»

D-lor deputați, fac apel la memoria d-voastre, vĕ aduceți aminte că acum patru ani guvernul d-lui Theodor Rosetti, ca să spună toate detaliurile programului său, a publicat în *Monitorul Oficial* chiar textul acelor proiecte de legi ce a-vea de gând să le pună în aplicare. Ei bine, ziarul *Voința Națională* știți ce spunea? Aceasta nu este un program, ci o serie de proiecte de



legi cari în totalitatea lor nu constituie un program politic.

Programul este enunțarea unor principii generale, și aceste legi sunt cestiți de detalii.

Atunci, în 1888, când guvernul a publicat programul său, s'a zis de partidul liberal că s'a publicat prea mult, și astăzi, în 1892, când am publicat programul nostru, ziceți că am publicat prea puțin, așa în cât omul nu știe cum să vă intre în voie.

Vreți însă să știți dacă avem un program, dacă suntem de acord asupra legilor principale, d-voastre cari mărturișiți că suntem oameni cari ținem așa de mult la ideile noastre în cât, chiar cu risicul de a pierde puterea și de a o părăsi pentru un timp îndelungat, suntem în stare să ne certăm pentru idei, — lucru care există în toate partidele, — cum puteți crede că s'a constituit acest minister conservator fără ca să fim căzuți cu toții de acord asupra ideilor noastre?

Una din două: sau credeți că suntem oameni cari ținem la idei și că, prin urmare, nu ne putem aduna dacă nu cădeam de acord cu toții asupra unor idei, sau credeți că suntem oameni numai de poște, și atunci de ce credeți că ne vom certa pentru idei numai ca să veniți d-voastre mai repede?

Onor. d. Porumbaru 'mă-a amintit că atunci când eram simplu deputat am comparat situațiunea constituțională din România cu aceea din Spania și am zis că idealul meu ar fi ca noi să fim în aceeași stare în care se află Spania.

Se înșală d-sa. Eū am spus următorul lucru: că în ceea-ce privește acțiunea și prerogativele Coroanei, ori-care ar fi litera Constituțiunei, aplicarea nu e cu puțință să fie aceeași în toate țările. După cum practica și apucăturile partidelor politice

diferă de la țară la țară, tot așa și prerogativele Coroanei diferă de la țară la țară.

D. Porumbaru este dificil. D-sa nu se mulțumește nici cu o asemănare cu Italia. D-sa vrea să sară drept la idealul nostru, la Belgia, uitând însă d-sa că aci nu este vorba de a forma idealuri, căci un ideal îl avem cu toții, ci cestiunea este de a cunoaște realitatea.

Ceea-ce dovedește că nu m'am înșelat în această privință este că d-sa a venit cu amendamentul său prin care propunea ca Coroana să facă nu ce face în Spania, unde la vreme demite guvernele devenite imposibile, ci să demită un guvern care are majoritate în Corpurile legiuitoare, Corpuri alese abia de câte-va zile, și să facă un nou apel la țară ca să vină d-lor la putere. Cu alte cuvinte, d-sa voește că acest partid care a eșit victorios în alegeri, care are o majoritate mare, care n'a făcut nimic ce să i se poată imputa, să'l demisioneze Coroana pentru că așa le place d-lor, și aceasta este constituționalism belgian în opoziție cu constituționalismul meu spaniol! (Aplause).

În sfârșit, pentru ca după cestiunile mari să ne ocupăm și de cele mici, voi răspunde câte-va cuvinte la întrebarea d-sale.

D-sa m'a întrebat dacă mă aflu aci membru al partidului conservator sau nu. Trebuie să știe d-sa că dacă am intrat în acest guvern este pentru că am intrat în partidul conservator. (Aplause).

Dacă d-sa voește să știe pentru ce am făcut aceasta, răspunsul meu este foarte lesne. D-sa știe foarte bine că sunt 6 ani și mai bine de când am eșit din partidul din care d-sa face parte. Dacă crede că atâția ani nu sunt un stagiū suficient pentru un om ca să se gândească și să ia o hotărîre, d-sa se înșală, cu atât mai mult

că altora le-a trebuit un stagiù mult mai scurt de cât al mei.

Dacă am facut acest pas, d-lor, este că m'am aflat și eu d'inaintea celor două căi pe cari le poate alege omul politic: calea negațiunei și drumul munciei.

De sigur, cea mai atrăgătoare, cea mai strălucitoare cale pentru un om politic, mai ales dacă are și darul vorbirei, nu poate să fie de cât calea negațiunei. Vecinic în opozițiune, vecinic a ataca, nici odată atacabil, ca tot omul care n'a făcut nimic, tot-d'a-una îmbătat de aprobarea mulțimei și tot-d'a-una ușor de ori-ce răspundere, cine ia calea negațiunei, dacă nu gustă din plăcerile activității rodnice, nu se adapă însă nici din amărăciunile nedespărțite de viața omului care muncește. (Aplause).

Aceasta poate să fie o cale care să satisfacă pe mulți vanitoși, pe mulți umflați de ei înșiși, cari nu au alt ideal de cât aplausele și altă dorință de cât satisfacțiunea mică de a dovedi că alții au greșit, iar nu pe omul care, pe drept său pe nedrept,—urma o va alege,—crede că în mintea și în inima lui este ceva care ar putea fi folositor țerei. Cel care crede ast-fel e dator să pună munca sa la serviciul țerei; mai ales în vremea lui de tinerețe e dator să o dea toată pentru binele obștesc. Acela e dator—și experiența a dovedit'o—să lase acea viață de *franc-tireur* politic, în care se răsboește singur cu dreptul de a ataca pe toată lumea și cu durerea de a nu face de cât discursuri frumoase și vorbe umflate; e dator să se înregimenteze, să intre într'o grupare de oameni, pentru că singur nimeni nu poate nimic. Câți am încercat'o, câți n'am avut această nebunie!

Eu, care am plecat din partidul liberal acum 6 ani, trebuia să aleg: să intru aci, sau să mă

întorc acolo. Și am avut ocazia, d-lor, o știți bine, să reintru la d-voastre, și să reintru nu ca oia răătăcită, ci să intru triumfător; pentru că, cutez s'o spun, dintre toți liberalii cari au plecat nu e nici unul care, în afară din partid, să vă fi făcut mai multe servicii de cât mine. Ați primit cu aplause pe acei cari au vrut să vă dea în judecată, de sigur m'ați fi reprimit și pe mine, care, cu trupul meu, v'am apărat aici.

Dacă 'mi-au trebuit ani mulți să mă gândesc și să mă conving că nu pot să mă reîntorc, nu'mi rămânea de cât să fac sacrificiul amorului meu propriu, să schimb titulatura cu care intrasem în viața politică, și să intru în acest partid unde, toți o știu, n'am căutat onorurile. Căci, dacă în șederea pe această bancă nu vedeți sarcina, ci vă isbește numai onoarea, aflați că ea a venit fără să o caut, și fiți siguri că, dacă n'am făcut nimic ca s'o capăt, voiți cerca să fac mult ca să fiu demn de dânsa. (Aplause prelungite).



## DOTAȚIA PRINȚULUI FERDINAND

ȘEDINȚA CAMEREI DE LA 24 NOEMBRIE 1892

Cu ocazia discursului legii asupra dotațiunei A. S. R. Principele Ferdinand, unii din oratorii opoziției liberale făcură oare-cari interpretări asupra înțelesului cum au fost acordate domeniile Coroanei Casei noastre Regale. Pentru a combate aceste opinii greșite ale d-lor C. C. Dobrescu și An. Stolojan interveni și d. Take Ionescu în discuțiune, rostind următorul discurs:

D-lor deputați, dacă nu vorbea d. Stolojan, exprimând de la tribună și părerea ramurei *ainée* a partidului liberal-național, nu luam cuvântul, și nu'l luam pentru că atât d. Dobrescu-Prahova, cât și d. Sturdza nu cred că au adus în desbatere argumente la cari nu s'a răspuns deja. Un singur punct ar ajunge de notat din discursul d-lui Dobrescu, pentru a ne dispensa de a nota restul. D-sa a zis că, din domeniul Coroanei, nu se dă Regelui de cât usufructul, iar restul îl păstrează țara.

Apoi, d-lor, ori a da usufructul în perpetuu, care trăește mai mult de cât viața aceluia care se bucură de dânsul, ori a da fondul, este unul și același lucru.

Observațiunile prietenești ale d-lui Sturdza, pe cari știe să le pună cu desăvârșire pe un alt

nivel de cât acela al d-lui Dobrescu, cred că nu era nevoie să fie aduse în Parlament, pentru ca ele să și găsească ecoul.

D. Sturdza a zis că țara întreagă s'ar felicita când Alteța Sa Regală ar destina produsul acestei dotațiuni pentru instituțiuni de bine-faceri. La această dorință a d-lui Sturdza găsim răspunsul în discursul d-lui Stolojan, care a zis, cu drept cuvânt, că este cu neputință ca Alteța Sa Regală să ducă viață cu 300.000 lei pe an, pentru că multe și mari sunt obligațiunile sale.

Este dar evident, și d. Sturdza o știe, că dacă nu tot, dar cel puțin mare parte din această dotațiune, de fapt, se va duce în bine-faceri.

Cât pentru discursul d-lui Stolojan, lucrul se schimbă; eu, d-lor, nu voi să aduc amărăciune în acest concert de dulceață la care ne-a poftit d-sa; și așa fi primit cu căldură unanimitatea pe care ne-o aducea d-sa în dar, dacă ar fi fost în stare să ne-o dea întreagă. Această unanimitate însă a fost redusă. D. Stolojan a fost silit nu numai să vorbească în numele unei părți numai din partidul liberal-național, dar lucrurile stau ast-fel în partidul său, în cât această parte nu se poate deosebi nici pe nuanțe, nici pe colegii și nici chiar pe locul de provenință al oratorilor... (Intreruperi).

D. A. Stolojan: Eū am fost însărcinat de comitetul executiv să vorbesc.

D. Take Ionescu, ministrul instrucțiunii publice: Eū felicit comitetul executiv că a voit să se explice prin cuvintele d-lui Stolojan; dar aceasta nu a putut împedeca și pe alți membri ai partidului liberal-național să vorbească și să voteze în alt sens.

Este aci, fără nici o îndouială, dovada netă-

găduită a *ineficienței* comitetului executiv al partidului liberal-național.

Neapărat, nu ne importă pe noi *ineficiența* comitetului executiv al partidului liberal, dar, constatând această *ineficiență*, avem dreptul să punem un preț mai mic, atât pe această unanimitate pe care are aerul să ne-o aducă d. Stolojan, cât și pe sacrificarea mandatului d-sale de deputat când ne spune că se va duce în sinul alegătorilor să le spună motivele pentru cari a votat această donațiune; și că dacă alegătorii 'l vor aproba, bine; iar dacă nu, d-sa va renunța mai bine la mandatul său de deputat, de cât să nu întărească cu bila d-sale Dinastia.

Eū am naivitatea de a crede că nu se va întâmpla nici unul din aceste potoape și că va rămâne d'a surda și apelul făcut de un coleg la altul ca să se ducă înaintea cutărei întruniri compusă din 300-400 alegători, pentru ca să se explice cum 'și-aū îndeplinit fie-care mandatul. Acest lucru, d-lor, e cu desăvârșire eronat; deputatul nu are să dea socoteală de modul îndeplinirei mandatului său de cât conștiinței sale, iar nici de cum unei Adunări, fie chiar a alegătorilor săi. (Aplause).

Eū, în această privință, îmi permit să apăr pe d. Stolojan, pentru că este aci un sistem pe care 'l vèd că se introduce încetul cu încetul și care atinge propria demnitate a deputatului. Ce sunt aceste amenințări de a mă duce la o întrunire publică ca să 'mi dau socoteală de mandatul meu? N'am să dau socoteală nimănui de cât conștiinței mele și alegătorilor *când va fi vorba de realegere*.

Votul meu, ca deputat, nu 'l dau de cât după propria mea convingere și nu cred să fie nici un om serios care să primească mandatul de deputat sub condițiunea de a 'și scobori propria

sa demnitate până la acest grad de umilință. (Aplause).

Așa fiind, cred că lucrurile se exagerează, că nu este pentru d. Stolojan nici un pericol, și că nu vom perde ocasiunea plăcută de a mai discuta și altă dată cu d-sa în această incintă.

Să-mi permiteți acum, d-lor, a observa că dacă d. Stolojan a voit să aducă sprijinul unei părți ortodoxe din partidul liberal, pentru dotațiunea Principelui Ferdinand, d-sa nu a scăpat însă ocasiunea de a lovi în noi, ce e dreptul puțin cam discret, și de a lăuda pe ai d-sale într'un mod mai indiscret.

Așa, de exemplu, nu știu ce a căutat în această discuțiune amintirea unui d. colonel, care avea vremelnicesc cariera de avocat, și care s'a dus totuși pe câmpul de resbel.

Da, în vremea resbelului, d. Candiano era avocat pentru puțin timp; căci înainte fusese militar, și în urmă tot militar s'a făcut; dar au fost și alți advocați, aceia profesioniști, cari s'au dus în resbel și 'și-au expus viața lor la Plevna. Așa a fost d. Ioan Lahovari, și mulți alții.

Dacă, prin urmare, este adevărat că la Plevna s'a amestecat sângele tuturilor partidelor și tuturilor profesiunilor, atunci cred că nu era bine ca pedestalul dotațiunei Principelui Ferdinand, care este al tuturilor românilor, să se stropească numai cu sângele care ar fi țîșnit dintr'un singur partid.

D. Stolojan, care ne cam trădează ceea ce se petrece în interiorul sufletesc al partidului său, ne a mai spus că domeniul Coroanei s'a făcut pentru că nu se putea spori alt-fel lista civilă; dar că, în gândul partidului liberal, ar fi ca, în momentul când M. S. Regele nu va mai fi pe Tron, domeniul Coroanei să se întoarcă înapoi. Aceasta este ciudat. Eū nu am văzut lucrul



acesta până acum, nici în legea domeniului Coroanei, nici în expunerea de motive, nici în discuțiunile urmate atunci.

Este adevărat că d. Dobrescu-Prahova ne a citit un discurs al d-lui I. C. Brătianu, în care se zicea că poate peste *100 de ani*, când nu vor mai fi moșii de ale Statului pentru a se vinde la țărani, patriotismul regilor va face ca moșiile domeniului Coroanei să se vîndă la țărani... (Intreruperi).

Știu că, după programul d-voastre, sunt în eroare, fiind-că acolo nu este vorba de sute de ani, ci este cestiune de 2—3 luni pentru ca toate moșiile Statului să fie complet vîndute la țărani.

Intr'adevăr, d-voastre ziceți că veți da câte 5 hectare la toți romîniî cari nu au câte 5 hectare, ceea ce ar însemna să se dea absolut la toți, căci nici unul n'a primit câte cinci hectare, afară de cei cari, la 1864, erau cu 4 boi. Apoi cu socoteala asta se duce tot pămîntul României peste două luni, și nu peste o sută de ani. D. I. C. Brătianu, însă, nu vedea lucrurile așa; el zicea că tocmai peste o sută de ani nu vor mai fi moșii. (Intreruperi). Eū nu cred că d. I. C. Brătianu avea două gânduri, unul pe care'l spunea și altul pe care'l ascundea; eū am bună idee de memoria d-lui I. C. Brătianu. D-sa, d-lor, spunea alt ceva: spunea că poate veri o-dată, când nu vor mai fi pămînturi, Regele țerei, inspirat de un înalt patriotism, va da la țărani pămînt. Dar ce au toate acestea aface cu cele spuse de d. Stolojan? D-sa scoboară cestiunea cam jos; d-sa ne spune că nu se putea mări lista civilă, și că de aceea s'a înființat domeniul Coroanei, și numai pe cât timp va fi Regele Carol pe Tronul țerei.

Ei, acesta este oare punctul de credință al partidului liberal? O parte a minorității, prin d.

Dobrescu-Prahova, s'a exprimat contra dotațiunei Principelui Ferdinand, pentru ca să fie în conformitate cu tradițiunile partidului vechi; o altă parte, mai ortodoxă, represintată prin d. Stolojan, tot ca să fie în legătură cu tradițiunile partidului liberal, ne spune că domeniul Coroanei s'a dat vremelnic, și numai ca să se poată deturna un articol din Constituțiune!

Eū ași zice, în interesul liberalilor, că ar fi mai bine să lăsăm lucrurile acestea în tăcere, să nu mai luăm pe nimeni la socoteală în această privință. Eū sunt la largul meu, și d-voastre sunteți la strimtul d-voastre, când spuneți că ați avea gândul ca să transformați domeniul Coroanei în ceva vremelnic, când spuneți că totul a fost o simplă meșteșugire parlamentară ca să ocoliți Constituția.

Adevêrul nu este așa. Acesta nu este gândul d-voastre. Dacă ați spus'o, aū fost alte nevoi cari v'aū adus aci. Fiind-că, după multe discuțiuni și tocmeli între d-voastre, nu ați putut ajunge de cât la rezultatul ca fie-care să vorbească și să voteze cum îl tae capul, d. Stolojan, care ne a zis că este gata mai bine să și sacrifice mandatul de deputat de cât ideile, dar care, în realitate, nu prea vrea să și piardă mandatul, căci aceasta este imposibil, ci trecerea sa, a fost silit să scoată la iveală această combinațiune a domeniului Coroanei elastic și temporar. In fond, d-lor, d. Stolojan și ortodoxia s'aū speriat prea de timpuriū. Domniile lor fie siguri, chiar fără invenția domeniului Coroanei intermitent, tot vor reuși a și scăpa situația!

D lor deputați, ne a mai spus d. Stolojan și alte lucruri foarte ciudate; ne a spus că, dacă n'ar fi avut respect de instituțiunile țerei și de prestigiul ei, d-lor s'ar fi ispitit de exemplul conservatorilor, și, vèzënd că la putere se ajunge atacând Coroana, s'ar fi opus la dotațiunea

Principelui Ferdinand. Serios spune d. Stolojan aceasta? Serios crede d. Stolojan că, dacă ar fi adevărat că la putere se ajunge atacând Dinastia, partidul liberal ar avea să învețe lucrul acesta de la conservatori?

D. Stolojan, care pretinde că cunoaște istoria și chiar istoria Engliterei, căci ne-a spus — nu știu de unde — că în Anglia Principesele nu s'ar dota de cât când se mărită cu Englezii, d-sa ar fi putut să cerceteze cu deamănuntul istoria noastră și ar fi văzut că dacă față cu Tronul veri-un partid a ținut limbajul: *iubește-mă, că te taiu*, acela de sigur nu a fost partidul conservator.

Nu voiū, d-lor, să revin asupra unei istorii așa de bine făcută de d. Al. Lahovari, nu voiū să fiū nicī chiar prea drept față cu adversarii noștri. Și nu voiū nicī să trag prea multe lecții din această extraordinară și faimoasă invenție de azi a instituțiunei unui domeniū al Coroanei vremelnice și trecător.

Nu voiū, de asemenea, d-lor deputați, să fiū prea crud punēnd în evidență situația unui partid a cărui primă manifestare, după ce a căpētāt și un șef și un program, este de a ne da spectacolul de azi.

Primesc voios ceea ce d-lor ne aduc azi. De și emanând de la un crâmpeiū numai din partid, de și venită la ceasul cel din urmă și după multe și varii nedomiriri, de și în contrazicere cu votul asupra urgenței, de și agrementat cu comentarii istorice greșite și cu critice în contră-ne nejustificate, de și amestecat cu o făgăduială imposibilă și nesăbuită de a reveni asupra domeniului Coroanei, eū mă simt vesel de declarația d-lui Stolojan.

Și de aceea, gonind de astă dată din inimile noastre ori-ce resentimente de partid, cred că nu

putem încorona mai bine votul de astăzi, acest vot care, credeți-mă, este un mare act național, de cât urând partidului liberal să se îndrumeze cât mai mult pe calea care îi s'a indicat astăzi, să pună, adică, cât mai des considerațiunile de partid mai prejos de acel mare interes general care se chiamă continuitatea istorică în cestiunile cari interesează mersul națiunii înainte. (Aplause).



## CĂSĂTORIA PRINȚULUI FERDINAND

După dotația A. S. R. Principelui de Coroană al României, tot în scopul consolidării Dinastiei, țara avu ocasiunea să serbeze fericitul eveniment al căsătoriei A. S. R. cu Princesa Maria de Coburg. Cu această ocaziune se săvârșiră unele acte solemne din care opoziția, prin organul d-lui N. Fleva, caută să facă unele acuzări guvernului conservator; ca să combată aceste acuzări și mai ales ca să înfiereze sistemul liberal d'a lovi în Coroană, ori de câte ori partidul nu este la putere, se ridică cu energie d. Take Ionescu și rosti următorul discurs în ședința Camerei de la 23 Febr. 1893 :

D. *Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: D-lor deputați, nu am luat cuvântul ca să răspund la lungul, la prea lungul discurs al d-lui Fleva; aceasta va fi treaba d-lui Alexandru Lahovari, mâine, și sunt sigur că o va face ast-fel în cât d. Fleva să nu regreta că a așteptat până mâine; dar nu era cu puțință să se închidă această ședință, fără ca tendințele d-lui Fleva să nu fie puse în lumină înaintea d-voastre și a țerei.

Ori-cine înțelege că n'a fost interpelarea făcută numai ca să ne vorbească de modul cum s'a așezat la masă la Sigmaringen invitații, și cum s'a păzit eticheta tradițională; ori-cine înțelege că nu a putut să vorbească înaintea Camerei, nici ca să facă un pomelnic al tuturilor proiectelor noastre de lege, proiecte parte votate,

parte încă în discuțiunea d-voastre, altele neeșite încă din deliberările noastre. Nu; toată această înscenare nemăestrită a fost făcută cu scopul ca să reînouiască și să dea drept de cetate în Parlamentul țerei unei vechi practice liberale, aceea de a amenința pe Capul Statului ori de câte ori vede că este un guvern puternic la cârma Statului. (Aplause).

Și, pentru ca tradițiunea să fie întreagă, d. Fleva nu a uitat să facă apel și la armată; d. Fleva, în discursul său, a spus un cuvânt care, dacă ar avea verî-o greutate politică, ar fi chiar o faptă rea. D-sa a spus că, atunci când s'ar produce o mișcare, puterea armată, în loc să facă să se respecte ordinea și legalitatea în țară, și-ar depune armele și ar trece în câmpul turburătorilor. (Aplause).

D. N. Fleva: Nu am zis așa.

D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice: Așa ai spus; ai voit să reînnoești tradițiunea pe care vremea a toate știrbitoare aproape o uitase, tradițiunea peste care se zidise monăstirea de la Westminster, după cum numește jurnalul autorizat al d-voastre castelul Peleş; tradițiunea pe care ați cercat acum câți-va ani să o repudiați, pretinzând că resbelul a schimbat lucrurile și că răspunderile trebuie să dateze numai de la resbel încoace, ca să puteți spăla ast-fel o pagină politică odioasă.

Acum din nou, crezând că nu ajung destul de repede la putere, d-lor reînnoesc această tradițiune, din nou fac apel la armată. Sper că aceste cuvinte nu vor eși din zidurile înguste ale acestei Camere, știu că vei rămâne fără eco când faci apel la armată în contra autorității Statului. (Aplause).

Și, pentru ca reînviarea apucăturilor să fie și

mai desăvârșită, mărturișiți că, atunci când ați voi să întreprindeți o campanie, nu ați refusa nici un concurs, ori-cât de pătat ar fi, că nu veți cere celor ce vor intra în cohorta d-voastre nici un certificat, căci nu de geaba ne-ați spus că, atunci când va fi să faceți alegere între hoți și despoți, d-voastre veți preferi pe pungăși. (Aplause). Atât de grozavă este setea de restituire, în cât se pune mai presus un om care fură de cât un om care se atinge de libertățile publice!

Las faimoasa cestiune a descentralisării perfecte sau celei mai perfecte, o ceartă de vorbe așa de îngustă, în cât vă mărturisesc că mi se părea că mă aflu în secolul al XIII-lea, în vremea scolasticeii, auzind o critică atât de nepri-cepută și de rău exprimată!

Și dacă aceasta a fost scopul lungiei interpe-lării, să vedem acum pe ce ați basat'o. Nu mă ocup de ceea ce s'a petrecut la Sigmaringen, d. Lahovari vă va explica; să vedem numai ce a fost la București cu ocazia acestor serbări, căci ați voit, nu știu pentru ce, să legați afir-marea că tindem să sdrobim libertățile publice cu căsătoria Principelui Ferdinand.

Ziceam, și o repet, că nu știu pentru ce, căci nu ași vrea să fac prea multă onoare sgomo-telor puse în circulațiune, micilor șoapte asvêrlite de ai d-voastre că, după săvârșirea căsătoriei, guvernul conservator se va duce. De decep-țiunea acestor șoapte, cari se colportau de poli-ticianii de a doua mână pentru a îmbărbăta pe cei pe cari d. Fleva nu'i respinge și cari găseau că stadiul răbdării a trecut, 'mi-am adus aminte auzindu-vă. Numai așa îmi pot explica ce legă-turi ați găsit între descentralisare și atitudinea guvernului conservator la căsătoria Principelui Ferdinand!

Dar, în sfârșit, ce ați spus? Ați început cu lucruri mici: că trei miniștrii au făcut pe șambelanii. Și aceasta pentru ce? Pentru că s'au ocupat cu întocmirea programei sărbătorilor.

Dar oare programul sărbătorilor încoronării nu a fost făcut tot de miniștri?

Ați venit la documentul iscălit la Mitropolie și ați găsit că stilul este arhaic. Ei bine, am să vă citesc un stil arhaic-biblic liberal care vă va satisface!

Ne criticați pentru că am pus în gura Majestății Sale: Țara mea, Regatul meu, Capitala mea, consiliul meu de miniștri, președinții Corpurilor mele legiuitoare.

D. Fleva, cu priceperea d-sale, a înțeles că aceasta va să zică, literal, că, după noi, țara este a Regelui, proprietatea lui, și ar putea, prin urmare, să o dăruiască; că Capitala este a Regelui și ar putea să'i dea foc, și că Camerele sunt ale Regelui, adică alese de Majestatea Sa, iar nu de suveranitatea națională. (Aplause, ilaritate).

După d. Fleva acesta este gândul nostru intim, și nu numai că este gândul nostru, dar, ca să nu rămână secret și să'l priceapă toată lumea, noi, gogomanii, 'l-am pus și în document. (Aplause, ilaritate). Ei, d-le Fleva, a mai fost în această țară un om care a ostenit toate Camerele și toate guvernele, a fost d. N. Ionescu; dar d. N. Ionescu, fiind profesor de istorie, nu putea să cadă în greșelile d-voastre. D-sa, de exemplu, cunoștea care este stilul parlamentar, și zicea: *Opozițiunea fidelă a Majestății Sale*. Și nu 'și-a închipuit nimeni că d. N. Ionescu a cugetat că Regele e stăpânul opozițiunii, căreia nu are de cât să'i comande linia ei de purtare. (Aplause, ilaritate).

Nu; d. N. Ionescu știa aceste lucruri elemen-



tare, ştia care este stilul figurat consacrat de  
 usanţe, ştia că Monarchul în Statul monarchic  
 are două căderi: atribuţii de drept şi atribuţii  
 de reprezentare. Ca factor în organismul Statului,  
 are drepturile ce 'i conferă Constituţia, mai largi,  
 sau mai restrânse, după ţeri şi vremuri; iar ca  
 represintant al naţiunii, el represintă ţara întregă  
 în tot ce priveşte represintaţiunea ei în afară,  
 în toate cestiunile de aparat constituţional. In  
 acest sens, d-lor, şi ţara, şi poporul, şi miniştrii,  
 şi Corpurile legiuitoare sunt ale Regelui, pentru  
 că sunt ale ţerei şi pentru că Regele, ca aparat  
 constituţional, represintă naţiunea întregă.

Puteţi să luaţi cartea lui Bageliot, ca să în-  
 vęţaţi lucrurile acestea; este mică, verî-o 200  
 pagini, într'o seară puteţi să o citiţi.

Dar acum, d-lor, credeţi d-voastre că partidul  
 liberal, cel care a fost pe la putere, nu cel care  
 vecinic rămâne pe din afară, nu ştie aceste  
 lucruri?

La 1881, la încoronare, s'a făcut un docu-  
 ment iscălit de Costache Rosetti, republicanul  
 din tinereţe, de Dumitru Brătianu, a cărui umbră  
 a presidat, a zis d. Fleva, la alegerea sa din  
 Ploeşti, de d. Sturdza, care, *mai mult sau mai  
 puţin*, e şeful partidului, după cum zicea d. Fleva,  
 de d. Stătescu, de repausaţii: Slăniceanu şi Dabija,  
 de d. Ferekyde şi Urechia. Acolo d-lor au spus  
 ceva mai tare: că Regele a dat ţerei Constitu-  
 ţiunea, că El 'i-a octroaiat'o; aşa este dacă citiţi  
 ad-litteram.

Iată ce zice documentul: «Noi, Carol I, *asi-  
 gurând* naţiunii române, prin Constituţiunea de  
 la 30 Iulie 1866, libertăţile şi drepturile sale,  
 Noi am putut trece...»

Citiţi ad-litteram şi spuneţi dacă d. Brătianu  
 şi Costache Rosetti, asupra cestiunei care se

agita în Franția la începutul secolului, dacă Regele este înainte sau după Constituțiune, dacă la charte est octroyée ou non, acești oameni nu afirmă principiul că la charte est octroyée?? Ce e drept, documentul bine scris nu este!

Să vă arăt un altul scris bine, arhaic, scris de șeful partidului care, dacă este mai mult sau mai puțin și șeful d-lui Fleva, nu se știe, dar aceasta nu schimbă lucrurile. Este vorba de documentul de la Curtea-de-Argheș.

D. Sturdza, la Curtea-de-Argheș, a ținut acest discurs:

*Sire, Doamnă,*

«Așa se și cădea să fie în timpurile acestei glorioase Domnii, când redeșteptați românii, încurajați și împinși de vocea puternică și pătrunzătoare a Majestăților Voastre, aș pus cu ardoare și cu dor mâna la întărirea și mărirea patriei».

Deci nu noi am spus străinătăței că de la Regele a pornit totul în această țară.

Apoi vine documentul care zice: «Noi, Carol I, am reclădit această falnică, luminoasă și minunată zidire...» și d. Fleva ar trebui să 'l ia de scurt pe d. Sturdza când zice că Regele, iar nu țara, a reclădit? (Intreruperi). De ce nu așteptați și nu veți regreta.

Apoi d. Sturdza adaogă: «Ai înălțat, Sire, poporul român în ochii săi proprii și în ochii lumii; *uitasem* a ne jertfi viețile pentru patrie...»

Și mai la vale:

«Ast-fel numele Vostru, Sire, a devenit pentru români un talisman, care 'i duce din isbândă în isbândă. Iar în viitor el va fi iubit și adorat

de urmașii noștri, ca numele aceluï mare Rege care a *fundat* puternicul regat român».

Va să zică d. Sturdza spune, după d. Fleva, că Regele singur a *fundat* puternicul regat român. Ce am zis noi? Că, cu ajutorul poporului și voința lui Dumnezeu, Regele a întemeiat un regat. D. Sturdza uitase cuvintele: ajutorul lui Dumnezeu și voința poporului. (Aplause).

Aceasta este toată deosebirea între noi și între liberali!

Prin urmare, d-lor, nu poate fi serios vorba de documente, nici de cele petrecute cu ocaziunea serbării căsătoriei. Dar poate fi mai mult vorba de proiectele de legi ale noastre? Apoi, întreb pe onor. Camera, când s'a văzut veri-o dată, de când există Parlamentul, ca, timp de 7 ore, să ia cine-va la rând legi votate de Senat, legi votate de Camera, cum este legea organizării administrațiunei votată de anul trecut, și nu în esența lor, dar pe articole, să le aducă în discuțiune? Așa a făcut d. Fleva, și cu acest sistem a reușit să prelungească o discuțiune de 7 ore, și mă mir de ce a terminat, fiind-că pe această cale putea să continue trei săptămâni. Plus, d-lor, că, cu ocaziunea acestui examen al legilor, d-sa a făcut o declarațiune neexactă, și pe care sunt autorizat să o desmint de la această tribună. D-sa a spus că I. P. S. S. Mitropolitul Primat a demisionat ca să protesteze contra legii clerului.

D. N. Fleva: Am zis că așa cred eu.

D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice: D-lor, I. P. S. S. Mitropolitul demisionează de trei ani, pentru cuvântul că sănătatea sa nu 'i mai permite să îndeplinească înalta sa misiune. În timpul jubileului, I. P. S. S. a demisionat și, în urma insistențelor d-lui

Florescu, 'și-a retras demisiunea; mai acum un an și jumătate iar a voit să se retragă, și n'a rămas de cât în urma mai multor insistențe, și în fine, acum 5—6 luni, când nici nu se cunoștea această lege, I. P. S. Sa a spus că nu mai poate rămâne cu nici un chip, și 'și dă demisiunea de la 1 Aprilie, fiind-că numai la 1 Aprilie și la 1 Octombrie se poate regula cine-va la pensiuine.

Prin urmare, d-lor, în numele și autorizat de I. P. S. Sa, dau cea mai formală desmințire acestor sgomote nefundate, cari, dacă se răspândesc, este ca să se suscite pretutindenți pasiunile; se voieste a se introduce cu sila politica în cler, după cum s'a voit să se încuibeză până și în armată. Noi credem, d-lor, că un om ca I. P. S. Sa Mitropolitul Primat are altă grijă de prestigiul și caracterul misiunii sale de cât să și dea demisiunea ca o protestare politică în contra unei legi. D-le Fleva, n'ați făcut nici un serviciu I. P. S. Sale, când 'i-ați atribuit asemenea combinațiuni, de cari I. P. S. Sa de sigur nu este vinovat.

Acum, d-lor, vă puteți închipui că eu nu am să urmez și nici nu voi în urma pe d. Fleva în examinarea tuturilor proiectelor de legi. Dacă ele sunt bune sau rele, Camera, țara legală, va judeca; pe unele le-a judecat, pe altele este pe cale să le judece.

D. Fleva însă, reînouind vechiul și obicnuitul *truc* că aceste legi sunt neconstituționale, ne spune că guvernul nu va întâlni numai rezistența țerei legale, adică a Parlamentului, și ne amenință cu un fel de răsculare a tuturilor cetățenilor, cari, a zis d-sa, sau se vor îngenuchia, sau se vor ridica să protesteze. Și, ca să se audă mai sus, d. Fleva ne spune că noi, cari nu stăm



aci de cât prin încrederea Regelui, încredere pe care am căpătat-o prin o lingușire sistematică, abusăm de această încredere și că, prin urmare, este urgent să plecăm ca să nu periclităm interesele Coroanei.

Acesta este un obiceiul vechi al d-voastre, și ați făcut rău că 'l ați reînouit. Istoria purtării d-voastre față cu Coroana este prea cunoscută.

Când a venit Principele Carol la 1866, v'ați închipuit că, sub domnia Sa, puterea o veți avea în monopol, și de aceea, cum ați căzut la 1868, ați început agitațiunile în contra Regelui, o agitațiune foarte periculoasă, căci era la o epocă când țara nu cunoștea bine pe Principele Carol și nici Principele Carol nu cunoștea bine țara. Și știți d-voastre pe ce temă s'a făcut agitațiunea? Pe tema că tot desastrul concesiunii Strusberg era datorit Principelui Carol. D-lui Fleva, care, ca și mine, este bun prieten al d-lui Alex. Giuvara, îi recomand recitarea citațiunilor d-lui Giuvara din discursurile pe cari le-a ținut aci la 1887, și ast-fel își va împropșeta memoria și va revedea cum I. Brătianu; căzut de la putere, în plină întrunire publică denunța publicului pe Principe în afacerea Strusberg.

După ce a venit d. Catargi la putere, care a fost atitudinea partidului liberal? Nu aveți de cât să citiți colecțiunea *Românului* de la 1872—1875. Ia citiți «Spionul Prusian»; ia citiți broșura lui Iordache Vulpescu, fiind-că pozițiunea mea actuală nu mă iartă ca să recitesc asemenea scrieri. Și pe cât a fost de violentă critica din vremuri de opoziție, pe atât a fost de blând și de adorator partidul liberal îndată ce a venit la putere. Noi lingușitori, când d-voastră ați putut scrie lucruri de felul acesta în Monitorul d-voastre: «Coliseul ne vorbește de puterea împărăției

romane; catedrala St. Petru de puterea papalității; Westminster despre însemnătatea Parlamentului britanic; Tuileriile despre timpurile de strălucire ale Burbonilor; . . . castelul Peleş ne vorbește nouă și va vorbi generațiilor viitoare despre reînvierea României și despre strălucirea regatului românesc».

Și pentru ca lecția să fie și mai frumoasă, castelul Peleş era zidit pe pământul acela pe care partidul liberal îl denunțase mai înainte ca fructul unui mare gheșeft!

Dar voiți să vedeți cum vorbea Camera cu Suveranul prin Adresa de răspuns la 1887:

«Dinastia națională este *cheia de boltă* pe care se sprijină întreaga clădire de reorganizare modernă a Statului român, este principiul de stabilitate al existenței noastre naționale și independente între popoarele din Orientul Europei. Națiunea română, pătunsă de acest adevăr, este azi mai mult de cât ori-când apărătorul credincios și hotărât al acestui mare principiu».

Și mai la vale:

«Din toate unghiurile țerei, poporul român privește cu iubire și încredere la Augustii conducători ai destinelor sale. El știe că, sub puternica impulsivitate a Majestății Voastre, Statul român a putut ajunge în starea de prosperitate actuală; știe că, numai rămânând strâns uniți împrejurul Tronului, vom putea pași cu siguranță pe calea dezvoltării și întăririi naționale».

Ei bine, d-lor, acesta era limbajul când partidul era la putere. Ce se întâmplă însă, îndată ce a căzut partidul de la putere? Și în ce circumstanțe căzuse!! Singur d. Fleva o califică: Ajunsesse un stârv care trebuia pus în pământ la o adâncime de un stânjen; mortul nu trebuie lăsat în casă, că se împute, trebuie îngropat grab-

nic ca să nu se împută atmosfera, spunea atunci d. Fleva.

Ei bine, n'aŭ trecut câte-va luni de la această plecare de la putere, în circumstanțele pe cari le amintii, și aŭ început agitațiunea, întocmai cum o fac azi, spunând că se calcă libertățile publice, că noi suntem veniți aci în contra voinței naționale.

Ce e dreptul, peste cât-va timp aŭ mai curmat'o și pe urmă iar aŭ început. Și era natural să nu o țină într'una, căci atunci când cine-va începe să cânte pe o coardă atâta de sus, negreșit că nu se poate menține mult la acel diapason.

Așa, chiar d. Fleva nu este tot-d'a-una tot așa de vehement. Vă aduceți aminte când d-sa ne a vorbit de făimoasa camoră, într'o interpellare adresată guvernului liberal și în care a susținut că între guvernul liberal saŭ o parte a lui și adevărații pungășii era o camoră care se întinsese asupra țerei întregi? De la violența aceea, — și dintre noi nimeni nu mersese așa de departe, — până la discursul de azi tot este o distanță! Așa și atitudinea opozițiunii liberale scădea regulat îndată ce vedea că guvernul slăbea; când guvernul era slab, și campania d-lor era slabă; de câte ori guvernul era tare, de atâtea ori și campania d-lor era viue; și cum nu aveaŭ nimic de zis în contra proiectelor guvernului și nu puteaŭ să critice nici activitatea majorității, apucaŭ calea bătătorită a neconstituționalității, a punerei în cestie a Coroanei, și sfârșiau cum aŭ sfârșit și azi, prin niște fulgere de carton, cum se usitează la feerii!

Ei bine, asemenea atitudinii de Jupiter nu mai prind, și știți pentru ce? Pentru că, dacă cine-va scoate sabia și amenință să taie în toate zilele, ajunge ca, la sfârșitul anului, să nu mai taie nimic.

În toate zilele, regulat, nu se presintă nici o lege fără ca să nu se zică că ea lovește Constituțiunea.

Ast-fel s'a zis chiar cu ocasiunea legii gendarmeriei, chiar cu ocasiunea legii organizării corpului tehnic. Ei bine, asemenea cuvinte mari și deșarte nu măi prind! Și dacă veți continua pe această cale, o să vină o zi când, de și ar fi poate în joc un adevărat pericol pentru societatea noastră, și lumea, desgustată de atâtea denunțări nesincere, are să vă întoarcă spatele.

Numai din acest punct de vedere poate să fie periculoasă campania d-voastre.

Numai din acest punct de vedere o regretăm, și am dori, pentru binele tuturilor, ca vorbele mari să le întrebuițați măi rar.

În contra aceluși desgust pe care 'l infiltrați în publicul acestei țări, avem și noi dreptul să protestăm și să ne înscriem. (Aplause).

Și acum, dacă cine-va vrea să știe unde găsim noi acest sânge rece și această siguranță cu care nu ne temem de cohortele d-voastre; dacă cine-va vrea să știe de ce mergem cu curagiū pe calea reformei și a rabdării de a asculta două zile, fără să ne turburăm, pe d. Fleva, răspunsul ne va fi foarte simplu, d-le Fleva.

Ca să luptăm cu succes în contra d-voastre, e destul să știe publicul că după noi ați veni d-voastre. (Aplause).

Căci, d-lor, într'o bătălie nu se învinge numai când ai batalioanele cele numeroase; se învinge și prin neputința adversarului. (Aplause). Și mă tem de un lucru: că poate vom fi siliți să rămânem la cârma Statului mai mult de cât ar cere interesele partidului conservator, și aceasta pentru că țara nu va voi încă pentru mult timp să lase guvernul în mâinile d-voastre. (Aplause).



De aceea v'am ruga să nu vă cheltuiți prea mult și prea de timpuriu puterile, căci, când veți avea trebuință de ele, nu o să le mai găsiți! (Aplause).

## RĂSPUNSUL LA MESAJ

ȘEDINȚA CAMEREI DE LA 27 NOEMBRIE 1892

Era în discuțiune paragraful III al Adresei de răspuns la Mesajul Tronului: «Fericitele auspicii sub cari se deschide actuala sesiune...»

Ministrul instrucțiunii publice și cultelor răspunde unei note istorice formulate de opozițiunea liberală ca acuzațiune: a făcut rău d. raportor că a amintit în Adresă despre Divanul *ad-hoc* și despre ultimul reprezentant (Lascar Catargi) al marelui falange naționale care s'a manifestat în acel Divan. Apoi analizează programul de la Iași al partidului liberal, program căruia liberalii nu'i făcuseră încă această onoare în Parlament.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor deputați, se petrece, de trei zile, ceva foarte curios în această Adunare. Nu aș trecut mai mult de două săptămâni de când partidul politic adversar nou, care vrea să ne ia moștenirea înainte de vreme, s'a reconstituit într'un mod oficial. Pentru a treia oară, în curs de 4 ani, și-a dat un program, și și-a ales un șef. Avea, deci, azi ocaziunea nemerită de a se arăta înaintea țerei în noua sa formă.

Era, zic, un lucru firesc ca partidul să și manifeste înaintea Camerei și a țerei ideea de guvernământ, în numele căreia cere înlăturarea guvernului actual și întoarcerea sa la putere, tendință legitimă pentru ori-ce partid politic. Era de

asemenea un moment bine găsit ca să ne dovedească că alegerea de șef a fost o realitate, că disciplina ce lipsea în anii din urmă s'a introdus acum în partid. N'am văzut însă nimic din toate acestea. Ce ne ați vorbit patru d-ni oratori dintre cei mai de frunte ai partidului? Ați ținut Camera ore întregi; ați avut o libertate de expunere completă; ei bine, nu am auzit nici o vorbă, absolut nici una, despre programul politic al partidului liberal.

*O voce*: Nu spune.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: Lasă că o spun eu.

*D. I. Poenaru-Bordea*: De ce spuneți la sfârșit, când nu mai putem lua noi cuvântul?

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: Nici despre programul politic al partidului liberal, nici despre deosebirile de doctrine între programul d-lor și al nostru, nici despre cusurile și reacționarismul programului majorității n'am auzit nimic. Dar am auzit două note: o notă istorică, când s'a cercat opozițiunea să dovedească că a făcut rău d. raportor să amintească despre Divanul *ad-hoc*, și despre ultimul reprezentant al marelui falange național care s'a manifestat în acel Divan. Ei, vina noastră e dacă ai d-voastre din Divanul *ad-hoc* nu mai sunt, și dacă moștenitorii lor nu mai sunt de talie ca să se îmbrace cu acel costum? Căci, în fine, ce ați făcut? N'ați contestat partea activă a d-lui Catargi, dar ați zis: de ce s'a vorbit de d. Catargi?

*D. I. Docan*: Și eu am avut onoarea a face parte din Divanul *ad-hoc*.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: N'am voit să înțeleg că nu mai sunt și alții; mai sunt; dar dintre aceia cari ați jucat un rol preponderent, căci a fi ales în comisiunea aceea care a exprimat cele cinci puncte, e a juca un rol

preponderent, din acești membri în viață nu e de cât d. Catargi. Aceasta e un fapt care nu se poate șterge, și d'inaintea căruia toate protestările d-voastre dispar.

Bine înțeles că e dureros că simțiți o strângere de inimă de a vă găsi ast-fel, dar nu e vina noastră; noi n'am contribuit întru nimic la această situațiune.

Tot ast-fel v'am auzit laudându-vă că vă coborâți de la cei cari au făcut cutare și cutare lucru.

Aceasta 'mi amintește o fabulă a lui Lessing, dacă nu mă înșel. Murise calul de curse cel care câștigase multe premii și din cadavru născuse ceea ce naște dintr'un cadavru, un fel de roiă de muște; muștele cari eșiau din calul de curse se simțiau mândre și bâzâiau mai tare de cât cele-l'alte.

Intrebate, pentru ce? Aă răspuns: noi suntem născute pentru un stârv de cal de curse.

Răspunsul muștelor celor-l'alte a fost foarte simplu: un stârv de cal de curse tot stârv rămâne; nu mai bâzâiți de geaba.

*D. R. Stanian*: Exemplul e foarte parlamentar. (Ilaritate).

*O voce*: Dar se potrivește.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunei publice*: Afară de acest trecut, însă, care nu are ce căuta în discuțiunea de azi, s'a mai deosebit și nota d-lui Stoicescu. Ce ne-a spus d-sa? «N'am să expun programul nostru, avea d-sa aerul de a zice, căci 'l am expus deja la Iași», de și eă cred că nu aceasta e pricina pentru care d-sa a trecut asupra acestui punct.

Nu voiă să discut acum nici programul d-voastre, căci a lăsat a se înțelege d. Stoicescu — și aceasta a crezut foarte abil — că nu sunteți în stare să vă aplicați programul chiar de ar fi țerei folositor.

De ce? Pentru că sunteți într'o stare de de-



străbălare isvorită atât din divisiunile intestine cari vă frământă, cât și din corupțiunea care vă domină de sus până jos.

*D. Poenaru-Bordea* : Ziceți despre noi aceasta ?

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice* : Nu ; vorbesc despre noi. «D-voastre, ne zicea în înțeles d. Stoicescu, nu aveți acea forță morală fără de care este cu neputință ca un guvern sau un partid să aplice un program de reforme ; ori cât ați voi d-voastre, tot veți rămâne reduși la simpla stare de ocupatori ai băncii ministeriale, fără să puteți duce înainte marile interese ale Statului».

*D. Poenaru-Bordea* : Nu vom recurge la alții ca să ne dea forța morală.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice* : Cu toate acestea, ar fi nevoie. (Întreruperi din partea d-lui C. C. Dobrescu).

D-le Dobrescu, îmi pare rău că mă întrerupeți, silindu-mă să mă fac papagalul d-lui Lahovari, și să vă spun că ne ocupăm aci de lucruri serioase.

Aceasta a fost, d-lor, în resumat, tema d-lui Stoicescu. D-sa, în numele partidului său, așa a pus d-sa cestiunea între noi și d-voastre. În vorbirea sa a avut de sigur un gând, și gândul a fost următorul : «Nu cerem de la țară venirea noastră la putere și căderea d-voastre, pentru că ideile noastre ar fi mai bune ca ale d-voastre ; cerem de la țară venirea noastră la putere în contra d-voastre, căci voim ca unui guvern necinstit să 'i succedă un guvern cinstit».

Iată toată filosofia d-lui Stoicescu, la care n'ași avea de răspuns de cât un singur cuvânt : d-sa comite o imensă imprudență, când pune cestiunea pe acest teren.

A spune țerei azi, patru ani numai după momentul unic în istorie în care a trebuit ca 12

coioneli să ia inițiativa să scuture puțin necinstea dintr'un guvern, a spune țerei că partidul conservator este cel care îngăduiește necinstea și murdăriile, și a cere succesiunea, în numele cinstei ce ați arătat d-voastre la guvern, este a vă expune la un imens hohot de râs. (Aplause).

Și dacă ați fi avut cel mai mic grăunte de prudență.....

*D. Poenaru-Bordea*: Ne ați vorbit prea de multe ori de această cestiune; am vrea să ne spuneți ceva nou.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: Voiți repeta aceste cuvinte până ce voiți auzi din partea d-voastre un *mea culpa*. (Aplause, întreruperi). Și la întreruperile d-voastre că nu voiți auzi această *mea culpa* nici o dată, eu vă răspund că și eu nu voiți înceta nici o dată de a vă repeta acestea. Cunosc valoarea prescripțiilor: este o instituțiune juridică care se bazează pe două legi omenești: că acel care greșește cu vremea poate să regrete, și că acei cari au văzut tot cu vremea uită; uitarea însă are de corolar căința, și atunci când căința nu vine, uitarea nici ea nu poate veni. N'aveți dreptul să cereți de la noi o uitare pe care nu o meritați. (Aplause).

Cum, d-voastre cutezați ca, în loc de banalul și ordinarul refren de guvern reacționar, de asasinii de la Dorohoiu, de distrugătorii Sinodului, etc., să puneți cestiunea pe tărâmul cinstei d-voastre?

Voiți să vă citesc definiția colectivistului din discursurile d-lui Palladi? Dacă vă amintim aceste lucruri, să nu vă supărați; d-voastre puteți sta la vorbă pe toate terenurile; este însă unul care vă este absolut interzis, fiind-că vă arde călcăele când încercați să vă furișați pe el.

*D. I. Poenaru-Bordea*: Dar când voiți veni și eu cu discursul d-tale contra d-lui Catargi?

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: Nu vei găsi nici un discurs al meu în care să fi acusat de corupțiune, de necinste guvernul d-lui Catargi. (Intreruperi, sgomot).

*D. N. Filipescu*: Chiar d-ta ai atacat pe d. Sturdza, când era în minister. (Sgomot).

*D. I. Poenaru-Bordea*: Eū nu 'l am atacat ca necorectitudine și ca necinste. (Sgomot).

*D. președinte*: D-le Poenaru, toleranța biuroului, față cu minoritatea, a fost foarte mare. D-voastră, însă, abusați de această toleranță.

*D. I. Poenaru-Bordea*: Cer scuse Camerei, însă nu sunt eū de vină, fiind-că d. Filipescu 'mi adresează mie personal aceste cuvinte.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: D-lor, eū nu mă mir de încălzeala care se produce. (Ilaritate). D-voastră, d-le Poenaru, veți găsi la noi multe discursuri, foarte multe, însă nu cred să găsiți unul prin care se taxează de necinstit guvernul conservator; dar la d-voastre! Eū am fost din opozițiunea-unită poate cel mai politicoș; dar dacă ași citi pe cei mai puțin politicoși, începând cu prietenul meu d. Fleva, și terminând cu d. Palladi, atunci v'ați convinge că ar fi cu minte ca, înainte de a ataca guvernul conservator de necinste, să treceți puțin în locul de alături, și să faceți câte-va mătăanii. (Aplause).

D-lor, ași fi lăsat să treacă acest lucru, dacă nu era aci un plan preconcept.

După ce au căzut liberalii la 1888 în fața unei mișcări naționale, pe care «Voința Națională» poate s'o declare de destrăbălare de uliță, dar d. Poenaru nu o poate declara, fiind-că era cu noi cari făceam destrăbălarea de uliță...

*D. I. Poenaru-Bordea*: Nu eram în opozițiunea-unită unde intrase toți candidații de minister.

*D. T. Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: Erau și candidați; unii, mai norocoși, cari au ajuns; alții mai puțin norocoși. Dar, în fine, erai cu noi.

*D. Caton Lecca*: Erau lingușitori.

*D. T. Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: Ei bine, d-le Lecca, și între pretenșii lingușitori sunt două clase: unii cari reușesc, și alții cari nu reușesc; și acei cari și închipuesc că cei cari reușesc au lingușit mai mult se înșeală amar.

Eram, d-lor, în opozițiunea-unită cu toții și atacam guvernul liberal pentru cestiuni de necinste; căci guvernul liberal nu a căzut de la putere fiindcă nu avea majoritate, nici din cauza tumultului de strade; căci aci, la poarta Mitropoliei, nu veniseră de cât 150 de inși, când președintele Adunării de atunci a găsit de cuviința să dea ordin să ne împuște; ci a căzut fiind că era cu desăvârșire ros la rădăcină, fiindcă avea ochii închiși la toate abuzurile și necorectitudinile cari se făceau.

*D. C. Bobeica*: Dar guvernul d-lui general Manu cum a căzut?

*D. T. Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: Printr'un vot parlamentar.

După ce a căzut guvernul liberal la 1888, visul acelui partid a fost de a se întoarce la putere, în cap cu guvernul de la 14 Martie. Aceasta era o formă de reabilitare.

Au trecut însă patru ani de atunci și acest vis nerealisându-se, de și de atunci până acum au fost mai multe combinațiuni ministeriale, s'a născut a doua idee de reabilitare, și 'și-au zis: partidul conservator ne a răsturnat de la putere pentru corupțiune; să'l răsturnăm și noi acuzându'l tot de corupțiune, a doua formă de reabilitare.

Acesta v'ă este scopul; însă aci este o deosebire: nu se prinde.



Și fiind-că nu se prinde lucrul acesta, cuvintele d-lui Stoicescu aū răsunit în gol ; și atunci, dacă înlăturăm cu desăvârșire acest teren nepotrivit cu situațiunea politică, ce mai puteți susține ca să legitimați asaltul la putere ?

Nu vė rămâne de cât un singur titlu (afară de muștele lui Lessing) ; vė rămâne programul de la Iași, programul pe care nu 'l ați analizat în Parlament, și căruia 'i voi face eu această onoare. D. Maiorescu a examinat partea întâia a acestui program și a arătat într'un mod atât de convingător că acea primă parte era neîntemeiată, în cât onor. d. Poenaru, întrerupându'l, a amânat întreruperea sa pentru o altă ocaziune.

Pentru present, d-lor, programul este foarte extraordinar.

În el nici o idee dominantă, nici soluțiuni posibile.

Nu 'l voi analiza în totul sėu ; câte-va pilde numai vor fi de ajuns.

Am, de exemplu, partea financiară. Ea este cel puțin originală : vom zidi localuri de școale câte trebuie, vom dota universitatea de Iași cât trebuie, vom face cutare și cutare îmbunătățire. Totuși vom scădea cheltuelile, vom înceta cu împrumuturile și vom scădea impositiile !

Să iaū o altă parte : cea relativă la cestiunea țerânească. La 1885, partidul liberal al d-lui D. Brătianu spunea lucrul următor în manifestul sėu către țară : «Marea cestiune socială a desființării clăcei și a constituirii proprietăței mici este resolvată».

La 1888, cel întâiū apel către țară, dat de către partidul liberal după căderea sa, spunea : «În cele din urmă ei aū întrebuițat mijlocul cel mări sigur de desființare a unei societăți, acela care a reușit atât de bine în alte țeri și în alte tim-

purî. Ei aũ cãutat sã escite ura proprietarului mic contra celui mare, fãcẽnd sã se creadã cã în România ar exista o cestiune socialã, o cestiune agrarã, într'o țarã unde cea mai mare parte din sãtenî sunt proprietari».

La 1890, a treia metamorfosã a partidului, absolut același lucru.

Acum a venit programul cel nou, care este iscãlit de aceia cari n'aũ luat parte la resbel, și cari, dupã declarațiunea d-lui Poenaru-Bordea, erau pe atunci în afarã de partidul liberal care fãcea actele mari cu cari se laudã astãzi.

Ei bine, sã vedem ce propuneți de astã datã? Voiți o probã de program de oameni politici cari, venind la guvern, aũ sã se ținã de ceea ce aũ promis? Ia sã vedem: «fie-care țeran care nu posedã cinci hectare este îndreptãtit a reclama pe proprietãțile Statului un lot de aceastã întindere. Același drept îl aũ și învãțatorii, și preoții, și mãrginașii orașelor, și comunele, etc.» Vẽ atrag atențiunea asupra acestui fapt:

Absolut mai nici un țeran în România nu posedã 5 hectare. Nu s'aũ dat în trecut 5 hectare de cãt la cei de clasa I. De atunci însă pãnã acum s'aũ împușinat locurile prin moșteniri.

Ei bine, astãzi, toți cei cari aũ fost împrietãriți la 1864 clasa II și III, toți aceia cari, prin moștenire, posedã mai puțin de 5 hectare, împreunã cu învãțatorii rurali, preoții, mãrginașii orașelor, etc., etc., aũ drept la cãte 5 hectare.

Faceți socoteala, dupã acest program, și dacã ar fi România de trei ori mai întinsã de cãt este astãzi, tot nu s'ar putea aplica programul d-voastre!

*D. I. Poenaru-Bordea*: Dacã realizați d-voastre programul, apoi vor fi împãmẽnentiți.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunei publice*: Programul nostru este mai modest,

căci noi avem un milion de hectare de ale Statului și le vindem țăranilor cari nu au pământuri, și pe d-voastre aceasta nu vă satisface?

Noi spunem cât avem și cât putem da fiecăruia, pe când d-voastre, după programul ce aveți, promiteți de a da atâta pământ cât Statul român nu ar putea da nici odată.

Mai la vale : treceți la învoielile agricole, și acolo țineți un limbagiū despre care, de sigur, nu și-a dat seama cel care 'l a scris. Citesc : «A stabili în aceste transacțiuni cea mai perfectă echitate între valoarea productivă a pământului și prețul muncii».

Oare aci este vorba de un maximum al învoielilor ? Său sunt doar cuvinte fără de înțeles, rostite la Iași după banchet ? V'am așteptat trei zile spre a ne da comentariile d-voastre asupra acestui program, și nu ne ați spus nimic.

Dacă nu este vorba de un maximum și de un minimum, cum s'ar putea stabili echitatea prin legi ?

M'am muncit mult timp să pricep ceea ce ați pus în acest articol, și vă mărturisesc că nu am înțeles absolut nimic.

Mai este o parte ciudată în programul d-voastre : partea politică.

Partidul liberal are un ideal nou : sufragiul universal. A avut ocaziune să 'l realizeze la 1883 și nu 'l a realizat. În această privință fac apel la d. Stolojan, care, la 1883, a combătut prin raportul său sufragiul universal în mod înțelept și savant, declarând că votul universal nu este un drept, ci o funcțiune, și că ar fi cu minte, mai înainte de a ne expune să facem un lucru periculos, să lăsăm pe alții a face experiență.

Știu că de atunci și până astăzi sunt 9 ani ; în acest spațiu de timp s'au scris în străinătate

multe cărți și, prin urmare, nu vrea să mă prea mir că v'ați schimbat ideile.

Dar, sub acest ideal depărtat, mai este alt-ceva.

Partidul liberal propune suprimarea regimului constituțional în timpul alegerilor. Nu mai e guvernul care dirige operațiunile electorale; ele se dirig de trei oameni de la Curtea de casație, aleși în secțiunile unite de majoritatea membrilor Curței, care poate să fie, după nevoie, dintr'un partid sau altul. Aceștia sunt însărcinați să supravegheze operațiunile electorale. Cu alte cuvinte, dirigiarea operațiunilor electorale se dă unei autorități străine, la niște oameni cari se recrutează, după programul liberal, prin concurs, și cari sunt inamovibili și, prin urmare, nerăspunzători; unei autorități care nu ese nici din convingerile naționale, nici chiar din votul universal al poporului; unor oameni cari devin arbitri ai politiceii naționale în urma unui concurs, pentru că au răspuns mai mult sau mai puțin îndestulător la cestiuni de drept roman și de drept civil.

D-lor, de când citesc și eu și studiez teoriile și utopiile politice, n'am auzit de o bazaconie de acest calibru.

Dar să vedeți că lucrul nu e așa de nevinovat cum are aerul de a fi; lucrul e cu totul preconcept. Este că același program are grija să ne mai spună ceva; nu este vorba numai de Minos, Eac și Radamante, cari singuri vor dirige alegerile, și cum se va fabrica Minos, Eac și Radamante. În adevăr, în program nu spuneți că veți respecta legea inamovibilității. Prin urmare, vă reservați o nouă reorganizare judecătorească, o primeneală a personalului judecătoresc, care primeneală odată făcută și asigurată fiind de personalul judecătoresc, veți instala pe acei trei crai de la răsărit destinați să vă țină vecinic la guvern.



Nu vă întreb: ce se face cu prerogativele Co-roanei, cu separațiunea puterilor cari nu se pot închina toate puterei judecătorești? Și nici cum împăcați cu această soluțiune principiul d-voastre al suveranității națiunii pe care o subjuogați într'atât în cât nu 'i dați nici dreptul de a presida singură la operațiunile electorale? Ceea ce ved eu aci e un mijloc foarte meșteșugit de a asigura perpetuarea unui singur partid la putere, lucru care se leagă admirabil cu preambulul programului în care ziceți că un singur partid e demn de a guverna, iar cele-l'alte trebuie să rămână vecinic în opozițiune.

Aceasta e esența programului de la Iași. Fără a avea curagiul să admită nici un program radical, nici un program conservator, programul de la Iași se bălăbănește între idei disparate. Ceea ce e pozitiv, e că programul de la Iași caută, sub forma unei anarhii legale, domnia perpetuă a unui singur partid.

Vă întreb, dar: aceasta e democrație? Se potrivește aceasta cu declarațiunile d-voastre de principiu? Declarațiunea de principiu începe prin a spune că de la 1821 și până acum a reușit să se impună voința țerei, și când începeți să vă arătați programul, atunci voința țerei se încovoiaie în fața unui corp judecătoresc care pune mâna pe destinele înseși ale țerei.

Mă resum, d-lor: dacă opozițiunea nu a găsit de cuviință să pună înaintea d-voastre acest program, în care de altmintrelea se găsește nu unul, nu două, nu o sută de asemenea lucruri; dacă opozițiunea are destulă inteligență și destulă abilitate ca să știe că acest program va rămâne vecinic ca un simplu program de opozițiune, recunosc și eu că acesta e singurul său merit și singura noastră consolațiune.

Regret, totuși, acest program pentru un partid pe care noi avem interes să 'l vedem ridicându-se și preparându-se să ne ia succesiunea, căci am adênca convingere că acel program îl va împedica multă vreme ca să ia conducerea destinelor acestei țeri. (Aplause).

---

## PROGRAMUL GUVERNULUI

ȘEDINȚA SENATULUI DE LA 1 DECEMBRIE 1892

În discuțiunea generală asupra răspunsului la discursul Tronului, d. G. Mârzescu s'a silit să producă în Senat convingerea că opera de reformă a învățământului, anunțată de Mesajul regal, va rămâne o simplă reclamă. La această opinie a reprezentantului opoziției și la alte câte-va chestiuni mai secundare Ministrul răspunde prin următorul discurs :

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Ionescu :* D-lor senatori, lăsând trecutul la o parte și punând cu desăvârșire în domeniul istoriei meritele respective ale partidelor politice, d. Mârzescu a încercat să atingă a doua parte a discuțiunii...

*D. G. Mârzescu* (intră în sala ședinței): Așteaptă să vin și eu. (Ilaritate).

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Ionescu :* D-sa a căutat să facă onor. Senat convingerea că opera de reformă pe care o anunță Mesagiul Tronului și la care Senatul, prin organul raportorului său, se asociază, nu se va îndeplini ; că ea coprinde o simplă tablă de materie, destinată să fie pusă la sfârșitul unei cărți ale cărei pagine vor rămâne pururea netipărite.

Iată, d-lor, impresiunea ce a căutat să ne lase d. Mârzescu prin discursul d-sale.

Înțelegeți, d-lor senatori, că d. Mârzescu este la largul său într'o asemenea critică. D-sa, de și s'a muncit să ne explice, printr'o tradițiune istorică, prezența d-lui Sturdza ca șef al partidului, pentru-că împreună cu d. Kogălniceanu primise oare-cari felicitări la divanul ad-hoc, a avut grija însă să ne spună că d-sa personal nu s'a dus la Iași, că, prin urmare, pe d-sa nu 'l leagă programul de la Iași și că deci discuțiunea între d-sa și noi nu se poate pune de la program la program, ci de la afirmarea pozitivă la acea imensă negațiune care face tot-d'a-una terenul foarte ușor criticei; foarte greu însă, când e vorba de a pune ceva în loc. Cu toate aceste avantagii ale d-lui Mârzescu, când a venit să discute, în parte, diferitele noastre reforme, nu a putut să se lege de nici una, afară de o frasă din Mesagiū relativă la codul civil, și cum codul civil are 1900 de articole...

*D. G. Mârzescu:* 1914 articole.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, T. Ionescu:* Da; și d-ta te-ai ocupat numai de două; dar dacă am avea plăcerea să stăm șeșe luni la un loc și *en tête-à-tête*, să discutăm reforma codului civil, încă n'am ajunge să discutăm toate articolele. Însă, d-lor, ca să introducă cine-va într'o discuțiune de Mesagiū, adică într'o discuțiune asupra politicei generale a unei țări, discuțiunea cutărui articol din codul civil, care ar trebui să fie sau nu modificat . . ., vă mărturisesc că, cu toată indulgența, cu toată toleranța parlamentară, nu pot să urmez pe d. Mârzescu pe un asemenea teren.

Onor. d. Mârzescu însă a voit, în treacăt, să se mai lege și de o cestiune personală mie, și



tratându-mă de copil desmierdat al Sf. Sinod, a arătat că, după cum anul trecut m'a corijat părintește și amical, când mă credea prea supus Sfântului Sinod, în cestiunea facultăței de teologie . . . . .

*D. G. Mârzescu:* N'am zis așa.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, T.*

*Ionescu:* 'Mi-ai spus că am ascultat pe prelați și din îndemnul lor am făcut ceea-ce am făcut.

*D. G. Mârzescu:* Nu; cu intențiune ai făcut.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, T.*

*Ionescu:* Cuvintele d-tale sunt la *Monitor*. Anul acesta d. Mârzescu găsește că am lipsit de a asculta pe prelați și că am afirmat cu prea multă energie un principiu al cărui partizan hotărît și de la descălciătoare este d. Mârzescu: principiul supremației Statului.

D-le Mârzescu, nici anul trecut nu meritam critica d-voastre, nici acum; nici anul trecut n'am fost ministrul cultelor la ordinele prelaților, nici anul acesta n'am fost ministrul cultelor violențând drepturile prelaților; din contra, am păstrat cum trebuia să păstrez și atunci și acum singura atitudine posibilă pentru un ministru de culte. Și când voi fi interpelat în această cestiune, am încă convingerea că d-ta singur, când vei cunoaște cestiunea întregă, căci după cum ai vorbit azi ai dovedit că nu o cunoști nici pe sfert, când voi aduce piesele și vei vedea cum s'au petrecut lucrurile, am convingerea, zic, că vei recunoaște că am lucrat cu minte și că ceea-ce se cerea de la mine era un lucru pe care nici un ministru, absolut nici unul, nu putea să'l facă.

*D. G. Mârzescu:* Cer dosarele cestiunei.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, T. Ionescu* : Sunt foarte vesel, pentru-că am convingerea că, cercetând dosarele, îmi veți da dreptate.

Cum ziceam, d-lor, am păstrat—ceea-ce trebuie să facă fie-care guvern—linia corectă și dreaptă între cererile unora și ale altora, și după cum în trecut am convingerea că am servit interesele Statului cu facultatea de teologie, tot așa am convingerea că și acum am menținut intacte drepturile Statului, în cestiunea pe care am rezolvat'o în anul acesta.

Dar onor. d. Mârzescu merge mai departe și se întreabă dacă voiți fi în stare să aduc o lege pentru clerul mirean și seminării.

Legea, d-le Mârzescu, a trecut prin consiliul de miniștri, a căpătat aprobarea M. S. Regelui și săptămâna aceasta se va depune pe biuroul Camerei. Și atunci va fi între legea mea și proiectele anterioare de la 1867 încoace această diferență, că: pe când proiectele de lege de la 1867 încoace au rămas o promisiune vagă în Mesagiile Tronului, proiectul meu de lege va fi o lege efectivă care său va avea asentimentul Parlamentului și va deveni o lege a țerei saū, dacă nu va avea asentimentul Parlamentului, de sigur nu va cădea fără ministrul care a depus'o.

Prin urmare, d-le Mârzescu, ridicând puținel aceste desbateri de la micile observări pe care le-ați făcut asupra unei legi saū alteia, dați'mi voe să vă spun pentru ce opera de reforme încercată în alte vremuri n'a reușit, și pentru ce ea va reuși astă-zî.

Căci despre opera de reforme în sine, nu puteți să o ignorați, căci cele mai multe proiecte de legi sunt deja depuse și cele-l'alte vor fi și ele depuse înainte de vacanță.

Voiți să cunoașteți însă spiritul conductor al

acestor reforme? Nu aveți de cât să căutați ceea ce s'a făcut în cei 4 ani din urmă, și veți vedea că, în limita Constituțiunei și a libertăților publice, s'a tins la aplicarea spiritului de autoritate în contra anarchiei. Iată firul conducător al operei noastre de reformă. (Aplause).

Și dacă voiți să știți, d-le Mârzescu, în ce constă această operă de reforme, vă voi spune eu.

În finance, ea a dat deja ceea-ce era mai important: a dat țerei o circulațiune monetară reală, fără de care sunt convins că turburările cari s'a'u petrecut în Occident ne-ar fi pus într'o stare cu desăvârșire miserabilă, din care nu știu cu ce sacrificii am fi eșit.

Dacă voiți să știți în ce constă opera de reforme judiciare, ea a dat țerei inamovibilitatea magistraților, așa că nu a'u mai rămas de cât mici crâmpee cari vor veni și ele iarna aceasta, ca în această privință opera să fie desăvârșită.

*D. M. Bonaki*: D. Petrescu de la casație!

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, T. Ionescu*: Nu știu dacă d. Bonaki, cu ocaziunea aceasta, voește să discute aci numirile acelea. E'u cred că ar fi mai nemerit s'o facă printr'o interpelare și, dacă voește aceasta, sunt sigur că colegul meu de la justiție este gata să răspundă.

Dacă voiți să știți în ordinea administrativă în ce constă această operă de reformă, nu aveți, d-le Mârzescu, de cât să vedeți legile votate în anul trecut, între cari este și legea înmulțirii sub-prefecților, lege prin care s'a hotărât că atribuțiunile de Stat vor fi în mâinile unor funcționari de Stat, și că, prin urmare, ca corolar, va veni legea comunală care să mărească autonomia comunală.

Principiul este ca atribuțiunile administrative să se ia de la comună, o reformă, de alt-fel,

pe care am găsit'o în programul d-lui D. Brătianu de la 1885, program în care, departe de a se cere suprimarea sub-prefecților, cum s'a cerut la Iași, se cerea să se ia de la comună atribuțiunile pur administrative și să se treacă la funcționarii de Stat.

Voiți să știți în ce consistă, d-le Mărzescu, opera de reformă a învețământului? Cred că spiritul acestei opere a eșit întreg din mica lege din anul trecut, și care a avut acest imens avantaj că, pe când cele-l'alte proiecte anterioare au rămas simple proiecte, acesta a devenit lege și s'a pus în aplicare. Și acesta este meritul adevărat în politică: ideile le propagă scriitorii și publiciștii, oamenii de Stat le execută, traducându-le în legi și punându-le în aplicare.

Voiți, d-le Mărzescu, să vă încredințați dacă întreagă această operă se va face? Consultați puțin istoria, studiați mersul lucrurilor omenești, și întrebați-vé de ce este nevoie în guvernul parlamentar pentru ca o mare operă să se săvârșească, și veți vedea că de două lucruri: de guvern și de Parlament. De un guvern unit și unit pe d'întregul asupra tutului punctelor din programul său. Este acest guvern un guvern unit? Dar care guvern a venit cu înseși proiectele de legi, regulamentate din articol în articol, spunând că aceasta este opera noastră comună, cu aceste proiecte voim să luptăm, cu ele voim să triumfăm, cu ele numai voim să trăim, cu ele suntem gata să ne ducem!? Cred că este pentru prima oară că se produce un asemenea exemplu. Nu puteți deci susține că acest guvern nu are acea unitate de vederi complete necesare ca să reușească.

*D. G. Mărzescu:* Eū nu cred aceasta.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, T. Ionescu:* Ba da. D-ta credea că va fi greu ca un



tîner ministru de culte, care ar susţine supremaţia Statului, să fie de acord cu bătrînul preşedinte al consiliului în privinţa clerului. Ei bine, te-ai înşelat; noi suntem de acord asupra clerului, şi eu vă spun că legea tînerului ministru are asentimentul complet al bătrînului ministru preşedinte, că acest asentiment este desăvîrşit pe toate punctele, şi că legea se va presenta Parlamentului cu aprobarea şi susţinerea sa.

*D. G. Mărzescu:* Atunci grozav s'a schimbat, că nu'l mai cunosc ! (Mare ilaritate).

*D. ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, T. Ionescu:* Eu cred, d-le Mărzescu, că au cercat şi alţii, au căutat şi alţii să pună sub autoritatea d-lui Catargi vederile lor în *acest departament*; dacă noi am isbutit, şi nu ei, să avem autoritatea d-lui Catargi, la proiectele noastre de reformă, de ce atîta necaz ? (Aplause).

Guvernelor le mai trebuie un lucru ca să izbutească a face o operă de reformă : mai trebuie ca acele guverne să creadă în proiectele lor de legi. Am văzut, da, atîtea guverne şi atîţia miniştri cari, după ce au propus proiecte de legi foarte curagioase şi foarte reformatoare, şi au găsit un fel de obstacol în Parlament, obstacol tras din tot felul de combinaţiuni electorale şi curente artificiale, au preferat să lase proiectele de legi în arhivă şi ei să rămîna miniştri ; nu ne judecaţi după ei. Da ; dacă în acest guvern veţi vedea o asemenea slăbiciune, dacă veţi vedea pe miniştri că abandonează reformele cu cari au să înzestreze ţara, dându'i o organizaţiune modernă, o organizaţiune care, cred ei, răspunde nevoilor Statului român, numai pentru dorinţa de a se prelungi pe aceste bănci, atunci numai vă veţi putea îndouii de puterea acestui guvern,

în opera de reforme. Acest spectacol nu vi'l-am dat și nu puteți să ne bănuiți de asemenea lucruri, căci noi nu suntem responsabili de precedentele făcute de alții.

Mai este o condițiune ca să reușească într'un Stat parlamentar opera de reformă, și această condițiune este mai greu de găsit de cât cea d'întéiū. Este mai lesne de compus un minister care să priceapă nevoile unui Stat, să le traducă în proiecte de legi și să se agațe cu vehemență de ele, să zică : ori legile, ori eū ; dar este greu a găsi un Parlament care să vină să zică: toate interesele mici, personale și locale pier d'inaintea marelui interes general. (Aplause).

Eū voiū să fiū drept și de aceea nu atribuiū sterilitatea nemărginită a anilor din urmă ai domniei liberalilor slăbiciunei miniștrilor ; nu, căci am exemple despre contrariū. Sterilitatea o atribui slăbiciunei Parlamentului, aceluī Parlament în care era o majoritate care se putea ori când strânge ca să nu fie un vot de neîncredere, dar care se topea ca zăpada la soare, când era vorba să calce pe interesele mici particulare, în vederea unui interes general.

Am convingerea, din experiența făcută în sesiunea trecută, că noi am avut marele noroc să avem acel mare Parlament. Nu este reformă care să nu lovească într'un interes, care să nu turbure o situațiune câștigată ; nu este mers înainte care să nu strice, pentru moment, echilibrul dintre puterile Statului, și este mare lucru când se găsește un Parlament de 300 oameni cari să aibă înaintea ochilor lor numai interesul general și cari, impunând tăcere resentimentelor personale contra miniștrilor și unelor nemulțumiri pentru măsuri administrative inevitabile, să fie

cu ochii vecinic la steagul pe care este scris progresul, și să meargă cu hotărîre la îndeplinirea marelui noastre datorii către țară. Acest Parlament 'l-am dorit noi și avem convingerea că'l avem. (Aplause).

---

## LEGEA CLERULUI MIREAN ȘI SEMINARIILOR

(Chestiunea prealabilă a opoziției)

ȘEDINȚA CAMEREI DE LA 12 FEBRUARIE 1893

În discuțiune prealabilă asupra proiectului de lege, d. Dim. A. Sturdza cere amânarea discuțiunii pe motivul că acest proiect sdruncină fundamentele Bisericii. Ministrul instrucțiunii publice și cultelor răspunde că cererea de amânare a d-lui Sturdza ascunde o censură la acțiunea guvernului, și răstoarnă și alte acuzări ale oratorului liberal, ca, de pildă, incompetența, răceala față de Biserică, etc.

Cestiunea prealabilă se respinge în urma discursului următor al d-lui Take Ionescu :

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor deputați, d. Sturdza, sub forma unei amânări, nu cere alt-ceva decât tăierea capului nevinovatului fără judecată.

Căci, în adevăr, d. Sturdza nu cere amânarea legii pur și simplu și nici nu putea să ceară amânarea, căci dacă e cine-va care, în mod periodic și cu multă insistență și convingere, a cerut Parlamentului o lege în privința clerului mirean, e de sigur d. Sturdza.

D-sa însă cere alt-ceva. Legea aceasta, în loc să fie desbătută întâi de d-voastre, să fie desbătută întâi de Senat. Aceasta nu este o amânare; aceasta este o adevărată censură la acțiunea



guvernului, care a găsit cu cale să aducă această lege întâiu în Cameră, după cum era dreptul său. În adevăr, d-lor, că e dreptul nostru de a veni cu o lege fie la Cameră, fie la Senat, nu se poate tăgădui. Constituțiunea o spune în mod categoric și nu face excepțiune de cât pentru legile financiare, cari trebuiesc aduse întâiu înaintea Camerei.

Dar de ce nu am dus'o întâiu la Senat? Ași putea de la început să o spun: că nu am dus'o fiind-că era dreptul meu să o aduc întâiu aci. Căci, necontestat, din momentul ce Constituțiunea dă guvernului acest drept, e în judecata lui să și aleagă la care ramură a Parlamentului să se adreseze întâiu. Dar, d-lor, am adus întâiu proiectul la Cameră pentru un motiv foarte limpede și pe care vi'l voi explica imediat.

Nu e cestia de teamă de Senat.

Anul trecut am cerut Corpurilor legiuitoare și mi s'a acordat cu multă bună-voință veri-o 7 sau 8 proiecte. Afară de două, pe toate celelalte le-am dus la Senat și de acolo la Cameră. Va să zică, nu a fost din partea mea nici un fel de bănuială de concursul Senatului, concurs luminat, și nici dorința de a evita controlul. Dar puteam să mă duc întâiu cu această lege la Senat? Eū așa fi avut imensa plăcere să discut cu Prea Sântiile lor Prelații, înainte de a discuta cu Camera. Aceasta e însă numai o plăcere amânată, pentru că proiectul nu va deveni lege de cât atunci când va avea aprobarea Senatului, și, prin urmare, după o amplă, după o lungă, foarte lungă discuțiune cu Prea Sântiile lor. Dar, d-lor, proiectul nu se ocupă numai cu cele sufletești, ci mai ales și de cele lumești, de leafă, și cine zice leafă zice cheltueli, zice găsire de mijloace pentru acoperirea acelor cheltueli, zice imposite.

Prin urmare, preeminența Camerei, în materie de impositiv, trebuia să facă a fi adus cu precădere în discuțiunea ei un asemenea proiect de lege.

Iată de ce am adus întâiu acest proiect la Cameră.

În discursul d-lui Sturdza sunt însă câte-va lucruri cari nu pot să treacă fără răspuns din partea mea, înainte de discuțiunea generală. D. Sturdza a spus că ministrul e incompetent, și cu multă bună-voință a întins această incompetență asupra întregii Camere.

Ei bine, d-lor, eu am să iaș partea cea-l'altă a chestiei, și să întind competența asupra întregii Camere. Și, d-lor, că Camera e competente, dovadă este că aveți dreptul de a primi sau de a respinge legea, de a o amenda; este, prin urmare, cu neputință să spună cine-va că Camera se va pronunța într'o chestie necompetente.

Poate că se vor găsi persoane cari să creadă că sunt numai ei competenți și că Statul trebuie să 'și abandoneze dreptul său suveran. Nădăduesc că nu sunt asemenea persoane și, în tot cazul, dacă s'ar găsi, e datoria noastră să împedim o asemenea impietare. Dacă este vorba de necompetența mea personală, Camera nu are de cât, printr'un vot, să schimbe ministrul necompetente printr'un ministru competente. Dar dacă e vorba de incompetența ministrului civil, ca ministru civil, atunci protestez, în numele Statului, care în tot-d'a-una este competente ca să hotărască chestiunile ce vi le spune proiectul de lege.

D. Sturdza, ca ilustrațiune la necompetența mea, a opus competența d-lui Maiorescu.

Ca să satisfac pe d. Sturdza, voiș spune că între partisanii cei mai înfocați ai acestei legi este d. Maiorescu, care'mi a promis întregul său

conkurs și care crede că legea de față este o lege bine studiată, bine alcătuită și menită de a da roade bune în organizarea acestui Stat.

D. Sturdza a mai zis că nu voi să schimb nimic.

Apoi trei săptămâni am discutat această lege împreună cu membrii comitetului delegaților; întrebați-i dacă, în acele discuțiuni, am venit cu partis-pris, dacă am fost încâpățânat.

Chiar restul deliberărilor dovedește că din partea mea nu a fost nici partis-pris, nici încâpățânare. D-lor sunt de față și pot dovedi dacă este adevărat sau nu. Auziți ce spune d. Cesianu, unul din delegați.

Mai este un punct.

D. Sturdza a zis că sunt oameni cari se sbârlesc la tot ce privește pe preoți. Și dacă cuvintele sale au înțeles în această discuțiune, ele ar însemna cum că proiectul de lege ar fi pornit dintr'un spirit de rea voință, sau, dacă nu vă place cuvântul de rea voință, din răceala față cu Biserica noastră.

Dacă era vorba de răceală, era un lucru simplu: stam pe loc. Aș trecut de la divanul ad-hoc atâția ani; aș trecut de la Constituțiune 27 ani; s'a promis prin toate Mesagiile de deschiderea Corpurilor legiuitoare o lege asupra îmbunătățirii soartei clerului de mir, și s'a depus șapte proiecte fără succes.

Credeți că era greu de urmat acest exemplu? Credeți că, dacă era la mine o tendință rea, nu puteam să amân și eu proiectul la calendele naționale?

Dar, d-le Sturdza, d-voastră, care 'mi recunoașteți talent, v'ași fi mai recunoscător dacă 'mi ați recunoaște o picătură de minte, d-voastră credeți că nu 'mi am dat socoteala de ce greutatea

voiu întâmpina, în contra căreia furtună am să lupt când m'am hotărît ca, într'o materie în care alții s'au dat înapoi, să vin cu curaj înaintea Corpurilor legiuitoare?

Dacă ași fi voit o ședere liniștită pe aceste bănci, puteam să presint legea către sfârșitul sesiunii, să o amân pentru începutul sesiunii viitoare și apoi la începutul celei-l'alte sesiuni, și așa mai încolo.

Dar eu am avut alte vederi. Pentru că sunt ministru de culte, datoria mea era să mă dispensez de a veni înaintea acestui Parlament cu această chestiune, care, dupe mine, este coaptă. Este de onoarea acestui Parlament, de onoarea acestui partid ca să resolve această chestiune, cu toate protestările unora sau altora, și de aceea rog pe Cameră să nu amâne discuțiunea legii.

În urma acestui discurs amânarea discuțiunii legii punându-se la vot se respinge.



## LEGEA CLERULUI MIREAN ȘI SEMINARIILOR

— DISCUȚIUNEA GENERALĂ —

ȘEDINȚA CAMEREI DE LA 15 FEBRUARIE 1893

În discuțiunea generală a proiectului, trei oratori liberali s'au încercat să'l combată, când coborînd, când înălțînd debaterile. Ministrul ia pe rînd toate obiecțiunile,—fie că a fost prea laic în unele cestiuni și în desacord cu Sf. Sinod, fie că n'are autoritatea și evlavia necesare ca să se presinte cu asemenea reforme, fie că nu constituie Biserica ca o vastă asociație de cultură, liberă în Statul liber,—și le răstoarnă cu o profusiune de talent și de argumente ce nu dau motiv adversarilor nici de a mai întrerupe.

După discursul convingător al Ministrului, discuțiunea se închide și proiectul se ia în considerație cu 64 voturi contra 20.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice,*  
*T. Ionescu:* D-lor deputați, am ascultat cu cea mai mare luare aminte pe cei trei oratori ai partidului liberal cari au vorbit în această cestiune; mi-am dat o încordată osteneală ca să pricep gîndirea d-lor dominantă și declar că încă nu am reușit.

Discuțiunea, care începuse de jos ca o mică discuțiune îngustă, foarte îngustă, de atacuri de partid și de cuvinte temerare, cu d. Porumbaru, se suise puținel, se suise chiar mult cu d. Stolojan, și apoi iar a căzut astă-zî întocmai ca o ininge pe care o asvêrli de un perete și care se întoarce ceva mai îndărăt de cât locul de unde plecase.

Intr'adevăr, d. Nicolaescu a crezut bine să înoade la această discuțiune și o interpelare la adresa mea, așa că vrând-nevrând sunt silit să încep cu sfârșitul discursului său și să arăt că spiritul ministrului de culte, atât în cestiunea Constanței, cât și în cestiunea d-lui Simion Popescu, nu a fost acela pe care 'l-a arătat d-sa și că, prin urmare, nu din acel spirit s'a născut acest proiect de lege și nu cu acest spirit cerem noi Camerei să'l susțină.

D-lor, este în adevăr ciudat când ai să aperi prerogativele societății civile în contra reprezentanților partidului liberal și, dacă este ceva care te mai mângâie, este că nu tot-d'a-una partidul liberal 'și-a înțeles ast-fel misiunea. Mai era odată, la 1872, discuțiunea asupra canoanelor; era vorba de legea sinodală, pe care o propusese d. general Tell. Știți că cestiunea de căpetenie atunci era recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre care căzuse și dânsa în desuetudine, cum căzuseră mai toate tradițiunile acestei țări.

Ministrul de atunci, cu conștiința răspunderii sale întregi, în legea sa pusese pe membrii Corpurilor legiuitoare numai în număr egal cu acela al membrilor Sinodului la alegerile episcopale și, spre a'și susține ideia, se bizuia pe canoane. Iar d. Mihail Kogălniceanu îi răspundea cu un limbaj alt-fel de cât al liberalilor de astăzi:

«Tot atât de puțin întemeiat este și al doilea argument al d-lui ministru de culte, adică: că alegerea și numirea episcopilor, fie prin Domni, fie prin adunări laice, este contrarie canoanelor. Și aci am diferit de opiniune cu d. ministru. Canoanele neviolabile sunt acelea cari au a face cu dogmele, iar nu cu organizarea exterioară a Bisericii, cu administrarea, cu relațiunile sale exterioare, cu Statul și cu societatea laică. Aceste

toate variază după timpuri, după împrejurări, după țeri, după starea societăților. Și spre a dovedi aceasta, nu am trebuință de cât de a vă arăta că, în privința organizării Bisericei și mai ales în ce, se atinge de modul de numire sau de alegere a capilor Bisericei, fie-care țară își are deosebitele și adesea chiar contrazicătoarele sale legi și așezăminte.»

Dar, d-lor liberali, vă plângeți că am fost animat de un spirit prea laic în două cestuiri în cari m'am găsit într'un mic desacord cu Sf. Sinod. Ia să le examinăm. A fost vorba de picturile catedralei din Constanța. Știți că nici eu nu le-am ordonat, nici sub ministerul meu nu s'au executat; dar iaș răspunderea întregă a faptelor predecesorului meu, d. Maiorescu, căci foarte bine a lucrat. Înălțând în Dobrogea, ca prim monument al stăpânirii noastre, o biserică, — noi aceștia, laicii, — trebuia neapărat ca această biserică să aibă, în decorarea ei, toată splendoarea putincioasă.

La cine voiăți să mă adresez? Despre d. Lecomte unii episcopi ziceau că lucrează admirabil, alții ziceau că e papistaș. Despre d. Pompilian, pictor religios, care a zugrăvit biserica Sf. Gheorghe vechiu, același lucru.

Și fiind-că vorbim de biserica Sf. Gheorghe vechiu, biserică sântită aceea, — rog pe d. Nicolaescu, care s'a plâns de sânta de la Constanța, care are përul pe umeri, — lucru care nu are nimic de anticanonic, — să meargă să vadă la Sf. Gheorghe vechiu pe aceeași sântă mult mai despletită.

În privința d-lui Pompilian unii ziceau că e bun, alții că a copiat picturile lui Rubens, — ceea ce este adevărat, — și atunci d. ministru a zis: să mă adresez d-lui Mirea, fecior de proto-

pop, tînerul cel mai de talent dintre pictorii noştri cei noui, şi 'l-a însărcinat cu pictura catedralei, punîndu'î o mare sumă la dispoziţiune. Dacă picturile sunt bizantine, cu toţi le puteţi vedea. Am cerut să le fotografieze şi sunt la dispoziţia fie-căruia. Nu erau însă isprăvite picturile când episcopul respectiv a ridicat chestia în Sinod. Că episcopul are dreptul să nu sîntească biserica dacă nu'î convin picturile, cine a tăgăduit aceasta? Nu cum-va o să mă duc eu să o sîntesc? Dar episcopul ştiind că face o ceartă de geaba şi nevrînd să ia răspunderea refuzului de a sînti biserica, a cerut să numească Sinodul o comisiune care să constate dacă picturile aū saū nu o expresiune religioasă, dacă sunt saū nu în stil bizantin şi... şi dacă sunt bine saū rău făcute, cu mâinile prea mari şi picioarele prea lungi.

Atunci am răspuns la Sinod:

În ce priveşte partea artistică a execuţiunei nu e nimeni judecător de cât puterea civilă care plăteşte; dar suveranitatea deplină pentru d-voastră în ceea ce priveşte partea religioasă. Şi a hotărît Sinodul să trimiţă o comisie mixtă. Şi cu acel respect cu care trebuie să lucreze cine-va când e ministrul laic şi vremelnic faţă cu un Sinod stătător şi pe care nu poate să'l mişte, am pus elementul civil în minoritate: trei din opt membri; trei şi anume: d-nii Exarcu, Odo-bescu şi Tocilescu. Şi a mers comisia la Constanţa şi raportul comisiei e că picturile sunt în stil bizantin, că aū expresie religioasă şi că sunt conforme cu canoanele şi datinele Bisericei; aşa că, dacă şi după aceasta episcopul nu va voi să sîntească biserica, ei bine, va rămîne nesîntită şi opiniunea publică va judeca pe fie-care cum se cuvine.



X Dar rog pe d. Nicolaescu să'mi arate cuvintele din Sinod prin cari eu ași fi spus că sunt judecător în privința caracterului religios al picturilor. Eu am spus, din contra, că picturile trebuie să aibă un adevărat suflet religios, nu numai să fie canonică; și am adaos că numai în două cazuri se poate, într'adevăr, face pictură religioasă: sau ca pictorul să fie adênc religios el însuși, sau să fie un om cu o cultură atât de înaltă, în cât să poată să se transporte în lumea de gândire a altora.

Să vorbesc de Simion Popescu ?

S'a vorbit atât de mult în această privință, în cât cred că e util să știe și onor. Parlament cum s'a petrecut lucrurile.

La 1881, unul din cei mai învățați preoți din Transilvania, d. *Simion Popescu*, publică o carte numită *Pnevma in Nicaeno-Constantinopolitanum*, în care pretinde nu că veri-unul din articolele Crezului ar trebui schimbate, dar că traducția făcută în românește, fiind-că textul original e în grecește, e greșită, căci, zice dênsul, cuvântul *Pnevma* din art. 3 trebuia tradus *dub*, iar nu *dubul*, și art. 3, în traducerea adevărată, ar suna: nu că s'a întrupat *de la dubul sânt*, ci *din dub sânt*; face ceea-ce se chiamă o Teologomena, o încercare de interpretare, fără a discuta cătuși de puțin sfințenia textului.

Și, ca un omagiū către sânta noastră Biserică, el, primul preot român de dincolo, trimite la 1881 cartea sa Sântului Sinod al țerei românești ca să se pronunțe dacă corespunde sau nu cu adevărata interpretare creștinească, gata fiind, zicea el, să judece din nou concluziunile sale dacă va fi greșit.

De atunci și până astă-zi Sântul Sinod nu 'și-a mai spus părerea.

La 1888, în urma unui incident politic ca multe de acelea cari fac pe unii din românii de dincolo să plece, preotul Simion Popescu vine aci în țară.

D. Maiorescu a crezut că ar face o bună numire, dându'i o catedră la facultatea de teologie. Și avea dreptate, căci preotul era un om distins și cu sentimente patriotice.

Un licențiat în teologie, unul dintre cei mai buni preoți ai noștri, îmi spunea zilele trecute că lecțiunile lui Simion Popescu nu le va uita nici-odată, căci ele erau întretesute cu cel mai înalt și mai cald patriotism.

Și ministrul laic, pe care nici o lege nu'l opra să facă d'a dreptul numirea, totuși s'a adresat I. P. S. S. Mitropolitului Primat, întrebându'l dacă are de făcut veri-o obiecțiune, și I. P. S. Sa răspunde că nu are nici o obiecțiune de făcut și că numirea este excelentă.

Ast-fel ministrul laic îl numește cu aprobarea I. P. S. S. șepté ani după ce cartea, zisă eretică, se afla pe masa Sântului Sinod! Și stă Simion Popescu doui ani în facultatea de teologie și nimeni nu se turbură; ba încă în tot acest timp el, om conștiincios și pe deplin conștiincios, în Catechismul seǔ de clasă, pe care 'l am, nu pune traducțiunea *Crezului* așa cum o înțelesese el, nu pune adică *din dub*, ci păstrează traducerea cea vechie *de la dubul*, recunoscând că nu are destulă autoritate ca să schimbe el singur traducțiunea *Crezului* și așteptând hotărîrea pe care a cerut'o de acum 13 ani.

Iar în urmă, din motive curat lumești, iar nu spirituale, căci era gândul a se scoate Simion Popescu numai pentru a se face loc altuia, de odată se stârnește agitațiune în contra lui Simion Popescu, așa zicând din cauza cărței sale.

D. Maiorescu atunci îl ia de la facultatea de teologie și îl numește suplinitor la școala normală de institutori. Nimeni nu protestă și în această stare îl găsesc eu când vin la guvern. Eu public dar concursul și, la concurs, se presintă Simion Popescu cu alți doi concurenți.

În juriul numit de mine erau doi profesori ai facultății de teologie și numai unul de la cele-lalte facultăți.

Și înaintea și în timpul concursului nu se întâmplă nimic, nu protestă nimeni; din contra, unul din concurenți, un preot licențiat în teologie, declară că se retrage față cu înaltele merite ale lui Simion Popescu.

La proba scrisă cel-l'alt concurent, un laic, cade, și, odată căzut, acest domn, care este un licențiat în teologie, care cam umblă cu vorba de colo până colo, găsește cu cale să protesteze în contra concursului, însă nu la ministrul civil, care singur publicase acel concurs și singur avea dreptul să judece, ci drept la Sântul Sinod.

Dacă eram un ministru strict, — și aș fost de aceștia, — refuzam chiar discuțiunea, căci protestul nu se putea adresa de cât la mine.

Am stat însă de vorbă. Dar ce 'mi cere Sântul Sinod? Declară el că cartea este eretică? Nu, ci 'mi comunică numai că a trimis-o de 3 ani în cercetarea facultății de teologie, care nu a dat încă nici un răspuns; îmi cerea deci ca eu, Take Ionescu, să interpretez art. 3 din Sinodul Niceo-Constantinopolitan, să interpretez eu dacă este dogmatic *de la dubul sânt*, sau *din dub sânt*, și, prin urmare, să pun o rezoluțiune pe hârtie că nu numesc pe Simion Popescu, fiind-că este eterodox, fiind-că este eterodox din pricina unei cărți pe care nu aș putut-o descoase înalții prelați în timp de 13 ani și facultatea de teologie

în timp de 3 ani. (Aplause). Dacă ași fi făcut așa ceva, atunci nu eram numai adevăratul călător al celor sante, ași fi fost un caraghios.

Iată, d-lor, cele două faimoase incidente în cari am pus un spirit prea laic, pentru partidul liberal, și în cari nu am știut să mă port cu Biserica.

Ei bine, d-lor deputați, de același calibru sunt multe din observațiunile d-lor. De exemplu, ați văzut adineaori sărind pe d. Nicolaescu zicându'mi: «Cum se poate ca d-ta, d-le ministru, să faci programa seminariilor?» Dar, d-lor, știți d-voastre cine a făcut programa seminariilor de astăzi, a acestor seminarii din cari a eșit atâta ortodoxie? Le-a făcut ministrul laic în comitetul permanent, fără să consulte pe nimeni, la 1872. Și eu duc lucrul mai departe: cer Camerei să încuviințeze ca programa seminariilor să se facă de noi, însă cu avizul facultății de teologie.

Am călcat canoanele, conștiința, d-lor, și Constituțiunea, când am zis să nu se înființeze în România o biserică fără să se asigure întreținerea personalului acelei biserici!!

D-lor, la 1882 se propunea același lucru. Ascultați: «Nu este permis în viitor a se face biserică nouă în localitățile unde nu se va afla un număr de 200 familii contribuabile, cari să compună o parohie legală. Excepție se poate face numai când ctitorii bisericii noi ar asigura venitul stabilit prin legea de față pentru întreținerea bisericii și a clerului parochial».

Cine credeți că cerea Parlamentului să voteze această călcare de conștiință, acest lucru anti-canonice și anti-constituțional? Calinic, Mitropolitul Primat, Iosif, Mitropolitul Moldovei, Gr. Cantacuzino, Th. Rosetti și d. Orăscu, președintele



d-voastre de la întruniri, până mai alaltăeri. (Aplause).

Vedeți dar, d-lor deputați, că sunt într'o bună companie când violez conștiința onorabilului preopinent, când iaș măsuri să nu avem proletariat clerical la noi în țară și când zic că cine voește să aibă preot și biserică să facă bine să pună și banii cu cari să se întrețină personalul acelei biserici.

Iată, d-lor deputați, unele din aserțiunile cele mai extraordinare ale d-lor clericali-liberali; și acum să 'mi dați voie să mă ocup puțin de cestiunea în sine.

D-lor, am auzit pe d. Porumbaru spunând lucrul următor: «Era nevoie de o reformă; țara cerea îmbunătățirea generală a Bisericei, cerea îmbunătățirea stărei ei materiale, intelectuale și morale; dar d-ta, d-le Take Ionescu, nu ai nici vârstă, nici autoritatea, nici evlavie necesară ca să te presinți cu un asemenea proiect de lege!»

D-lor, 'mi-ar fi ușor să fac ceea ce se face obicînit; să întreb și eu pe onor. d. Porumbaru, pe care d'abia câți-va ani de zile îl despart de vârstă mea, dacă d-sa are vârstă, evlavie și autoritatea de a se îmbrăca cu zalele de campion al Bisericei și de a mă provoca în asemenea luptă braț la braț?

Dar dacă nu am autoritatea trebuitoare, d-le Porumbaru, uiți că, în regimul constituțional, nu este nimic personal al unui ministru, că opera este a guvernului; uiți d-ta că, față de țară, opera nu este nici chiar a guvernului, ci a majorității și a partidului care'l susține, și, dacă vârstă mea nu'ți ajunge, nu crezi, d-le Porumbaru, că acest venerabil președinte al consiliului, cu vârstă sa, este în stare să compenseze ceea ce ar lipsi la mine?

Dacă autoritatea mea nu este de ajuns, — și nu pretind pentru mine alt merit de cât acela de a fi muncit și de a fi atins această cestiune, nu cu o mână ușoară, ci cu o adâncă conștiință a gravei răspunderi pe care o am față nu numai de mine, ci și de șeful și de partidul care, fără a'i fi dat în trecut nici un motiv, absolut nici unul, de dragoste, 'mă-a dat acest post de onoare, în care pot pune iscălitura mea în josul unora din cele mai mari reforme ce se pot face într'un Stat (aplaude); dacă autoritatea mea nu este de ajuns, ajunge autoritatea partidului care a făcut legea Sinodului de la 1872, a partidului care nici odată în istoria țerei noastre nu poate fi acusat că a făcut ceva contra religiei. Aceia vor da autoritatea lor tinerului și lipsitului de autoritate ministru, care nu este de cât organul și glasul lor.

Dar n'am evlavia suficientă? Să'mi permiteți întru aceasta să nu iaș pe d. Porumbaru de duhovnic; iar d-sa să'mi permită a'i spune că, dacă ar fi ascultat pe d. Stolojan, ar fi luat o mare lecțiune de la d-sa, o lecțiune care se re-sumă în aceasta:

Ca să poată cine-va să înțeleagă mărimea acestei cestiuni, nu este nevoie de a fi evlavios, este destul să cunoască istoria și să știe să o înțeleagă.

Nu este numai un sentiment de pietate care poate să facă pe un om politic să se ocupe de ale Bisericeii; este destul constatarea adevărului istoric, că din toate mobilele fenomenelor omenești, cel mai puternic și cel mai indestructibil este sentimentul religios. Intoarceți-vă cu 2.000 ani înapoi, pătrundeți-vă de tainele istoriei și veți vedea că toate epocile cele mari se confundă cu mișcările religioase. Căderea imperiului roman,

invasiunea Arabilor cu reacțiunea ei: cruciatele, reforma și chiar colonisarea Americii de Nord, toate sunt legate cu exploziunea sentimentelor religioase.

În vremurile mai noi, un moment, la sfârșitul secolului al opt-spre-zecelea, se credea cu ușurință că sentimentul religios va dispărea. Uitați-vă însă ce puternică reacțiune în secolul nostru; vedeți ce eflorescență religioasă în secolul al nouă-spre-zecelea. Pretutinderi vechile credințe renasc, și — ceea-ce este mai caracteristic — credințele cele noi se îmbracă în costumul ideilor celor vechi. Așa filosofia lui Auguste Comte, filosofia pozitivistă, sfârșește prin fondarea unei religii și deschiderea unei Biserici, a unei Biserici care, dacă nu este deistă, nu este mai puțin o Biserică cu dogmele, cu textele, cu cultul ei propriu, iar filosofia evoluțiunii lui Spencer, trecând oceanul, se transformă și ea într'o doctrină religioasă.

Și, d-lor, pentru a ne pătrunde de indestructibilitatea sentimentului religios, nu este nevoie să intrăm în excursiunile metafisice ale d-lui Stolojan, care, de! — fie-ne permis a o spune, — a rămas cam îndărăt când ne-a spus că știința modernă a redus totul la dubla concepție a materiei și a forței. Nu; ultima sintesă a științei este monistă (aplaude); totul a fost redus la conceptul «mișcării»; totul, fenomenele fizice ca și cele psihice. Dar toate aceste sintese, toate aceste teorii, aceea a mișcării, aceea a evoluțiunii, aceea a ondulațiunii, n'aū putut împedica conștiința omenească de a găsi un luminis prin care să se strecoare în forul său interior sentimentul religios.

Și atunci oamenii de Stat, oricare ar fi spovedania lor, cunoscând puterea din trecut a acestui

sentiment și știind de ce este capabil în viitor, nu pot fi indiferenți când formă exterioară a lui este ast-fel organizată, în cât nu poate nici satisface legitima lui existență, nici garanta fireasca lui desvoltare.

Dacă dar, d-lor, este o nevoie de toți simțită ca să facem ceva pentru Biserica noastră, și când zic să facem ceva, înțelegeți că nu poate fi vorba numai de a alcătui un tarif de lefuri și a născoci o categorie de pensionari eclesiastici, o categorie pe care nu am văzut'o nicăeri, care nu se potrivește câtuși de puțin cu ideia care trebuie să ne-o facem de un eclesiastic, concepțiune care ne-ar duce la crearea unor preoți fără biserică, cari, la 54 de ani deja, se plimbă pe socoteala Statului; atunci, d-lor, nu sunt, nu pot fi de cât două sisteme: o sistemă este aceea la care făcea alusiune d. Stolojan, și o alta este aceea pe care am adoptat'o noi.

Este incontestabil că, după o practică așa de îndelungată, un lucru răsare cu evidență. În organizarea ei actuală, Biserica noastră nu are elemente suficiente ca să se poată regenera ea singură și are nevoie de un puternic sprijin de la societatea civilă? Dar acest sprijin cum are să îl dea societatea civilă? D. Stolojan zice: organizați, strângeți inimile bine-voitoare, căutați elemente laice cari trebuie și pot să intre în organizarea Bisericii, constituiți Biserica ca o vastă asociațiune de cultură și lăsați-o liberă în Statul liber, ca ast-fel să meargă înainte.

Cunosc, d-le Stolojan, asemenea organizări. Așa este Biserica disidentă din Anglia, așa este Biserica în Statele-Unite, dar, în afară de religiunea protestantă, văzut'ați unde-va, d-le Stolojan, o asemenea organizare? Eu unul nu o cunosc. Căci o asemenea organizare presupune



doue lucruri: o masă de laici cari se interesează serios, nu pe hârtie, de cele sufletești, și o religie care admite dreptul individual de liberă cercetare, drept care, dacă are bunătățile lui, își are și relele: multiplele secte cari isvorăsc dintr'ânsul. In colo nu cunosc de cât doue organizațiuni de Biserică: cunosc organizațiunea Bisericii catolice, un corp puternic, o organizare cu o disciplină aproape militară, având în capul său un șef infailibil care altă dată nu permitea nimănui să poarte coroana pe cap dacă nu 'i-o punea el, care voiește să fie azi arbitrul tuturilor, un fel de autocrat al sufletelor, dictând pretutindeni nu numai linia politică a fidelilor, dar și condițiile sub cari s'ar putea făptui pacea socială.

Că acea Biserică este puternică, este un ce netăgăduit; toți cei cari au studiat organismul acestei Biserici vor spune, cu Macaulay, că va veni ziua în care locuitorul din Noua-Zeelandă, așezat pe malurile Tamisei, va schița ruinele a ceea ce fusese altă dată Londra și că în acea vreme Biserica din Roma va fi neclintit ceea ce este astăzi.

Dar în Biserica noastră unde este acea organizare? Biserica noastră are alte tradițiuni. Biserica răsăritului, din momentul ce societatea antică a trecut la creștinism, s'a confundat cu Statul. Istoria Bisericii de răsărit ne spune că Constantin cel Mare a preșidat Sinoadele în cari s'au hotărât expulsări de episcopi, și d-voastre știți bine că Sinoadele cari hotărau despre dogme erau convocate, inspirate și conduse de către Impărații Răsăritului.

Această este istoria. In Statele ortodoxe a fost tot-d'a-una un amestec puternic al Statului civil. Și la istoria d-voastre de complezență, — căci nu recunosc istoria spusă de d-voastre, — eu opun

istoria cea adevărată. Ascultați ce spunea Cantemir despre organizarea Bisericei noastre :

«In afacerile externe ale Bisericei în Moldova suprema inspecțiune este pe lângă Domn. El are grijă ca preoții, atât cu faptele, cât și cu învățăturile lor, să corespundă preceptelor religiunii ortodoxe și nici unul să nu se abată de la calea adevărului, nici să ascundă inima de lup sub piele de oaie, nici să neglige turma încredințată păstoririi lor, sau să'i dea scandal prin exemple rele».

Cum vedeți, Domnul avea inspecțiunea, de și pozițiunea Mitropolitului Moldovei, Cantemir ne spune, că era egală cu a patriarhului, de și nu'i purta titlul. Și fiind-că este vorba de patriarh, știți că a fost un moment când partidul d-stre a voit să ridice la demnitatea de patriarh pe Mitropolitul român și chiar acestei veleități se datorește depunerea la Senat, în 1882, a proiectului de lege relativ la clerul mirean.

Ascultați ce mai spune Cantemir : «Dar pe lângă toată această mare putere ce o are Mitropolitul în Biserică, el totuși nu poate nici să numească, nici să destitue pe episcopii săi. Acest drept competă numai Domnului, el singur are să cerceteze viața și erudițiunea candidaților la episcopie; singur examinează cauza celor cari sunt a se destitui și el singur le pronunță sentința».

Acesta este dreptul consuetudinal, dreptul istoric al acestei țări.

*Voci:* Ce faci cu Constituțiunea?

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Dacă ați fi ceva mai răbdători, ați vedea că vin și la Constituțiune. In acest moment mă ocup cu argumentele serioase; pe celelalte le las la urmă. Ce vreți? Artificiu de orator. (Ilaritate).

În această stare, d-lor, s'a dezvoltat Biserica noastră. D. Stolojan a fost nedrept cu colegii săi liberali, — căci nu conservatorilor această imputare se putea adresa, — atribuind starea de azi a clerului nostru scăderii sentimentului religios, scădere pe care ar fi provocat'o ideile aduse din străinătate.

Eū cred că alta este cauza; că aiurea trebuie să o căutăm. Deja în secolul al 18-lea începuse căderea așezămintelor noastre religioase și preoții de la Vidin, de cari ne vorbea d. Stolojan, sunt numai un episod. În toată durata secolului al 18-lea țeranii, ca să scape de bir și de alte greutăți, treceau peste Dunăre, unde arhieriei greci îi popeau; cu modul acesta se găseau în Valachia numai, în anul 1819, nu mai puțin de 11.000 de preoți și la 1830 peste 9.000, de și din când în când, între 1750—1830, adesea recensămintele îi trecea birnici cu toate că erau popiți.

Aceștia, în loc de a fi plătiți de Stat, plăteau ei pe episcopi (ilaritate) câte 200 de aspri pe an și le mai dedeau și câte o piele de vulpe (ilaritate). Iar peste toate acestea bieții preoți mai plăteau și pe protoerei, darea bastonului și altele.

Ei, d-lor, în această situațiune, cu 11.000 preoți fără nici o vocație alta de cât de a scăpa de bir, fără nici o cultură alta de cât că au trecut Dunărea în Bulgaria, și însărcinați să întrețină, prin contribuțiunile lor, pe capii bisericeii, și, prin urmare, la rândul lor, să tundă oile pe cari le păstoreau, și să le tundă de mai multe ori într'un an (ilaritate), cum voiăți să se desvolte așezămintele noastre bisericești? Ia mai puneți pe d'asupra că s'au deschis de odată în această țară atâtea cariere civile, în cât selectiunea pentru cler s'a făcut pe dos. Când se deschideau populațiunei noastre cu o fărâcă de carte tot felul de cariere

civile, bine plătite, foarte onorate în Stat, vă mirați d-voastră că nu mai rămâneau pentru recrutarea personalului clerical de cât aceia ce nu găseau nici un refugiu aiurea? Da; în seminariile pe ruina cărora plângea d. Nicolaescu, selecțiunea personalului clerical s'a făcut pe dos. Ce era mai distins și eșea mai cu învătătură din seminarii, și exemplele sunt o mulțime și sunt sigur că din acea parte nu o să se proteste (mare ilaritate), păraseau seminariile, mulți ca să scape de armată, mulți ca să meargă la ceva mai bun; dar, în sfârșit, opera de selecțiune se făcea pe dos. Așa că, în loc de a spune că am avut 8 seminarii și că guvernul le reduce, eu voi spune: ați avut 8 fabrici cu internate pentru facere de alt-ceva de cât preoți și guvernul introduce în sfârșit seminarii în țara românească. (Aplause).

Credeți că numai cu seminariile lucrurile se petrec așa? Am găsit alt-ceva la minister: am găsit că normalisții, pe cari îi ținem 4 ani ca să-i facem învățători, preferau să se ducă la școala de veterinărie, și am intervenit pe lângă colegul meu, d. ministru de resbel, ca să nu'i mai primească, căci, în sfârșit, pentru veterinari sunt destui candidați; n'am nevoie să'i țin patru ani pe socoteala Statului.

Seminariile au fost în realitate licee incomplete cu burse, și că e așa vă o dovedește modul cum a scăzut populația seminariilor la noi în țară.

La 1875 erau 1.700 de școlari în seminariile Munteniei; la 1876 numărul lor s'a suit la 1.800 și de atunci a scăzut regulat până ce azi a ajuns la 300.

Și în acest interval de timp nu s'a suprimat nici un seminar. Dar o să mă întrebați: cum s'a făcut această minune? S'au înființat atâtea gimnasil și licee și școli de comerț, etc., în



cât toți cari se duceau la seminar numai pentru ca să învețe carte, fără ca să se facă popi, s'a dus aiurea. De aceea azi în seminarii pentru 300 de elevi avem 86 de profesori. De la un seminar avem o promoțiune de 7 elevi!

Noi, d-lor, nu putem lua răspunderea unei asemenea situațiuni și, pentru nevoile noastre actuale, seminariile ce vă propunem sunt arhi-suficiente.

Ei bine, d-lor, în această stare a găsit România modernă organismul nostru clerical. Ce a făcut până acum Statul în această direcție? La 1872 s'a făcut legea sinodală. Cu ce greutateți s'a obținut atunci recunoașterea definitivă a independenței Bisericii noastre naționale, aceia cari au fost autorii acelei opere pot să o spună.

Și s'a făcut legea sinodală într'un spirit foarte larg, foarte laic în privința alegerei capilor Bisericii, conform cu tradițiile țerei, căci reprezentățiunea națională are votul hotărîtor, voturile celor-l'alți nefiind de cât 16 din 300.

Al doilea pas, care era de făcut, era să ne ocupăm de clerul de mir.

D. Nicolaescu pretinde că aceasta compete Sinodului.

Da; Sinodul a făcut ceva în această privință, a făcut un act care a pricinuit și pricinuește atâtea greutateți ori-cărei încercări serioase de reformă!

Sinodul, care nu avea responsabilitatea situațiunei politice, nici cunoștința situațiunei financiare, a făcut, prin irealisabilul său proiect, să se nască speranțe deșarte și primejdioase pe cari nici noi nu le putem îndeplini vre-odată. Sinodul a făgăduit niște milioane pe cari nu le avea, și de aceea noi acum, în fața amăgiților, avem aerul unor meschinii, unor avari.

Iată ce a făcut Sinodul! Ar fi putut, ar fi tre-

buit însă Sinodul să întreprindă alt-ceva pentru Biserica națională de cât să propună un imposibil proiect de lege; ar fi trebuit să facă un us mai bun de dreptul disciplinar pe care atâția ani 'l-a avut întreg.

D. Filipescu a vorbit de un preot pe care 'l-a găsit la Văcărești, când a fost acolo. Să vă spun și eu o afacere de asemenea natură.

Când am început cariera de avocat, atunci când omul crede, cu naivitatea tinereții, că procesul cel mai bun de pledat este procesul cel mai greu de câștigat, am apărat, împreună cu d-nii Arion și Dissescu, pe două preoți cari comiseseră un act de escrocherie și de sacrilegiu. Pentru bani făcuse pe un seminarist să creadă că ei pot să 'l popească. Și au parodiat sântele taine ale hirotoniei, iar pe tînărul lesne crezător 'l-au trimis ca preot la o comună rurală, unde câte-va luni dînsul a oficiat, a cununat, a botezat, etc.

Acești preoți au fost osândiți de către tribunalele civile, condamnați la închisoare și închiși la Văcărești.

Dar autoritatea clericală 'i-a ertat, și, cu ordinul No. 2.756, 'i-a trimis din nou să officieze, să se atingă de sântele taine, după ce fusese în pușcărie ca escroc și sacrilegi.

D. C. C. *Dobrescu*: In ce an?

D. *Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: In 1882. Să nu credeți, d-lor, că acest suvenir al meu mă face să exagerez starea generală; nu, am făcut statistica, — statistică de sigur incompletă, — și am aci dintr'o singură diocesă un catalog de vre-o câți-va preoți condamnați de justiția pămîntească pentru delict, caterisiți și în urmă ertați și trimiși din nou la oficiul divin.

Dacă dar, pe de o parte, disciplina a fost așa

de slabă, dacă, pe de altă parte, Sf. Sinod a făcut să fâlfaie un proiect în care se arăta cu atâta dărnicie, cum să nu sperie reforma de azi și cum să nu pară meschină ?

Da, d-lor, vina noastră este că am venit cam târziu. Mult mai ușure se putea legifera acum câți-va ani. Da ; era mai bine ca d-voastre, liberalii, când erați la putere, să luați inițiativa. Dar n'ați făcut'o și v'ați mulțumit a o făgădui.

Acum iar promiteți că aveți s'o îndreptați, și iar sunt convins că nu veți face nimic.

Și acum, cari sunt trăsăturile generale în cari trebuia să lucrăm ?

În starea de azi, Biserica noastră națională are trei nevoi : să i redăm preotului înaltul prestigiu pe care trebuie să l aibă, să i dăm cultura intelectuală și, în fine, ameliorând starea lui materială, să ne dăm nouă puțința de a recruta personalul, pentru că azi starea materială este prea rea și vocațiunile pur spirituale sunt prea rari ca să ne bizuim pe ele.

Trebuie dar să ne gândim a asigura o bună disciplină, a ridica nivelul cultural, a asigura clerului pozițiunea sa materială.

Am răspuns noi la aceste trei nevoi ale reformei ? Să ne dovedeți că n'am răspuns, și numai atunci veți putea fi în drept să criticați proiectul de lege.

Am răspuns la nevoia culturală ? Da. De unde până acum putea fi ori-cine preot, având 4 clase seminariale inferioare, cari și acelea în realitate se reduceau la zero, noi am hotărât, și aceasta numai de o cam dată, că pentru a fi preot în comunele rurale trebuie să ai 8 clase de seminar ; iar pentru a fi preot de oraș trebuie să ai licența în teologie, și sper că va veni timpul ca și preoții de la sate să aibă licența în teologie.

Dar, d-ilor, ca să putem obține asemenea condițiuni, trebuie să avem și o organizațiune de unde să putem căpăta asemenea titrați, și atunci am zis: «să complectăm studiul acelor școli» și am introdus în seminariile și limbile străine, pentru-că este bine ca teologii să citească și ceea ce se petrece în alte părți, și am întocmit o programă aproape ca programa seminariilor din Rusia.

Iată ce am făcut pe tărîmul cultural; dar chiar pe tărîmul cultural mai era încă ceva de făcut, ceva fără de care reforma ar fi fost inutilă. V'ați întrebat: care este una din cauzele pentru cari noi avem preoți inferiori în calitate? Este că, cu cât un număr prea mare se cere, cu atât scade calitatea; de aceea nu mai voim 7000 de preoți într-o țară unde clasa medie este străină și nu poate să ne dea mai nici un contingent de preoți. O reducere dar a numărului lor se impune nu numai ca cestiune bugetară, dar și ca cestiune culturală, pentru-că, dacă cer să am preoți capabili, trebuie să am puțini.

V'ați întrebat ce se face cu seminaristul care a terminat seminariul, până în momentul când el poate să devină preot, fiind-că știți că, după canoane, nu se poate face preot de cât la o anume vîrstă?

Și de — fie spus în treacăt — episcopii noștri nu prea au respectat canoanele, pentru-că eu am dovezî că, de la 1889 până astăzi, peste 29 de ori s'a cercat de Prea Sînțiile Lor a se călca aceste canoane, și miniștrii laici 'i-au împedicat.

Ce se face cu acel seminarist care iese la o vîrstă plăpîndă din școală, până în momentul în care poate să fie hirotonit? Dacă îl aruncați în luptele vieții civile ordinare, dacă îl faceți să iasă din sfera gîndirilor spirituale și îl dați prada gri-



jilor și nevoilor lumești, lesne puteți stinge în el flacăra pe care o aprinseseti.

Ei bine, noi am găsit în câmpul vieții laice o ocupație pe care 'i-o deschidem, și aceasta este cariera învățământului; și de aceea le-am deschis largi porțile învățământului primar, ca să treacă prin școală înainte de a ajunge la preoție. (Aplause).

Aceasta, d-lor, pentru starea culturală.

Acum vine cestiunea poziției materiale, căci, cum ziceam, este adevărat că preoții trăesc cu vorba lui Dumnezeu, dar nu este mai puțin adevărat că, pentru ca gândul lor să poată fi la Dumnezeu, trebuie să le asigurăm pozițiunea materială. Am asigurat pozițiunea lor materială prin proiectul de lege? Nu numai că le-am dat tot ce am putut, dar le-am dat o leafă mai mare de cât acelea prevăzute în proiectele de legi presintate de alții, afară bine înțeles de acela care cerea 16  $\frac{1}{2}$  milioane.

În adevăr, d-lor, cu cine voiți să comparăm pe preoții noștri în societatea română?

Eu cred că nu 'i putem compara de cât cu învățătorii. Cât este plătit un învățător la țară? Este plătit cu 90 lei pe lună. Atât și nimic mai mult. Ce dă proiectul de lege parochului de noul sistem, parochului cu învățatură? Îi dă 80 lei pe lună, îi dă două gradațiuni, îi dă cel puțin 17 pogoane de pământ, de multe ori îndouit, din cari  $\frac{3}{4}$  sunt ale lui, ceea ce îi aduce minimum un venit de 500 lei pe an; 'i dă epitrahilul.

Cât este acest epitrahil? Calculați puțin și veți vedea. Pentru fie-care paroh sunt circa 1.500 suflete, cari represintă pe un an cel puțin 40 înmormântări, 60 nașteri, 10 — 15 căsătorii. Ia vedeți d-tre ce represintă pentru el aceste acte religioase ale stărei civile? Căci ori cât ați voi

să desființați prin lege plata pentru aceste acte, plata va rămâne, căci este în moravurile societății noastre.

Putem merge mai departe? Nu; pentru-că atunci disproporțiunea între învățător și preot ar fi fost prea mare.

Cu toate acestea, va veni o vreme când salariile preoților se vor mai mări. Credeți d-voastre că idealul meu a fost la 80 lei pe lună? De sigur că nu, și cred că, cu cât se va ridica nivelul cultural și moral al preotului, cu atât Camerele și țara le vor da mai mult.

Pentru parochii din oraș li s'a fixat 200 lei pe lună, dacă sunt de sistema nouă. Puneți două gradațiuni, puneți epitrahilul, puneți că mai în tot-d'a-una el va fi și profesor de religie în învățământul secundar, și ajungeți la o leafă care este mai mare de cât a unui judecător de tribunal. Dar veți zice: «Câți preoți avem cu seminarul complet, câți sunt doctori în teologie?» Apoi vă rog să nu uitați că reforma care se face astăzi trebuie să se aplice astăzi, și că, în loc de 3.000 preoți, pe cari ar trebui să 'i avem, astăzi avem 7.000, și că nu putem să lăsăm 4.000 să moară de foame, așa cum propunea proiectul Mitropoliiilor, care da leafa numai parochilor. Vedeți că societatea civilă are mai multă milă de tagma preotească! Era deci necesar ca parochilor de sistema veche să le scădem lefurile, ca să 'i satisfacem pe toți, și totuși, calculând maximul pe care-l dă societatea civilă, vedem că lefurile pe cari le dăm noi tot sunt mai mari de cât cum le propunea proiectul de lege de la 1882, al cărui raportor era d. D. Sturdza, șeful partidului liberal și adânc cunoscător în ale bisericeii, adânc cunoscător, căci de la d-sa de sigur a învățat d. Porumbaru să ne spună că clerul român și-ar

putea arunca privirile peste hotar. (Aplause). Da; iaū de martori pe episcopii pe cari d. Sturdza 'i trata, nu cu smerenia cu care m'am presintat eu d'inaintea lor, dar cu autoritarismul care caracterisă pe un ministru liberal, dacā nu le-a zis: «Vē știū eu încotro vē sunt gândurile d-voastre», într'un moment de supērare, negreșit. (Ilaritate).

Dar acum mē întrebați: «Sacrificiul Statului care este?»

D. Popovicī, care a *cam* apērat proiectul de lege, a greșit socoteala. Nu este exactă socoteala ce ați făcut. Eu nu vē fac nici o acuzațiune cā socoteala d-v. nu este exactă; d-voastră v'ați ocupat câte-va zile de lege și nu ați avut vreme sā vē gândiți la tot; eu însă, care am avut răspunderea, am făcut toate socotelile posibile. După proiectul presintat de mine, preoții rurali vor costa 4.294.000 lei pe an. D-voastră ați făcut greșeala punēnd un cântăreț de parochie, când știați bine cā se vor înființa la multe parochii câte doui cântăreți; și ați mai făcut socoteala greșită când nu prevedeați 25% în plus pentru un număr de 448 de preoți cari nu aū pământ. Ce va produce taxa de 4 lei? După cifra datā de ministrul financelor, și permiteți mī sā mē întemeiez mai mult pe aceasta de cât pe cifra Sf. Sinod, nu sunt de cât 750.000 de contribuabili rurali de rit ortodox; deci câte 4 franci fac 3.000.000. Prin urmare, ceea-ce va trebui sā dea budgetul este 1.300.000 numai pentru preoții rurali și încă d-voastră ați vēdut cā se mai poate spori numărul parochiilor.

Acum v'ați întrebat d-voastră care este venitul comunelor rurale din țarā? Este de aproape 15.000.000. Știți cât cheltuesc pentru întreținerea clerului? Lei 1.161.000 și eu le cer sā dea numai întreținerea materială a bisericilor, adică lei 739000.

V'ați întrebat cât costă aplicarea proiectului de lege pentru comunele urbane?

Deosebit de material, lei 1,237,000 și Statul dă 500.000 lei.

Și fiind-că suntem la starea aceasta materială a clerului, v'ați întrebat d-voastre pentru ce în unele comune urbane, mai ales, s'a arătat oarecare nemulțumire față cu acest proiect de lege?

Lucrul este simplu. Din cei 1.000 preoți urbani, 371 sunt profesori, au lefuri de cel puțin 225 lei pe lună, deosebit de gradațiunii.

Va să zică 371 profesori, 140 sunt plătiți de Stat; ajungem dar la mai mult de jumătate cari sunt bine plătiți. Apoi sunt destule biserici cu veniturile proprii, așa că preoții, cari au deja o situațiune materială nu tocmai așa de rea și trăesc cam cum vor, cred și eu că n'au să fie tocmai încântați când li se creează o situațiune materială de și suficientă, dar nu superioară, și cu obligațiuni de îndeplinit, pentru că toți trebuie să avem obligațiuni în această țară. (Aplause).

Ast-fel, d-lor, criticele d-voastre atât în cestiunea intelectuală, cât și în cea materială — și voiți dovedi că și în cea morală — au pornit dintr'un insuficient, să'mi dați voie să întorc termenul care mi s'a adresat, dintr'un necompetent studiu al cestiunei.

N'am auzit pe nimeni cu o cifră, cu o statistică, cu o socoteală. Este vorba de o lege care cere cheltueli și n'am văzut pe nimeni să se întrebe, dacă lefurile acestea sunt meschine, cam ce lefuri s'ar putea da, cât ar costa și prin ce mijloace să se acopere lefurile grase.

Tot așa de puțin aveți dreptate și la partea morală. D-voastre pretindeți că proiectul de lege stirbește autoritatea episcopatului? Neapărat că



argumentațiunea este foarte curioasă, venind de la partidul liberal.

Dar, în sfârșit, am văzut atâtea lucruri extraordinare!

Am văzut, de exemplu, contraziceri adânci între d-nii Stolojan, Porumbaru și Nicolaescu.

D. Porumbaru vorbind de unirea din Transilvania ca de o pacoste așa de grozavă! Și d. Nicolaescu protestând ca nu cum-va, când Statul la noi s'ar confunda cu o biserică, uniții de dincolo să nu se răcească de noi; atâtea și atâtea contraziceri!

D-voastre ziceți că știrbesc autoritatea episcopală!

În ce? D-voastre pretindeți că numirea parochului, numirea preotului după canoane se face de episcop? Nu este exact. Episcopul hirotonisește și incontestabil că nici odată puterea civilă nu va putea face un preot.

Dar nu este iară exact că episcopul hirotonisește pe cine vrea și că societatea civilă n'are drept să se amestece.

În ce Stat ați văzut d-voastre aceasta?

Eu nu știu nici unul. Un asemenea sistem nu există nici în Serbia, nici în Bulgaria, nici în Rusia, nici în Transilvania, nici în Bucovina.

Nu mai vorbiți dar de canoane și de știrbirea autorității episcopale; nu mai spuneți că la noi autoritatea episcopală nu poate suferi nici un amestec civil!

Ia uitați-vă mai bine la proiectul d-lui Sturdza în care se zice că parochul se numește de epitropi și epitropii se numesc de cei cari întrețin biserica!!

Prin urmare, de unde clericalismul și ortodoxismul șefului d-voastre puneau pe ministru în cap și pe episcop în coadă, prin acest proiect ministrul cere doar episcopului dreptul să și spună și el un cuvânt; între trei competenți prefer pe acesta, pe acesta să'l hirotonisească.

Ei, d-le Fleva, ar fi un sistem și mai simplu: Sistemul din Franția, unde statul civil are în fața sa pe Papa de la Roma. În Franția știți cum este?... Pariez că nu. Acolo parochul se numește de către episcop cu agreementul guvernului, și până ce ministrul cultelor nu spune că'l primește nu poate să'l numească. Așa de mare este dreptul Statului față cu o biserică care nu este națională.

Așa că, d-lor, în nici o biserică nu s'a admis strania pretențiune a unor cardinali, cari nu sunt cardinali, cum ca parochiile să fie numiți de ei singuri, fără de intervenția societății civile.

V'ați ocupat de protoerei. Cel puțin aci canoanele nu pot vorbi, pentru-că protoereii nu sunt cunoscuți în canoane. Aci vă amintesc de ceea-ce a pretins ministrul Crețescu, la 1868. Știți că el a refuzat de a da carte de confirmare unui protoereu numit de episcop și că din acest conflict a eșit învingător Statul civil, și este firesc să fie așa. Dar ați venit cu un argument foarte clerical și ați zis că protoereul e omul de încredere al episcopului și că în consecință nu poate să se amestece alt cine-va în numirea lui de cât episcopul. Ei bine, știți cum se numește protoereul în Transilvania? Il alege o adunare de mirenii și de clerici și episcopul nu poate de cât să'l numească.

Știți d-voastre cum propun preoții din București să se numească protoereul, acela care pretindeți că este mâna dreaptă a episcopului? Să'l alegeți d-șii. Ce'i inspectați să aleagă pe inspector!! Și atunci vă întreb: Vă îngrijiiți d-stre de puterea episcopală, sau în realitate urmăriți alt-ceva prin agitația d-voastre?

Trec la judecată.

Este incontestabil că, după canoane, pe un cleric nu poate să'l judece de cât un cleric.

Aceasta este incontestabil, în cât era o vreme în care clericii judecau și pe civili. Dar credeți d-stre că peste tot această judecată a clericilor în biserica ortodoxă e la discreția absolută a episcopilor? Vê înșelați.

Consistoriul care judecă pe preoți în Transilvania este ales de mireni și de clerici; acel care judecă în Bulgaria este ales tot de mireni și de clerici pe 2 ani și reînouit la fie-care an; așa de mult a vrut societatea civilă să 'și aibă cuvântul său.

Dacă ați voi să reformați legea sinodală și dacă voiți să hotărâți compunerea consistoriului alt-fel de cât e azi și anume tot din clerici, dar cari să nu poată să fie numiți de cât cu consimțământul societății civile și pe un termen scurt, am sta la vorbă. Dar noi azi nu voim să ne ocupăm de aceasta, căci fie-care ceas își-are treaba lui.

Noi lasăm puterei spirituale autoritatea absolută asupra celor spirituale. Dar nu e nici cestiune bisericească, nici cestiune sufletească suprimarea de leafă; și numai asupra lefei am dat oare-care autoritate puterei civile. Puteam, d-lor, să 'i dăm această autoritate întreagă, cum este în Franția, unde ministrul singur judecă cât trebuie să 'i oprească din leafă și pe cât timp. Nu am voit aceasta.

Nu ne am comparat cu concordatul care s'a încheiat în Franția, căci vê mărturisesc că dacă nu sunt Napoleon I, nici d-voastre nu sunteți Papii cu cari el încheia concordatul.

V'am zis dar un singur lucru: leafa este ceva lumesc; asupra lefei pe care o dă Statul, cer ca Statul să aibă un control. Dar ziceți că preotul care ar fura, care ar comite bătaie, escrocherii, turburări, il judecă deja tribunalele civile.

Da; tribunalele civile 'i dă o pedeapsă; dar

d-voastre voiți ca, după ce 'și va fi făcut pedeapsa, el să se întoarcă liniștit la parohie și Statul să continue a 'i plăti leafă și să nu mai aibă dreptul de a se amesteca ca să facă să înceteze, în limitele puterilor sale, un scandal social? Răspundera unei asemenea situațiuni luați-o d-voastre!

Dar acum dreptul de a suprima leafa ar fi putut să fie o armă cu două tășuri și să degenereze, în mâna unui ministru prea aspru, în armă de opresiune, iar în mâna unui ministru timid să ruginească; am vrut să înconjurăm acest drept cu toate garanțiile cari trebuiesc date unui fidel, onest și bun slujbaş al Statului, și am supus dreptul Statului hotărîrii unei comisiuni în care partea Statului este de o treime.

Am poftit și pe episcopi să concureze la aplicarea acestei pedepse și am chemat între noi magistratura independentă și inamovibilă pe care noi, și nu d-voastre, am dat-o țerei.

*D. I. Lecca:* Erați atunci în opozițiune.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Dacă d-ta îmi tăgăduiești dreptul de a mă fali de actele partidului conservator de când eram în opozițiune, cu ce drept vorbești d-ta de partidul liberal istoric, în care d'abea ai reintrat?

*D. I. Lecca:* Am fost liberal și am rămas. D-tră însă ați făcut un concordat cu partidul liberal și acum altul cu cel conservator.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Nu facem dar nimic neobicinuit, anticanonic; nimic care să excedeze puterile suverane ale Statului.

Cestiunea însă mai are o față.

*D. Stolojan* ne zicea: «Înțeleg ca societatea civilă să ia parte în guvernarea Bisericei, dar cer



ca această societate civilă să fie alt-fel represintată de cât prin Stat.» Și atunci d. Stolojan, lărgind cadrul discuțiunii și întinzându-l asupra întregului organism social, a finit prin a ne cânta minunile civilizațiunii individualiste.

Da, d-lor, omenirea, este adevărat, nu a cunoscut și nu poate cunoaște de cât două tipuri de civilizațiune: una individualistă în care echilibrul social rezultă din contra-balansarea firească a diferitelor forțe, toate libere în josul lor, și un alt tip reglementat, în care această echilibrare este fixată de mai înainte prin voința suverană a Statului.

Și eu sunt admirator al civilizațiunii pur individualiste, al acelei civilizațiunii care a uimit lumea cu cuceririle ei, al civilizațiunii rasei a-tot-pu-ternice care a ajuns ca 120 milioane de oameni să'i vorbească limba și 370 de milioane să'i urmeze destinele și care azi stă în fruntea progresului.

Da, acesta este idealul!

Dar oamenii de Stat, d-le Stolojan, nu pierd interesele zilei de azi în contemplarea unui ideal pe care știu că nu'l pot ajunge. Ei cercetează istoria, firea, împrejurările țerei lor. Ei se întrebă cari sunt elementele de cari dispune țara lor și cu aceste elemente zidesc, nu cu altele.

Ei bine, elementele de cari vorbeai d-ta, mă uit pretutindenți și nu le găsesc!

D-ta zici că noi, ca copiii, unde vedem o flacără întindem o mână sacrilege ca să ne-o apropiăm, nebăgând de seamă că cine pune mâna pe lumină o stinge.

Nu ești drept, d-le Stolojan.

Ce exemplu ne-ai dat? Punem mâna pe școală? Apoi când ai văzut d-ta în România școli libere? Școli libere pe cari să le opună la învățământul

nostru de Stat. Și d-ta știi bine că în înțelesul adevărat al cuvântului, școli libere nu va să zică libertatea profesorului de a nu veni la școală să și facă datoria, ci libertatea în programe, în alcătuire, în spiritul însuși al învățământului. Căci dacă este vorba de disciplina corpului didactic, ea este și mai severă acolo unde școala este liberă, de cât în școalele de Stat. (Aplause). Dar școale libere, școale eșite din inițiativa cetățenilor și pe cari să le fi strivit a-tot-puternicia acestui Stat care, fiți siguri, ar fi foarte fericit să se scape de multe din sarcinile lui, n'am văzut, nu le cunosc!

Uitați-vă la Atheneu. Am lucrat și eu la zidirea lui după slabele mele mijloace, dar este o legendă că el s'a făcut prin inițiativa privată, căci n'au eșit din inițiativa privată de cât 300,000 lei și restul s'a dat de Stat, s'a acoperit prin o loterie la care a contribuit întreg organismul Statului.

De aceea, d-lor, când d-voastră ne trimeteți să organizăm aci o societate pur individualistă, care până acum n'a prins rădăcinii de cât în țările de origine germană și protestantă, ne cereți ca, alergând după un ideal depărtat, să uităm nevoile de astăzi!

Ați spus că Biserica rusă stă rău, fiind-că este o instituție de Stat, și ne-ați citat pe Bogodin, care spune că, fără Stat, rușii ar trece la rascolnici? Ei bine, de ce nu ați spus și restul părerilor lui Bogodin? În Rusia Biserica nu stă rău și cartea lui Vanutelli, pe care ne-a citat-o d. Nicolaescu și pe care sper că d-voastre ați citit-o, este o dovadă deplină că lucrul nu este exact. Dar nu sunt și alte Biserici de Stat? Și care este Biserica din Europa care a înflorit mai mult, care a dat mai mulți oameni mari și stă mai

adênc înfiptă în dragostea națiunei de cât Biserica al cărei crez a fost votat de un Parlament și ai cărei episcopi sunt judecați pentru eresie de către Curțile de apel?

Ați vorbit de Transilvania! Apoi cum putea să fie o Biserică de Stat în Transilvania, când Statul nu este ortodox? Și dacă Biserica acolo a mers bine, cauza nu este fiind-că Statul nu s'a amestecat, ci pentru că populațiunea românească de acolo, neavând alte drumuri deschise, toate capacitățile aũ intrat în această carieră, toată activitatea națională a mers în direcțiunea Bisericeii și a școalei, strâns unite în acea țară. Iată pentru ce s'a ridicat Biserica în Transilvania.

Ați adus aci gogorița guvernului unguresc și ați pretins că are să traducă legea noastră pentru a strânge cu ea de gât Biserica română de acolo; ba încă un întrerupător, care a voit să scoboare discuțiunea la un nivel mai accesibil, a spus că ungurii aũ să 'mî ridice și un monument ca la un mare maghiaron!

Dar d-voastră, d-le Stolojan, se vede că nu sunteți în curent cu ceea ce se petrece dincolo. 'Mi pare rău. Ați rémas cam în urmă. D-voastră, se vede, n'ați citit proiectul de lege al ministrului Csaky asupra învățământului primar confesional din Ungaria? Dacă 'l-ați fi citit, ați fi aflat că ministrul Csaky, plecând de la acest principiu că un învățător trebuie să aibă minimum 300 florinți pe an—și acum este vorba să urce suma la 400 florinți—propune ca Statul să împlinească leafa învățătorilor cărora confesiunile nu le pot da acest minimum.

Dar—această dărnicie mai are un codicel—ministrul mai spune: că în acele comune în cari va da Statul de la 50—100 florinți pe an, Statul va putea opune veto la numirea profesorului și

dacă acest veto se va exercita de două ori, atunci Statul are dreptul a treia oară să numească el profesorul; iar acolo unde dă mai mult de 100 florini, Statul va numi pe profesor dintr'o listă ce-i vor prezenta confesiunile. Nu așteptat ungurii proiectul nostru de lege ca să facă aceasta!!

Dar nu poate fi, d-lor, nici o asemănare între situațiunea Bisericii de acolo cu situațiunea Bisericii de aici, pentru-că Statul maghiar nu este Stat ortodox, pentru-că religiunea dominantă de acolo nu este ortodoxă și pentru-că naționalitatea dominantă din Ungaria nu este naționalitatea română, și să fiți siguri că atunci când guvernul unguresc ar voi și ar putea să rupă ceva din prerogativele Bisericii române de acolo, ar ști cum să o facă, fără să aștepte exemplul de la noi.

În afară de aceste critice de ordine generală, vine critica din întreruperi, și anume că de ce n'am pus alegerea la baza sistemului nostru. Da, d-lor, avem de hotărât între sistemul alegerii și sistemul nostru. D-voastre voiți alegerea, noi nu o voim. Alegerea, d-lor, într'o societate tânără ca a noastră, capătă imediat un caracter de lupte între partidele politice.

Vedeți cum, chiar în alegerea Camerelor de comerț, acest spirit de lupte de partid n'a putut să nu pătrundă. Alegerea introdusă în cler pe o vastă scară ar fi fost să introducem luptele politice chiar în cler. Căci vă desfid să spuneți că veri-odată acțiunea guvernamentală a avut un caracter de parțialitate politică așa de pronunțat ca alegerile.

Iată de ce, puși să ne pronunțăm între alege și o slabă intervențiune a Statului, am preferit intervențiunea Statului.

Și acum, dacă de la lucrurile serioase trecem



la cele-lalte, ajungem la obiecțiunea pe care așa de des am auzit-o: legea nu este constituțională.

Răspund: ce nu este constituțional în lege? Numirea preoților? Atunci neconstituțional era d. D. Sturdza când...

*D. Nicolaescu:* Acesta nu este un răspuns.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice:* Dar este constituțional ca Camera să hotărască de numirea episcopilor, și este neconstituțional ca să se ocupe de numirea parochilor? Ceeste neconstituțional? Suprimarea lefurilor? Dar atunci înotăm în neconstituționalitate de la 1866, de când preoții nu se bucură de lefuri. Această vorbă de neconstituționalitate este o vorbă pompoasă, dar goală, pe care unii o asvîrlă în fața adversarului lor politic, crezând că poate va avea timiditatea ca să se oprească înaintea ei. V'ați înșelat! Noi vom pași înainte neturburați, pentru că avem convingerea adâncă că este de onoarea acestei Camere și a partidului conservator să îndeplinească reforma în așezământul nostru bisericesc.

De sigur, legea aceasta, d-lor, comparată cu făgăduelile d-voastre, poate să fie nepopulară. Dar suntem noi aci numai să strângem popularitate? Nu! suntem aci ca să cheltuim popularitatea. (Aplause). Partidele politice nu se ridică la guvern ca să devină populare. Ele sunt aduse aci de un curent popular ca să satisfacă nevoile țerei așa cum le simte în adâncul conștiinței lor. Cheltuim popularitate pe fie-care zi ce trece, la fie-care reformă pe care o făptuim, și cheltuim cu atât mai repede, cu cât ne zorim mai mult să ne îndeplinim misiunea care singură explică și legitimează șederea pe aceste bănci. Ne uzăm, d-lor, dar nu regretăm această uzare. (Aplause). O piesă de monetă, care circulă mult timp, care fertilizează ast-fel ogorul național și

îmboldește munca, își șterge din efigia sa, dar acea monedă are mult mai mare valoare de cât aceea intactă pe care avarul a ținut-o în lada'î închisă cu trei chei. (Aplause).

Vorba care circulă ducând cu dânsa cele mai nobile gândiri se uzează și se tocește; dar cine ar schimba-o pentru mărețul *imprescriptibilitate* care, în toga sa virilă, doarme impasibil într'un dicționar mort? (Aplause).

Așa este și cu partidele politice. Și d-voastre ne aruncați acuzarea că, prin legea noastră, am voi să mărim forța guvernului în alegeri? Dar ne credeți copii, d-lor. Ce fel? Noi nu știm că, după retragerea noastră, veți veni la putere d-voastre? Ce fel? Noi nu știm că, dacă de aceste măsuri noi vom usa cu moderațiune și dreptate, d-voastre veți usa într'un mod violent și imoderat?

Dacă noi, prin această lege, ne-am fi gândit la alegeri și la popularitate, am fi făcut o lege anodină și cu lefuri umflate. Noi însă am umblat după alt-ceva; noi am voit să răspundem la adevăratele nevoi ale țerei. Și de aceea, d-lor deputați, am convincțiunea deplină că, votând această lege, așezăm pe o stâncă de granit edificiul Bisericeî naționale. (Aplause prelungite).

## LEGEA CLERULUI MIREAN ȘI SEMINARIELOR

— DISCUȚIUNEA PE ARTICOLE —

ȘEDINȚA CAMEREI DE LA 17 FEBRUARIE 1893

Ministrul lămurește chestiunea ajutoarelor de parochi relevată de opoziție.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor deputați, de și chestiunea era mai la locul ei la art. 5, însă fiind-că a ridicat-o d. I. Lecca, cred că este mai bine să răspund imediat. De altmintrelea, a fost o simplă omisiune din partea mea că n'am vorbit de dânsa în discuțiunea generală.

Sf. Sinod, în alcătuirea sa, hotărîse să fie în fie-care parochie un paroch, ceea-ce ar fi dat 3.000 parochi. Deosebit mai hotărîse 1.300 preoți ajutători. Dacă luați însă în parte să vedeți după ce normă erau fixați acești preoți ajutători, veți vedea că fusese o lareță prea mare. La București 59 de parochi și alți 55 preoți ajutători.

D-lor, populațiunea Bucureștilor este 210.000 suflete, 45.000 suflete sunt neortodoxi: va să zică avem un număr de 165.000 suflete ortodoxi. Dacă ați face comparațiunea cu ori-ce altă țară, ați găsi că un număr de 25 de preoți este cifra normală. Admit să avem noi, din cauza tradițiunilor noastre, un număr îndouit, 59; dar 59 de pa-

rochi la populațiunea bucureșteană este suficient; când însă mai adăogați 55 de preoți ajutători, proporțiunea este prea mare.

Așa, de exemplu, la Iași avem 21 de parochi și 25 ajutători; la Ploești 17 parochi, 11 ajutători; la Botoșani 9 parochi și 8 ajutători; la Galați 12 parochi și 14 ajutători; la Brăila 7 parochi și 14 ajutători, etc., etc.

Este evident, prin urmare, că această cifră de 1.300 ajutători pe cari îi pusesese Sinodul era o cifră exagerată, și atunci mi-am zis: în principiu nu este bine ca un om, care are o misiune de îndeplinit, să aibă și un ajutor pe lângă dânsul, pentru-că atunci lucrul s'ar reduce ca ajutorul să facă toată treaba și cel-l'alt să poarte titlul. Un orator spaniol spunea: Noi avem în administrațiunea Spaniei trei feluri de funcționari: funcționari onoranți, cari primesc leafa întreagă și nu fac nimic; funcționari ajutori, cari aū leafa pe jumătate și fac ceva treabă; și alți funcționari candidați, cari nu iaū leafă de loc și cari muncesc de dimineța până seara. Eū cred că această zicătoare spaniolă s'ar putea lesne să se aplice și la noi; și atunci am zis: pentru o generațiune întreagă vom avea 3.800 de preoți supra-numerari la sate și 700 supra-numerari la orașe, cari fac în total 4.500 de preoți supra-numerari, Vedeți că, pe lângă 3.000 de parochi, mai avem un număr de 4.5000 preoți supra-numerari, cari, pentru o generațiune întreagă, pot juca rolul preotului ajutător despre care ați vorbit.

Acum, dacă se va dovedi din experiență că parochul este insuficient, se vor institui și acești ajutori, dacă va fi nevoie. Voim să avem însă, la această regulă strictă, un paroch în o parochie; am pus o mică amendare și anume: cum am convingerea că sunt județe în cari parochiile



sunt prea întinse, să dau puțința ca, în anul ce ne desparte de aplicarea lezei, să înmulțim numărul parochilor și mai ales când este vorba de părțile muntăse despre cari a vorbit d. Lecca.

Așa dar, d-lor, este admis că, după o generațiune, când vor dispărea preoții supra-numerari, unde se va simți nevoia de ajutori, se vor face.

Noi nu avem de ce să ne preocupăm de aceasta azi.

## O CHESTIE PERSONALĂ CU D. N. FLEVA

Cu ocazia discuției legii clerului pe articole, în ședința Camerei de la 17 Februarie 1893 d. Nic. Fleva, care se împăcase cu partidul liberal, reintrând ca membru activ, aruncă, în toiul discuției, d-lui Take Ionescu oare-cari insinuări, la care d-sa dete următorul răspuns:

D-lor deputați, ori-cine a înțeles că art. 12, așa de neînsemnat, nu a fost pentru d. Fleva de cât un pretext ca să ne dea un hors d'oeuvre și un dessert. Hors d'oeuvre, fiind-că a făcut repetiția generală a interpelării celei mari pe care a adresat-o guvernului — un dessert, pentru-că a adus aci spiritul de scară, *l'esprit de l'escalier*; mi-a răspuns peste 10 zile, în tocmai ca acela care aude un cuvânt ce nu-i convine, și tocmai când se scoboară pe scară își aduce aminte ce ar fi trebuit să răspundă. (Intreruperi).

Eū însă nu aștept momentul să mă cobor pe scară ca să răspund, ci, înainte de a răspunde la părțile absolut personale pe care a găsit de cuviință de a le aduce aici, am să isprăvesc repede cu art. 12 ca să vedeți că din partea d-lui Fleva a fost un simplu pretext.

D-lor, art. 12 nu schimbă întru nimic situațiunea de azi. D. Fleva, care știe toate și e plin de idei politice, d-lui nu știe ce avem azi. Acesta este apanajul tribunilor.

Păcatul tribunilor însă este că, pe când stau cu mintea în nor ca să transforme omenirea întreagă, uită să se ocupe de lucrurile reale.

Astăzi suntem guvernați de aliniatul din urmă al art. 8 dintr'un regulament votat de Sinod și aprobat de Stat, care spune :

«Epitropia aceasta se va compune: *a)* din parochul bisericeii; *b)* din un membru de guvern numit dintre enoriași, și *c)* din un membru ales de enoriași și întărit de primărie».

*O voce* : La orașe ?

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : Iată starea de astăzi : La sate ca și la orașe regulamentul nu distinge.

La 1882, când s'a propus cel d'întîiu proiect de lege, iscălit de Mitropoliți și de d. Orăscu, s'a propus să fie două membri, unul ales de parochienii cei mai impuși, și cel de al doilea numit de episcopi.

Când s'a modificat acel proiect, s'a zis că la bisericile Statului ambii membri să fie numiți de guvern.

Veți vedea însă de ce am făcut o deosebire între bisericile de la orașe de cele de la sate, și că nu este vorba aci de presiune electorală.

La orașe plătește comuna, la sate fiscul, ambele prin epitropii ; și când leafa o plătește prin epitropie, trebuie să fiu bine asigurat de buna încredințare a banului de către acești epitropi, și de aceea la comunele urbane s'a dat numai primarului.

Dață voiam influența electorală aici, la orașe o făceam, căci de sigur nu la sate era greutatea

guvernului ca să 'și treacă candidații săi la alegeri, ci în orașe este luptă.

De aceea am pus la orașe un membru ales de parochieni și unul numit de primărie, iar la sate unul numit de prefect și cel-l'alt de parochieni, căci am voit să introducem și elementul proprietăresc în administrația bisericeii, ca să 'l interesăm la progresul ei.

Aceasta a fost dorința legitimă a proiectului de lege.

Dar acestea sunt lucruri cu desăvârșire secundare.

D-lui Fleva nu 'i plac oamenii, cari n'aū idei politice asigurate.

Dar îl întreb pe d-sa : s'a îndouit veri-odată de d. Carp, despre care chiar d-sa a zis că în 20 ani nu a avut nimic de retras ?

Atunci, cum explică d. Fleva că, împreună cu d. Arion, cu Djuvara și cu mine, în anii 1886—1888, am tratat cu toții o fusiune a noastră cu d. Carp ?

*D. N. Fleva* : Mă iertați. D. Carp căuta a mă convinge pe mine, și eu pe d-lui. (Aplause, sgomot).

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : Eu nu am întrerupt pe d. Fleva. Ori cât de personal a fost d-sa, 'l-am ascultat cu multă atențiune, și răspund imediat.

*D. N. Fleva* : Cer cuvântul în cestiune personală.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : Două ani cât a ținut opozițiunea noastră în acest Parlament, ne întâlneam la d. Marghiloman acasă ca să calculăm tactica noastră parlamentară, și am tratat pentru o fusiune finală între noi și d. Carp.

Această fusiune nu s'a făcut. Ori de câte ori



era vorba de discuțiunea programului, d. Fleva amâna această cestiune.

Dacă d. Fleva ține așa de mult la ideile politice, iar nu la grupurile politice, cum trata d-sa cu partea aceea de conservatori cari spune că nu s'a schimbat nici-odată? Cum trata cu acel om de Stat care numai de om de concesiuni nu trece? Cum, d. Fleva, care vedea guvernul liberal aproape de cădere și, prin urmare, spera a 'i lua moștenirea cu Carp, amâna discuțiunea unui program, rênânând să ajungem la putere împreună, și pe urmă să discutăm cele-l'alte cestiuni? (Intreruperi).

Da; s'a tratat și intrarea în guvern a d-lui Fleva, și cea întâiuă tratare s'a făcut la mine acasă. D. Fleva era la Văcărești, când d. Carp a venit la mine.

*D. N. Fleva*: Eū eram la pușcărie.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice*: Am venit la pușcărie și 'ți am adus rezultatul.

*D. I. Lecca*: Aveați mult interes în acele tratări.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice*: Da, d-le Lecca, fiind-că dacă este ceva care m'a hotărit să intru în fine într'un partid politic, este exemplul d-lui Fleva, care, de 20 ani, nu face în țara aceasta de cât rënd pe rënd să atace pe toți cari se succed la guvern. (Aplause).

Eū n'am fost nici-odată gelos de gloriile omului, care, când vede că un mare curent popular îl duce la un triumf, crede că acel curent este al său, iar nu al situațiunei. (Aplause).

Nu sunt gelos de gloria aceluia care crede că prezența sa într'un partid are să schimbe tradițiunile și politica întreagă a aceluia partid. (Aplause).

D-sa, care vorbește de ingerințe în alegeri, d-sa care a adus lui Brătianu cojocul și bastonul,

d-sa care a adus d-lui Manu chipiul, d-lui Catargi cosorul, mâine-poimâine nu știu ce îi mai aduce, cum îți închipuești d-ta că, atunci când te vei găsi la un loc cu toți liberalii, ai să fii acel om care, cu prezența d-tale, ai să faci să se schimbe toate obiceiurile, toate apucăturile, și, pentru-că d-ta ai să fii la putere, are să se întemeieze libertatea perfectă în România? (Aplause).

Ei bine, acest gen de personalitate excesivă nu'l am avut nici-odată, și nu sunt gelos când îl ved la alții. Dar să continuu istoricul. Dacă n'au reușit tratările, este tocmai că d. Fleva nu voia să trateze cestiunile de program și fiind-că nu se putuse face înțelegere asupra momentului intrării sale în minister; d. Fleva'și aduce aminte că, îndată ce a eșit de la Văcărești, în seara aceea, am venit la d-sa ca un bun prieten, și 'i am dat un consiliu pe care, dacă'l asculta, ar fi făcut mai bine.

*D. N. Fleva:* Mă mulțumesc așa cum sunt. Nu'ți invidiez pozițiunea.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice:* Intre a mea și a d-tale este încă oare-care distanță, așa că poți invidia alt-ceva. (Aplause).

Am spus d-lui Fleva: Ai avut un triumf foarte mare; nici oamenii, nici partidele nu 'ți'l vor putea uita cu înlesnire; retrage-te pentru câte-va luni din luptele politice. V'am dat acest consiliu?

*D. N. Fleva:* Da.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice:* In acea seară a venit scrisoarea d-lui Marghiloman de care ai vorbit. Ce spunea d. Marghiloman? Că crede că poate să se înțeleagă. Va să zică erau tratări, și toată lumea știa că junimiștii aveau program, și d. Carp n'a luat în Cameră o singură dată cuvântul fără ca să vorbească de programul d-sale.

1 Era doar d. Alex. Djuvara, care credea că o să schimbe în cât-va programul junimist, însă eu nu 'mi făceam iluziuni că programul se va schimba; că numai pentru 3—4 inși, d. Djuvara, d. Fleva, d. Arion și eu, ar fi voit d. Carp să schimbe programul său. Și d-lor nu s'aū înțeles, și am, d-le Fleva, să 'ți aduc aminte o frasă a d-tale. D-ta cereai ministerul de interne, și d. Carp zicea că nu poți intra imediat; atunci d-ta ai zis: cum o să intru eu, după ce veți numi d-voastre toți perfecții, tocmai ca un om care este poftit într'un salon unde toate scaunele sunt așezate și care nu poate să se miște fără a le deranja.

*D. N. Fleva:* Era vorba de ministerul domeniilor.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Da; dar d-ta cereai ministerul de interne. (Ilaritate).

Apoi, d-lor, dacă d-lui Fleva la 1888, d lui Fleva care fusese toată viața sa liberal, — și viața sa politică era alta de cât cei 4 ani ai mei de Parlament, — dacă d-sale, care fusese un stâlp puternic al partidului liberal, care fusese primul Bucureștilor și în care mulți vedeau pe succesorul șefului partidului liberal, succesiune care a fost contestată mai mult de cât succesiunea lui Alexandru-cel-Mare; dacă d-lui Fleva 'i era permis, dupe 16 ani de politică, după ce răsturnase cu violență partidul conservator de la 1875, cu d. Carp, Maiorescu și toți cei-l'alți, dacă d-sale 'i era permis să trateze cu d. Carp ca să intre în minister, de ce se miră de mine că, la un moment dat, am găsit că nu puteam să rămân numai eu vecinic Ioan-fără-de-pământ, și vecinic jidovul rătăcitor, și am găsit că mai lesne ași putea trăi cu oamenii aceștia de cât cu cei-l'alți? (Aplause). Dar m'am hotărît lesne? Ia întrebați pe d. Fleva: care este prima chestiune politică asupra căreia

am diferit de d-sa? A fost cestiunea dărei în judecată a guvernului Brătianu. Fac apel la d. Arion dacă, în ziua în care am luat cuvântul ca să combat darea în judecată, d. Fleva a venit la Cameră și, arătând cu mâna pe d. Blaremburg, a zis: «Iată un om care se ridică pe un piedestal, și iată altul care se îngroapă», arătându-mă pe mine, fiind-că d. Fleva era pentru darea în judecată. Înțelegeam ca d. Fleva, care toată viața sa până atunci o făcuse în sânul liberarilor, să vină și să dea concursul său și a răsturna un guvern pe care nu'l mai credea bun pentru țară, dar a veni pe urmă, după ce 'i ai răsturnat, după ce 'i ai făcut să cadă, să vii pe urmă să 'i strivești sub acuzațiunea de necinste, aceasta mi se părea ceva cam tare. Eu cred că'mi am făcut atunci o datorie de conștiință, și pot să declar că ași face tot așa și azi și mâine și tot-d'a-una. Dacă d-ta cereai ca acei oameni să fie trimiși la pușcărie, de ce te miri că eu am părăsit acea bancă, că am părăsit-o pentru tot-d'a-una. (Aplause).

Dar pentru că d-tale 'ți plac ideile și istoria, să-ți mai spun încă una: după ce a trecut cestiunea de dare în judecată, a mai fost o încercare de unire a tuturilor elementelor liberale, și aceasta s'a făcut în casă la d. Dissescu, unde erau d-nii: I. Brătianu, Sturdza, V. Lascăr, Gogu Cantacuzino, D. Paladi, d-ta, D. Stătescu, Djuvara, Stoicescu și eu. Vă aduceți aminte ce v'am spus atunci: că nu o să ne putem înțelege.

Am spus, cu toată politeța datorită prezenței persoanelor ce erau de față, că pun două condițiuni *sine qua non*: purificarea personalului și stabilirea unui program de idei.

La amândouă condițiunile ați răspuns: *non possumus*; ați spus că purificarea personalului se va face cu vremea, și eu nu m'am putut lua după



un doctor așa de slab. Și, în materie de program, ați spus: întâi unirea și apoi programul.

Dar d. Fleva, care ține la idei politice, cum a intrat în partid? Pus'a vre-o condițiune? Cerut'a ca vre-unul din oamenii înfierăți în această Cameră, în modul cum 'i-a înfierat, nu pentru călcări de libertăți publice, nu pentru greșeli, dar pentru alt-fel de lucruri, cerut'a măcar eliminarea vre-unuia? A cerut partidului să recunoască legitimitatea acțiunii sale? Și de câte ori d. Fleva căuta să mîrîie asupra zilei de 14 Martie, nu a venit regulat *Voința Națională* și 'l-a lovit ca cu o vergea peste degete, spunînd că la 14 Martie era o bandă de tâlhari, de lachei și de alți oameni de felul acesta? Ai pus vre-o condițiune de idei când ai intrat în partidul liberal? Absolut nici una.

Nu ai luat parte nici la fabricarea programului de la Iași, și 'mi se spune chiar că 'l desaprobi; dar aci poate să mă înșel și poate d-sa să mă desaprobe; eu 'l cred pe cuvînt.

Dar totuși lucrul se reduce la aceasta: nu are d-sa drept să mă acuse de ce nu am rămas în toată viața mea politică în rolul d-sale, care este rolul unui *tombeur des gouvernements*.

Omul căruia 'i place acest rol, când îi se pare că se ridică un curent în contra guvernului, ori-care ar fi el, profită de ocaziune și intră în luptă pentru ca să 'și arate forțele sale musculare. Ei bine, rolul acesta de atlet al luptelor politice nu îmi convine. Da; în 1886 am intrat cu toții în luptă pentru-că nu mai era de susținut acel guvern în această țară; am intrat într'un moment de indignare.

Dar ca să facă cine-va din aceasta o profesiune a vieței sale întregi, un ideal al vieței sale poli-

tice, aceasta nu 'mi place și nimeni nu mă poate sili să fac un lucru ce nu 'mi place. (Aplause).

Prin urmare, d-le Fleva, problema unei acțiuni politice nu se putea rezolva numai cu d-ta singur, d-ta poți să ai această iluziune, dar eu nu o am.

În aceste condițiuni putem să facem o programă foarte idealistă, foarte frumoasă, să o iscalim, să înființăm un jurnal care să țină câte-va săptămâni, cât a durat primul nostru jurnal, să mergem la alegere și să întrunim 130 de voturi din 3.000 de alegători.

*D. N. Fleva* : Ați cheltuit 100.000 lei, ați umblat cu toți polițaii și cu toți popii d-voastre. (Sgomot).

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : Într-o rămăne să aleg în cari din aceste partide politice pot găsi un loc. Către mulți din oamenii din partidul liberal—și toți știu că partidele grupări de oameni sunt—am avut în tot d'a-una, d. Fleva o poate spune, o dreaptă sau nedreaptă, o legitimă sau nelegitimă antipatie pe care nici un fel de raționament nu putea să o învingă. *D. Fleva* să mărturisească dacă nu este așa.

*D. Fleva* poate să 'și închipuiască că partidele se compun dintr'o substanță abstractă, independentă de oamenii ce sunt în partid, și că, prin urmare, partidele nu pot să fie nici bune, nici rele, ele stau în vânt; păcatele sunt ale oamenilor. Ei bine, nu este așa; dacă nu poți să trăiești într'o atmosferă, dacă simțеști o profundă antipatie, nimeni nu are dreptul să 'ți impună ca să trăiești într'o asemenea atmosferă. O disidență la rigoare merge, a doua disidență te face ridicol, a treia este a te sinucide. (Aplause).

Am găsit, d-lor, o grupare politică cu care, trăind doi ani de zile în opoziție comună, am simțit că s'a legat între mine și d'nsa un sim-

timânt de simpatie, o grupare politică ale cărei idei se apropiau de ideile mele, căci nu de geaba mă numea d. Fleva al treilea reacționar din România, o grupare politică față cu care am stat patru ani în rezervă, jucând rolul absolut desagreabil al unui om care nu vrea să facă opoziție sistematică, și nici de guvernamental să treacă. Ei bine, m'am săturat de un asemenea rol după 8 ani de viață politică. Și când am văzut, căutând în adâncimea inimei mele, că 'mi este cu neputință să mă întorc în sânul partidului din care plecasem, acuzându'l împreună cu d-ta, d-le Fleva, de și cu mai puțină vehemență de cât d-ta, atunci 'mi-am zis că nu mai am ce căuta acolo, 'mi-am plătit larg o datorie către aceia cari 'mi-au deschis cei d'întéiu ușa Parlamentului, și apoi am mers aiurea. Pe când d-voastră, d-le Fleva, voiati să puneți piciorul pe grumazul învinsului, gândind că din dispariția lui va crește gloria d-stre. (Aplause).

Am intrat dar într'un partid care îmi-a făcut suprema onoare de a mă chema la afacerile publice atunci când, nefiind deputat, nu avea nici votul meu de care să poată dispune. Am intrat, și am intrat ca să rămân; vă rog să fie bine cunoscut aceasta. (Aplause). Am ținut să fiu un membru util în viața acestei țări. Concesiuni am făcut; am renunțat de sigur la unele idei ale tineretei, și m'am alipit prin comunitate de păreri la un partid unde am găsit și atâți amici personali.

Și este comunitate de păreri, d-le Fleva. Da; ideile se schimbă, legile ce votăm azi peste 50 ani vor fi învechite și același partid va propune altele.

Ceea ce va rămâne — și aici am găsit cea mai mare atracție — este sistemul, sufletul parti-

dului. Aceasta la noi se cheamă desinteresarea personală, dragostea de muncă, dorința de a sluji adevărul și numai adevărul.

Lăsăm pe seama d-voastre frazele pompoase, de și aceasta ne ar fi putut face mai populari; lăsăm popularitatea fraselor pompoase pe seama d-voastre (Aplause). Noi nu voim să spunem lumii de cât ceea ce se poate, și nu ne încercăm de cât la ceea ce se poate.

D-voastre tot-d'a-una aruncați o mare de fâgăduieli pentru-că puțin vă pasă de viitor. Vreți să faceți să se nască un vânt care să vă suie la putere, și vă e egal dacă pe urmă veți rupe una câte una din promisiunile date. Și când d-ta te legi de mine, un om singur, tânăr, că nu m'am ținut de două-trei idei secundare, și mi zici că am părăsit ceva din stocul meu de idei, eu mă leg de d-voastre, de d-voastre un partid întreg, care 12 ani ați pus în șoproanele Camerei ideile pe cari le afișaseți în opozițiune, convins că tot așa veți face și mâine, că veți lăsa la scară întreg bagagiul de declamații și de idei pe cari le profesăți astăzi. (Aplause)



## UN RĂSPUNS D-LUI STOICESCU

D. Take Ionescu răspunde d-lui deputat C. Stoicescu, care imputa ministrului că prin art. 15 al legii clerului — care se discuta în ședința de la 18 Februarie 1893 — drepturile Statului vor deveni excesive și că tendința guvernului este de a crea o armată la discreția lui.

În urma acestui discurs, toate amendamentele propuse la acest articol se resping.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor deputați, este o a șasea sau o a șaptea discuțiune generală a proiectului, aceea care a făcut-o d. Stoicescu. Cum știam că d. Stoicescu nu vorbise în discuția generală, pe mine nu m'a mirat; mă așteptam la aceasta și mă aștept poate încă la una sau două de felul acesta.

*D. C. I. Stoicescu:* Vi se pare că n'am vorbit în articol? Am vorbit tocmai de numirea parohilor.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-le Stoicescu, nimeni, nici biuroul, nici majoritatea, nici eu nu v'am zis nimic; dar constat că ați făcut o discuțiune generală din care rețin o descoperire istorică, care mărturisesc că nu o știam, și anume: că a fost în Senatul din Franța, în anii din urmă, un cardinal; am văzut episcopi, dar cardinali nu.

D. C. I. Stoicescu : Episcopî am voit să zic

D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice : Cuvântul de cardinal îmi dă cheia informațiilor canonice luate de d. Stoicescu, căci această dorință de a cardinalisa pe acei cari nu sunt cardinali, am găsit-o la mulți. Un lucru însă de care mă plâng este că d. Stoicescu n'a voit să înțeleagă cuvintele mele din discuțiunea generală, eu n'am asvêrlit răspunderea proiectului de lege asupra d-lui președinte al consiliului său asupra colegilor mei. Departe de mine una ca aceasta. Când într'un jurnal s'a anunțat că la o întrunire publică s'a spus că doctorii noștri în teologie ar fi fost autorii proiectului acesta de lege, am dat o desmințire și am zis: Eu iaū răspunderea întregă a acestui proiect de lege, fiind-că sunt autorul lui. Mă mândresc că am aprobarea doctorilor noștri în teologie, fiind-că mă poate încălzi mai mult aprobarea acestor oameni competenți de cât desaprobarea teologilor improvisați; dar nu voiesc să lepăd de la mine nici o răspundere pentru acest proiect de lege. Ce am zis încă? Am zis că atunci când cine-va atinge o cestiune atât de mare ca aceasta, atunci când trebuie să se presinte înaintea țerei cu o asemenea lege, de sigur că numai autoritatea autorului nu este suficientă, și atunci am împrumutat autoritatea șefului guvernului și a partidului pe care am onoare să'l represint pe această bancă.

Prin urmare, puteți să criticați legea cu aceeași violență și cu aceeași personalitate cu care ați criticat-o până acum și puteți să spuneți la adresa autorului legii ori-ce, căci sunt la adresa mea, și că toată acestea pe mine mă lasă indiferent, cred că v'am dovedit-o.

D. Stoicescu, tocmai la sfêrșitul discursului său,

ne a spus că prin articolul 15 drepturile Statului devin excesive și că tendința noastră este de a crea o armată la discreția guvernului.

Mai întîi să vedem dacă drepturile ce și rezervă guvernul sunt atît de mari; căci vă mărturisesc că de cînd a început discuțiunea acestei legi și mă ved acuzat din atâtea părți că am făcut o comedie mare, încep să mă mir și eu. Ei bine, d-lor, veți vedea cît este de mică această comedie, și cum ponosul pe care l port este mai fără de nici un folos. Tot dreptul ce și rezervă ministrul este să aleagă unul din trei cari îi se vor presinta de episcopi; nici poate să pună alt nume, nici să refuze numirea. Este tocmai ca dreptul miniștrilor la numirea rectorilor universităților; alege unul din cei trei recomandați de colegiul universitar, și nimănuî pînă azi nu i a intrat în cap că ministrul prin aceasta poate să exercite presiune asupra corpului universitar.

D-lor, episcopul nu are de cît să nu recomande ministrului pe nici unul din cei bănuîți că ar fi instrumente de ale guvernului; adevărata putere în această numire nu este a celui care alege, ci a celui care întocmește lista candidaților.

D. Sturdza care, la chestie de putere guvernamentală, se pricepe mai bine de cît noi, cari venim cu un sistem anodin, d. Sturdza care represintă azi nu numai pe D. Fleva, dar și pe d. Stoicescu, care nu a făcut nici o disidență, căci cea de la *l'Indépendance Roumaine* nu înseamnă mai nimic... (Ilaritate, întreruperi).

D-le Stoicescu, eu nu vă voi arăta articolele d-voastre în cari pe bietul Brătianu l judecați aspru de tot; aceasta a făcut-o d. Fleva aci la tribună. (Aplause).

*O voce:* Vă serviți de vechituri.

D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instruc-

*țiunei publice*: Cine este de vină dacă s'a transformat o cestiune ca aceasta în cestiune personală? D-voastre credeți că eu sunt un fel de plastron ce se pune într'un salon de arme pentru ca începătorii să se învețe trăgând în el? Vă înșelați. (Aplause). Rolul plastronului nu'mi convine.

Cum, d-lor, de 4 zile aci nu e nici cler, nu sînt nici canoane, nu e nimic, este Take Ionescu, și dacă răspund și eu câte-odată, vă supără? (Intreruperi, ilaritate).

D. Sturdza, care se pricepea mult mai bine de cât mine cum se poate în adevăr lua puterea, primise alt sistem.

După d-sa, numirea se face de către episcop după recomandăția epitropiilor; cu alte cuvinte, adevărata putere o avea epitropiile.

Și voiți să știți cine erau epitropii?

Epitropiile la bisericile întreținute de Stat, -- și azi sunt toate, — era ministrul cultelor său delegatul lui.

În loc să fie episcopul care alege trei, din cari bietul ministru spune: «Prefer pe A lui B», era ministrul și reprezentantul său care recomanda episcopului; rolurile erau intervertite. Eu nu am voit însă să urmez acest model, tocmai pentru cuvintele pe cari le-a spus d. Fleva ieri și d. Stoicescu azi, că nu e bine să dai cui-va o armă așa de puternică în cât să se taie pe dînsul, înainte de a tăia alt-ceva.

Orî-ce dispozițiune care lasă câmp prea vast ministrului e o dispozițiune care se poate aplica cu mult arbitrar și pe care ministrul, de multe ori, nici nu cutează să o aplice tocmai de teamă să nu fie acuzat de prea mult arbitrar. De aceea noi am lăsat exemplul d-voastre și am căutat să ne inspirăm din ceea-ce există în alte țeri.

D-lor, sunt trei sisteme în privința numirii



parochilor : saŭ e alegerea de către parochieni, și atunci episcopul nu joacă de cât un rol de înregistrator, afară de casul când candidatul ales nu întrunește condițiunile cerute, în care cas parochienii 'și aleg un altul. Acest sistem se practică în Bulgaria, Serbia, Grecia și Transilvania, etc.

Al douilea sistem este acela în care numește episcopul singur, dar guvernul are dreptul să refuze întărirea persoanei numite.

Acesta e sistemul din Franția, și d. Stoicescu nu face bine să vorbească rău de episcopii francesi, căci adevărata istorie ne arată cum Biserica catolică a jucat în Franția un rol important, și cum și azi guvernul începe din nou să se împace cu Biserica catolică.

D-lor, și Ferry a început *cultur-kampf* în Franția, și a trebuit să bată în retragere.

În sistemul frances, episcopii fac numirea ; dar ministrul trebuie să dea autorisarea, și până ce această autorisare nu se dă, nu este *curé*.

Sistemul din Bucovina este alt-fel : cel care plătește pe preot alege pe unul din trei candidați, desemnați de episcop. Am preferit acest sistem. Dar toate sunt canonice.

*D. N. Fleva* : Cine 'i plătește în Bucovina ?

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice* : În unele părți Statul, în altele proprietarii.

Acolo unde plătesc proprietarii, episcopul presintă 3 candidați și proprietarii aleg. Tot așa este și unde plătește împăratul ; din trei unul este ales de împărat, adică ministrul cultelor.

D-lor, m am întreat : pe care din aceste sisteme să 'l alegem ? Sistemul din Franția...

*D. N. Fleva* : La noi ce sistem a fost până acum ?

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice* : Sistemul din Franția este un sistem care dă ministrului o putere foarte mare.

Iată ce se întâmplă :

Episcopul prezintă un candidat. Se refuză. Prezintă pe al II-lea, pe al III-lea ; se refuză succesiv. Până când ?

Eū am declarat în comitetul delegaţilor : nu mă opun la o asemenea modificare care măreşte drepturile Statului. Dar cer ca, în tot cazul, să se limiteze numărul refuzurilor posibile, pentru ca să nu instalăm conflictul în permanenţă.

Nu spiritul ce arătaţi aci este spiritul real al ţerei. Spiritul real al opiniunii publice este că nu am mers destul de departe în apărarea drepturilor Statului.

Aşa dar am eliminat sistemul frances. Să trec la sistemul alogerei. Am spus, în discuţiunea generală, pentru ce nu primesc acest sistem. Voiū mai arăta un argument : Nu primesc sistemul acesta pentru un cuvânt foarte simplu : toate alogerile la noi degenerază în afaceri cu caracter politic. Acesta este un adevăr constant pe care nici o declamaţiune nu poate să 'l şteargă. Fie vorbă de alogerea unui decan, fie alogere la o societate de credit, ori unde voiţi, totul se transformă în cestiune de partid politic.

Atunci 'mă-am zis : nu este bine ca, la intrarea unui preot în carieră, să indicăm poarta partisaneriei politice.

Rămânea dar sistemul din Bucovina. Acest sistem,—şi să 'mî daţi voe să vă spun, d-le Fleva, că nu aţi fost destul de bine informat, nici nu aţi avut timp,—acest sistem nu există el deja la noi ? Dar cum se fac archiereii din cari unii în urmă se fac episcopi ?

*D. N. Fleva* : Este legea sinodală.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor şi instrucţiunii publice* : Voiū ajunge şi la lege. Acest sistem avea avantajul de a avea un paralelism în nu-

mirea arhierilor, personaje mai importante de cât parochul. El dă Statului un drept foarte limitat și mai are avantajul că nu lasă pe societatea civilă cu desăvârșire desarmată.

Dar din aceasta, afacere politică poate face ministrul? Răspund categoric că nu. Dacă episcopul este liberal,—și am auzit că sunt episcopi cari spun pe față că sunt partisanî politici,—dacă episcopul este liberal, el are să presinte trei candidați liberali; dacă episcopul va fi conservator, va presinta trei candidați conservatori, și atunci ministrul ce poate să facă? Dar dacă episcopul va fi fără partid politic, cum trebuie să fie un adevărat servitor al acelor sânte, o să dea trei candidați fără nuanță politică din cari ministrul are să aleagă unul. Ei bine, ce ați văzut d-voastră rău aci? D-voastră susțineți alegerea; dar alegerea este posibilă într'o țară unde se găsește un imens personal clerical; acolo alegerea e ușor de făcut, fiind-că alegerea presupune pe un om care este cunoscut în localitatea unde trebuie să fie numit preotul; dar la noi unde, prin această lege, vom avea un personal strict necesar, cum s'ar putea ca la fie-care vacanță să se găsească oameni cunoscuți în localitate? Noi, d-lor, am redus numărul seminariilor tocmai ca să nu avem de cât personalul clerical necesar pentru vacanțele cari se vor produce. Ei bine, închipuiți-vă că a eșit astă-zî din seminar unul de la Roman, altul de la Teleorman și altul de la Tecuciù, și este o vacanță la Mehedinți; ce alegere adevărată are să se facă la Mehedinți?

Prin urmare, tendința ca candidatul la parochie să fie de baștină nu mai este posibilă în sistemul legii actuale.

În Transilvania lucrul este alt-fel; acolo nu există seminariî; există numai o școală de teo-

logie, în care pot intra absolvenții ori-cărei școale secundare, fie cu 8, cu 6 sau cu 4 clase, cu diferență dacă va fi cu 8 clase, va fi numit paroch de clasa I-a; dacă va fi cu 6, va eși paroch de clasa II-a; dacă va fi cu 4 clase, paroch de clasa a III-a.

Și acolo toți aceștia, după ce au terminat școala de teologie, mai toți intru în învățământ, se duc învățători prin sate, și când este un loc vacant de paroch, atunci vă puteți închipui că sunt 20 sau 30 de candidați; dar la noi unde vedeți posibilitatea la alegere?

D-voastre comparați mereu biserica Transilvaniei cu biserica de aici; nu este comparația posibilă, fiindcă alta este situația societății române de acolo; acolo parochul nu se ocupă numai de biserică, căci de biserică atârnă școala, și din această cauză mai ales importă și este posibil ca personalul clerical să poată fi în realitate ales. Adăogați că acolo alegerile clericale sunt singurul exercițiu cetățenesc la care românii iaș parte, și lesne veți înțelege cum laicii cu adevăr se interesează de aceste alegeri și cum ele dau bune rezultate.

Dar la noi nu vedeți d-voastre că nu se interesează nimeni de alegeri de cât dacă au și pentru ca să le dea caracterul politic?

În Bucovina, unde biserica este tot așa de bună, dacă nu mai bună ca în Transilvania, biserica a trăit cu sistemul propus de noi, fără să se zică că este lipsită de spiritul de naționalitate și independență. Ei bine, ceea-ce este bun în Bucovina, d-le Fleva, ceea-ce este bun la noi pentru archiereu, de sigur că este bun și pentru preot.

Și apoi, d-lor, în fapt, în cele mai multe cazuri n'are să fie nici măcar alegere din partea ministrului, pentru-că episcopul are să recomande unul și ministrul va numi pe cel recomandat. Numai



când ministrul ar refuza pe acela, se va mai întocmi lista de trei. Atâta tot; și d-voastre, liberalii, vă mirați că Statul, care vine cu punga lui să facă o îndreptare, revendică pentru societatea civilă acest drept foarte natural și care nu implică în sine cea mai mică inichitate? (Aplause).

## RĂSPUNS D-LOR N. FLEVA ȘI GR. PĂUCESCU

Tot cu ocasiunea discuțiunii pe articole a legii clerului d. Take Ionescu răspunde atât d-lui N. Fleva, care pretindea că legea aceasta va distruge respectul către religie, anihilând sentimentul de dragoste dintre popor și preot, — cât și d-lui Gr. G. Păucescu, care, deși partisan al legii noi, vedea o măsură nedreaptă în înființarea dărei de 4 lei pentru fie-care locuitor de la sat.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor deputați, în contra art. 39 s'au făcut două feluri de critici. Critica d-lui Păucescu pornită dintr'un sentiment generos, și anume din solitudinea sa pentru clasele mai puțin avute, și criticele d-lui Fleva, care a găsit și aci ocasiune să ne repete: că facem lucruri neconstituționale, că tindem la distrugerea respectului către religie și la anihilarea sentimentului de dragoste care trebuie să existe între preot și popor.

D-lor, trebuie mai întâiu să fac dreptate de această din urmă critică. Când zice d-sa că taxa este neconstituțională, că, înființând birul popului său mai bine birul papei, se tinde la slăbirea respectului datorit bisericeii, d. Fleva dovedește încă odată că nu 'și-a dat osteneala ca să vadă ce s'a mai propus în această chestiune, mai înainte de noi; căci, dacă toți miniștrii și toate majoritățile rënd pe rënd, au fost pentru impu-

nerea unei asemenea taxe, atunci ori-cine poate să-și pună întrebarea: să fi fost toată lumea neconstituțională, sau părerea d-lui Fleva asupra constituționalității este greșită? Căci neapărat, de câte ori lupți în contra lumei întregi, de atâtea ori îi dai dreptate să se întrebe dacă nu cum-va măsori cu o măsură strîmbă.

Apoi din 6 proiecte cari s'a'u propus în această țară în privința reformei clerului, trei, cari a'u avut iscălitura unei majorități, a'u propus înființarea acestei taxe, ba încă în condițiuni mai grave; și, ca să dovedesc acesta,—voiū discuta în urmă meritul intrinsec al taxei, acum voiū numai să eliminez din spiritul d-voastre ideea că ceea-ce se propune ar fi o inovațiune și o lucrare anticonstituțională — le voiū lua pe rînd.

D-lor, întéiul proiect, iscălit de mitropoliți, de d. Alex. Orăscu, de d. Th. Rosetti, etc., era un proiect a cărui aplicare în țară costa, împreună cu cheltuelile de material, 4.110.000 lei în toată țara, orașe și sate.

Ce propunea acel proiect pentru ca să facă față la acele cheltueli? Propunea, d-lor, în art. 14, contribuțiunea parochienilor se fixează la 12 lei și 10 bani pe an în orașe, la 6 lei în sate.

Va să zică, proiectul primitiv, care propunea o cheltuială de 4 milioane, fixa o taxă de 6 lei în sate și 12 lei în orașe și dacă facem socoteala acestei taxe, veți vedea că ea ar fi produs mai mult de cât cele 4 milioane cari erau necesare pentru aplicarea proiectului; cu alte cuvinte, se făcea o reformă în care toate resursele absolut toate, necesare la întreținerea bisericei naționale, atât ca personal cât și ca material, se trăgeau din această taxă pusă numai asupra ortodoxilor, ba încă mai rămânea un prisos.

A venit un al douilea proiect de lege din ini-

țiativă parlamentară, din partea majorității liberale, iscălit de d-nii: Ștefan Nei, Codrescu, Vasile Lascar și alții.

Acest proiect de lege costă tot cât proiectul mitropoliților, și are atâta ameliorare asupra proiectului mitropoliților că, văzând că taxa pusă de Senat dă o sumă mai mare de cât era nevoie, a redus taxa de la șase la trei lei pentru comunele rurale, păstrând suma de 12 lei pentru comunele urbane. Al treilea proiect din inițiativă parlamentară propus de majoritatea din 1889, și înșușit de către deputații din minoritatea liberală proiect care a mers în comitetul delegaților, și ai căror delegați erau d-nii: C. Cesianu, Boldur-Voinescu, N. Argintoianu, Nanu și alții și care proiect costa în aplicarea lui 5.170.000 lei, adică cu un milion mai mult de cât cele precedente propune o taxă de 6 lei pe an în comunele rurale și 10 lei în cele urbane. Iată care este trecutul în această privință.

*D. C. Cesianu* : Eü, care sunt semnat în acel proiect de lege, am recunoscut greșala, și de astă dată m'am pronunțat contra.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice* : Eü nu pot întreba în parte ce gândesc azi pe cei ce au subscris acel proiect. Ați putut recunoaște greșala, dar faptul există.

Trec la proiectul nostru. Acest proiect, cum 'l ați amendat d-voastre și cum îl ați votat până acum, costă pentru aplicarea lui, împreună cu cheltueli de material, suma de lei 6.600.000. Dacă scădeți cheltuelile de material, cari sunt 850.000 și ceva, va să zică numai ca plată de personal proiectul costă 5.750.000. Vă întreb, și vedeți că m'am luptat mereü cu unii deputați cari găsesc lefurile mici, vă întreb pe d-voastre : este o operațiune serioasă de a vota un proiect



de lege care costă la personal,—nu mă ocup de material,—suma de 5.750.000, și numai a asvirii aceasta ca, pe urmă, ministrul de finance să facă ce crede el cu cale? Nu este o operă serioasă.

Ministru de finance, la urma urmei, nu este nici el un făcător de minuni.

Ministru de finance știe un lucru.

*D. N. Voinov:* Nici cel al cultelor nu este un făcător de minuni.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Dacă aş putea face o minune, ar fi aceea de a prezenta un proiect de lege fără să impun nici o sarcină.

*D. I. Lecca:* N'ar fi fost o minune.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Ba ar fi fost a opta minune.

D. ministru de finance știe lucrul următor: că budgetul cheltuelilor a crescut, că cheltuelile noastre au sporit foarte mult prin diferite îmbunătățiri aduse ramurilor organismului public, între cari budgetul ministerului instrucției publice a avut o mare parte. Și d-ta, d-le Dobrescu, care întrerupi, ești nedrept că nu recunoști că în această țară toate partidele au fost, în ceea ce privește instrucțiunea, foarte darnice, și că ori de câte ori vom constata un rău în învătămint, o stare rea, nu trebuie s'o aruncăm asupra par-comioniei Parlamentului.

Prin urmare, budgetul instrucțiunii publice a sporit în 5 ani, și va spori regulat în fie-care an. Pe de altă parte, budgetul general al Statului sporește și el din an în an, din cauza marilor lucrări de utilitate publică cari de sigur nu sunt isprăvite. Când a căzut partidul liberal de la putere, erau peste 300.000.000 votate, pentru lucrări publice de executat; de atunci s'au mai votat și altele și se vor mai vota încă, căci toți

suntem convinși că nu am isprăvit cu lucrările noastre de utilitate publică.

Lucrările de utilitate publică represintă împrumuturi, împrumuturile, anuități; prin urmare, o cifră de cheltueli în budgetul Statului.

Afară de aceasta sunt alte cheltueli ale Statului cari merg crescând. Sfidez că un ministu al instrucțiunei publice să se poată presinta cu un spor mai mic de 1.500.000 pe an. Așa este avântul, așa este sporul la care nu se poate da înapoi, așa în cât această cartă, forțat este impusă țerei de acum înainte.

Mai sunt o serie de lucrări cari se impun. Toți doriți localuri pentru școalele rurale; aceste construcțiuni vor costa vre-o 80 milioane. Că ele se vor plăti de Stat sau de comune, ce importă? Tot din avuția publică se vor face și anuitățile vor apăsa asupra țerei. Vreți învățământ obligator în țeară; aceasta ne va duce cu vremea la un budget al învățământului primar între 18 și 20 milioane. Dacă lucrul este așa, să vedem și contra-parte, adică cum am putut noi să sporim în 5 ani cheltuelile publice fără să ne adresăm la contribuabil. Lucrul e simplu: s'a făcut conversiunea datoriei publice, s'a stins agiul și, prin urmare, numai de aici s'a scăzut cheltuelile Statului cu vre-o 8.000.000 pe an; s'a arendat din nou domeniile Statului și veniturile au crescut cu 4.500.000; restul represintă crescerea normală și firească a avuției naționale în țeară.

Era dar absolut cu neputință ca, pentru o singură ramură a organizărei sociale și pentru o singură care până acum nu fusese înscrisă în budgetul Statului, să pot cere cifra întreagă da la resursele Statului. A cere d-lui ministru de finance să găsească 5 milioane, ar fi fost a amâna reforma mulți ani de aci înainte și cu siguranța

absolută că va trece din amânări în amânări. Trebuie atunci ca ministrul care cere cheltuiala să găsească și mijlocul de a o acoperi în parte, și atunci am zis: Să fac o deosebire între comunele rurale și cele urbane, nu ca să avantajez comunele urbane, dar pentru altă considerație. În comunele urbane avem o populație neortodoxă foarte numeroasă, și de aceea nu am voit ca, punând o taxă specială în comunele urbane, cum pusese proiectele anterioare, să avantajem indirect pe populațiunea neortodoxă din comunele urbane.

Atuncea am zis: La comunele urbane să admitem principiul ca cheltuiala să se facă de comună. (Intreruperi). Care e cheltuiala pe care o va lua comunele urbane prin această lege? Cheltuiala de personal e 1.240.000 lei și ori-cine înțelege că aceasta e cheltuiala minimală, căci de multe ori comunele urbane vor plăti pe preoți mai mult de cât am pus noi în proiect. Apoi am zis: de oare-ce Statul avusese până acum în sarcina lui fostele biserici monăstirești cari acum trec asupra comunelor urbane, e drept ca Statul să vină și cu o parte de contribuție, și am zis că Statul va veni cu o subvenție de 500.000 lei.

Poate că am fi putut subvenția aceasta să o facem mai mică, și de sigur dacă cine-va din d-stre ar fi propus reducerea ei, nu m'ași fi opus.

Trec acum la comunele rurale. Cât costă aplicarea legii în ce privește personalul? 4 milioane și ceva. Atunci întreb: în această cheltuială cu cât poate să vină în ajutor tesaurul public? Și am zis cu 1.300.000. Dar cele alte 3 milioane? Aici erau două sisteme; sau ziceam: Statul plătesce numai pe preotul paroch și comuna va plăti pe supra-numerari și cântăreți; iată un sistem; sau ziceam: înființez o taxă asupra contribuabililor ortodoxi din comunele rurale și cu

acea taxă voiü acoperi o parte din cheltueliile generale. Şi atât e de adevărat că între aceste două sisteme nu am o preferință marcantă, e că voiü propune chiar un amendament, dacă însă aceasta vë satisface pe toți, alt-fel nu. Iată dar socoteala: 4.300.000 costă cheltuiala de personal a parohiilor rurale; 1.300.000 am putut să obțin de la resursele generale ale Statului. Să nu credeți însă că există vre-o luptă în această privință între miniştrii de culte și de finance. Cu toții ne dăm seama de ce se poate face.

Tot eü, și dacă nu eü, succesorul meü, are să vină de pe această bancă, cu legea învățămîntului primar, a celui secundar și a celui superior, să ceară sacrificii pentru învățămînt.

Dar un departament care ar înghiți 6 milioane din resursele țerei nu poate să mai urmărească nici unul din alte progrese sau îmbunătățiri în celelalte ramuri ale departamentului seü. Lucrul este simplu și lesne de înțeles.

În ce privește această taxă, am avut o dublă alegere. Puteam să fac o zecime asupra impozitelor directe comunale....

*Voc:* Foarte bine.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice:* Așteptați puțin, și nu veți mai zice așa.

Dar iată cusurul acestui lucru. Noi trebuie să zidim localele școalelor rurale sau comunale? Neapărat că comunale. Nu este cu puțință să cereți ca Statul, care în România plătește pe învățătorii primari, ceea ce nu se obișnuște în nici o altă țară de cât în Franța, unde totuși comunele dau 50 milioane subvenție, să plătească tot; cel puțin clădirea localelor trebuie să o pună în sarcina comunei.

Am luat tablele de veniturile comunale și am zis: 80 milioane reprezintă o anuitate de 5 mi-



lioane. Cu ce vor plăti comunele această anuitate? Am făcut o socoteală foarte simplă. Cum anuitatea are să sosească treptat-treptat, veri-o două și jumătate milioane sperăm că se vor putea acoperi din sporul firesc al veniturilor în timp de 15 ani, în cari se vor înscrie anuitățile.

Dar cele-l'alte două și jumătate milioane? Neapărat din o zecime. Numai așa vor putea face față comunele la sarcina ce le vine din înscrierea anuităței pentru construirea localelor.

Totul se ține. Este un sistem, o organizațiune; nu e nici fantasmă, nici capriciu.

Deci, ce să punem ca dare pentru acoperirea acestor 3 milioane, bine înțeles dacă voiți ca legea să fie aplicată?

Mi-am adus atunci aminte de un mare precept financiar, și anume că: dintre toate impozitele, cel mai rău este acela care se suportă mai greu de către contribuabili, și cel mai bun este cel care se suportă mai ușor.

De asemenea cel mai greu impozit este cel nou, și cel mai lesne este acela cu care ești obișnuit.

Sunt și alte multe principii teoretice în materie de finance; dar omul de Stat știe că ceea ce mai ales turbură pe contribuabili este noutatea unui impozit. Desființează un impozit cu care publicul este obișnuit și înlocuește-l cu altul în care în realitate ar plăti mai puțin, și publicul va fi nemulțumit.

Toate acestea, bine înțeles, dacă impozitul cu care publicul este obișnuit se încasează cu înlesnire și nu slește veri-o forță de producțiune.

Ei bine, am găsit la noi în țară, și nu numai la noi, principiul unei taxe pentru cult.

Iată Transilvania, țară mai săracă de cât noi; ei bine, taxele pentru cult merg până la 2 fiorini de cap, ceea ce face 4 lei, 50 bani.

Chiar în Bucovina, unde preoții sunt plătiți din fondurile religioase, totuși există o mică taxă până la maximum de 48 kreitari, tocmai ca să păstreze tradițiunea. Luați satele catolice din Moldova, în cari se plătește une ori 6 franci, pentru cult, de cap de familie; luați protestanții din București cari și ei au o taxă a cultului. Dar la noi nu sunt taxe...(Intreruperi)

Dar și la noi în țară există o taxă; mi s'a spus însă că este o taxă benevolă. Ei bine, eu vă spun cam ce fel de benevolă: vine candidatul seminarist la parohie, la sat, și intră în tocmeală cu locuitorii; se învoește să dea fie-care atâta de cap de familie, atâtea banițe de produse, atâtea zile de muncă, face contract și îl iscălesc; dar mulți din câți au iscălit nu dau nimic și preotul nu le face proces.

Ei bine, acest refus schimbă el faptul că contribuiește, că putea foarte bine să plătească această taxă pe care au promis'o neforțați?

Mai mult de cât atâta; această taxă de 4 lei la ce se reduce? În realitate la fie-care trimestru are să se plătească câte 1 leu.

Prin urmare, până ce vom putea să transformăm unele din impozitele noastre actuale într'un impozit proporțional asupra venitului, unde ași dori ca acei cari astăzi critică această taxă de 4 lei să fie tot așa de fierbinți în susținerea impozitului proporțional, căci eu, d-le Fleva, îl voi susține, și pentru atunci vă dau întâlnire d-le Fleva...

*D. N. Fleva: En attendant.*

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice: En attendant, mă mulțumesc cu impozitul pe care îl găsesc la noi în țară.*

După toate cercetările făcute în toată țara, căci cestiunea nu este numai de o comună, media

care se plătește de locuitor acum este mai mare, și noi, punând o taxă de 4 lei, am pus'o mai mică de cât ceea ce se plătește astăzi. Dar oare această taxă este destinată ca să rămână pentru tot-d'a-una? De sigur că nu; și, cu ocasiunea reformării impozitelor directe, se va reforma și această taxă.

Dar, d-lor, mai mult de cât atât; pentru ca să dovedesc—și aci mă adresez mai cu seamă la acei membri din majoritate cari, în buna lor credință, s'aū ridicat în contra acestei taxe—ca să dovedesc că această taxă a trebuit s'o punem în lipsă de alte mijloace, vă voiū propune o altă soluțiune.

De sigur, este mai impopulară pozițiunea ministrului când propune oare-cari taxe de cât pozițiunea deputaților cari cer să se suprimă, și nu mă plâng că este așa, căci, dacă ar fi alt-fel, atunci pe această bancă ar fi prea mulți trandafiri, și ocupațiū s'ar putea perpetua fără să se useze și fără să prea simță spini.

Iată singurul lucru pe care 'l ași putea propune :

Taxa de 4 lei nu se va percepe de la contribuabili din comunele rurale cari ar voi să ia asupra lor plata preoților supra-numerari și a cântăreților din acea comună, așa cum sunt fixate prin această lege. Mai înteiū, d-lor, să vă arăt avantajile acestuī lucru. Cu timpul preoții supra-numerari vor dispăre, așa că chiar dacă taxa nu s'ar transforma în alt impozit, ea de fapt ar fi destinată să dispară și n'ar rămâne comunei ca greutate de cât să plătească pe cântăreți.

Al douilea, noi credem că taxa de 4 lei este o taxă ușoară; dar chiar dacă s'ar găsi comune cari să zică că această taxă nouă nu le convine și că preferă să mărească accisele, n'ar avea de cât s'o facă și să ia asupra-și această sarcină.

Dacă această idee poate satisface pe acei dintre onor. membri ai majorității cari se tem că această taxă și nu se eternizeze, chiar când Statul nu ar mai avea nevoie de ea, voi propune această modificare. Mai departe nu pot merge, căci a merge mai departe sunt convins că ar fi a rămâne și acest proiect de lege ca încă o încercare avortată de a face ceva în direcțiunea înălțării și îmbunătățirii clerului mirean. Eă, d-lor, am convingerea adencă, și dacă nu o aveam nu veneam cu acest proiect de lege, am convingerea că legea este necesară și credeți-mă că n'am venit cu ea împins de dorința de a primi mulțumiri, mulțumiri cari aă fost mai multe de cât credeți; nici de dorința de a putea spune la întrunirile publice: noi v'am dat lefuri; ci de dorința de a face un început în direcțiunea ridicării Bisericeii noastre. Ei bine, fără aceste taxe nu putem face astă-ză nici un început. Camera este suverană să hotărască dacă vrea saă nu să se facă acest început.



## LEGEA CLERULUI MIREAN ȘI SEMINARIILOR IN SENAT

— CHESTIA PREALABILĂ —

ȘEDINȚA SENATULUI DE LA 13 APRILIE 1893

—Incidentalul Mârzescu—

Venind la ordinea zilei legea clerului mirean, votată de Camera deputaților, d. senator Gh. Mârzescu, înainte d'a se citi raportul de luare în considerare, ceru cuvântul în chestie prealabilă: «Doresc să știu, zise d. Mârzescu, dacă biserica creștină ortodoxă de răsărit, în momentul ce se discută legea asupra clerului mirean și seminariilor, are sau nu are un Primat» — de oare-ce I. P. S. S. Mitropolitul Primat Iosif Georgian, își dedese demisia cu câte-va zile mai înainte, pentru motive de sănătate.

La această întrebare d. Take Ionescu răspunse prin următoarele cuvinte:

D-lor senatori, d. Mârzescu este un om foarte greu de mulțumit. Când s'a discutat răspunsul la Mesagiul Tronului, d. Mârzescu, voind să dovedească că eu și alții ca mine am făcut rău că ne-am înrolat sub steagul bătrânului ministru-președinte, ne spunea că nu vom fi în stare, sub președința bătrânului Lascar Catargi, să aducem într'o lege a clerului un spirit larg și liberal; iar astă-zi, când experiența v'a dovedit că sub președința bătrânului președinte al consiliului este cu puțință tinerului ministru al cultelor să aducă

într'o reformă, sau mai bine zis într'o ameliorare a clerului, un spirit larg și liberal, d. Mârzescu se plânge în contra bătrânului ministru că de ce nu a reținut mai sdravăn ardoarea juvenilă a colaboratorilor săi, și de ce, cu evlavia sa, n'a împedicat ceea-ce d-sa numește un scandal social, o anarhie hotărâtă.

Nu mă supăr, căci știu că și aceste cuvinte au tot atât de puțină greutate logică ca și întreruperea de adineaori că ași compromite pe înaltul prelat cu care vorbeam; căci, d-le Mârzescu, pentru a compromite pe cine-va sau o cauză, trebuie să fii mai întâiu compromis tu însuși.

D-lor, este inutil a încăleca pe lucruri așa de mari, pentru a propune un lucru așa de mic. Ce a propus d. Mârzescu? D-sa pune cestiunea prealabilă de a nu se discuta acum proiectul de lege pentru ameliorarea soartei clerului mirean, fiind-că nu avem Mitropolit Primat, și d-sa, trăgând de pěr legea, ajunge la conclusiunea că Mitropolitul Primat, fiind-că este președinte al Sf. Sinod, este singurul reprezentant al clerului înalt al țerei și pe câtă vreme Mitropolitul Primat nu va veni să ocupe locul său de senator, atâta timp Senatul trebuie să se oprească a discuta o lege votată de cea-l'altă jumătate a suveranității naționale, de Adunarea deputaților, și să aștepte până când Mitropolitul Primat va voi să vină la Senat. Toate acestea, d-le Mârzescu, sunt de geaba. Știu că ați cercat nu numai d-voastră, care sunteți foarte obicinuit cu cestiunile clericale, dar au cercat și alții să pună în balanță contra legii clerului și autoritatea Mitropolitului Primat.

Dar toate aceste încercări au făcut un fiasco final.

D-lor, retragerea Mitropolitului Primat datează

de multă vreme, cu mult înainte de redacțiunea proiectului de lege asupra clerului mirean; I. P. S. S. de multă vreme a insistat pentru a'și da demisiunea și a îneca ultimele vanități omenești în liniștita retragere a unei mănăstiri. D-voastră ați încercat să faceți pe naivi să creadă că era vorba de o protestare a Mitropolitului Primat în contra proiectului de lege asupra clerului mirean, și, de sigur cu acea ușurință cu care oamenii cred tot ceea-ce li se spune când vorbele vin de la un partid care le promite o apropiată spoliă a oficiilor publice, s'aū găsit și oameni de bună-credință cari aū putut să creadă că într-adevăr Mitropolitul Primat se retrage din cauză că nu vrea să voteze un proiect de lege în contra căruia protesta conștiința sa.

Asupra acestui lucru v'ați înșelat. Mitropolitul Primat v'a dat desmințire prin circulara publicată prin *Monitor*, și a autorizat pe membrii Sinodului să declare aci că este partisan al proiectului de lege, așa cum a eșit din sēnul comitetului de delegați. Mitropolitul Primat m'a autorizat și pe mine să fac încă o declarațiune.

*D. G. Mârțescu*: Cu beneficiul de inventariū?

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, Take Ionescu*: Beneficiul de inventariū se pune, d-le Mârțescu, după cum ai saū nu dreptul să te încrezi în cuvintele aceluia care ți le raportează.

*D. G. Mârțescu*: Cer cuvēntul.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, Take Ionescu*: Așa, așa. Și ași ruga pe d. Mârțescu să bine-voiască să'mi spună din ce precedent trage acest beneficiū de inventariū.

*D. G. Mârțescu*: Mitropolitul Primat a vorbit și cu mine. Să ne punem față în față cu banca prelaților.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice,*

*Take Ionescu*: Mitropolitul Primat m'a autorisat pe mine, torturatorul Mitropolitului, pe mine care l'am făcut, ziceți, să imiteze pe Carol Quintul, m'a autorisat, zic, să mă declar că din câți miniștri, de culte a avut ocaziune să'i cunoască și să trateze cu ei, nici unul nu s'a purtat măi politicoș și măi reverențios cu dânsul de cât actualul ministru de culte. (Aplause).

Dar neapărat că este alt-ceva care vă doare. Ați calculat pe un conflict între ministrul cultelor și înalții prelați. Și ați crezut că, ca un bun partid liberal care și ia armele ori de unde le găsește, chiar atunci când ar fi negarea cea măi absolută a principiilor lor, veți putea să brodați, să coaseți cu bibiluri pe această neînțelegere dintre ministrul cultelor și banca prelaților, și să ne desemnați țerei nu numai ca oameni cari pun taxe pe copii și pe ferestre, după cum se zicea măi zilele trecute, dar ca oameni cari răstoarnă din fundament religiunea strămoșească, în contra părerilor înaltului cler.

Și când ați descoperit că nu este așa, și că din cei 5 delegați 3 erau episcopi, atunci neapărat că, ca tot omul căruia nu i-a rămas nimic alt de cât să facă gură, atunci reducându-ve numai la a face gură, ați căutat să inventați alt-ceva.

Mitropolitul Primat nu își dă demisiunea fiindcă nu i place legea, căci contrariul l-a declarat însuși și s'a publicat prin jurnale. Mitropolitul Primat nu voește să vină. Ei bine, voiți să l'aducem cu sila să declare părerea lui asupra proiectului de lege?

Cu sila nu se poate aduce Mitropolitul Primat. In acest moment, d-lor, nu este vacanța mitropolitană. Până când M. S. Regele și guvernul nu vor accepta demisiunea Mitropolitului Primat,



până atunci nu este vacanță mitropolitană. Și nimeni nu poate forța pe Mitropolitul Primat să vină să ocupe locul la Senat, pe care nu voește să'l ocupe. Noi nu cunoaștem nici un mijloc coercitiv pentru aceasta. Așteptăm să veniți d-voastre la putere ca să găsiți și mijlocul ca să aduceți cu sila pe Mitropolit la Senat.

Dar până atunci vă întreb pe d-voastre, cari vă intitulați un fel de liberali: după ce doctrină constituțională sau liberală, Parlamentul, când legiferează într'o materie oare-care, trebuie să aștepte cât o vrea unul din membrii Camerei sau Senatului să bine-voiască să ocupe locul său? După ce doctrină ați găsit d-voastre că, dacă Mitropolitul său chiar toți prelații ar refusa să vină la Senat, Parlamentul este oprit în opera sa legislativă? Voiți să dovediți alt-ceva: că legea noastră calcă Constituțiunea; o veți face-o și ve vom răspunde, și sper că cu același succes.

Dar să spuneți d-voastră că Parlamentul țerei e împedat în opera lui legislativă din faptul că unul din membrii Senatului, chiar când ar fi și Mitropolit Primat, lipsește, vă mărturisesc că în 5 ani de opozițiune ați câștigat 50 ani înapoi, ați ajuns îndărăt de anul 1830!

De aceea rog pe onor. Senat să închidă discuțiunea asupra acestui incident. (Aplause).

## A C E E A Ș I L E G E

— DISCUȚIUNEA GENERALĂ —

ȘEDINȚA SENATULUI DE LA 21 APRILIE 1893

În discuțiunea generală care a durat șapte zile, opoziția liberală criticând proiectul de lege, Ministrul se vede nevoit să dea cele mai deslușite explicațiuni și să arăte și graba cu care acest proiect e așteptat de țară.

Senatul, luminat de cuvântarea Ministrului, închide imediat discuția generală și intră în discuțiunea pe articole :

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : D-lor senatori, obicînit, cînd iaș cuvîntul în Parlament, să spun în mod sintetic și scurt observațiunile mele, asupra cestiuilor în discuțiune, sunt silit să fac, de la început, mărturisirea că îmi va fi greu să pun șir în cuvîntarea mea de astă-zî, după canonul de 7 zile (aplause) la care am asistat cu toții, și în care fără de ordine în idei și fără de nici o sintesă s'a criticat proiectul de lege, făcîndu-se mai mult istoria papismului pe jumătate, istoria națională pe sfert, istoria relațiunilor dintre Biserică și Stat în Ro-

mânia și mai imperfect; iar critica propriu zisă a proiectului de lege, în treacăt și cu multă necunoștință de cauză, cu dificultate am putut ajunge să refac în mintea mea gândirea adversarilor proiectului de lege.

De sigur, d-lor, nu număr în această critică intermezzo executat de d. Mârzescu. Acest intermezzo a fost foarte spiritual,—d. Mârzescu are tot-d'a-una spirit,—a fost însă foarte lung, ceea ce nu este o calitate parlamentară; dar pretind că discuțiunea ar fi întreagă între partizanii și adversarii lezei, chiar dacă ar arde la d-nii stenografi notele luate după acel discurs, care nu este decât un *intermezzo* și care, prin urmare, rămâne un episod care a înveselit puțin acele 7 zile foarte ostenitoare, dar care nu a schimbat și nu poate să schimbe în nimic pozițiunea noastră și a adversarilor noștri.

Tot așa de puțin, d-lor, voiă putea să urmez pe d. D. Sturdza în apelurile pe cari le-a făcut atât la Suveran cât și la Biblie.

(*Alteța Sa Regală Prințul Moștenitor intră în sala ședințelor*).

D. D. Sturdza a găsit de cuviință să închee cuvântarea sa, foarte lungă și foarte detaliată, prin citirea a două paragrafe din Evanghelie: unul la adresa episcopilor, a episcopilor partizani ai proiectului de lege, altul la adresa ministrului.

Episcopilor le-a vorbit de Sf. Petru care s'a lepădat de trei ori de Domnul nostru Isus Christos și care la cântatul cocoșului și-a adus aminte și i-a părut rău că s'a lepădat de trei ori.

Am auzit și eu trei invocațiuni ale d-lui Sturdza, dar nu am auzit cântatul cocoșului. Se vede că, din cauză că cocoșul a fost absent, nu s'aă speriat Prea Sfinții Prelați și nu s'aă crezut că au căzut în pozițiunea Sfântului Petru.

Dar, d-lor, când d. Sturdza a vorbit de Sf. Petru și a comparat pe episcopii cari susțin proiectul de lege cu Sf. Petru în momentul în care s'a lepădat de Domnul nostru Isus Christos, d. Sturdza nu a făcut de cât să presinte sub o formă ceva mai parlamentară ceea ce îmi spusese mie în secțiunii—și eu sunt foarte mulțumit că d-sa a mai *parlamentarizat* puțin ceea ce a spus în secțiunii—în fond însă acolo, ca și aici, a fost o adevărată amenințare din partea d-lui Sturdza.

În secțiunii a spus că dacă am căpătat asentimentul episcopilor, 'l-am căpătat *buzdugănind* pe fie-care episcop în particular și ridicând atmosfera la 100 grade temperatură, adică ceva mai sus de cât atmosfera la care pot respira ființele vii; iar în Senat d-sa, nemulțumindu-se cu *buzdugăneala* ministrului—ceea ce ar fi fost o alusiune imprudentă și personală la acel ministru de culte care în adevăr *buzdugănea* pe episcopi—s'a mulțumit a compara pe episcopi cu Sf. Petru, care s'a lepădat de Domnul nostru și și-a dat aerul ca din înălțimea amvonului său laic să arunce anatema asupra prelaților.

Sunt sigur că prelații au fost tot așa de puțin turburați de aceste anateme, ca și noi când, vorbindu-ne de Varava, ne-a comparat cu Pilat care trimete pe Christos la răstignire, și a încheiat zicându-ne cu patos: d-lor miniștri, nu răstigniți Biserica!

Dar ia să citim și noi din Sf. Scriptură, dacă este vorba să găsim acolo aprecierea acțiunii liberalilor din Parlament. D. Sturdza știe că s'au mai scris și altele în Sf. Scriptură. Așa de exemplu în Sfântul Matei găsim:

«Atunci Isus a vorbit poporului și discipolilor săi și a zis: «Cărturarii și fariseii șed pe scaunul lui Moisi; deci toate câte ei vă vor zice să pă-



ziți, păziți și faceți, iar după faptele lor nu faceți ;  
că ei zic, dară nu fac.» (Aplause).

Și mai la vale :

«Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici !  
că voi curățiți partea cea din afară a paharului  
și a blidului ; iar din întru sunt pline de răpire  
și de nedreptate.»

În același paragraf, d-lor, ați mai vedea lucrurile  
următoare :

«Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici !  
Că voi vă asemănați mormintelor celor văruiute,  
cari se arată frumoase pe din afară, iar pe din  
lăuntru sunt pline de oase de morți și de toată  
necurătenia.» (Aplause).

Iar mai la vale iată ce se zice, d-lor :

«Atunci de vă va zice care-va : Iacă aice este  
Christos, sau acolo, să nu credeți. Că se vor ridica  
Christoși mincinoși și profeți mincinoși, și vă vor  
arăta semne mari și minuni, ca să amăgească de  
va fi cu puțință și pe cei aleși.» (Aplause)

Acum, d-lor, este această invocățiune la locul  
său ?

*D. Gh. Mârzescu* : De ce nu mai întoarceți o  
pagină ?

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii  
publice* : Voiu întoarce, d-le Mârzescu, o pagină  
când voiu veni la d-v., aveți răbdare.

Vă voiu dovedi imediat că această citațiune  
este invocată la locul său.

D-lor, prezentați proiectul acesta de lege sub  
ast-fel de culori, în cât, vă mărturisesc, că, dacă  
ași fi un om deșert și dacă n'ași ști să chibzuesc  
eu în privința puterilor mele, atât m'ași fi în-  
gâmfat din criticile d-v., că n'ași fi încăput pe  
ușă când am venit aci. M'ați prezentat ca autor  
al unei reforme religioase, ca un Luther sau  
Calvin de la Dunărea de jos, m'ați prezentat ca

un om care a sgduit din temelie o Biserică care are 19 secole de istorie; ba încă domnul Sturdza în secții a zis că sunt Orpheu, care cu vioara lui domesticea dobitoacele, uitând chiar că nu cu dobitoace am avut și am eu a face aci în Senat.

D-lor, nu sunt nici Orpheu, nici Luther, nici Calvin, și când cine-va nu'și simte puterea de a ridica asemenea pietre, bine ar face să urmeze ca mine, să'și măsoare umerii, cum zicea Horațiu, și prin urmare să nu pretindă că face ceea ce nici nu a făcut, nici nu este în stare să facă.

Dacă dar, d-lor, aceste exagerații asupra însemnătății legii nu mă supără, este în criticile d-lor ceva în contra căruia protestez, este critica că am venit cu un proiect de lege pieziș. De 5 orî am însemnat că s'a zis acest lucru,—ca să însemnez am învățat de la d. Sturdza, care, știți, însemnează și numără, și lucrul nu este fără folos,—dar de 5 orî numai eri,—căci nu știu de câte orî s'a spus și în secțiune, unde m'a canonit trei zile,—d-ii într'una a zis: «Nu veniți cu o lege pe față, ci veniți cu o lege pieziș».

Ce va să zică o lege pieziș? Ce va să zică a legifera într'un mod pieziș? Numai a nu pune pe titlul legii că această lege abrogă cutare articole din legile precedente?

De sigur că nu, căci dacă cine-va citește vre-un articol din legea aceasta și cunoaște și legile precedente, vede lesne dacă prin el s'a abrogat sau nu ceva. O lege pieziș este aceea care introduce o anume măsură, care modifică o stare existentă fără a o anunța de loc, care pune un mititel articol care n'are ce căuta în acea lege, înfășurându'l în niște cuvinte întortochiate și nelămurite, cari îl strecoară într'un mod — P. S. S. Episcopul Dunărei de jos îmi zicea scamator

volgar; eă acest cuvânt nu mi'l pot permite ca ministru, dar, în sfârșit! se vede că clericii aă cuvinte pe cari noi laicii nu le putem pronunța, noi cari suntem nevoiți a vorbi cu oare-care politeță—strecurând, ziceam, un articol care nu era prin nimic anunțat prin acea lege, strecurându'l de se poate, prin amendament în comitetul de delegați, fără chiar a spune că s'a făcut o modificare; într'un cuvânt, a face să treacă lucrul fără a prinde de veste lumea, ast-fel ar fi pieziș.

*D. Gh. Mărzescu:* Așa ați făcut.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice:* Vreți să vă dați un model de legiferare piezișe?

Să luăm un exemplu. Iată să vă arăt de la d. Sturdza o legiferare piezișe. La 1882, înaltul cler al țerei prezentase un proiect de lege pentru ameliorarea soartei clerului mirean — cu acest proiect de lege voiă face tot paralelismul proiectului meu, pentru că acesta este singurul proiect posibil emanat de la Sfântul Sinod, singurul care a căpătat aprobarea partidului liberal, de și a murit pe drum între Cameră și Senat, ca și alte reforme liberale — și proiectul episcopilor propunea fixarea lefei preoților și înființarea unei taxe pe contribuabil, această taxă care nu vă mai place astă-ză, și hotăra numărul parohilor, numărul preoților, etc., dar nu spunea absolut nimic asupra modului cum aveaă să se numească preoții în România. Proiectul a fost citit în Senat, după regulamentul Senatului s'a numit o comisiune care să 'l examineze și să 'l transforme în proiect de lege; acea comisiune și-a făcut lucrarea și nu s'a introdus numirea preoților. A mers proiectul în secțiuni, într'o secțiune s'a ales d. Sturdza delegat, în acea secțiune nici un amen-

dament în privința numirii preoților, iar în comitetul delegaților, al cărui raportor era d. Sturdza, în un articol, unde n'are ce căuta, s'a furișat un mititel aliniat, care regulează modul de numire al preoților în România în mod cu mult mai autoritar ca proiectul nostru, un aliniat în care se revendică dreptul Statului cu mai multă putere de cât cum am făcut noi în acest proiect, și totuși în expunerea de motive a d-lui raportor nici o vorbă despre această introducere a unui aliniat mititel într'un articol neașteptat, nepregătit, un aliniat care resolvă o cestiune pentru care s'a făcut atâta larmă la proiectul meu de lege! Aceasta va să zică a legifera în mod pieziș. Și aceasta,—ca să ducem cestiunea mai sus,—este interesant, căci ne destăinuiește și o cestiune de psihologie politică.

Sunt două mijloace de a governa o țară: este mijlocul celor cari se bucură numai de liniștea externă, cari, căutând numai să nu aibă protestațiuni, nu cutează să ia de frunte nici o reformă în Stat, cari se ascund după inițiativa parlamentară când chiar este vorba de a se înarma țara, cari pun pe deputați să facă propuneri chiar când este vorba de chestii internaționale, cari profită de un proiect de lege al prelaților și pe tăcutele strecoară în un articol un aliniat mititel prin care se resolvă marea cestiune a drepturilor Statului. Acest mijloc are pentru densul liniștea externă, cu acest mijloc nu aveți turburări în privința impietărei Statului în materie de Biserică, cu acest mijloc puteți să faceți 200 de legi de taxe comunale ridicate, fără ca nimeni să se ridice să răscoale poporul. Aceasta însă este fără măreție, căci este fără curagiū, aceasta nu este demn de un mare partid. (Aplause).

Este și un alt mijloc de a governa: de a'și



făuri în capul său un întreg sistem de idei, a păși cu dâsele înainte cu risicul de a lăsa pe drum popularitatea de azi și viața de mâine, cu convingerea însă că atunci când se va face apel la judecata sănătoasă, la simțul potolit de patimile zilei și luminat numai de interesul general, atunci se va recunoaște dreptatea și vei avea laurii cei curați, iar nu laurii ce se capătă în răs-pântie. (Aplause).

Dar, d-lor, ca să faceți aceasta a doua politică, politică, care nu se turbură de neliniștea externă, trebuie alt-ceva.

Trebuie, d-lor, căci în tot-d'a-una este echilibru. Ca să nu te turburi de neliniștea din afară, trebuie să ai liniștea din năuntru, liniștea conștiinței tale și a celor ce te susțin. De aceea, cei cari guvernează cu mare liniște în afară, cei cari de teama celei mai mici turburări nu vin de cât cu legi anodine sau piezișe și duc în aparență o viață paradisiacă, ia cercetați'i în viață-le din năuntru: acolo veți găsi turburarea conștiinței guvernanților și patimile cele mai josnice col-căind în mijlocul partisanilor.

Intre aceste două politice, alegerea noastră este făcută. De aceea, d-lor, între aceste două politice, d-nul Sturdza a vîrit un mititel aliniat ca să dea dreptul societății civile la numirile preoților, și n'a țipat nimeni. Noi l'am pus pe față în un capitol întreg: «despre numirea și îndatoririle preoților», și țipă unii. Consecința: proiectul d-lui a murit în cartioanele Senatului, proiectul nostru a eșit viu din desbaterile Camerei și va eși viu și din desbaterile d-v. și din sancțiunea regală.

Adevăr că așa s'aū petrecut lucrurile la 1882? Iată acel mititel aliniat introdus la art. 9. Vi'l voiū citi pentru a vedea cât de puțină legă-

tură e între articol și acel aliniat: «Nu e permis a se hirotoni preoți de cât pentru parochiile regulate pe bazele de mai sus și numai în cazul când acele parochii ar rămânea vacante».

Iată acum și aliniatul 2: «Numirea de parochii sau alți clerici se face de episcopi, după propunerea episcopilor sau ctitorilor adresată protoereului județului».

Vă întreb acum, d-lor, ce caută aliniatul 2 într'un articol care vorbește de câte hirotonii să se facă; apoi, ce legătură poate fi între aliniatul acesta și aliniatele următoare, și cum se face că atunci când se introduce cestiunea numirii preoților — și vă voi arăta mai la urmă cât de autoritară era — raportorul nu spune nici un cuvânt de aceasta, dar absolut nici unul în raportul său.

Așa dar, d-lor, restrângându-se lucrul la adevăratele lui proporții și înlăturând acuzațiunea pe care nu putem să o suferim un moment măcar, că am fi mers adică pe cale piezișe în cestiunea aceasta, să măturăm deocamdată terenul discuțiunii de unele lucruri străine cari nu pot avea loc aci și cari nici de cum nu pot sta în picioare.

A spus d. Sturdza, de exemplu, că dacă oarecari drepturi se vor recunoaște puterei civile în materie de biserică, acele drepturi trebuie să le deferim Suveranului, iar nu miniștrilor. Când d-sa a vorbit așa, n'a vorbit ca liberal, nici ca om care stă pe terenul Constituției noastre. În adevăr, d-lor, pe terenul Constituției noastre nu există nici un drept al Suveranului fără iscălitura ministrului responsabil, căci pe terenul Constituției noastre stă principiul iresponsabilității Coroanei, iresponsabilității Suveranului. — Și când ați făcut apel, cu un gust foarte mediocru, după părerea mea, rënd pe rënd la Suveran ca să nu sancționeze proiectul de lege, ați făcut prin aceasta un lucru

constituțional, fiind-că Suveranul are dreptul de veto; când ați cerut însă ca o lege să dea drepturi Suveranului în afară de responsabilitatea miniștrilor, ați cerut un lucru anti-constituțional, căci, după Constituție, Suveranul nu poate face nimic fără iscălitura miniștrilor, căci Suveranul e absolut iresponsabil; singuri numai miniștrii plătesc în Statele constituționale. Din acest punct de vedere, d. Sturdza, care, ca ministru al cultelor, și-a pus semnătura d-sale pe actul cel mai religios, pe Evangelia din ziua de Paști,— obiceiul care de la bătrânul Bizanțiu numai de noi s'a moștenit,— alături cu semnătura M. S. Regelui, pentru a dovedi negreșit că în Statele constituționale nu poate fi iscălitura Suveranului fără contrasemnarea ministrului, a făcut o operă nu numai anti-liberală, dar chiar anti-constituțională când a susținut înaintea d-voastre că se poate ca o lege să dea drepturi Suveranului în afară de responsabilitatea ministrului său constituțional. Vedeti, d-lor, că cererea d-lui Sturdza e imposibilă de admis.

A mai spus d. Sturdza că proiectul nostru de lege pornește dintr'un spirit de ostilitate pentru Biserică și, ca să dovedească acestea s'a legat de o frază a mea și de una a d-lui Filipescu, rostite în discuțiunea ce a avut loc în Cameră. De sigur că e tot-d'a-una un mijloc ușor de a arăta că cine-va n'are dreptate, trunchiând spusele cui-va, făcându-te că nu pricepi și cercând ast-fel să induci în eroare pe alții. D-sa, în adevăr, a spus că eu am declarat în Cameră că din eflorescență religioasă ce a avut loc în secolul nostru două doctrine filosofice s'a transformat în religie. Și atunci d-sa, cu cunoștințele d-sale filosofice, mi-a zis că în afară de creștinism nu există altă religie și că nu poate fi alta de cât religia

creștină. Auzindu'l ast-fel, mî-am închipuit că d. Sturdza a uitat istoria.

Alta este din punctul de vedere al creștinismului că numai o religie este adevărată și toate cele-'lalte false, și alta din punctul de vedere al istoriei să spun că nu există altă religie de cât una singură. Nu am spus la Cameră că cutare religie este adevărată, dar d. Stolojan, care se trudia să 'mî dovedească necesitatea religiei prin o sintesă filosofică greșită, îmi vorbise de dualism în univers, forță și materie, și punea faimoasa întrebare: «cine a pus în mișcare materia?», atunci l'am îndreptat și 'i-am arătat că în ultima sintesă nu există nici conceptul forței, nici conceptul materiei, ci amîndouă sunt reduse la conceptul mișcării. Am adaus că nu este nevoie de atîta filosofie ca să vedem că religia este indestructibilă, că studiarea istoriei ne dovedește pe deplin această indestructibilitate și, ca ilustrație, 'i-am arătat cum chiar sistemele filosofice cele mai contrarii spiritului religios se transformase în religii la unii din discipoli.

D-lor, d. Sturdza nu'și dă seamă de cuvîntul religie; religia, d-lor, nu va să zică o anume credință, căci atunci nu am avea atîtea sute de religii în trecut și prezent.

Religia este ori-ce concepție a universului, care stabilește o legătură între lume și noi, care, legînd rostul și soarta omului de ordinea universală, face posibilă rugăciunea și cultul.

De aceea, cu mult mai multă înțelepciune, confratele d-lui Sturdza în liberalism, șeful unui alt partid liberal, Gladstone, când a fost întrebat cum împarte religiile din lume, a răspuns că le împarte în două: religiile care admit intervenția providenței și religiile cari nu admit



intervențiunea providinței și în faptele omenești. Prin urmare, religiune cu cult și religiune fără cult, religiune în care rugăciunea are un adevărat înțeles și religiune în care nu are înțeles.

Dar, d-lor, ia să examinăm mai de aproape acest proiect de lege. Ce face el în realitate? D. Sturdza, ca să ne dea cheia proiectului de lege, a luat-o prea de departe și ne-a făcut istoria, a luat-o de la Cantemir, a citat câte-va rânduri pe cari le-am citat și eu în Cameră, a trecut la regulamentul organic, la Divanul ad-hoc, și de aci a citat o fraasă cu gura pe jumătate, anume că între cele-l'alte dorințe ale Divanului ad-hoc era și intrarea clerului mirean în Sf. Sinod, a citit-o cu gura pe jumătate pentru-că o asemenea propunere s'a făcut și în partidul liberal și nu a căzut când s'a făcut programa de la Iași de cât cu 2 voturi, așa că d. Sturdza, vrea să menajeze viitorul; două voturi se pot schimba așa de lesne. Ast-fel dar, d. Sturdza trecând cu *ușurință* peste toate acestea, a ajuns la legile lui Cuza și le-a declarat anti-canonice; apoi a trecut la 1866, unde ne-a vorbit o jumătate de ceas despre modul cum fusese redactată Constituția întâiu și de cum s'a schimbat în urmă. Mărturisesc că credeam că are să iasă ceva din toate acestea. Am cerut desbaterile Constituantei ca să caut în dênsele, dar n'am găsit de cât un lucru: că de unde proiectul Constituantei spune că clerul mirean va fi plătit de comune, Constituția a lăsat să se hotărască acest lucru de... d. Sturdza zice: de autoritatea sinodală; eu, care nu pot fi așa liberal ca d-nul Sturdza și știu că dacă este vre-un principiu stabilit în țerile libere, este că cheltuelile cari se fac de țară nu pot fi hotărâte de cât de țară, voi zice: să se hotărască de Cameră și Senat, iar nu de autoritatea sinodală.

Apoi a trecut la legea din 1872.

Pentru-ce toate acestea? Din toate aceste expunerî făcute de d. Sturdza, ce argumente, fie pro sau contra, aū eşit în privința acestui proiect? Nu am văzut nici unul.

Măcar dacă ar fi argumentat ca d. Mărzescu, că canoanele fac parte din Constituție și că, prin urmare, dacă s'ar fi găsit un singur canon care să se opună la această lege, s'ar putea zice că legea e anti-constituțională.

Dar d. Sturdza a spus nu numai că canoanele nu fac parte din Constituție, dar că canoanele numai acelea cari sunt de esența Bisericeii sunt neschimbabile, dar nu și cele-l'alte, rămânând ca noi să hotărîm ce e de esență și ce nu e de esență. Așa în cât din tot acest studiū istoric nu vîd ce a scos d. Sturdza, dar vîd ceea-ce a uitat să ne spună. A uitat să spună că la 1872, când s'a făcut legea sinodală, partidul liberal 'și-a spus cuvîntul, și că acel cuvînt era altul de cât acela pe care îl spune astă-zî d-sa în numele partidului liberal.

Iată ce era interesant, dacă era vorba de o istorie politică a legilor eclesiastice din această țară. Și atunci d. Sturdza ar fi putut să ne arate cum primul proiect al generalului Tell făcea ca episcopii să fie aleși numai de Sinod, bazându-se pe canonul al treilea de la al VII-lea Sinod ecumenic, care afurisea pe episcopii la alegerea cărora luaseră parte laicii; cum s'aū admis mai în urmă și laicii, în număr egal cu episcopii, trași la sorti din Cameră și Senat; cum în Senat acest proiect a fost modificat în sensul ca alegătorii laici să fie aleși, și cum în Cameră, în urma unui amendament susținut de d-nii Blaremburg, Pogor, Menelas Germani, de întreg partidul liberal și de Kogălniceanu,—d. Mărzescu, de sigur că nu îl va desminți!—Camera cu un vot de

majoritate, 44 contra 43, a introdus sistemul ca la alegerea episcopilor să ia parte întreg Senatul și Camera, adică într'o proporțiune infinit superioară membrilor clerului înalt. Iată ceva mai interesant de spus de către d. Sturdza de cât aprecierile d-sale în privința celor făcute de Cuza la 1864. Și atunci, d-lui Sturdza 'i-ar fi stat foarte bine ca, în calitate de șef al partidului liberal, să reamintească memoria lui Kogălniceanu și să răspundă P. S-tului Episcop al Dunărei de Jos și I. P. S. Mitropolit al Moldovei și... eram să zic P. S-tului d-lui Mârzescu (ilaritate), să le răspundă în privința canoanelor ceea-ce spunea un liberal adevărat, d. Kogălniceanu, în privința canoanelor când lupta în Cameră și câștiga bătălia cu un vot, zicând: «Tot atât de puțin întemeiat e și cel d'al doilea argument al d-lui ministru al cultelor, adică, că alegerea episcopilor, fie prin Domn, fie prin adunări laice, este contrară canoanelor, și aci am diferit de opiniune cu d. ministru. Canoanele inviolabile sunt acelea cari au aface cu dogmele, iar nu cu organizațiunea exterioară a Bisericei, cu administrarea, cu relațiunile sale exterioare cu Statul și cu societatea laică. Acestea toate variază după timpuri, după împrejurări, după țeri, după starea societăților, și, spre a dovedi aceasta, n'am trebuință de cât d'a vă arăta că, în privința organizațiunei Biserice și mai ales în ce se atinge de modul de numire saă de alegere a capilor Bisericei, fiecare țară își are deosebitele și adesea chiar contrazicătoarele sale legi și așezăminte».

Și dacă mai studia d. Sturdza analele liberalismului în această materie, era să mai fi știut că în Cameră d. Chițu, în numele partidului liberal, întrunind 29 voturi, susținea introducerea

clerului mirean în Sinod și făcea din aceasta calul de bătae și programul partidului liberal.

Dar, d-lor, am trăit să vedem un lucru și mai extraordinar, am trăit să vedem partidul liberal susținând canoanele întregi și drepturile clericale în contra autorității Statului, și episcopii, mai moderni și mai liberali de cât domnia lor, apărând prerogativele Statului în contra partidului liberal. (Aplause). Din această istorie, dar, cred că n'a rămas nimic care să ne poată încălzi. Și atunci se reduce lucrul la o simplă examinare cu sânge rece a proiectului de lege.

Ce face proiectul de lege? Șase sunt punctele pe cari le hotărăște acest proiect de lege. Intâiu, numărul preoților; în al doilea rând, modul de numire al preoților; în al treilea rând, condițiunile de admisibilitate ale preoților; fixează disciplina clerului, regulează cestiunea recrutării preoților prin reforma seminariilor și ia măsuri pentru întreținerea clerului mirean.

Nu cred că am omis ceva în această grupare a măsurilor din acest proiect de lege.

Să le luăm pe rând, și să vedem dacă în una din dâsele s'a călcat în ceva—voi întrebuința expresiunea d-lui Sturdza—esența religiunii, dacă s'a violat în ceva acele canoane cari sunt de esența religiunii și cari, cum zicea d. Kogălniceanu, sunt singurele inviolabile, dacă prin aceste măsuri s'a satisfăcut, pe cât era posibil, nevoile Bisericii și dacă e cu puțință astăzi a se face mai mult. Aceasta e întreaga cestiune și de răspunsul nostru la această cestiune va depinde de sigur hotărârea d-voastre.

Intâiu, fixarea numărului preoților, înainte de toate, d. Sturdza a zis: «Rău ai făcut că nu ai consultat Sinodul și că ai declarat aci că nu ai consultat pe nimeni». Credeți că trebuia să con-



sult Sinodul ca să știu câți preoți sunt în țară? Sinodul și-a dat parerea în trei rânduri, când a făcut legea de la 1882, legea de la 1886 și la 1888, când a fixat parochiile. Vrea să zică, opiniunea S-tului Sinod în această privință o aveam întregă. Aveam și opiniunea d-lui Sturdza în proiectul de lege de la 1882, dacă trebuie să admitem că în materii eclesiastice trebuie să tratăm, ca de la autoritate la autoritate, cu d. Sturdza ca și cu S-tul Sinod.

Având aceste date, am alcătuit și eu acest proiect de lege și nimeni nu poate cere ca reprezentanții națiunii, cari hotărăsc de cheltuelile ei, să ia opiniunile acelora pe cari îi consultă pe d'întregul, fără a le supune la oare-care discernământ.

Câți preoți avem în țară astăzi?

Avem 7 mii și mai bine de preoți.

Așa că, după calculul făcut chiar de d. Sturdza și care îl găsim că nu e prea exagerat, avem în comunele rurale un preot la 120—130 familii, și în comunele urbane un preot la 140—150 familii.

Acesta e un număr exagerat?

Că e un număr exagerat, vă voi da o mulțime de dovezi. Întâiu, mărturisirea făcută de Sinod că în 20 de ani de aci înainte nu ar trebui să se mai hirotonisească preoți; apoi, exemplul dintr'o țară vecină care a regulat cestiunea eclesiastică acum câți-va ani, Bulgaria, unde se spune că va fi un preot de la 200—300 case, ceea-ce reprezintă mai mult de cât 200 familii. Am mărturisirea d-lui Sturdza de la 1882 când fixa ca minimum cifra de 200 familii și înțelegeți că cineva când zice minimum nu zice media, și atunci când calculezi pe o medie de 250 familii, ești în spiritul autorului proiectului de lege.

Ei bine, în spiritul acestui autor am fi avut 400 parochii urbane și 3500 rurale. Cât dă proiectul meu de lege? 300 în orașe, probabil 350, după ce vom revizui alcătuirea și, cum am declarat Prea Sântilor prelați că înmulțim cu 400 numărul parochiilor rurale, vor fi 3200 rurale.

Va să zică, între cifra propusă de d. Sturdza la 1882 și cea propusă de mine astăzi, diferența este foarte mică; dar între ceea-ce vrea d. Sturdza astăzi când este în opozițiune și proiectul de față, diferența este enormă. (Aplause). Eu fac însă un proiect de lege care să se aplice, pe când d. Sturdza face discursuri cari nu se pun în aplicare și cari nu obligă la nimic pentru-că d-sa găsește o mulțime de asemenea discursuri în trecutul partidului d-sale, unde aproape nimic nu s'a aplicat din ceea-ce s'a promis.

D. Sturdza vrea o parochie pentru fie-care biserică, prin urmare vrea 600 de parochii în orașe și 6160 în comunele rurale; cu alte cuvinte, vrea o parochie la 170 familii în orașe și una la 130 familii în comunele rurale.

Neapărat că această socoteală ne este absolut cu neputință nu numai ca mijloace materiale, dar încă ea este și de prisos, pentru-că întrece chiar cererea Sf-lui Sinod care era pentru 4000 de preoți la țară și 600 la orașe, adică d. Sturdza dă 2000 de preoți mai mult. Această dărnicie a d-sale pe socoteala finanelor Statului așteptăm ca atunci când va fi la putere să o realizeze. Noi nu putem face acest lucru, noi nu putem face cheltuelile pe cari le propune d-sa, pentru-că nu voim să punem biruri. Așteptăm, zic, ca d. Sturdza, venind la putere, să facă aceste cheltueli, ca tot d-sa să pue și birurile, și atunci îi promitem că, cu ocasiunea aceea, nu'i vom sparge pietrele pavagiilor ca să'l primim cum ne-a primit d-sa pe noi. (Aplause).

Numărul parohiilor propus de noi, d-lor, este archi-suficient. Cum vedeți, am luat de basă lucrarea S-tului Sinod și am zis: a fixat Sinodul 300 parohii urbane și 2800 rurale? Le admit pe toate. A fixat și S-tul Sinod și regulamentul S-tului Sinod că la fie-care parohie nu trebuie de cât un preot? Admit și aceasta. Dar ce fixase S-tul Sinod în plus și n'am admis? Fixase 300 preoți ajutoare în orașe și 1.300 la țară. Asupra acestor preoți ajutători am zis lucrul următor: nu pricep ca la o anume însărcinare să fie 2 oameni, unul care să nu facă nimic și altul care să lucreze prea mult; căci știu din experiență că acești faimoși ajutători se traduc în muncitorii cari lucrează totul, iar titularul în realitate nu face nimic; prefer dar să înmulțim numărul parohiilor de cât să am pe acești ajutători, și de aceea am zis în lege că vom putea înmulți parohiile în unire cu S-tul Sinod, până la aplicarea acestei legi. 'Mi-am făcut chiar, d-lor, calculul financiar cu ipotesa că vom înmulți cu 400 numărul parohiilor rurale.

*Pr. S. S. Episcopul Dunăreț-de-Jos*: Cereți însă numărul de 400 familii pentru o parohie.....

*D. ministru al cultelor*: O să ajung și la critica Prea S. Tale, căci acum am discutat cu d. Sturdza, care 'mi-a făcut o critică în această privință mai mult sau mai puțin de priceput.

Este oare, d-lor, această cifră a preoților suficientă? Este. Comparați-o cu numărul preoților din alte țări ortodoxe, ca: Rusia, Bulgaria și Transilvania, și veți vedea că acest număr de preoți este suficient.

Am făcut, d-lor, o lucrare statistică și m'am întrebat: 300 familii la țară câte suflete reprezintă? Nicî 1500. Ei bine, luați după statistică și vedeți câți morți, câte cununii, câte botezuri

sunt la 1500 de suflete? Nu veți găsi de cât 40 morți, 60 nașteri și ceva mai puțin de cât 20 cununii, așa că ipotesa Pr. S. S. Episcopului Dunărei-de-Jos că o să moară 4 oameni de odată în 4 părți ale parohiei și nu o să aibă timp să'i îngroape din pricina ministrului cultelor, care nu a dat destui preoți, este o ipotesă la care nu pot să dau nici un răspuns, pentru-că nu pot să iau în cercetare..

*D. ministru de externe:* Poate în timp de cholera să nu ajungă.

*D. ministru al cultelor:* La cholera nu se ajung nici doctori, nici nimic, și știți bine că este o anume epidemie în care nu se ajung nici îngropătorii și, ca să'i ai, trebuie să cauți oameni cari au scăpat odată de *pestă*.

D-voastre însă ziceți: «aceste cifre nu vor fi de ajuns»; bine, dar ce împedică în viitor înmulțirea parohiilor, dacă experiența ne va dovedi că ele nu sunt de ajuns? Ne rămâne câmp larg să facem experiență ori când, pentru că avem un minimum de 25 ani până să ajungem a avea numărul preoților fixați prin acest proiect de lege; până atunci avem imensa cantitate de preoți supranumerari cari ajung aproape la numărul de 4500 în această țară, cu cari veți putea satisface toate nevoile, așa că într'o experiență îndelungată de câți-va ani se va putea vedea dacă numărul preoților trebuie să fie înmulțit și, în caz afirmativ, de sigur nimeni nu va refusa înmulțirea lor.

Și aci, dați-mi voe să vă spun un lucru, pe care îl voi repeta și la lefuri: Noi suntem generoși, nu voim să nu vă mai lăsăm nimic de făcut când veți veni d-v. la putere.

D-v. voiți să facem totul, să organizăm totul în mod definitiv, legile noastre să nu aibă nici un cusur, să rămână «arama cea neatinsă».



Ei bine, noi nu avem pretențiuni așa de exagerate, noi ne știm oameni foarte *failibili*, facem legi după nevoile zilei și după putințele zilei, și vă lăsăm pe d-v., mai meșteri, să dați ultima zugrăveală și ultima poleială operelor noastre, să înmulțiți numărul preoților, să măriți lefurile, etc. când veți ajunge la putere, — de și, dacă ași consulta experiența trecutului d-v., m'ași cam îndoi despre aceste rezultate. (Aplause).

Prin urmare, d-lor, cred că am dovedit cu prisos că numărul preoților este archi-suficient. Și numărul preoților nu poate să crească nu numai din pricină de parale, dar și dintr'un punct de vedere mult mai înalt: un preot trebuie să fie un om cultivat, ar trebui chiar să fie cel mai cultivat din toată parochia lui, și pentru ca să am un preot cultivat trebuie să mă adresez la elementele cele mai viguroase și cele mai sănătoase ale populațiunei; și când d-v. veți cere populațiunei noastre să vă dea un număr îndoit de preoți, puteți să știți cu siguranță — aceasta este o lege de mecanică care se aplică și în sociologie — că calitatea, nivelul intelectual și moral va scădea.

Prin urmare, ca să aveți preoți cum trebuie, ei trebuie să fie puțini, și ca să aveți preoți puțini și buni trebuie să'i plătiți bine. Aceste cestiuni se țin unele de altele, ele sunt verigele unuia și aceluiași lanț; o lege care nu ține socoteală de acestea, de numărul mic, de capacitate și lefuri mari, acea lege este născută moartă.

Prea S. Episcop al Dunărei-de-Jos, care a criticat legea mai mult ca un legist de cât ca un episcop, neapărat ca un legist neexperimentat, m'a spus că las 17 orașe fără preoți și fără biserici.

Vă mărturisesc că în întéiul moment m'am întrebat, considerând neapărat respectul care trebuie să'l port unui episcop, dacă mintea mea n'a

fost oblăduită în momentul când am făcut socoteala, dar am găsit că nu a fost oblăduită. Am găsit încă că Prea Sfinția Sa a luat această afirmațiune a sa din aliniatul 4 care prevede, în viitor, norma după care se vor mai putea face parochii și care zice că norma va fi aceasta: ca în comunele urbane să fie un minimum de 400 familii pentru fie-care parochie. A uitat însă Sfinția Sa că aliniatul 1 vine înaintea aliniatului 4, și în acel aliniat se zice că parochiile făcute de Sf. Sinod se păstrează. Prin urmare, Sf. Sinod nu a putut să lase 17 orașe fără preoți!

Aliniatul 4 vorbește numai de ceea-ce se va face în viitor; atunci ar putea rămâne 17 orașe fără preoți, dar cu o condiție: punând aliniatul 4 înaintea aliniatului I. Această intervertire a făcut-o Sfinția Sa și ast-fel a ajuns să șteargă 17 orașe după harta țerei, ca în urmă să poată plânge ca Eremia pe ruinele Ierusalimului român și să ne arate pe noi ca pe împărații Babilonului.

*P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos:* Vă voi demonstra că este adevărat ceea-ce v'am spus eu.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Ai vrut să ne arăți ca pe împărații Babilonului și ai produs o babilonic în spirite!

Așa dar trec la al douăilea lucru, condițiunile de admisibilitate a preoților. Aci nu a criticat nimeni, și cred că cu toții ați văzut că bine am cerut ca parochii rurale să aibă cel puțin clasele seminariale și parochii urbane facultatea de teologie, și declar că dacă soarta, va face ca să avem tot noi ocazia să îndeplinim și o a doua ameliorare a clerului mirean, vom merge mai departe, căci idealul nostru este ca, cu vremea, și parochul rural să fie tot teolog, cum este în Bucovina. Alt-fel nu cred că am remediat pe deplin la nevoile clerului român, ci am făcut ceea-ce se putea face

astă-zî și sper că vom avea ocașiunea să facem și această a doua îndreptare mai târziu. (Aplause).

Al treilea, d-lor, e numirea preoților. Aci s'a făcut discuțiune mare, foarte mare. Care este sistemul proiectului de lege? Proiectul de lege pune la numirea preoților concursul celor două puteri din Stat, al puterii spirituale, adică a episcopilor, și al puterii laice, adică a Statului. Este vre-o Biserică, întreb, în care aceste două puteri să nu concureze la numirea parochilor? Eu acea Biserică nu o cunosc și vă aștept să 'mi-o arătați.

*P. S. S. Episcopul Dunării-de-Jos*: A fost la noi în țară.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice*: Mă iertați, nu a fost și vă voiți arăta imediat; nițică răbdare și veți vedea. Este vre-o biserică — eu nu mă ocup de Bisericile în cari Statul plătește, ci de toate — în care puterea episcopală singură să desemneze pe paroch? Nu cunosc această biserică.

În Grecia, Serbia, Bulgaria, Transilvania, Rusia, parochul este ales de poporenî; în Bucovina parochul este numit prin dreptul de presentație al patronilor, va să zică concurează cele două puteri. În Franția... ați recunoscut cu toții că canoanele acelea ecumenice și ale sinoadelor locale și ale Sfântului Vasile sunt comune Bisericii de apus și de răsărit, căci acestea sunt dinaintea secolului al IX, de când nu se făcuse despărțirea celor două Biserici; va să zică, în ceea-ce privește dreptul canonic, toate canoanele din biserică răsăritului există și în apus, toată deosebirea este că acelea cari au venit în urmă în Biserica apusului, Biserica răsăritului nu le-a primit; cum, de exemplu, canoanele de la Trenta, Constanța, Florența și Vatican.

Și cum se face în Franția numirea preoților?

Cum a primit Papa, acel care se pretinde păzitorul cel mai strașnic al Bisericeii? Episcopii numesc pe parochii, dar se adaogă: „toutes fois leur choix ne peut tomber que sur des personnes agréées par le gouvernement“, adică episcopul numește pe parochii, dar alegerea episcopilor nu poate să cadă de cât pe persoane agreate de guvern, cu alte cuvinte numește episcopul în înțelegere cu guvernul. Dar aceste cuvinte *în înțelegere cu guvernul*, cari au făcut atâta sbîrlire, le-am inventat eu? Legea sinodală de la 1872 la art. 25 spune: „Fie-care mitropolit și episcop va avea câte un archireu locotenent. Aceștia se vor alege de către Sinod în înțelegere cu guvernul“.

Am copiat identic ceea-ce este prevăzut pentru arhieriei și nimeni nu poate pretinde că ceea-ce societatea laică a avut drept canonică să facă pentru arhieriei, cari sunt prinții bisericeii, n'are dreptul să facă pentru parochii. Aceasta este inadmisibil. Dar ați criticat totul, și fiind-că într'o broșură și în discursul meu de la Camera s'a invocat novela 123 a lui Justinian, P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos în desacord cu d. Sturdza, care nu uită că a fost reprezentant al Statului și care vrea să mai fie, și ori-cât ar vrea azi să asvêrle din drepturile Statului fiind-că este în opozițiune, tot mai vrea să păstreze ceva, a negat valoarea novelei și ne-a citit dintr'o carte din Francia asupra evoluțiunei drepturilor de patronat în Occident, etc., etc. Dacă Prea Sfinția Sa, în orele de neocupare cu cele sufletești, ar voi să'mi facă onoarea să mă primească la Sfinția Sa, să'i arêt ceva mai bine cum a evoluat dreptul de patronat în Occident, ași putea să'l duc până la cel din urmă document în această privință, bilul depus acum în Camera lorzilor, ași putea să'i arăt dreptul de patronat cum se exercită în Austria,



unde sunt diferite legi asupra dreptului de patronat, după cum aparține Coroanei, sau particularilor, cum sunt deosebiri imense: particularii au drept să aleagă numai unul din trei candidați prezențați de episcopi, Statul are dreptul să aleagă din toți candidații cari se presintă; să'î arăt cum se câștigă dreptul de patronat, cum se prescrie dreptul de patronat... Este un studiu interesant pentru un legiuitor pe care îl preocupă cestiunile istorice.

Dar P. S. S. îmi spune că dreptul de patronat n'a fost primit în Biserica orientală...

P. S. S. *Episcopul Dunărei-de-Jos*: N'a fost.

D. *Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: Am să vă dau o dovadă că a fost primit.

Iată cum vrea să raționeze P. S. S. Ne zice: «în urma novejii lui Justinian» — și acest raționament 'l-ați luat din Șaguna, care în urmă și el a făcut alt-fel — «în urma novejii lui Justinian, s'au ținut sinoade, și Șaguna spune că în acele sinoade nu s'a consfințit novela lui Justinian, deci...» Dar nu cum-va avea nevoie să se consfințească? D. Mârzescu vă va spune imediat că împărații Orientului legiferau chiar în materie de dogme, necum să ceară consfințirea unui Sinod pentru novejile lor administrative! Și d. Mârzescu vă va spune că în Orient:

«Biserica a rămas subordonată Statului. Așa vedem pe împărați că numesc pe episcopi; mai mult de cât atât, îi vedem făcând legi chiar asupra Bisericeii, asupra Constituțiunii sale. Ei, ca împărați, convocau și presidau consiliile și, sub inspirațiunea lor, episcopii hotărau cestiunile și curmau controversele teologice; și, lucru vrednic de toată luarea aminte, vedem pe împărați că reglementează până și credința, fără ca să mai facă apel la intervențiunea vre-unui consiliu».

Tot d. Mârzescu vă va spune cum  mp ratul Justin a regulat leturghia ; tot d. Mârzescu vă va arăta că «clerului de r sarit nu'i displăcea amestecul  mp ra ilor»  i tot d. Mârzescu vă va spune că atunci c nd s'a scos o bro ur  : «Studiul Sinodului despre Ierarhie  i institu iunea sinodală a Bisericeii de r sarit» în care se pretinde că compara iunile cu Transilvania sunt rele, căci în Transilvania s'a  călcat canoanele prin imixtiunea puterii laice, a «e it din creerii ambilor mitropoli i un studiu anti-constitu ional !»

 n fine, tot d. Mârzescu preveste te Sinodului împreună cu Evanghelistul Mateiu : «Din cuvintele tale te vei îndrepta  i din cuvintele tale te vei os ndi» !

Dar, d-lor, aceasta n'ar fi destul, căci autoritatea d-lui Mârzescu o cam contestăm ; să vă da  altă autoritate. Ziceți, d-v., că novela n'a fost primită, dar să vă citesc  i eu o autoritate religioasă, căci nu este nevoie ca să fie cine-va interpelator vecinic asupra celor clericale ca să  tie  i el ce se petrece în Biserică—o autoritate pe care P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos trebuie să o cunoască : «Acta Patriarchatus Constantinopolitani», edi ia Müller  i Miclosich. Tomul I, probabil  i Tomul al II. P. S. S. trebuie să 'l aibă în biblioteca sa ; P. S. S. trebuie să citească curat latine te, căci este licențiat în teologie. Iată ce citim acolo :

«Dreptul patronatului său al ctitoratului parochial 'l-a întemeiat în Biserică cre tin  r saritean   mp ratul Justinian, carele în novela 123 legiuie te etc., etc. Mai târziu  mp rt si Biserică dreptul acesta  i acelora cari nu a  fondat, ci numai a  restaurat o Biserică decăzută  i a  înzestrat'o cu cele trebuincioase pentru sus inerea ei  i a clerului ei,  i în urmă chiar  i acelora cari n'a 

fondat, restaurat, dotat singuri o Biserică, ci cari au contribuit numai o parte mai însemnată la fondarea, restaurarea, dotarea Bisericeii».

Și pe urmă P. S. S., făcând apel la d. Mârzescu, care a învățat logica și o mănuește ca avocat, ar mai afla un lucru: că din toate argumentele, acela care pleacă de la o negare e cel mai slab, și argumentul lui Șaguna, când a spus că nu există patronatul în Biserică de răsărit, e un argument care în logică nu prea are mare valoare; de almintreli, însuși Șaguna a avut ocaziunea să dovedească că nu prea spusese exact în acea carte destinată mai mult la polemică cu autoritatea civilă. În adevăr, există chiar azi în Sibiu Biserică numită Josefina, care avea de ctitor pe baronul Popp; acesta, mai în urmă murind, a lăsat lui Șaguna dreptul său de patronat și Șaguna nu s'a sfiit să exercite dreptul de patronat, și a numit direct pe paroch pe basa acestui drept, de și în Transilvania parochii se aleg de popor.

P. S. S. Episcopul Dunării-de-Jos cunoscând actele patriarchiei din Constantinopole, la care îl trimite, își va face o idee mai exactă de drepturile de patronat și, dacă îl interesează această chestiune, poate să știe că și în România adeseori s'a exercitat acest drept de patronat. Așa, Biserică brâncovenească își avea parochii săi numiți de colonelul Bibescu, care avea obicei să facă concurs între diferiți candidați seminariști, înainte de a numi pe vre-unul din ei, concurs care consta în a se putea încredința care din ei cântă mai bine, pentru ca pe acela să'l numească. Tot asemenea Grigore Ghika Vodă, Domnul Moldovei, care și-a pierdut capul pentru apărarea Bucovinei, da hrisoave în care se spunea:

«Hotărîm și Domnia mea prin acest hrisov

atât Mitropolitul țerei cât și alții ori-cine cari vor fi după vremi să nu cuteze nimenea a avea volnicie de a se amesteca ca să pue saū să scoată egumen atât la aceasta de mai sus numită monastire cât și la metoacele ei. Fără numai rânduiri episcopice ce se vor afla după vremi să fie volnici a purta de grije spre a pune egumeni pe cari vor socoti mai vrednici și a scoate pe netrebniți și nevrednici».

Ba mai mult, d-lor, acest ordin al principelui era dat în sênul Divanului față cu toți boerii, și Mitropolitul țerei mai adaogă și dênsul, pentru acei cari ar nesocoti ordinul Măriei sale, următoarele cuvinte :

«Să moștenească bubele lui Ghiezi și sugrumarea Iudii, să fie gemând și tremurând ca Cain, să-i înghiță pământul de vii ca pe Dathan și Aviron, fierul, pietrele, să putrezească și să se risipească, iar trupurile acelora să stea întregi și după moarte nedeslegate».

Eū, însă, care n'am autoritatea canonică a Mitropolitului Moldovei, ca să fac aceeași anatemă pentru cine va necinsti dreptul de patronat, recunoscut, după cum vedeți, de Biserica noastră în timp de 15 secole, cer însă, cel puțin, ca, atunci când susțin dreptul acesta de patronat, să nu fim comparați cu Pilat, care prefera pe Varava lui Christ, pe câtă vreme noi nu facem alt-ceva de cât să rămânem în temeiul și buna rânduială a Bisericei de răsărit (Aplause).

Mărturisesc că sunt cam lung, d-lor senatori, în cuvântarea mea, știți însă că domniile-lor o săptămână întregă ne-aū ținut pe loc și aū stat de capul nostru.

Să vedem acum, d-lor, ce propunea d. Sturdza la 1882 ?



*D. P. P. Carp, ministru al domeniilor* : O să îți dăm doctoratul în teologie. (Ilaritate).

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : D-lor, sistemul de a veni cu un articol așa formulat : «parochul se numește de epitrop în înțelegere cu guvernul» e sistemul conservator, care denotă curagiū, căci își spune părerea chiar cu risicul de a fi neînțeles de acei induși în eroare, sau cari sunt interesați a nu înțelege. Să vedem acum și sistemul liberal, mai ascuns, mai încetinel, fără a spune clar lucrurile cum se petrec. Iată, în adevăr, ce zice d. Sturdza : «parochul se numește de episcop după recomandarea epitropiilor», și epitropiile sunt cine ? La bisericile Statului—și azi toate devin întreținute de Stat !—este ministrul cultelor ; iar la cele-l'alte biserici parochul va fi recomandat de epitropia care se compune din paroch—în cazul acesta el nu poate lua parte, căci nu există încă, căci asupra lui se face alegerea,—un delegat al episcopului și un altul ales. Deci două inși : unul al puterii civile și altul al episcopului. Din două cine va învinge ? De sigur delegatul puterii civile.

Dar nu este destul. Când legifera la 1882, d-l. Sturdza știa bine că regulamentul sinodal, atunci și azi în vigoare, zicea : «unul ales și altul numit de guvern», că, prin urmare, dacă proiectul de lege trecea la Cameră, lesne s'ar fi putut—iar în comitetul de delegați—reveni la compunerea epitropiilor conform regulamentului sinodal, adică un membru ales și unul numit de guvern, și atunci aveam că parochul se numește de episcop după recomandarea guvernului.

Eū primesc aceasta, căci, de unde astă-zī episcopul numește persoane și eū pot să pun un veto, îmi dați atunci un mai mare drept, mă

puneți pe mine la început, îmi dați o putere mult mai mare de cât cer eu.

Cred, d-lor, că am terminat cu numirea parochilor. Ce să mai vorbesc de protoerei? Ați recunoscut că nu sunt în canoane, și nu știu cum puteți pretinde ca Statul să rămână desarmat, ca față cu acești 32 de oameni din țară, cari pot în ori-ce moment să facă turburări, să stea Statul liniștit când ei ar eși din sfera lor de acțiune. Ar fi absolut imposibil.

Trec acum la alt punct, la compunerea consistoriului eparchial.

Aci nu am mai fost criticat că am fost prea sëlbatîc cu Biserica, nu, aci s'a spus numai că ministrul a fost neîmplânzit la Cameră și s'a făcut mielușel la Senat. D-lor, acest apel la vanitatea mea nu mă mișcă. Prefer să mi se spună că n'am făcut nimic, c'am bătut în retragere, că m'am înfricoșat, de cât să perd o lege pe care o cred bună.

Dar nici aceasta nu este exact. Eu am spus deja la Cameră: înțeleg ca să stăm la vorbă dacă este să luăm oare-care garanție în privința compunerii consistoriului eparchial; dacă nu se iaș garanții, atunci voiș să am dreptul meu întreg ca prin anume comisiune disciplinară să dau pedeapsa suprimării lefei. Și aci în Senat, în acord cu clerul înalt, am ajuns la un sistem în care, după cum o voiș dovedi, luăm garanțiile pe cari le credem necesarii ca să avem un consistoriu eparchial, care să fie chezășie și societăței civile, că nu se vor mai strecura preoții vinovați. Și atunci cu bună-voință și și cu dragoste am renunțat la comisiunile mele disciplinare în cari intrau laici.

Inainte de a mă întinde mai departe, voiș spune

mai întîi că este nevoie de o reformă în această privință.

Vă închipuiți lesne, d-lor, că ministrul în această discuțiune este foarte desarmat. Prea Sf. Sa a putut să ne facă scamatori, dar P. S. S. se repesintă pe sine, este un senator care vorbește și poate ușor pe ministrul laic din înălțimea sa să'l ia peste picior.

Dar eū, ministru răspunzător de cuvintele mele, eū care îmi dau seamă că pe deasupra luptei dintre noi, luptei cu caracter pur politic, cum voiū dovedi, e ceva mai presus, este respectul care trebuie să'l aibă toți pentru instituțiunile țerei, chiar când ele nu ar fi bine reprezentate, eū sunt dator să pun streajă gurei mele, eū nu trebuie să spun nici pe sfert din ceea-ce știū.

De aceea, d-lor, din voluminosul dosar de certe în Sinod, așa cum nu se fac în Parlament, de judecări nedrepte și scandaloase, eū n'am să iaū de cât două fapte din eparhia P. S. S.: cunoașteți pe părintele Florea?

*P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos* : Care Florea ?

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice* : Părintele Florea Alecu, care a fost dat în judecata Curței cu jurați pentru jefuire și care a fost achitat de jurați, dar care a fost condamnat de membrii Curței, de Hănțescu și Prodan la despăgubiri civile pentru rămirile ce făcuse cu ocazia jefuirii ; se vede că așa convinsese pe magistrați verdictul de achitare al juraților, în cât i-aū dat o desaprobare condamnând pe acusat la despăgubiri civile. Tot acest preot a făcut trei luni de închisoare, condamnat definitiv pentru ultragiū.

Ei bine, acest preot slujește și azi !

Alt fapt : Anul trecut, un preot, al cărui nume este inutil a vi'l spune, preot de la Galați, a fost

prins într'un scandal, s'a încheiat proces-verbal, și procesul n'a mers mai departe, fiind-că s'aû desistat părțile. Ei bine, acest preot depindea de două stăpâni, de mine, ministrul cultelor, pentru-că era și profesor, și de P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos, pentru-că era preot și director al cancelariei episcopiei sale. Eû, ministrul laic, 'mî-am făcut datoria, 'l-am dat afară din școală ; P. S. S. însă 'l-a menținut ! (Aplause).

*P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos* : Nu mai este director.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : D-lor, vè pot arèta multe de asemenea ! Dar, când vè voiû arèta preot care a fost condamnat pentru crime și a rămas preot, un altul care s'a bătut în biserică, fapte pentru care canoanele prevèd pedepse grave, și a rămas pe loc ; când vè voiû arèta preot care s'a făcut cârciumar, care a lăsat haina bisericească și s'a îmbrăcat cu haina mireană și care azi e preot ; preoți cate-risiți, al căror recurs a fost respins de Sf. Sinod și asupra cărei decisiuni s'a revenit a doua zi ; când vè voiû spune.... dar ce să vè mai spun ? de la început am zis că dosarul acesta este mare și că trebuie să tac.

Cred că sunt de ajuns cele ce am spus, pentru ca să înțelegeți că îmi este peste puțină mie, ministrul laic, să pun iscălitura mea pe un proiect de lege care ar cere țerei un sacrificiû de câteva milioane fără ca în același timp să iaû garanții că asemenea lucruri nu aû să se repete.

Am spus, d-lor, la Cameră, că dacă este o parte a proiectului de care este legată demnitatea mea și cer Parlamentului cu insistență să o voteze, este partea relativă la disciplină. Am spus și o repet : eû alt-fel nu pot să iaû răspunderea acestei legi ! Alții când vor veni la putere pot



să ia această răspundere dacă vor voi, eu nu!  
(Aplause).

Și un mare episcop a zis înainte d'a muri: am avut disciplina în mâna noastră multă vreme, dar, fiind-că n'am știut s'o păstrăm, vor veni laicii și ne-o vor lua. (Aplause).

Acum, d-lor, la toate aceste nevoi ce propusesem eu? Luasem de exemplu, ce se face într'o țară în care puterea civilă are să trateze nu cu Biserica națională,—căci ni se zicea că cu Biserica internațională e mai greu de tratat,—și unde asupra pedepsei suspendării lefei autoritatea laică singură hotărăște, ba asupra cuantumului decide singur ministrul și n'are de cât răspunderea dinaintea Parlamentului. N'am voit însă să merg așa de departe, pentru că am știut că n'avem o educațiune politică care să ne permită aceasta. De aceea, urmând exemplul numai în parte, dedesem cui-va dreptul d'a suprima și suspenda leafa, dar nu ministrului. De aceea creasem un tribunal special, mixt, care să aibă a judeca numai asupra lefei. Asupra acestui punct însă am ajuns cu P. S. Lor la o înțelegere, înțelegere care—nu ascund—a știrbit cu mult dreptul puterii laice așa după cum se votase art. 17 la Cameră; dar totuși, fiind-că am ajuns la o înțelegere, m'am felicitat și am cedat. Și rog pe P. S. Lor să spună dacă n'am pus în aceste tratări un spirit de împăciuire...

*Voci de pe banca prelaților : Așa este.*

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice :* Dacă am făcut ca să triumfe un spirit de împăciuire și am lăsat la o parte ori-ce deșertăciune copilărească, a fost ca să se realizeze odată legea aceasta, care are să rupă cu trecutul urît al slăbiciunilor de până acum! (Aplause). Și fiind-că, d-lor, m'am înțeles cu prelații, d. Sturdza

se supără și îmi zice : *Dar n'a fost unanimitate.* Dar canoanele s'aū votat cu unanimitate ? Eū nu știū de cât o singură Adunare care să fi lucrat cu unanimitate, aceea este Camera Poloniei, și știți că nu 'i-a mers bine !

Și iată la ce ne-am unit ; am păstrat consistoriile cu trei clerici ; aci era punctul important, căci Biserica aceasta pretinde că laicii nu pot să judece pe clerici ;—a pretins altă dată chiar că nu pot laicii după canoane să judece pe clerici nici în cestiunile de drept comun ; dar dacă am merge după canoane, ași putea să vă arăt și eū unul care merge și mai departe, care zice că trebuie 6 arhieriei pentru ca să judece un preot ; acesta este canonul 12 al Sinodului de la Cartagena, și atunci consistoriile azi în ființă ar fi anticanonice.— Am păstrat dar trei clerici și am regulat numai numirea lor, dând și societăței laice partea ei de influență, cum este și în Transilvania și în Bulgaria. În Transilvania consistoriile sunt compuse din 8 clerici aleși de Sinodul eparhial care se compune din  $\frac{2}{3}$  mireni și numai  $\frac{1}{3}$  clerici ; în Bulgaria consistoriul se compune din 4 clerici aleși pe doui ani de un număr egal de alegători clerici și mireni și reinouit la fiecare an pe jumătate.

Deci, asupra acestei cestiuni a modului numirei celor trei clerici nu este ceva neobicinuit, după cum s'a susținut.

Legea de asemenea hotărăște ca în decisiunile în ceea-ce privește leafa, lucru de alt-fel cu totul lumesc și care n'are relațiune cu Biserica, ministrul să esecutive sentința. S'a zis : nu primiți dreptul de ertare, deci sunteți anticanonici. Știu că este canonul Sf. Vasile care prevede dreptul de ertare, dar mai este și un alt canon, canonul 35 al Sinodului din Cartagena, care zice : «Să

nu se mai puie mâinile pe capul celor cari se pocăesc» ! Se vede că deja se abuzase prea mult de dreptul d'a pune mâna pe capul pocăiților ! Tot așa mai știu că sunt țeri ortodoxe unde episcopii nu pot erta.

S'a mai zis că de ce St. Sinod să nu poată judeca de cât în caz de caterisire și s'a susținut că și aceasta este anticanonic.

Dar azi tot așa este, d-lor. Citiți articolul 44 din regulamentul Sântului Sinod.

S'a zis că este anticanonic ca Sântul Sinod să judece numai forma, nu și fondul, adică faptele însăși.

Ei bine, Pr. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos, de trei ori în Sântul Sinod, și Pr. S. S. Mitropolitul Moldovei asemenea—ar fi fastidios să vă citesc—aū declarat că Sinodul nu are să se ocupe de cât de forme, iar nu de fond. Știți de ce ? Pentru că cazul era foarte extra-ordinar și condamnații nu puteau scăpa de cât cu forma. (Aplause).

S'a mai zis un lucru : că, odată sentința casată, cum de trece judecata la eparchia vecină ? Ei, este anticanonic aceasta ? Vă rog să citiți canoanele Sinodului din Cartagena 134 și 136 și veți vedea că nu este anticanonic a apela la episcopul vecin.

Vedeți, d-le Mârzescu, că am și eu aci toate canoanele, de și într'o carte mai mică și care nu este roșie ca a d-voastre.

Dar, d-lor, este oare aceasta o garanție că judecata va fi mai serioasă ? De sigur că da, pentru-că până azi indulgența este reul de care a suferit Biserica.

Să 'mi dați voe însă acum să fac o mică paranteză. Discursul Pr. S. Episcopului Dunărei-de-Jos a avut un înțeles, un înțeles cam ascuns, cam încurcat în câte-va cuvinte franțuzești, din-

tre cari unul nenorocit, dar totuși un înțeles. Pr. S. S. și-a împărțit rolul cu d. Sturdza ; amândouă au făcut demagogie, dar fie-care în alt sens. D. Sturdza a luat partea pungei și, darnic ca omul care impune cheltueli altora și când e vorba de biruri face meetinguri în toată țara sfătuind'o să strige : «jos guvernul care pune biruri», nu se mulțumește cu lefurile pe cari le dăm preoților, iar Pr. S. Sa a luat o altă parte : Pr. S. S. a pus în lumină partea acoperirii cu mantia episcopală a aceloră cari greșesc, și prin aceasta și-a urmat rolul pe care 'l are în Sinod, fiind-că n'am găsit un acuzat la Sinod căruia să nu'i fi luat apărarea Pr. S. Sa. Acolo ca și aici a zis : «Cum ? A caterisi un preot ? nu înțelegeți că este a'l omorî materialicește ?»

Și în loc să se gândească la partea morală a bisericeii, s'a gândit la partea materială a preotului ! Ei bine, nu, nu este a omorî un om când îl depărtezi ca nedemn de la ale Bisericeii. (Aplause). Și de aceea tot adaogă : omul este om, el e supus greșelilor !!

Va să zică, lucru foarte ușor și foarte comod pentru d-voastră : disciplină, nu ; însă parale multe, da.

Se poate ! dar așa se guvernează și se vorbește la întruniri, nu în parlament. (Aplause).

Trec la seminariii. Aci mi s'a zis că suprim seminariile. Ce va să zică a suprima o școală ? A suprima un profesor său pe elevi ? De sigur pe elevi, căci, dacă eu cu mai puțini profesori pot să'ți dau același număr de elevi, de ce te plângi ? În seminariile noastre de astăzi, care este numărul elevilor ? La 1876 erau 2900 de elevi. Pentru ce ? Pentru-că nu se ducea la seminar numai cine vrea să se facă popă, ci cine vrea să învețe carte, pentru-că nu erau alte școli,



și de la 1876 până astăzi a scăzut la 550. Ei bine, cine nu înțelege că 550 de copii încap în 16 clase ce e păstrez și că, dacă punem 50 copii pe clasă, încap 800 de copii? Va să zică, vë dăruiesc 250 elevi mai mult de cât există astăzi. Dar taiu de la profesori; de unde astăzi avem 86 profesori, vor fi mult mai puțin, ceea ce face o economie budgetară foarte simțitoare, de care nu cred că are să se plângă în ceva Biserica.

Dar, d-lor, câți seminariști cu cursul superior dădea seminariile d-v. pe cari le plângeți? 17 pe an!

Două seminarii complete, așa cum le organizăm noi, vor da cel puțin 80 pe an; va să zică, avem cu totul alt-ceva de cât ceea-ce dați d-v.

Dar este destul 80 pe an?

Când ați spus singuri în Sinod că 20 de ani ar trebui să nu mai hirotonisiți preoți, voiți ca eū, ca Corpurile legiuitoare, să fabricăm mereu la seminariști, cari nu știu să 'și câștige viața alt-fel de cât ca preoți, atunci când pe de altă parte le-am închis robinetul, ca să nu poată intra în cler?

Aceasta ar fi o greșeală de Stat, pe care noi nu voim s'o facem.

*I. P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos:* Nu Sinodul a spus aceasta, ci numai unul singur.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice:* De alt-fel, d-lor, toți ministrii au voit să împuțineze numărul seminariilor. Am aci proiectul d-lui Theodor Rosetti, care nu a mers la Cameră, dar este iscălit de Majestatea Sa Regele, prin care seminariile se împuținează, cum le împuținăm și noi.

Alt-ceva ce am mai făcut?

V'ați plâns de dualism! Aci să ne răspundă d.

Mârzescu dacă primește ca seminariile să fie luate de sub controlul ministerului instrucțiunii publice.

Ați mai spus că nu am făcut nimic în programe.

Dar, d-lor, vreți să fiu ultra-chenotomit? Ce, voiți să pun: științe noi? Am pus o limbă streină, care lipsea, am pus pedagogia care lipsea, și trebuia pedagogia ca să pot face pe seminariști învățători, căci dacă nu știu pedagogia nu poți să'i faci învățători.

Acum, cum se vor împărți studiile, aceasta nu se face prin Camere, aceasta e cestiune de program analitic.

Dar d. Mârzescu zice: ai suprimat Tipicul.

Aceasta, d-lor, este o cestiune de regulament; profesorul de religie va face cu elevii practica de Tipic la biserică.

Dar de ce ai pus școala de aplicațiune? mai zice d. Mârzescu.

Aceasta trebuia să se pună în lege, căci cum voiți ca seminariștii să fie și preoți și învățători în același timp fără școală de aplicațiune, mai ales când am pus în program un curs special de pedagogie?

*D. G. Mârzescu*: Ați mai pus ceva, jocul.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: Da, am pus gimnastica și jocurile gimnastice, pentru că nici preoții nu trebuie să se sustragă de la această regulă generală, că sănătatea mintală este în cele mai multe cazuri strâns legată cu echilibrul sănătății fizice.

*D. ministru al domeniilor*: *Mens sana in corpore sano.*

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: De multe ori se întâmplă *mens insana in corpore sano*, vice-versa mai greu.

Acum trec la cestiunea materială.

La cestiunea materială jocul d-v. este foarte

ușor ; de cât, d. Sturdza a alunecat și de unde avea un joc foarte ușor, de unde ar fi putut zice: «Nu dați d-v. parale, o să dau eu mai mult», d-lui ne-a propus un sistem.

Ei, acum se schimbă lucrul.

Dacă d. Sturdza se mulțumea cu o critică negativă, nu răspundeam lucruri mari, dar când d-sa se pune pe un sistem cu totul opus sistemului nostru, sunt dator să discut cu d-sa.

D. Sturdza, d-sa care face multă socoteală, de și mi s'a spus, nu știu dacă nu mă înșel, că de multe ori d-sa greșește adunările (ilaritate), aci a cam greșit'o.

În adevăr, d. Sturdza a calculat cât costă proiectul nostru de lege și nu a calculat bine, de și a ajuns aproximativ a spune că costă vre-o 6 milioane.

Așa este, 6 milioane două sute de miș, deosebit de întreținerea bisericilor care costă și ea un milion și care este în sarcina comunelor.

Când însă a fost de a împărți aceste cifre între comunele urbane și cele rurale, aci d. Sturdza s'a înșelat.

Cât costă proiectul ce'l propune d-lui vom vedea în urmă, tot atunci vom vedea dacă, ca dreptate și echitate, proiectul d-lui este mai bun ca al nostru.

Pot să vă spun acum că proiectul d-lui, calculat cifră cu cifră, costă 10,330,000, independent de întreținerea bisericilor.

Va să zică cu 4 milioane 300 de miș în plus de noi; cifra merită să ne oprim puțin asupra ei.

Eū iaū această cifră ca bună, să vedem însă dacă cel puțin proiectul d-lui Sturdza este superior, ca concepțiune și ca echitate, proiectului nostru; căci atunci când cine va cere 4,300,000 mai mult de cât cece se dă prin proiectul nostru,

trebuie să 'și întemeieze această cerere pe o superioritate ca concepțiune.

Ei bine, concepțiunea d-lui Sturdza este foarte extraordinară. D-l Sturdza zice: «Toți preoții de astă-zî, fie că sunt cu studii, fie că sunt fără studii, să aibă lefuri egale». Iată întîiu o inichitate, căci nu este drept să plătești tot una pe omul care ca să ajungă acolo a pus un capital în viața lui de 15 sau 16 ani de muncă, cu omul care nu a pus acest capital.

Al douilea, d-nul Sturdza zice: «Eü fixez lefurile acum pentru tot-d'a-una». Nicî aceasta nu este drept, căci un proiect de lege bine alcătuit trebuie să fixeze lefuri mai mari pentru viitor când numărul se va reduce, și mai mici azi.

Al treilea, d. Sturdza *chiar în cel mai depărtat viitor* va lăsa jumătatea preoților de orașe, filiali d-sale, cu 100 lei pe lună și jumătatea preoților de sate cu lei 50 pe lună, lefuri absolut insuficiente și cu cari nu se poate întrevedea ridicarea Bisericeii. Și să se noteze aceasta chiar în cel mai depărtat viitor, chiar când toți vor avea titlurile cerute de lege.

Al patrulea, d. Sturdza mai face un lucru, zice să le dăm acum o treime de lefuri, peste trei ani o a doua și peste 6 luni și pe a treia. Acest procedeu de guvernământ al d-lui Sturdza de a lega pe moștenitorii la guvern a plăti sume mari pe basa numai a creșterii viitoare a veniturilor, îl desaproab, căci nu se pot pune în cumpănă de o parte cheltueli positive și de altă parte nesigure și neștiute sporiri ale veniturilor Statului peste 9 ani! Aceasta este o politică neadmisibilă, și mai bine aștept să vină d. Sturdza la putere peste 9 ani ca să fixeze d-lui din nou lefurile.

*D-nul ministru al domeniilor P. P. Carp:* Așa am calculat noi, că o să vie la guvern peste 9 ani. (Ilaritate).



*D. ministru al cultelor T. Ionescu*: Dar acum să vedem, noi cum am fixat lefurile.

D-lor, în privința fixării lefurilor sunt două greutăți mari; cea d'întéiū este că nu poți să le fixezi mai mult de cât resursele țerei și al doilea este că nu poți să le fixezi astă-zī lefurile așa cum ar trebui să fie, fiind-că astă-zī nu ai aface cu numărul preoților cari trebuie, ci cu un număr îndouit de cât trebuie. Cum a rezolvat d-nul Sturdza în anul 1882 această problemă, atunci când era la putere? Cu totul alt-fel de cât astă-zī când este în opozițiune. La 1882 a zis: «Daū preoților parohi urbani câte 100 lei pe lună»—vă rog să rețineți cifrele — «preoților parohi rurali câte 50 lei pe lună, iar celor-l'alți nimic, absolut nimic.» Aceasta era soluțiunea d-lui Sturdza când era la putere. Pentru a acoperi aceste cheltueli, punea un bir de 6 lei pe an la sate și de 12 la orașe și fiind-că acest bir producea mai mult de cât cheltuelile, prisosul să fie făcut venit. Acesta este sistemul liberalilor la putere. Acum să vedem sistemul liberalilor în opozițiune. Incarcă budgetul României pentru tot-d'a-una cu un număr de 7000 preoți ultra de prisos și'i plătește cu 200 de lei la orașe și 100 la sate. Vedeți cum cresc lefurile când trec de la guvern la opozițiune? Și aceste cheltueli nu le acoperă cu nici un impozit, dar le înscrie în budgetul Statului și cere proniei cerești și ministrului de finanțe să găsească mijlocul de a plăti. Neapărat că nu putem să primim asemenea sistem. Dacă însă d. Sturdza admite că veniturile Statului o să sporească, eū îl întreb dacă nu știe d-lui că sunt și unele cheltueli ale Statului cari sporesc astă-zī într'un mod continuū, și mai sunt și 180 milioane rentă de emis pentru lucrări votate de partidul liberal, mai sunt și câte-va milioane, nu multe, votate

de noi, sunt lucrări cari nu s'au făcut și cari trebuie să se facă, așa de exemplu: continuarea clădirilor învățământului secundar și superior, drumul de fier de joncțiune de la Palanca și Turnu-Roșiu, canalizarea râurilor, facerea de căzărmi, înarmarea țerei; acestea n'au să coste nimic? D. Sturdza vrea să ne taie degetele să nu putem face nimic, să ne reducă la foamete, căci neputând să ia guvernul cu asalt, cum s'a încercat, acuma vrea să'l ia prin foamete. (Aplause). Aceasta nu este cu puțință.

Noi am făcut cu totul alt-fel de socoteală, noi, am zis, trebuie să stabilim budgetul cultelor așa în cât suma de sacrificii pe care o cerem țerei să fie aproape egală cu suma de sacrificii pe care va avea să o facă țara mai târziu când se va aplica sistemul normal.

Atunci, d-lor, am zis: lefuri mari pentru preoții cari vor însuși condițiunile de capacitate și vor fi mai puțin la număr, și lefuri mai mici pentru această epocă de tranzițiune, căci nu pot lăsa pe din afară 4000 preoți, cum făcea d-nul Sturdza la 1882, fiind-că la 1882 d-nul Sturdza era sigur că opozițiunea de atunci nu o să turbure pe acești preoți, dar dacă noi azi îi vom lăsa pe din afară, nu suntem siguri că d-sa n'are să'i turbure contra noastră; atunci ne-am zis: în oraș parohului îi dăm 200 lei leafă la început și două gradații, ceea-ce 'i sue leafa la 280 lei pe lună când va avea titlu cuvenit, dacă n'are titlu cuvenit mai puțin, preotului supra-numerar și mai puțin; la țară parohului 80 lei și cu două gradații 100 lei, deosebit de cele 34 pogoane pământ, căci este un preot pe două biserici — și ideea de a merge un paroh la mai multe biserici este și ideea Sf. Sinod; da, ideea preotului ambulant de care vorbea P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos

ca o inovație modernă, am căpătat-o din legea Sf. Sinod.— Am făcut aceste calcule și am ajuns la concluziunea că de unde azi, la orașe întreținerea celor 1000 preoți, deosebit de cântăreți, costă 703,000 lei, întreținerea preoților licențiați în teologie, când vor fi toți și vor avea cel puțin o gradație, va costa 840,000 lei, un spor suportabil din vreme în vreme. De asemenea, de unde leafa tuturor de la țară, cari sunt 6500, costă 3,000,000, a celor 3200 va costa 3,700,000. Ast-fel că acest budget, care se presintă azi cu 6,000,000, independent de întreținerea bisericilor, nu se va urca de cât maximum până la 7,000,000 când legea va mișca în plin, și cu numărul de preoți voit și cu condițiunile de capacitate cerute.

Sunt aceste lefuri suficiente? Evident că da. Nu poate cere preotul ca să facă lux, preotul trebuie să ție aceeași pozițiune în Stat ca și profesorii, cum un profesor la țară are 90 lei pe lună și gradație, parohul cu 80 lei, gradație și 34 pogoane pământ, plus venitul eparahirului, care se urcă la 60% din leafă, ajunge la o leafă minimum de 200 lei, ceea-ce pentru un om, care trăește la țară cu modestia unui apostol al Bisericeii, este îndestulător. La orașe, am pus pe paroh cu 280 lei, cu venitul eparahirului, care'i îndouiește leafa, și cu puțința de a fi profesor de religie la școalele secundare; iarăși nu se poate zice că am lăsat pe parohul urban în o pozițiune incompatibilă cu marea sa misiune.

Iată ceea ce am făcut în privința budgetului.

Când d-nul Sturdza zice că nu ne ajung paralele se înșeală. Noi am făcut o deosebire, ne-am zis: budgetul parohiilor rurale se sue la 4,500,000 lei; 3,000,000 lei îi încasez din taxa de 4 lei și 1,500,000 dă Statul; budgetul paro-

hiilor urbane este 1,600,000; lei 600,000 aproape îi dă Statul, restul comunele.

Și dacă n'am pus un sistem de taxe special în comunele urbane, este din cauză că aci avem o populație eterodoxă însemnată pe care n'am voit să o distragem de la această sarcină.

În definitiv dar, acest proiect de lege al nostru este mult mai studiat și mai cumpănit de cât d. Sturdza a pretins că nu este.

Acum dați-mi voe ca să încheiū. N'avem pretențiunea, — și cu aceasta termin, — să fi făcut o operă grandioasă, ori o operă neperitoare. Ne-am găsit față cu o problemă socială deschisă în această țară de veacuri, agravată prin unele promisiuni nerealisabile și cari puteau să devină terenul unor agitațiuni cu atât mai nesănătoase cu cât se adresaū la acea clasă a societăței, care, în ori-ce Stat bine organizat, trebuie să fie temelia ordinii și conservărei naționale. — Am crezut că cu o zi mai curând, cu risicul poate de a părea meschinii în reforma noastră și a turbura pe cei neobișnuiți cu o disciplină serioasă, cu risicul de a rupe și a perde ceva din succesul efemer al fraselor goale, să aducem în debaterile d-voastre acest proiect spunându-vē: iată încă o reformă, încă o chestiune socială asupra căreia cuvântul s'a zis. Dar acum, spus-am eū cuvântul cel din urmă? Și da și nu. Reformele cele bune sunt acelea asupra cărora poți avea siguranța că înșiși adversarii tēi le vor respecta când vor veni la putere.

Ei bine, această siguranță o am, și cu toate declarațiunile d-v., — urma va alege, — sunt convins că, atunci când veți veni la putere, veți respecta opera noastră.

Se poate să mai adăugați pe ici-pe colo câte-o fereastră, să mai măriți lefurile, dacă circum-



stanțele finanțiere vor permite, ori să mai înmulțiți numărul preoților, dacă nevoile și experiența dovedesc aceasta ca necesar; ceea-ce însă, cu încredere și deplina convingere a datoriei împlinite, vă pot afirma, este că va veni vremea când se va recunoaște că bazele acestei legi trebuie să rămână neclintite; iar d-v., ajunși odată la cârmă, îi veți aduce prin aplicarea ei omagiul ce n'ați știut să îl aduceți azi când sunteți în opoziție. (Bravo, aplause prelungite).

## LEGEA CLERULUI MIREAN DIN NOU LA CAMERĂ

ȘEDINȚA DE LA 12 MAIU 1893

Votându-se de către Senat cu oare-cari amendamente primite și de Ministru, legea clerului mirean s'a întors din nou la Cameră, care, luată în desbatere, este combătută de către d. Em. Porumbaru, ca reprezentant al opoziției liberale. D-sa atacă modificările aduse de Senat art. 15 și 17, conchizând că, «pretinsele îmbunătățiri aduse legii, nu sunt în realitate de cât o *tristă ironie*».

D. Take Ionescu răspunde acestei acușățiuni în câte-va cuvinte, după care, Camera votează toate articolele modificate de Senat și legea în total se admite cu 62 voturi pentru, contra a 6.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor deputați, ultima declarare a d-lui Porumbaru mă obligă să fiu foarte scurt. E adevărat, d-le Porumbaru, că proiectul s'a modificat la Senat. Nu e vorba de micile modificări de detaliu; de aceea probabil și d-voastră ați așteptat un articol însemnat înainte de a face observarea d-voastre. Dar de ce s'a modificat proiectul? Eū am convingerea, și am spus-o și la Senat, că s'a modificat în rău, însă nu în rău în înțelesul în care credeți d-voastră că e răul, ci în rău în înțelesul nostru, adică în bine în înțelesul d-voastre. Partea cea mai însemnată a proiectului de lege era art. 17, disciplina. Și incontestabil că

acolo am făcut foarte largi concesiile. Dar de ce le am făcut? Dacă d-voastre, opoziția liberală, ați fi bine-voit să vă asociați cu noi în acest proiect de lege, în loc de a ne face opoziția pe care ne ați făcut-o, punându-vă pe un teren ultraclerical, poate că n'ași fi făcut concesiile pe cari le am făcut, — aveți mărturisirea vinovatului. — Dar față cu atitudinea d-voastre, am crezut politic și cu minte ca să facem aceste concesiile, și le am făcut prelaților.

D. C. C. *Dobrescu-Prahova*: Va să zică, scopul proiectului d-voastre era de a lovi într'ênșii?

D. *Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice*: Scopul proiectului nostru era de a introduce în cler o disciplină serioasă. Ne am mulțumit cu mai puțin, și, dacă experiența va dovedi că nu e destul, va fi tot-d'a-una vreme de a ne întoarce. Cât despre cele-l'alte explicații pe cari mi le cere d. Porumbaru, nu pot să î dau nici una.

În adevăr, d-lor, la Senat acesta este textul asupra căruia au căzut de acord cele 2 puteri cari erau față în față și tratau asupra legii clerului mirean. Dar d-voastre ziceți: Ați cerut un lucru imposibil; ați creat un *condominium* în care nu se știe cine are să aibă ultimul cuvânt. Foarte bine v'a răspuns episcopul de Râmnic: când sunt 2 puteri față în față, cari nu pot luctra de cât prin bună înțelegere, în tot-d'a-una ajung să se înțeleagă.

Acesta este adevărul politic și istoric. Amândouă cedează și ajung la înțelegere din momentul ce nici unul nu poate fără cel-l'alt. ✕

Voiți exemple?

De la 1804 există concordatul în Franția. Numirea parohilor se face în Franția absolut ca la noi în acest proiect de lege, de către episcop,

cu condițiune că persoana propusă de episcop să fie agreată de guvern.

Și acest sistem durează de la 1804 fără greutate, căci greutățile religioase în Franța nu vin de la numirea parohului..

*D. N. Fleva:* La noi de la numire.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice:* În Franța societatea civilă este nu numai anti-clericală, dar chiar anti-religioasă.

Un alt exemplu: în Statele-Unite, după Constituțiunea lor, care n'a fost nici-odată modificată, nici președintele republicei nu poate dizolva parlamentul, nici parlamentul nu poate să facă nimic președintelui și miniștrilor și, cu toate acestea, de și nimic nu se poate face fără consimțământul acestor două puteri, cu toate acestea n'a fost de cât un conflict, și acela numai de câteva ore; ambele părți au transigat când au știut că una nu poate să suprimă pe cea-l'altă.

În fine, aceasta nu este numai legea mea, ci și a înaltului cler, și acesta este imensul ei avantaj.

Lucrul poate să supere pe d. Porumbaru, dar în politică nu poți să joci tot-d'a-una la câștig. Eu recunosc că, din partea opozițiunii liberale, campania putea să fie cu succes; a eșit fără succes; nu este vina mea. Se întâmplă să păgubești chiar în tactica cea mai bine condusă. Acestea sunt cuvintele pe cari le aveam de zis.



## MODIFICAREA LEGEI SFÎNTULUI SINOD

(ȘEDINȚA SENATULUI DE LA 14 MAIU 1893)

Unii din I. P. S. S. episcopi denunțând modificarea art. 2 (alin. ultim) din legea Sfintului Sinod ca un pas spre răsturnarea religiei și proferând chiar amenințări, Ministrul cultelor înlătură mai înteu gândurile rele și apoi dă cele mai clare explicațiuni asupra necesității proiectului de modificare. Proiectul se admite nemodificat.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, Take Ionescu:* D-lor senatori, dacă dintre membrii cu titlul academic ai Sfintului Sinod n'ar fi luat cuvântul de cât P. S. S. episcopul Dunărei-de-Jos, sunt convins că, în urma discursului său, ca o dreaptă și legitimă îmbunătățire a proiectului de lege, ați fi propus un amendament că nu se cere absolut nici un titlu, nimic pentru a intra, nici în archierie, nici în episcopat.

Aceasta era concludsiunea logică care s'a deschis, de sigur, în mințile noastre ale tutului. Din fericire pentru partea titrată a episcopatului, a luat cuvântul și P. S. S. episcopul de Râmnic.

Așa că, trecând foarte repede și atrăgându-ve numai atențiunea asupra unora din spusele P. S. S. episcopului Dunărei-de-Jos, nu voi discuta

legea și nu o voi căuta să o explic de cât față cu P. S. S. episcopul Râmnicului.

În adevăr, d-lor, am notat, în treacăt, de la P. S. S. episcopul de Galați, protestarea în contra secularisărei; denunțarea că a început deja a se răsturna religiunea; că primul pas a costat,—de rëndul acesta ni s'a spus lucrul în românește, este un progres; nu s'a mai spus în franțuzește,—că al douilea pas e deja făcut,—legea aceasta,—că al treilea va veni în curënd și al patrulea și el, și atunci se va răsturna religia ortodoxă și va fi pusă pe a zecea linie.

Acestea toate ca înaltă înțelepciune și ca înaltă cugetare.

Acum și ceva ca creștinească simțire. Ministrul e de rea credință!... Va veni momentul în care guvernul va regreta!... Adică guvernul are de gând să aleagă pe cine-vă Mitropolit ca să 'i îndeplinească anume scopuri particulare; dar guvernul se înșeală; acela nu le va îndeplini când nu vom fi la putere. Dar s'ar găsi alții cari sunt gata să le îndeplinească,—fie că partidul este la putere, fie că ar fi în opoziție,—dacă le-am da mână de ajutor la zile de nevoie; pe când acela, care este alesul nostru, acela pe care 'l bănuște P. S. S. de a fi alesul nostru, este om care, când am fi în opoziție și 'i-am cere să facă ceva contra guvernului viitor, va găsi, în credința lui creștinească și curățenia lui sufletească, o stavilă la aceste porniri.

*Voc:* Cine este acela?

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice,*  
*Take Ionescu:* Întrebați pe P. S. S. care 'l-a vopsit d'inainte.

Aceasta ce presupune?

Vorbesc ca simțire creștinească; presupune înțeu: dintr'un creștinesc și episcopal duh de a

examina purtarea oamenilor, — la guvern și la partid dorința de a da scaunul Mitropoliei nu unui episcop în stare de a 'l duce, ci unui partisan hotărît de a plăti cu recunoștință votul prin turburările ce le ar face urmașilor noștri politici.

Aceasta presupune,—iarăși ca simțire creștinească,—pe banca prelaților și a candidaților, fie la episcopie, fie la Mitropolie, un fel de promptitudine la această tocmeală: (Aplause).

Dă'mi votul să mă suiū ca să'ți fac trebile politice și să frec pe adversari! Simțire creștinească! (Aplause).

Al douilea, ne a mai spus că'i place să se lupte cu rivali puternici! Eū știam că episcopii nu aū tocmai această dorință de a boxa. (Aplause).

Am introdus jocurile și gimnastica în seminarii, dar vė mărturisesc că le am introdus cu gândul de a le desvolta mușchiū, iar nu instinctele belicoase; dacā însă ași fi știut că fără jocuri și gimnastică deja este o creștinească pornire de a te lua la trântă dreaptă și de a te trânti cu acel care este mai puternic, și aceasta este pornirea sufletească a unui episcop titrat, ași fi șters tot și ași fi pus în seminarii numai post, chiar fără unt-de-lemn și flagelațiunea ca în evul-mediū, ca să mai astămpărăm puțin aceste porniri de boxare și de jonglerie ce s'aū furișat în episcopat. (Aplause).

V'am arătat înțelepciunea politică; v'am arătat simțirile creștinești; nu este destul însă: să vė arăt acum simțul patriotic.

«A intrat turburarea în biserică și are să continue această turburare în biserică.»

Ei, d-lor, aci de sigur a venit partea cea-l'altă, partea amenințarei. Credeți că, dacā ni se spune că a intrat turburarea în biserică, într'un moment de turburare personală o să se turbure și con-

știința noastră, care, având asupra-ne de a menține ordinea în Biserică și în Stat, avem și hotărîrea și puterea să le menținem pe amândouă și le vom menține?! (Aplause).

Nu este nici o turburare nici în Stat, nici în Biserică, și povățuesc pe toți cari ar vrea să o facă să se gândească mult înainte de a o cerca, pentru-că nu numai că orî-ce turburare se va sparge mult mai lesne de cât cred, dar dacă e vorba de regret, o vor regreta-o foarte amar (aplause), și vor vedea cât aū greșit, atunci însă când nu se mai poate pune nimic la loc.

Cine are nevoie de avertisment, poate să 'l ia drept un avertisment, căci este. (Aplause).

Acum, d-lor, ia să lăsăm aceste lucruri și să nu mai luăm din discursul P. S. S. de cât un singur punct foarte interesant, la care ași putea să răspund cu o vorbă din S-ta scriptură. P. S. S. zice că s'a introdus politica în Biserică. Eū v-zînd ca P. S. S. episcopul Dunărei-de-Jos protestează în contra politicei în Biserică, adică protestează în contra capilor Bisericei cari fac politică, vă mărturisesc, mi-am zis: este aci un fel de schimbare la față de care sunt fericit, și urez ca acum după Paști și înainte de Rusaliū aceasta să fie de o bună vestire, și de aci înainte să dea D-zeū să vedem cu toții că, în sfîrșit, este pocăire completă și n'are să se mai facă politică de capi Bisericei.

Și acum, d-lor, ia să venim la cestiunea noastră, care este absolut în afară de toate aceste lucruri.

Despre ce este vorba? Și aci voiū discuta cu P. S. S. episcopul de Râmnic, a căruī pornire în această cestiune o recunosc de absolut sinceră, de absolut plecată dintr'un mare devotament pentru Biserică și absolut lipsită și desbrăcată de orî-ce fel de considerațiune personală; des



brăcată, căci, după litera legii, — litera, nu spiritul și adevăratul ei înțeles, — după slova legii, slova pe care un episcop altă dată — am și eu informațiunile mele, — grozav tot spunea că are să o impună ca adevărată interpretare a legii. După slova legii, d-lor, nici episcopul de Râmnic, nici episcopul de Huși, amândouă absolut meritoși ai uneia dintre cele mai bune facultăți de teologie, și de sigur cu mult mai bună de cât unele din cele cari dau titlul de licențiat, — o știți foarte bine, — nu au tocmai titlul de licențiat. În diplomă este scris *magistru*.

*P. S. S. Episcopul de Huși*: Ceea ce e mult mai mult de cât absolvatoriū.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: Da, o știu; după mine acest titlu are chiar o echivalență mai mare de cât licența; dar după slova legii, ambii P. S. episcopi nu ar fi putut fi eligibili, și, dacă s'ar fi interpretat legea după slova, iar nu după spiritul ei, am fi ajuns ca numai o singură persoană să fie eligibilă la demnitatea de Mitropolit și atunci, de sigur, s'ar fi schimbat și modul de a pune cestiunea astă-zi.

Prin urmare, eu recunosc din capul locului că P. S. episcopul de Râmnic este foarte desinteresat când combate legea, precum și P. S. episcopul de Huși este tot așa de desinteresat.

*P. S. S. Episcopul Dunărei-de-Jos*: P. S. episcopul de Huși nu combate legea.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: Știu foarte bine aceasta, de oare-ce este delegat. Când v'am dat dovadă de atâta năucie în cât să nu știu cine sunt cei 5 delegați ai proiectului de lege?

*D. G. Urdăreanu*: Aceasta este prea adevărat.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice*,

*Take Ionescu:* Prin urmare, d-lor, desinteresare completă.

Acum, d-lor, ia să ne întrebăm: Este mai bun proiectul de lege de cât legea actuală, sau nu?

Era nevoie de proiectul acesta de lege, sau nu?

În legea actuală, pentru a se ajunge la demnitatea de arhierie, adică a face parte din cei 8 din cari se pot alege episcopii și Mitropoliții, nu se cerea nici un titlu, absolut nici unul; scăpare din vedere care se explică istoricește.

În legea de la 1872, prezentată de generalul Tell, nu se pusese nici o condițiune de titlu. D. președinte al Senatului, d. Cantacuzino, a propus un amendament atunci, prin care a cerut ca, pentru alegerea de episcop, să se ceară titluri peste 20 ani de la 1872. Și cum articolul, la care a propus d. Cantacuzino acest amendament, nu vorbea de cât de episcopi și Mitropoliți, iar nu de arhierie, când a venit în discuțiune art. 21, în care se vorbea de arhierie, s'a uitat să se reproducă aceleași condițiuni de titluri la arhierie.

Răul practic este că, dacă rămâne legea de astăzi în vigoare, la fie-care alegere de arhierie se poate alege ca arhierie un netitrat, și când ar veni vorba de a alege episcopi, pe aceștia, după lege, nu poți a 'i alege de cât dacă sunt titrați, și tot după lege nu poți a 'i alege de cât dintre arhierie, ceea ce ar constitui o absolută imposibilitate.

Prin urmare, modificarea legii din 1872, chiar dacă n'ar avea de cât acest punct, devine indiscutabilă. Nu se poate să spuie că vei face episcopi titrați dintre arhieriei cărora nu le ceri să fie titrați; căci evident, atunci n'ar fi de unde să se ia episcopi la vreme de nevoie; iată un punct. Al douălea punct, la enumerarea titlurilor legea din 1872 nu vorbește de cât de licențiații și doc-

torii în teologie; dar mai sunt și alte titluri în teologie care sunt echivalente și trebuiau puse pe aceeași linie cu licenția și doctoratul în teologie.

Dar mai departe, d-lor, când dorești să ai într'o carieră oare-cari oameni cu anume capacitate de titluri, de unde începi, de la sfârșitul său de la începutul carierei?

Incontestabil că de la începutul carierei, și nu este nici drept, nici cu minte să deschizi oamenilor o carieră, fără ca în același timp să le lași puțința de a se ridica; poți să fii cât se poate de sever la începutul carierei și să zici: «nu te primesc; apucă-te de alt-ceva»; dar când 'l-ai lăsat să intre în carieră, trebuie să 'l lași să meargă înainte în acea carieră. Așa s'a făcut, d-lor, și în acest Stat și în toate statele, în toate carierele; de exemplu în armată: înainte militarii puteau să ajungă la toate gradele fără școală militară; s'a făcut lege în care s'a zis: nu pot ajunge sub-locotenenți de cât cei cari au trecut școala militară de oficeri sau școala de sergenți de la Bistrița; dar odată ești oficeri, fie din școală, fie fără școală, s'a mai pus oare vre-o condițiune pentru înaintare până la cele mai înalte grade? Absolut nu; și au ajuns ast-fel oficeri fără nici o școală până la gradele cele mai de sus. Ei bine, dacă d-voastre vă temeți și credeți că este greu de a avea episcop netitrat peste preoții titrați, eu vă voi întreba: de ce nu ați făcut aceeași gură și contra comandantului de la Plevna și a altor generali absolut netitrați cari comanda peste locotenenți, căpitani și maiori titrați și cu școale militare foarte superioare? Și neapărat că lucrul e cu mult mai grav ca colonelii și generalii cu nici un fel de studii de carte să comande peste oficerii cu carte, și încă în resbel, acolo unde sunt în joc interesele cele mai mari ale Statului,

siguranța și viața luptătorilor. Tot așa, d-lor, este și în magistratură; ca să ajungi la Casație, se cer titluri; înainte nu se cereau; dar nu cumva că există vre-o lege care să spună că, pentru a ajunge președinte la Casație, trebuie să ai cutare diplomă și să pună ast-fel pe membrii Curții de Casație netitrați într'o stare de inferioritate față cu cei titrați, unora permițându-le și altora negându-le dreptul la înaintare? Nu; și bine a făcut legea, căci nu se putea face alt-fel.

Dar este vorba de legea clerului! Ei bine, ce am zis eu într'ênsa? La aliniatul întâiu: că, pentru ca să ajungă cine-va paroh, trebuie să fie titrat; și aliniatul al doilea: că se exceptează de la această condițiune toți cei chirotonisiți înainte de promulgarea acestei legi; prin urmare, tutulor celor cari au intrat în carieră le am lăsat posibilitatea de a merge înainte, și de a merge până la sfârșitul carierei, dacă au aptitudine.

Presintând, dar, legea de azi, sunt consecinte cu ceea-ce am făcut în legea clerului. Un sistem sănătos de legiuire și care să tindă la buna stare este acesta ca nimeni să nu intre într'o carieră fără titlurile necesare.

Și acum, ia să vedem cum are să se ajungă din archiereu episcop? Vreți să mă întrebați ce ar fi mai logic și mai drept? Și aci mărturisesc că legea ce vă propun păcătuște față cu dreptatea și cu logica, căci dreptatea ar fi ca orî-care ajunge archiereu să poată să fie și episcop fără alte condițiuni, dar...

*D. G. Mârțescu:* Legea o zice.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, Take Ionescu:* Nu zice, mă iertați; n'ăți citit-o bine. Noi am avut dorința de a avea în capul Bisericei, cât mai curând, pe cei titrați și de aceea am zis ca archiereii să se aleagă dintre cei titrați;



apoi, ca să ajungă episcop, se va cere să aibă titluri numai atunci când vor fi în Sinod 11 titrați, adică două treimi, pentru-că atunci este posibilitate de alegere, altminterlea nu este posibilitate de alegere, este ceea-ce se cheamă *la carte forcée* și eu nu pot să chem un mare colegiu electoral ca să aibă mâna forțată.

Apoi, din episcopi se poate cine-va alege Mitropolit; aci nu mai este vorba de nici un fel de titlu, căci un episcop, ca și un Mitropolit, este un cap al Bisericeii, are aceleași căderi asupra preoților; nu este de cât o simplă cestiune de precădere și la precădere nu este titlul care dă omului precăderea, sunt cu desăvârșire alte calități; la precădere nu se cere atât cestiunea de carte, cât se cere bun simț, tact și, mai presus de toate, un simțiment adênc și convins de mărimea datoriei la care ești chemat.

La câte nu ne-ar împinge firea noastră să facem și să le spunem, dacă n'am simți apăsând asupra noastră mâna de plumb a situațiunei pe care o ocupăm; de câte-ori n'am fi împinși să spunem lucruri foarte adevărate și dureroase, și simțim că nu putem, pentru-că situațiunea ne împedică.

Acest simțiment se cere omului care are să fie șeful și să aibă precăderea, care are să aducă cu dênsul răspunderea enormă împreună cu mărirea unei înalte situațiuni.

Iată care este economia proiectului de lege; această economie răspunde de la sine la toate criticele ce 'i s'au făcut.

Neapêrat, nu tăgăduesc, impaciența acelora cari ar dori să ajungem cât mai curênd să avem unanimitatea înaltului cler compusă din oameni titrați, are și ea cuvintele ei.

Să mi dea însă voie P. S. S. episcopul de Râmnic

să nu fac socoteala care o face P. S. S. Eu am dorința să văd trăind, dacă s'ar putea, 100 de ani pe toți membrii Sinodului; dar legile firești sunt mai presus de noi; cei 6 tirați din Sinod sunt cei mai tineri și cei netitrați sunt cei mai bătrâni, și, după legile firești al căror curs sperăm să se producă cât mai târziu, este probabil că nu va fi termenul așa de lung în care vom ajunge să avem Sinodul întreg compus din titrați.

Chiar dacă ar fi cei 5 ani și 10 ani, tot nu putem, după dreptate, să închidem cariera acestora cari au ajuns în Sinod și să forțăm mâna înaltului colegiu electoral.

Când la 1872 s'a zis că peste 20 ani se va cere titlu, s'a presumat mai mult despre mersul lucrurilor în Biserica noastră; dacă atunci s'ar fi zis numai că nu poate să devină nimeni arhieru fără titlu, atunci n'am fi avut nevoie să modificăm legea azi.

Cât despre acușațiunea că noi nu dorim să avem titrați și noi am preferit, la alegerea de arhieru din urmă, un netitrat, să mă ierte P. S. S. episcopul Dunărei-de-Jos să spun că știe pentru ce am preferit aceasta; știe că au fost motive înalte și de interes național, pe cari eu nu le pot spune, și n'a făcut dovadă de patriotism P. S. S., — nu zic de bună credință, eu nu'mi permit să zic tot ce poate zice un episcop, — dar de bună dreptate în discuțiune. Ceea-ce dovedește că avem titrați în Sinod este tocmai legea actuală în care spunem că nimeni nu poate fi arhieru fără să fie titrat.

Așa dar, fără teamă de veră-o turburare, vă asigur că nu este vorba de o turburare; că vor fi minți turburate, se poate, dar nu e răspunderea, nici datoria guvernului ca să facă ceva pentru a le potoli. Dar că turburare în spiritul țerei nu

există, vă putem asigura despre aceasta; și că  
turburări nu vor fi nicăeri, iar vă putem asigura.  
Noi, d-lor, nu urmărim de cât scopul înalt al ri-  
dicării Bisericii noastre și avem convingerea că  
și d-voastre, ca și noi, doriți să vedeți suindu-se  
pe scaunele episcopatelor noastre oameni culți  
la minte și mai ales înalți la inimă. Pentru toate  
acestea vă rog să votați acest proiect de lege.

---

## O INTERPELARE A D<sup>LEI</sup> C. C. DOBRESCU-PRAHOVA

(Asupra transferării d-lui profesor Tanoviceanu).

D. deputat C. C. Dobrescu-Prahova interpelând pe d. Ministru al Domeniilor P. Carp, asupra transferării — ca pedeapsă a profesorului I. Tanoviceanu de la Universitatea din Iași — intervine și d. profesor Micescu, căruia d. Ministru al Instrucțiunii 'i răspunde făcând unele declarațiuni foarte importante în privința proiectelor de lege asupra învățământului.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Mă mir, d-lor deputați, că d. Micescu, care a exprimat dorințe asupra modului cum ar trebui organizat învățământul dependent de ministerul agriculturii și domeniilor, nu a citit cu atențiune legea d-lui Carp asupra învățământului profesional. Dacă ați fi citit-o, d-le Micescu, ați fi văzut că d. Carp a făcut tocmai ceea ce voiți d-voastră, a introdus și un consiliu permanent la ministerul său, întocmai cum este la acela al instrucțiunii, și inspectorii școlari iarăși ca la ministerul instrucțiunii.

Ceva mai mult. Până ce să aibă inspectorii săi speciali, d-sa a cerut ministerului meu să autoris pe inspectorii mei generali să inspekteze și școalele profesionale ale ministerului d-sale, ceea ce am și făcut, ast-fel că astă-zî doctorul Istrate este însărcinat și cu inspecțiunea școalelor de comerț.



*O voce:* Are două salarii?

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Nu are două salarii.

*D. Carp* s'a gândit deja cu mult mai înainte de d-voastră la aceste lucruri.

Dar nu aceasta vă preocupă pe d-voastră ; d-voastră voiți alt-ceva: voiți impunitatea corpului didactic. Aci este răul, rău a cărui reacțiune se va traduce de sigur prin diferite legi relative la disciplina corpului didactic de toate gradele.

Ați vorbit două profesori, din cari unul, să fac parte dreaptă, d. Micescu, ne dă exemplu de spirit moderat și este și om de înțeles.

Ei bine, ce să zic când d-ta, d-le Micescu, găsești cuvinte aspre în contra modului în care crezi că d. Carp a pedepsit pe d. Tanoviceanu, dar nu zici nimic față de acest fapt extra-ordinar, fără precedent, acela al unui profesor universitar care trage în judecată pe ministrul său pentru că 'i-a aplicat o pedeapsă disciplinară, regulamentară, adică reținerea lefei pentru absențe. Cum, d-ta nu te miri de acest fapt, care, nici în țară, nici în străinătate, nu am auzit să se fi întâmplat? În loc să vă ridicați în contra acestei procedări și să recunoașteți, dacă voiți să fiți drepti, că cu actualul arsenal de legi pedeapsa este imposibilă.

*O voce:* Modificați-le.

*D. N. I. Micescu:* Dați'mi voie să vă întrerup. Sunteți distins orator și puteți continua. Fac apel la d-voastră dacă nu s'a urmat o corespondență privitoare la profesorul Romanescu, de la liceul din Ploești, în timp de două-trei luni de zile, pentru o parte din salariul său, care 'i se reținuse în timpul când îi se dăduse însărcinarea de a face parte dintr'o comisiune.

S'a intervenit și la ministerul domeniilor și la

acela al d-voastre, pentru că era o reținere injustă. Omul se absentase ca să 'și facă datoria în însărcinarea dată de d-voastră.

Ce voiati să facă el? D-voastră nu 'i dați salariul și d. ministru al domeniilor nu voia să recunoască că a avut o însărcinare didactică. Eū, dacă eram în locul d-lui Romanescu, vë chemam în judecată.

D. *Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice*: Și eū—dacă voiți să ne punem în ipoteze—vë transferam pe d-voastră cum a transferat d. Carp pe d. Tanoviceanu; căci nu poate fi tolerabil, și nu cred că a fost și nu va fi ministru pe această bancă să tolereze ca un profesor să chieame în judecată pe ministrul de care depinde, pentru a 'i restitui reținerile pentru absențe; ba să'i ceară și daune interese.

Și când d-voastră voiți să încuragiați asemenea moravuri în corpul didactic, vë previn să nu vë plângeți când veți găsi legile pe cari vi le vom propune, tot așa cum le aū propus predescesorii noștri, începând cu repausatul Conta și terminând cu d. Sturdza, când le veți găsi prea aspre.

Dacă corpul profesoral ar fi știut să se bucure de libertățile cele prea mari și prea întinse cari aū fost date prin legea de la 1864, și nu atât prin lege, cât prin aplicațiunea legii, de sigur că s'ar fi trecut și asupra acestei legi.

Dar experiența a fost așa de rea, în cât, fără deosebire de partide politice, fără deosebire de temperament, fără deosebire între cei cari vënează popularități și cei cari știū să o aștepte, toți câți am trecut pe această bancă am înțeles că aū o datorie sacră de îndeplinit, să restrângă «self» guvernământul corpului didactic.

Această tendință a fost a tuturilor, pentru-că ea răspundea la interesul cel adevărat al școalei.

De aceea eu n'am dat și nu dau pe nici un profesor în judecată, fiind-că am experiența trecutului și nu voiesc ca să rîdă și de mine. Când impunitatea este aproape asigurată, darea în judecată este o farsă, și o farsă tristă; căci aci nu este vorba de persoanele miniștrilor trecători, cari se succed la acest loc, ci de capul permanent al instrucțiunii publice, adică de autoritatea supremă a școlilor.

A! Câte nu înghițim noi! Pe d-voastre v'asperiât adresa d-lui Popov; apoi nouă, la minister, ni se trimit cu totul alt-fel de adrese, cu alt stil și cu altă îndrăzneală, ast-fel cum nu cred să fi trecut prin mintea d-lui Popov ca să scrie vreunui profesor.

Dacă dar trimiterea în judecată nu este posibilă, ce a mai rămas în putința ministrului? O mică transferare care, dacă a supărat pe d. Tanoviceanu, este că d-sa avea la Iași două catedre. Da; dacă d-sa ar fi avut numai una, nu 'l-ar fi supărat întru nimic transferarea; așa în cât supărarea provine nu din faptul transferării, ci din cauza împuținării catedrelor ce le ocupa în aceeași localitate.

Insist, d-lor, fiind-că d-voastre ați ridicat o chestiune de viitor; vina este a d-voastre — și nu fac o acuzare personală d-lui Micescu — vina este a corpului didactic, că nu a voit să useze cu cumpătare de niște libertăți cari nu există nicăieri aiurea.

Știți d-voastre că în Franția ministrul poate suspenda pentru un an pe un profesor de universitate?

*D. C. C. Dobrescu-Prahova:* După lege.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* După lege.

*D. C. C. Dobrescu-Prahova:* Apoi nu vorbiți

de ceea ce nu aveți, fiind-că legea noastră nu vă dă acest drept, și am să vă cer toate dosarele tuturilor condamnărilor făcute de profesori în contra profesorilor; sunt profesori cari s'au dus până la Curtea de Casație ca să 'și capete satisfacțiune în contra colegilor lor.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Repet, în Franția, țara care are profesorii cu cele mai mari prerogative, ministrul poate să suspende pe un profesor pe un an de zile, din propria sa autoritate. Și la noi, unde s'a făcut o lege ca cea de la 1864, o lege nu numai extra-ordinar de largă, dar care, în aplicațiunea ei, s'a mai lărgit, și s'a lărgit atâta în cât nu are perechiă, și probabil că n'are să fie copiată de nimeni, d-voastre voiți s'o mai lărgim încă?

*D. Sturdza,* care a fost un ministru foarte aspru, a încercat cu darea în judecată a profesorilor, și întrebați'l dacă 'i-a prezis bine. *D. Sturdza,* căruia, de alt-fel, îi place să adune documente, de câte ori îi venea câte o sentință de achitare, o pune bine lângă cele-l'alte și zicea: «Bine, am să le strâng pe toate pentru ca să 'mi serve de dosar când va veni discuțiunea reformei învățământului». Eă sunt de un alt temperament; eă n'am voit să fac o ast-fel de colecție; eă aștept modificarea legii, și de aceea n'am dat în judecată pe nimeni.

Dar ce voiți? Ministrul, care este cu totul desarmat, să nu aibă dreptul să useze cel puțin de lucrurile ce le găsește în lege? Voiți ca să împedeați transferările? Cereți prea mult! Și am dreptul să vă zic: nu veniți cu precedentul lui Pacu; căci acolo era vorba de politică. Eă credeam că a fost transferat pentru motive politice, și de aceea am criticat transferarea lui.

*D. C. C. Dobrescu-Prahova:* Tot d-ta ai făcut



interpelare pentru profesorii condamnați de la seminarul din Buzău; d-ta ai uitat aceasta; eū, d-le ministru, n'am uitat.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Cunosc mai bine starea și nevoile școlii astă-zī de cât atunci.

Dar astă-zī ce ne ziceți d-voastră, d-le Dobrescu?

Este foarte curios modul cum se presintă cesiunea aceasta; d-voastră nu susțineți ceea ce a făcut d. Tanoviceanu, darea în judecată a ministrului, și cererea de daune interese. D-voastră, d-le Dobrescu, recunoașteți că politică la mijloc n'a fost; atunci vă întreb: de ce vă plângeți? Dacă politică n'a făcut d. Carp, de ce tăgăduiți ministrului dreptul de a transfera? De ce ne întrebați pentru ce nu 'l-a dat în judecată, ci 'l-a transferat? Voiți să știți? Iată de ce nu 'l-a dat în judecată pe d. Tanoviceanu, ci 'l-a transferat:

Pentru-că ministrul domeniilor nu a voit să mai vadă eșind o broșură de 200 de pagini conținând pledoariile a 7, 8 avocați ai profesorului și să poarte titlul: Procesul călcărilor de lege ale ministrului reacționar Carp, și verdictul de achitare al juriului profesoral! Aceasta era să se întâmple și aceasta d. Carp nu a voit.

## CHESTIA ELEVILOR STRĂINI

ȘEDINȚA CAMEREI DE LA 5 FEBRUARIE 1893

Cu ocasiunea discuțiunii generale a proiectului de lege asupra învățământului profesional presintat, de d. P. Carp ca ministru al domeniilor, d-nii Stolojan și N. Fleva între alții, au criticat sistemul admis de lege de a se primi elevii străini să învețe gratuit în școlile Statului. Ca să răspundă acestor reprezentanți ai opoziției liberale; intervine d. Take Ionescu în discuție susținând legea și anunțând intenția guvernului de a primi unele restricțiuni pentru străini.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: D-lor deputați, nu știu ce efect a produs discursul onorabilului preopinent asupra d-voastre; mie 'mă-a făcut efectul unui anachronism.

După cum se întâmplă une-orî în zilele de vară la munte, că, după o căldură mare, dă o ploaie puternică și violentă, și pe urmă apare soarele și apoi mai vine o a doua și a treia ploaică până ce se restabilește vremea bună, tot ast-fel mi s'a părut și discursul d-lui Fleva, discurs foarte des-voltat, dar care a venit între noi, în căldura la care se ridicase discuțiunea, ca o a treia ploaică după o ploaie serioasă și puternică.

În adevăr, d-sa, abil politic, a simțit că ces-tiunea pasională, care fără cuvânt isvorise din discuțiunea asupra proiectului de lege relativ la

școalele profesionale, scapă de sub terenul opozițiunii liberal-naționale.

D. Stolojan, căruia îi plac citațiunile, cestiunile istorice, dar care nu a ghicit că ar trebui să pună de acord istoria generală cu istoria noastră politică contemporană, alunecase în prezența acestei cestiuni, bine înțeles alunecase din punctul de vedere al opozițiunii național-liberale. A fost destul însă două-trei amintiri din partea d-lui Carp ca să facă pe d. Fleva să bată cu desăvârșire în retragere pe acest teren și să recunoască că, dacă se poate discuta această cestiune în general între unii din membrii majorității și noi, ea însă nu se poate discuta nici-odată de la majoritate la minoritate, pentru-că minoritatea național-liberală n'a avut asupra acestei mari cestiuni nici-odată alt-ceva de cât o politică de friguri intermitente.

În adevăr, când d. Stolojan, în vremuri de opozițiune,—vremuri de opozițiune cari promit a se prelungi,—vine și caută să împingă majoritatea într'o cestiune pasională în numele partidului liberal-național, atunci d. Fleva a înțeles foarte bine că din partea partidului conservator se poate face ușor socoteala. Se poate întreba în care moment istoric partidul, ca partid, în vremuri de guvern, iar nu în vremuri de opozițiune, adică în vremuri unde cuvintele atrag răspundere după ele, a afirmat politica ce vrea s'o afirme d. Stolojan azi? Vă place să vă urcați sus de tot. Citeam alaltăieri în *Voința Națională*: Mircea, Mihaiu, Ștefan, Tudor și Ion Brătianu sunt cei cinci eroi ai României. Dar, d-lor, întrebându-v'ăți d-voastre vre-odată cine a pus în România cestiunea israelită? A pus-o revoluțiunea de la 1848 care, în art. 21 al Constituțiunii, a proclamat egalitatea politică și civilă a tuturilor locuitorilor țerei de ori-ce confesiune religioasă. (Aplause).

La 1866, când s'a făcut Constituțiunea, care era în acest Parlament atitudinea naționalilor-liberali în această cestiune? Și cui se datorește, dacă nu temerității lor de a voi să naturalizeze pe toți evreii, incidentul regretabil al dărîmării sinagogei din București pe care scump 'l-a plătit țara! La 1879, care a fost politica cabinetului Kogălniceanu, V. Boerescu, Ion Brătianu și, dacă nu mă înșel, d. Stolojan, care era politica ce o preconisase partidul liberal? La 1879 susțineți cu multă îndărătnicie și chiar cu o prorogare a Camerei de o lună de zile, susțineți împămîntenirea aproape în masă a israeliților. Era bună sau rea această politică, nu discut; dar aceasta era politica partidului liberal atunci când avea în fața țerei, a istoriei și a lumii, răspunderea unei situațiuni politice. Și 'mi aduc aminte, eram student atunci, de discursul d-lui Carp susținînd această politică, d. Carp pe care 'l aplauda cu frenesie majoritatea liberală, fără să 'și dea seama că unele din ideile ce desvolta în discursul său nu erau doctrinele oficiale ale partidului. Erau doctrinele in petto, se vede!!

Dar, d-lor, după 1879 cine a naturalizat pe puținii evrei din această țară: Camera liberală, sau Camera conservatoare?

Dar să vorbim de timpuri mai apropiate. Partidul liberal a presintat trei proiecte de legi asupra învățămîntului: unul d. Conta, unul d. Urechia și unul d. Sturdza, șeful partidului național-liberal de la 1883. Ce spun aceste proiecte, singurele cari emană de la autoritatea responsabilă a unui ministru constituțional, singurele cari leagă pe partidul liberal, iar nu discursurile d-lui Dobrescu, care n'are nici o răspundere în fața țerei (aplaude); ce spun aceste trei proiecte de legi? Și Conta, — și Conta știți că era cel mai de frunte anti-semit



în țara românească, căci toți vă aduceți aminte de discursul său de la 1879 în cestiunea israelită,—și Conta și Urechia și Sturdza, nici unul nu a pus restricțiune la dreptul străinilor de a intra în școlile românești; din contra, d. Sturdza proclama dreptul tuturilor străinilor de a frecuenta școalele noastre.

S'a discutat acest proiect 6 luni; 'l-aū examinat delegații, între cari d. Nicorescu, liberal înaintat; s'a tipărit un raport, acela al d-lui Vizanti, foarte voluminos în două volume—tradus chiar în mai multe limbi.—Ei bine, aū combătut delegații întru ceva ideea admiterei străinilor în școale? Intru nimic n'aū combătut-o. Dar la 1883 ați făcut o lege asupra învățământului profesional; combătutați atunci facultatea străinilor de a intra în școalele românești? Nu. Acum vă vine foarte ușor să vă ridicați în contra străinilor pentru-că sunteți în opozițiune. (Aplause).

Câtă vreme sunteți la putere, vă feriți a vă atinge de cestiunea străinilor; dar nimic nu vă împedică ca, 6 luni după ce ați căzut de la putere, șeful partidului, I. Brătianu, să dea alarma asupra pericolului naționalității noastre. (Aplause).

Cel d'înteu discurs al d-lui Brătianu după căderea sa de la putere, îl aveți cu toții, îl știți: pericolul țerei sunt evreii.

V'am arătat până acum periodul d-voastre de calm; să vă arăt și perioade de friguri: cea perioadă aū fost expulsunile din 1867. Frigurile însă celelalte, ca oameni practici, v'ați aranjat să le aveți la vreme de opoziție, căci sunt mai lesne de vindecat. Și de aceea sunt sigur că și în contra frigurilor anti-semite, cari v'aū apucat acum în opoziție, veți lua atâta chinină în cât, când veți ajunge la putere, o să ajungeți lecuiți.

D. Fleva e prea abil parlamentar ca să nu

priceapă greutatea unei asemenea situațiuni, și de aceea ați văzut ce frumos a alunecat asupra ei. A spus doar atât : « În școalele profesionale ar trebui să primim numai pe români, pentru că sunt în stare inferioară față cu străinii. » Ei bine, d-le Fleva, proiectul acesta tot e un progres asupra tot ce ați propus veri-odată d-voastre. Căci în această cestiune, ca în toate, d-voastre ați dat vorbe, și conservatorii fapte. Există în această direcție un proiect al minorității conservatoare, încă din 1881, iscălit de d-nii : Carp, Maiorescu, Triandafil, Popescu, N. Catargi, Aurelian și Gane, pe atunci nu național-liberal.

Acest proiect creaa școale de meserii în toate orașele și le punea în sarcina meseriașilor, adică a străinilor, căci cei mai mulți meseriași sunt străini, și cu toate acestea art. 67 zicea : « Numărul străinilor admiși ca școlari în școalele de meserii nu va putea întrece sub nici un cuvânt numărul școlarii români. »

Cu alte cuvinte, la 1881 o minoritate conservatoare vă chiema în zadar la această măsură ca să facem școli cu banii străinilor, în cari majoritatea elevilor să fie români.

Proiectul de azi, așa cum e amendat de comitetul delegaților, zice : toți bursierii sunt români, iar din externi pot să fie și străini solvenți cu plată ; în cât vedeți că se reduce numărul străinilor la o proporție absolut minimă, și în Camera ne putem înțelege și la o mai mare reducție.

Înțeleg, d-lor, să stăm la discuție cu d-nii : Tețcanu, Butculescu, dar nu cu d-voastre ca partid, cu d-voastre cari, în 12 ani de guvernământ, ați venit cu 3 proiecte de lege asupra instrucțiunei, dar nici-odată nu v'ați gândit să tratați această cestiune. Acum însă, știind ce greutatea puteți să

ne faceți și visând la intrigă de provocat între majoritate și noi, voiți să pescuiți în apă turbure!

Și acum, ce să mai vorbesc de restul discursului d-lui Fleva, căci e pe calapodul cel vechiu. (Ilaritate). Nu se mulțumește cu 2 școli de meserii și 7 de comerț, ci voeste atâtea școli câți comandanți de armată. De ce nu câți episcopi? Avem 8 episcopi. De ce nu 3 școli, căci avem 3 inspectorii școlari?

D-lor, noi am propus 2 școli fiind-că d'abia cu chiu, cu vai, pe acestea le vom putea organiza bine, ca personal.

D. Fleva se miră de ce să nu se facă școli județiane de cât cu voia ministrului.

Dacă d. Fleva ar cunoaște întru ceva starea instrucției, ar ști că, dacă suferă de ceva învătământul, este tocmai de pripeala cu care s'au înființat școli fără profesori, școli cari produc numai declasați; căci nu se fac școli înainte de a avea dascăli.

D-le Fleva, dacă veți avea răbdare, puținică răbdare, veți vedea că este mare deosebire între un sistem și altul.

Avem, d-lor, gimnasia în toate orașele, însă mai toate catedrele sunt ocupate de suplinitori. Nici local, nici profesori. Aă însă un avantaj: că ne dau o populațiune de 10,000 școlari înscriși, dar să vedem câți ies.

Am fost, d-lor, la Bârlad și am găsit în clasa 6 și a 7 câte 7, 8 elevi; clasa 1-a avea peste sută. Acesta este idealul: ca să avem 10,000 studenți și 300 absolvenți? Adevărata politică școlară este, ca ori-ce politică cinstită, să'ți măsori întâi puterile și apoi să crezi. Legile nu sunt eterne; veți mai face și d-voastre alte școli, dacă veți avea mijloace.

D. Fleva se mai ridică în contra dispozițiunei

că unele din studiile superioare se vor face la Universitate. Apoi, d-lor, este învederat că sunt studii, cum: chimia agricolă, cari trebuiesc făcute la Universitate. Este o lungă corespondență între ministerul meu și acela al d-lui Carp pentru catedrele de chimie agricolă și tehnologie, și dacă nu le-am creat est-timp, a fost că nu am voit să dăm lefuri la profesori fără să avem laboratorii, cum s'a făcut altă dată.

Se mai miră d. Fleva de reducerea numărului anilor de studiu; dar aceasta este părerea și a d-lor Aurelian și Ștefănescu. D. Aurelian în partidul d-voastre trece drept o autoritate în materie; d. Ștefănescu de la Bancă de asemenea. D-sa este un fost director al școlii de comerț, și deci o autoritate. Nu vă mirați că acești oameni sunt de acord cu reacționarul ministru al domeniilor și cer reducerea de la 5 la 3 ani? Aceasta însemnează că a venit timpul ca școlile noastre să aibă o organizare mai practică. Vor scădea programele celor-l'alte studii nespeciale, necomerciale.

La ministerul instrucțiunii am școlile profesionale de fete. Este una care merge bine, școala No. 1 din București, și iată ce mi spunea directoarea: «N'ai idee, d-le ministru, cu ce greutate am convins pe eleve să vină cu un mic pachet de acasă. Credeați că derogă de la demnitatea lor. Nu ai idee câtă luptă și cu profesorii! Așa, una din profesoare cerea să facem curs și de botanică, căci elevele nu vor ști să facă flori artificiale până nu vor învăța botanica.»

Tendința spiritului nostru este mai mult teoretică de cât practică, căci este lesne să înveți pe din afară și să predai două ore pe zi teorii, dar este greu, greu de tot să înveți pe copii practica lucrului și să faci în adevăr ca știința



ta să treacă în mintea lor și să iasă oameni deplinî din școală.

Dar, d-lor, d. Fleva a născocit acest lucru extraordinar: Dacă n'au reușit școalele agricole din țară, cauza este candidaturile oficiale. (Ilaritate). Nu este o dovadă că învățămîntul la noi este rău organizat, când el produce asemenea raționamente? Cine poate să stabilească legătura între aceste două propozițiuni?

Însă d. Fleva nu s'a oprit aci, ci a venit să ne mai spună ceva. D-sa este mai înainte de toate un om politic, un om inteligent, un om activ; d-sa a crezut că, în oare-cari mici neînțelegeri, cari păreau ieri spre seară că se manifestaî între unii membri ai majorității și guvern, se prevestește un fel de crisă, că poate o parte din majoritate ar voi să se despartă de alta și că din această cauză ar fi timpul ca, prin crăpătura dintre noi, cuirasatul liberal-național — am zis cuirasatul, d-le Fleva, nu fac alusii răutăcioase — să dea, cum se zice, în termeni de marină, o lovitură de pinten, să sdrobească cu botul rîndurile majorității. D. Fleva s'a înșelat. Nu este nici o neînțelegere între membrii guvernului, și ori-ce încercare de a provoca una, s'ar lovi de cuirasa puternică a solidarității adevărate a acestui guvern, o solidaritate ce există între guvern și majoritatea parlamentară.

Pe ce se reazămă această solidaritate? Ea nu se reazămă pe principiul de care a vorbit d. Fleva. D-sa care a spus că, după d. Carp, cine n'are venit 40.000 lei să nu facă politică, și cine n'are acest venit să caute să'l câștige...

*D. P. P. Carp, ministru al domeniilor*: N'am zis-o.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: Știu că n'ai zis-o; dar 'ți-a atribuit-o.

Nu, căci dacă este un partid în care s'a intro-

duș politica ca mijloc de câștig bănesc, rog pe d. Fleva să spună în care partid s'a văzut aceasta. (Aplause).

D-lor, nimeni nu face nici o imputare d-lui Fleva că, consultându'și părerile sale și trecutul său politic, s'a împăcat cu foștii săi adversari politici și acum lucrează la reînființarea unui partid liberal. D. Fleva face foarte bine. D-sa, care 'mă spunea de atâtea ori în consfătuiri particulare că numai pe trei oameni îi cunoaște în România adevărat reacționari, pe d. general Manu, pe d. Th. Rosetti și pe mine, d-sa de asemenea nu se va mira de ce mă găsesc aci, dupe ce 'mă-am căutat în fundul inimei. (Ilaritate).

Dar dacă este adevărat că, atunci când cine-va intră sau reintră într'un partid, se face solidar cu părțile cele bune ale aceluia partid, el se face solidar cu tot trecutul partidului și chiar și cu părțile cele rele ale lui, și atunci când d. Fleva a însemnat cu ferul roșu un partid care a întrebuintat politica ca un mijloc de îmbogățire personală, d-sa nu este în drept să arunce asupra noastră aceste acușățiuni.

*D. N. Fleva:* N'am aruncat.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice:* Ați aruncat când ați spus că d. Carp... a stricat moravurile țerei, că a împins pe partizanii săi la satisfacerea intereselor personale, și că pe acest sistem ne zidim puterea noastră.

Sunt în dreptul meu să asvârl departe de noi aceste acușări și să amintesc un trecut încă proaspăt. (Aplause prelungite și mult repetate).

Dar, d-lor, pe ce se bazează această perfectă solidaritate așa de trainică, în cât va rezista, nu la asaltul unei legi profesionale, dar la asaltul altor cestiuni mai mari? Această solidaritate se bazează pe comunitatea de idealuri, și mai cu

seamă pe comunitatea deplină de vederi asupra mijloacelor politice prin cari se pot realiza acele idealuri. Camera știe că acest guvern este hotărât să realizeze numeroase și însemnate reforme și că el nu poate și nu vrea să'și târnuiască zilele cu prețul reformelor lui. Dacă d. Brătianu a putut să'și amâne căderea de la putere, amânând veșnic proiectele de reformă sau aruncând din când în când unul câte unul de pe această bancă, cum se face în Rusia când ești gonit de lupi, că arunci câte unul din sanie pentru ca să scapi câte-va minunte de haita lupilor cari te urmăresc. (Aplause prelungite).....

...Ei bine, și partidul conservator și țara știu că aceste două mijloace pentru prelungirea zilelor la putere, guvernul acesta nu voește să le întrebuițeze. (Aplause).

Este firesc lucru, d-lor, că în ori-ce corp liber se pot ivi pe ici-pe colea oare-cari mici divergențe de opinii; dar pentru aceasta cabinetul actual nu va arunca pradă pe unul dintre ai săi, ca să 'și peardă autoritatea și prestigiul ce trebuie să 'l aibă un guvern serios. (Aplause).

Fără a 'și precupeți zilele sale, el va merge înainte cu îndeplinirea reformelor pe cari le crede utile și folositoare țerei. (Aplause).

Această convingere este profundă în membrii majorității și de aceea, când se întâmplă, în lucruri secundare, să fie între guvern și între unii din membrii majorității oare-cari deosebiri de vederi, aceasta nu atinge întru nimic bazele armoniei ce există în mod general între guvern și majoritate.

Asemenea mici incidente sunt firești, precum este firesc ca guvernul să aibă politica sa și majoritatea să aibă libertatea ideilor sale. Aceasta însă nu va să zică că este disensiune între noi,

căci atunci când avem un program de realizat, atunci când avem convingerea că, dacă vè vom lăsa locul d-voastre, nu o să puteți face nimic, acușatiunile d-voastre de servilism, de căderea moravurilor, etc., nu vor reuși întru nimic să știrbească legătura puternică care există de la majoritate la noi, și de la noi la majoritate, fiind-că această legătură nu este basată pe interese personale, ci pe convingerea adêncă a unei desăvêrșite comunități de idei și de principii.

De aceea, fără să ne turburăm, noi, servitori fideli ai Parlamentului, vom stărui să ne facem datoria așa cum este dator ori-care guvern să 'și-o facă. (Aplause prelungite).

**Notă.** In urma acestui discurs, discuția generală a fost închisă și proiectul de lege luat în considerare cu 95 voturi pentru, contra a 29.



## TRANSFORMAREA UNOR ȘCOALE DE FETE

ȘEDINȚA SENATULUI DE LA 16 MARTIE 1893

Răspuns la interpelarea d-lui senator Al. Villner, care întreba pentru ce d. Ministru al instrucțiunii publice și cultelor tinde a desființa, pe cale bugetară, școalele de fete din Galați, Focșani și Bacău.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu:* D-lor senatori, d. Villner a început prin a denunța proiectul de buget ca având tendința de a desființa trei școale secundare de fete; iar în partea a doua a interpelării sale a arătat că nu era vorba de nici o desființare de școale, ci numai de o transformare de școale, anume de o transformare din *externate secundare de fete* în *școale profesionale de fete*, așa că toate argumentele relative la dezvoltarea intelectuală a femeii, la oprirea acestui Stat de a merge înainte, la dorința de a suprima lumina, sunt afară din cauză și chestiunea în sine se reduce la aceasta: cari sunt mai bune pentru țară, *școalele profesionale de fete* sau *externatele secundare de fete*? Căci, încă o dată, nu se atinge, nu se suprimă nici un stabiliment de învățământ secundar de fete prin proiectul de buget.

Neapărat, d-lor, că și în această chestiune discuțiunea este mai mult platonică, căci budgetul nu este încă votat de Cameră și este sigur că Camera, care are, în prerogativele ei speciale, votul budgetului, este stăpână să primească sau să nu primească proiectul de budget pe care 'l-am propus eu; dar în fine, fiind-că d. Villner m'a interpelat, sunt dator să explic onor. Senat pentru ce am cerut transformarea a trei externate secundare de fete în trei școli profesionale și pentru ce am redus această cerere la două. Am redus la două fiind-că, de și știam deja că există o școală profesională de fete în Focșani, întreținută de un comitet de doamne din oraș, nu avusesem încă convingere că această școală este serioasă, că are mijloace să se mențină și de aici înainte. De îndată ce însă mi s'a dat dovadă și am căpătat convingerea că această școală este serioasă, nu mai era nici un interes de a transforma externatul secundar de fete de acolo în *școală profesională*, căci dacă este bine să ai o școală profesională în Focșani, este absurd să aibi două în un târg așa de mic.

Deci lucrul se reduce la Bacău și Galați.

D. Villner a căutat să se pună pe țărâmul legii și să dovedească că această transformare constituie o ilegalitate.

Da; ați zis că legea din 1864 mă forțează să înființez școli secundare de fete în orașele unde sunt licee; acesta este articolul prim; dar dacă ați fi citit și articolele următoare ați fi văzut că legea de la 1864 n'a cunoscut externate secundare de fete, n'a cunoscut de cât ceea ce numim noi școli centrale, școli cari de câți-va ani încoace se numesc institute pedagogice, școli destinate a crea personalul didactic de fete, dar atâta și nimic mai mult.

De un externat secundar de fete merit a da cultura generală la fete, în afară de scopul acesta restrâns de a le face membre ale corpului didactic, legiutorul de la 1864 n'a avut cunoștință, cum n'a avut cunoștință nici de școalele profesionale de fete.

Primul act legislativ în care ne întâlnim cu școlile profesionale este legea de la 1879 relativă la numirea membrilor corpului didactic în învățământul secundar; acolo, în art. 20, se vorbește de școli profesionale, fără a se face deosebire de fete sau de băieți. Așa dar, suntem afară din orice chestiune legală; prin budget s'au înființat externatele secundare de fete, prin budget s'au înființat școlile profesionale, prin budget se pot desființa; chestiunea este alta, este vorba de direcțiunea ce ar fi bine să se dea învățământului, iar nu de litera legii.

Mă întreb, ce motive ați dat d-voastre contra acestei transformări? Dacă ați lua ad-literam discursul d-lui Villner, atunci ar trebui să punem un fel de semn al crucei peste întreaga noastră dezvoltare industrială și profesională, căci, afară de anecdota celor două croitori din Bacău cari n'au reușit, căci unul s'a făcut funcționar și altul a intrat la drumul de fer, cu descrierea făcută de d. Villner despre școalele profesionale din Ploești și aiurea, cari sunt înființate abia din 1886 și n'au început să dea roade suficiente, concluziunea legitimă ar fi ca să încetăm cu această năzuință a noastră de a da populațiunei noastre urbane o pornire profesională. Este cine-va aici care subscrie la această idee?

Nu este o credință exprimată în mod general și continuu că, dacă este ceva putred în organizațiunea noastră socială, este prea marea dorință de a umplea unele carieri, așa numite liberale,

carî nu ştiu de ce s'au numit ast-fel, fiind-că numai libere nu sunt, şi a părăsi străinilor adevăratele carieri libere în cari se poate căpăta, cu independenţa materială, şi adevărata independenţă ceţătenească? Cum? toate aceste plângeri se reduc numai la articole de jurnale şi la conferinţe publice, în cari se expune teoria şcoalelor profesionale şi se zice că trebuie să avem industrie, iar de câte ori este vorba de a pune în aplicare această idee, imediat ne ferim, fiind-că la Bacău ne place un externat secundar, pentru-că la Bacău, oraşul care ne interesează mai mult, nu vrem să aplicăm ceea ce ţara întreagă se zice că doreşte? Nu se poate să vrei şi industrie şi îndrumarea populaţiei noastre către meseriile productive, şi în acelaşi timp să nu te atingi nici de instituţiunile de lux.

Să vè daū acum, d-lor, o mică dovadă că d. Villner n'a avut toate elementele suficiente ca să judece chestiunea.

D. Villner ne spunea că la concursul de profesoare, ce s'a ținut în Bucureşti, s'au presintat numai 7 absolvente ale externatelor secundare. Ei bine, nu e exact: s'au presintat la Bucureşti 106; vedeţi dar că e oare-care diferenţă între 7 şi 106, şi n'au reuşit de cât 13. La Iaşi, de altă parte, s'au presintat 70 şi n'au reuşit de cât tot 13. Nu ştiu de ce tot numărul acesta a eşit pentru Bucureşti ca şi pentru Iaşi. Aū rămas deci pe din afară 150 şi mai bine de absolvente ale şcoalelor noastre secundare.

*D. Al. Villner:* Cu absolvente ale asilului şi şcoalei centrale.

*D. ministru al cultelor şi instrucţiunei publice, Take Ionescu:* Nu, d-le Villner, căci cu toate că numărul lor se ridică la 500 la amândouë concursurile, am aci o listă de numele şi studiile făcute.



Cred însă că ar fi fastidios să vă citesc aci la Adele și Elise; dar dacă mă forțați, mă voi executa. Ei bine, ce s'a făcut cu acele 150 absolvente cari n'ați reușit? V'ați întrebat d-voastră aceasta? Adevărat e că până acum *externatele secundare de fete* au fost în cea mai mare parte un fel de *școli normale* fără pedagogie, în cari au intrat fetele cu dorința de a se face profesoare și cele mai multe au rămas numai cu speranța, destinate să vină într'una pe la minister ca să audă același răspuns: «D-șoară, nu mai sunt locuri vacante», *quitte*, ca să reînceapă peste cât-va timp aceeași operație.

Ei bine, una ca aceasta nu poate fi nici folositor, nici sănătos pentru un Stat, după cum nu e sănătos ca banul publicului să nu se întrebuințeze la alt-ceva mai bun, la crearea de școale cari să ne poată da ceea ce ne trebuie, căci avem deja destule școale secundare cari ne dau profesoare. Atunci, d-lor, 'mi-am zis: treptat, pe cât e cu putință și cu măsură, să transformăm aceste institute de învățământ secundar în institute de învățământ cu folos, adică școli profesionale. Și acest gând nu e numai al meu, ci și al unui predecesor, al cărui nume e inutil să vi'l mai spun, căci se află în mijlocul nostru. Acela spunea: «Numărul școalelor profesionale va trebui sporit în mod considerabil, pentru-că asemenea școli, destinate mai ales claselor sărace, nu pot fi în adevăr utile de cât cu condiția de a fi foarte răspândite».

Dar d: Villner mă mai întreabă: «Ce au produs aceste școale?» Dar bine, ele sunt cu totul noi, în cât nu au avut timpul material necesar pentru a vă arăta ceea ce pot produce. De altă parte pentru puțin comptați d-voastră lupta contra prejudiciilor?

Au fost ani întregi în cari fetele nu voiaū să meargă la școalele profesionale, căci credeaū că le cade igemoniconul, cum, ziceaū dênsele: Marița merge la școală de unde are să iasă profesoară, și eū să mă fac croitoreasă?

Aū trebuit ani întregi, d-lor, până ca să cadă acest strâmb și prost prejudițiu.

Apoi, nu mergeaū la școalele acestea și pentru motivul că nu le venea să meargă pe stradă cu pachetul în mână, și a trebuit o persistentă luptă din partea directoarelor să le convingă că prin aceasta nu perd nimic din demnitatea lor.

Credeți iarăși că de odată se pot improvisa maestre? Neapêrat că nu. Dar mai este și judecata publicului, judecata familiei, care vrea să 'și vadă fata profesoriță cu 400 lei pe lună, iar nu să o facă croitoreasă. Luați toate aceste judecăți, și atunci veți recunoaște că rezultatul este încă mai mare și mai frumos de cât cel la care puteam să ne așteptăm.

Dar se mai zice că școalele lasă mult de dorit. Apoi lăsați-le și d-voastre vreme să se îndrepteze. Avem școala profesională din București, școala uniunei femeilor române din Iași, cari merg destul de bine și după ele se vor înspira toate cele-l'alte.

D. Villner ne a mai făcut critica că nu avem destule profesii în școale. Am început cu lingeria, croitoria, dantelăria, florăria; însă d-sa zice că nu avem corsetăria. Se înșeală, o avem la București. Dar mai este și o profesiune la care nu ne am gândit, zice d-sa, este mănuseria. Rog pe d. Villner să ne recomande o maestră de mănuserie, și vom înființa și această profesiune. Cea pentru corsete îndată ce s'a presintat a obținut un loc pentru corsetărie.

D-sa a mai spus un lucru: «In școalele profesionale este mai mare proporțiunea de străine de cât în școalele secundare.» Proporțiunea de eleve străine este tot așa de mare în școalele secundare ca și în școalele profesionale.

*D. Al. Villner*: Atunci statistica d-voastre nu spune drept.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu*: Ba spune foarte drept.

Iată, să vă citesc:

Am avut în 1889 în *externatele secundare* 1.387 ortodoxe, în 1891 1.701 ortodoxe; iar în *școalele profesionale* 257 în 1889, și 387 în 1891; adică ortodoxele au crescut în trei ani cu 22 *la sută* în externatele secundare, și cu 52 *la sută* în școalele profesionale.

Trec la mosaice.

La externate ele au sporit de la 161 la 251, adică cu 50 *la sută*; iar la școalele profesionale de la 60 la 82, adică numai cu 35 *la sută*.

Româncele deci se duceau la început în externatele secundare, fiind-că voiau să se facă profesorițe. Inșă cu cât a trecut timpul, s'a produs un reviriment în opiniunea publică și au început româncele să se ducă la profesiuni; aceasta este lecțiunea statisticeii.

De aceea predecesorul meu, d. Poni, a creat o a doua școală profesională în București, și eu am creat o a treia, și una în Severin. Iar în Bacău și Galați am transformat *externatele* în *profesionale* și am convingerea că, făcând ast-fel, am răspuns la adevăratele interese ale Statului nostru, cari nu sunt de a face o pletoră de oameni cu pretențiuni multe și absolut imposibil de satisfăcut în limitele acestui Stat, ci din contra de a pune în mână fie-căruia un instrument de muncă

cinstită cu care să se poată ridica până la cea mai înaltă treaptă în Stat.

Iată, d-lor, de ce spirit am fost condus când am propus Camerei transformarea acestor două externate de fete din Bacău și Galați în școli profesionale.

---



## LEGEA ASUPRA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PRIMAR

(ȘEDINȚA CAMEREI DE LA 3 MARTIE 1893)

În discuțiunea generală a proiectului, adversarii dând dovezi că nu sunt pătrunși nici de înțelesul noii legi, nici de principiile ce'l alcătuiesc, Ministrul instrucțiunii publice dă largi explicațiuni asupra acestei teme.

Camera, pe deplin luminată, închide discuțiunea generală, — fără nici o protestare din partea adversarilor.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice :* D-lor deputați, înțelege onorabila Cameră că ași fi avut dorința să explic în lung și în larg principiile pe cari este alcătuit acest proiect de lege.

Dar lucrul este imposibil, în urma modului în care proiectul a fost discutat de către onor. opozanți; căci este cu puțință, d-lor, ca cu impunitate să se vorbească 5 ceasuri de-a-rëndul într'un Parlament, ca cu impunitate să se discute un proiect de lege cu o absolută necunoștință și a proiectului și a principiilor pe cari este întemeiat; să se citeze până și cuvintele glumețe cari s'au putut pronunța la bătaia de la Waterloo și pe cari noi, până la d. Dobrescu, le credeam cu totul altele... (ilaritate, aplause); să se falsifice și cifrele și raționamentul; să se încalice pe toți caii cari

nu mai pot merge; să se aducă învinuirii fără de rost, ca aceea, de exemplu, că am avea dorința să strivim, să împedicăm elementul românesc de a se cultiva; că am voi să facem din țeranii noștri un strat care să suporte numai greutatea sociale! Să ni se spună chiar o teorie, care sper încă că eu n'am înțeles-o bine, căci altmintrelea ar fi condamnarea cea mai absolută a modului cum înțeleg d-lor școala, și anume că școala nu are scopul de a lumina, de a învăța carte generațiunile tinere, ci că ea este o unealtă, o mașină prin care se transformă organismul social în cutare sau cutare sens, etc.

Când discuțiunea a degenerat ast-fel, vă puteți lesne închipui că Camera s'a plictisit, și dați-mi voie să cred că, cu drept cuvânt, s'a plictisit.

*D. I. Lecca*: S'a plictisit înainte de a începe discuțiunea.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: Când cine-va, d-lor, discută o lege și vrea să 'și dea aerul unui om care a studiat cestiunea, cel d'ântăiū lucru este să facă un plonjeon într'un tratat de statistică și să iasă cu cifre lipite pe cap, pe mâini, pe picioare, etc. {Lucrul, de sigur, face oare-care efect; dar ca aceste cifre să vorbească, mai trebuie ceva.

Trbuie întăiū să nu fie false; al douilea, dacă nu le ai găsit singur, să le fi controlat cel puțin; și al treilea, să fi în stare să le înțelegi; căci altmintrelea, din cât de fermecătoare pentru rațiunea omenească sunt ele în genere — și nimic nu poate fi mai doveditor de cât cifrele, când merg paralel cu puțința de a fi mistuite — rămân fără nici o valoare, ba din contră, prin preința lor dărimă ori-ce argumentațiune.

D-lor, din toate criticele adresate acestui proiect de lege, nici una n'are măcar aparența de

lucru serios, afară de critica care s'a făcut în contra organizațiunei chiar a școalelor. Și tocmai aci, d-lor, o statistică falsă constituie întreaga basă a criticelor domniilor lor.

Despre ce este vorba, d-lor?

Care este scopul școalei primare? Ea este destinată întâi—și pentru nouă-zeci și cinci la sută, cel puțin, ea nu are un alt scop — să dea cetățenilor o sumă de cunoștințe elementare, cari să 'i pună în stare pe de o parte să lupte mai bine în lupta pentru viață, iar pe de alta să 'și poată mări mai târziu singuri cercul cunoștințelor lor; al douilea, să faciliteze puțința pentru cei aleși de a merge mai departe, de a se îndruma pentru cultura înaltă.

Acesta e scopul școalei primare. Dacă acesta e scopul, care să fie organizarea de dat școalei primare? Școala primară trebuie neapărat să presinte în totalul ei un mănunchi de cunoștințe cari să fie suficiente pentru imensa majoritate a cetățenilor, și trebuie să se predea aceste cunoștințe în așa mod în cât să facă posibilă pentru cei mai distinși mergerea mai departe. Dar acum, d-lor, după ce s'a limpezit scopul, dacă legiuitorul e un om serios și dacă nu are drept unică ambiție în vieață de a umplea coloane multe la *Monitor*, el își zice un al douilea lucru: Nu fac un proiect de lege ideal, fac un proiect de lege real pentru anume țară și anume epocă, în special pentru România în anul 1893. Și atunci trebuie să te întrebî: Ce este azi în România? Cu ce e obicinuită România? Ce poate înghiți România? Ce poate plăti România? Și după ce ai fixat aceste patru puncte, atunci, dacă ești om, vездând ceea ce s'a făcut aiurea, nu ca să copiezi, ci ca să judeci mai bine, cercetând ceea ce au făcut predecesorii tăi, nu ca să 'i copiezi, dar

pentru că înțelepciunea nu a eșit toată de o dată, ci se face și ea încetul cu încetul, atunci măsori și judeci, și ieși cu un proiect de lege care în mare parte este opera timpului și a locului, și numai în mici detalii, mai mult în procedură, e opera ta, a individului care a conceput-o. Și dacă așa ai lucrat, atunci numai trebuie să ai și curajul să ceri țerei să transforme planul tău în lege.

Ast-fel, d-lor, m'am întrebat : Ce am avut noi până acum în țară ? Și pentru mine țara nu este patria aceluia amalgam de oameni incapabili și rău voitori cari s'au succedat la putere de când n'a ajuns d. Dobrescu, și cari sunt toți vinovați că de la 1864 până acum nu au pătruns spiritul legii din 1864 și nu au fost în stare să aplice principiile diatr'insa ; nu, pentru mine țara este patria unei serii de oameni cu bună-voință, cu un fond de patriotism nediscutabil, cari s'au strecurat pe aceste bănci, unii mai competenți, alții mai puțin competenți, unii mai puternici, fiind-că aveau la spate majorități mai tari, alții mai slabi și mai fricoși, dar cu toții pătrunși de nevoile practice, toți urcând scara ministerului plini de iluziuni și acolo, amar deceptați, toți hotărâți după ce 'și au dat seama de nevoile acestei țări, să ceară, în conștiința lor de oameni cinștiți și patrioți, remediurile pe cari le au crezut indispensabile.

Aceasta e țara mea ; aceasta nu e țara d-tale. (Aplause).

Ei bine, d-lor, ce a fost în această țară, guvernată de 28 de miniștri de la 1866 până acum ?

Iată ce am avut. Am avut o școală primară urbană împărțită în 4 ani, bună sau rea, mai mult rea de cât bună, dar care, în sfârșit, a dat oare-cari roade. În această școală avem astăzi 59,000 școlari, dintre cari numai 5000 isprăvesc

școala. Vedeti, prin urmare, că chiar în școala primară urbană noi suntem ca un industriaș care ar fabrica cu 75 la sută *decheuri*, ca un fabricant de mobile care ar scoate numai 25 kilogr. mobile din 100 kilogr. lemne. De sigur în industrie o asemenea fabrică ar fi fabrică proastă și s'ar închide. Un brutar care la 100 kilogr. de făină scoate 25 kilogr. pâine, nu ar putea spune că afacerile 'i merg bine. Dar fie! Așa e școala urbană.

Această școală e veche în țară, nu e de la 1864, căci, d-lor, ne cam pripim noi când spunem că totul este așa de proaspăt.

De exemplu, cunoști d-ta legea principelui Ghica din Moldova? 'Ți ai dat vre-o dată oste-neala să o citești cu atențiune? O s'o retipăresc și s'o comunic Parlamentului, căci este o operă remarcabilă pentru timpul când a fost făcută. (Aplause).

Această școală urbană produce ceva, dar puțin. Este ca o industrie, în care se pun multe materii prime, și produsul este mic.

Această școală mai are un cusur; prin producțiunea ei puțină face ca produsul să 'și-o ia asupra'și, căci dacă toți cei 100,000 de copii din orașe ar săvârși învățământul primar, nu 'și ar închipui fie-care absolvent de curs primar că, pentru că a trecut primul stadiu al învățământului, acel stadiu absolut necesar orî cărei ființe cuvântătoare, trebuie să ajungă miniștri orî episcopi.

Dar când sunt numai 5000! 'Și o ia asupra-le și ast-fel se întinde acel rău al societăței moderne, care se chiamă lipsa de măsură între ceea ce poți și ceea ce vrei să fii. (Aplause).

Aceasta a fost școala noastră din oraș. Această școală trebuie îmbunătățită, dar nu răsturnată.

La țară avem o școlă, care merge mult mai



rău de cât aceasta, și de ce? Pentru că acolo, d-lor, școala a suferit de multe neajunsuri. Mai întâi nu a avut local, și este evident că, dacă nu ai casă, nu poți să ai școală. Al doilea, nu au vrut copiii să vină la școală. Știu sistema d-voastre; ne ziceți: «îmbracă-i pe toți, culcă-i pe toți, dă-le mâncare la toți, dă-le cărți la toți». Dar atunci cine să plătească? Dacă Statul le va da la toți casă, masă, haine, cărți și creioane, Statul de la cine să ia ca să plătească aceste cheltuieli? Sunteți într'un cerc cam vițios..., dar în sfârșit!...

Această școală, d-lor, a mai avut un cusur. Școala noastră de sat nu a avut de cât un singur dascăl. D. Dobrescu, care are fericirea să fie profesor de cursul secundar, unde face cursul ca aici, *ex cathedra*, s'a întrebat d-lui serios cari sunt greutatea unui om singur cu 80 de copii, din cari unul este la az buche, altul mai înaintat la conjugări, un al treilea știe ceva mai mult, face fracții, un al patrulea și un al cincilea, etc., etc.

Este evident că, chiar dacă avem local, învățător bun, — și voiți spune imediat cât de puțini avem, — încă în școala rurală cu un învățător greutatea ar fi enormă, căci îi trebuie profesorului o adevărată artă pedagogică ca să meargă înainte cu copiii de atâtea diferite grade de învățatură.

Mai este un lucru, — și pe care d. Vidrașcu l-a pus bine în lumină, căci, o recunosc, trebuie să fim drepti și să știm să facem o imensă deosebire între discursul serios al d-lui Vidrașcu și cele-lalte, — mai este, d-lor, un lucru. Noi avem școală rurală într'o țară pur agricolă, în care copilul reprezintă un capital de producțiune pentru tatăl său și, prin urmare, copilul nu poate fi distras tot anul de la această muncă fără a turbura starea economică a țerei.

Atunci s'a recunoscut că nu poate să fie anul școlar la țară tot așa de lung ca la oraș, și s'a scurtat.

Dar dacă scurtez anul trebuie să înmulțesc numărul anilor: cartea pe care o învață în timp de 4 ani fiind anul de  $10^{1/2}$  luni, este evident că nu o poate învăța în același timp de 4 ani, având anul numai de 8 luni; și atunci s'a lungit timpul de învățatură la școalele rurale la 6 ani. Așa că, din pas în pas, am ajuns la această problemă insolubilă, de a avea un singur profesor cu copiii împărțiți în 6 clase; și prin urmare, să ai copii de 6 grade de învățatură, cărora trebuie să le predai în același timp și în aceeași oada. Vă întreb, d-lor, dacă aceasta este ușor de făcut de un singur om și dacă acel om, când ar face-o bine, nu ar merita mai mult de cât postul de învățator de sat? De aceea, d-lor, la sate am lucrat cu un dechet de aproape 95 la sută, de aceea n'ați eșit din 160.000 de cât 1.900, ceea-ce face cam o jumătate de copil pentru fie-care învățator. Vă rog, d-le Dobrescu, să nu credeți cu această cifră statistică, pe care v'o dau, că s'ați tăiat copiii în jumătate. (Mare ilaritate).

Și acum, d-lor, față cu această problemă, când vine un om serios să organizeze școala rurală, își zice: în această țară agricolă, unde copilul nu poate veni tot anul la școală, pot să nu țin socoteală de acest fapt? Și răspunde: nu pot. Prin urmare, trebuie să am anii școlii rurale mai mulți. Pot să am atâți învățatori câte clase sunt? D-lor, cu proiectul meu de lege ne trebuie veri-o 8.000 de învățatori, și dacă am pune câte un învățator la fie-care clasă a școlii rurale, ne ar trebui câte-va mii mai mult, ceea ce ar duce la o cheltuială de mai multe milioane de cât apare

la prima vedere. Punând aceste întrebări, ori-ce om cu minte are să răspundă: nu se poate.

Atunci cum să organizăm școala rurală? D-lor, oamenii serioși,—și eu nu mă pretind că sunt cel mai serios, dar zic, au fost mai multe persoane serioase pe aceste bănci, de cât pe acele de unde a pornit critica,— oameni serioși, fie liberali, fie conservatori, și au zis: să facem ceva. Voiți să vă dau o soluțiune a unui democrat incontestabil, a unui ministru care a avut darul să fie el cel d'înteu răsturnat de către dascăli, cari 'i-au făcut până și un șarivari noaptea, așa că I. Brătianu, care ținea mai mult la echilibrul parlamentar de cât la reforme, 'l-a lăsat să cadă?

D-lor, Conta nu veți tagădui că era un democrat, că era un om foarte învățat, că era un adevărat liberal. Ei bine, să vedem acum care era sistemul lui în privința organizării școlii rurale. El a zis: Înființez în fie-care aglomerațiune de populațiune suficientă câte o școală cu un învățător, cu atâți băeți cât poate învăța un om, iar în satele unde populațiunea este mai mare de 3.000 suflete, înființăm o școală primară cu mai mulți învățători și cu programul întreg de la școlile urbane.

Vin acum la proiectul de lege al nostru?

Ce propun eu? Merg mai departe de cât Conta, nu pentru că vrea să 'mi fac un merit mai mare, dar Conta legifera la 1881 când veniturile Statului erau cu 50 milioane mai puțin; eu legiferez acum când pot să 'mi permit o mai mare îndrăsneală. Ce am zis eu? Mai înteu constat că sunt oarecari aglomerațiuni în cari nu pot să înființez — cel puțin mulți ani încă — nici măcar o școală cu un învățător, pentru că cheltuiala ar fi prea mare și atunci, luând exemplul aceea ce se petrece în alte țeri, unde populațiunea este dispersată

pe un teritoriū întins ca și la noi, — și am aci admirabila statistică a d-lui Poni, din care se vede că la noi sunt multe cătune, mai cu seamă în părțile muntoase, în cari nu sunt de cât 2, 3, 7, 10, etc. copii și unde neapărat nu se poate înființa o școală... Fiind-că că mă întrerupeți și voiți cifra, vă voiū spune că de aceste localități sunt în țară maximum 363, aceasta prin porția făcută după cifrele din nouă județe, cari s'au calculat exact și ne au dat 121 de asemenea localități...

Dacă dar, ziceam, în aceste cătune nu se poate înființa câte o școală, atunci trebuie să rămâe fără nici o învățatură acei copii? Și atunci, fără să fiū nici profet nici născocitor, am cercetat unde există în Europa o situațiune analoagă și am găsit că este Norvegia și Suedia, unde s'au înființat învățători ambulanti. Atunci 'mi-am zis că ar trebui ca și la noi să introducem un sistem care ar putea să facă ca acelor copii să li se predea cel puțin noțiunile de citire, scriere și calcule, cari sunt absolut indispensabile orî-cărui om. Aceasta vē supără? Dacă n'ați primi, ar fi să condamnați o numeroasă populațiune la o ignoranță absolută, pentru că școală specială în fie-care de asemenea cătune nu se poate înființa.

De aci înainte m'am întrebat : care este numărul maximal de copii pentru un singur om? Și, luând exemplul celor-l'alte țări, am găsit că este 80, în alte părți 70, în altele 90 și în proiectul d-lui Sturdza erau 100; și atunci am zis: Orî unde se află o aglomerațiune de populațiune care nu are mai mult de 80 de copii, am o școală rurală cum era și până acum cu un singur profesor. Dar pot eū să forțez pe acest profesor să predea copiilor un program întreg din oraș? Nu, și dacă 'l-ași obliga, atunci rezultatul ar fi nul ca până acum. Am dat dar acesteī școale un program redus.



Apoi, am un centru de populațiune cu mai mult de 80 copii? Atunci în acea școală voiți avea două, trei, patru învățători, aci am școala primară superioară, și pot aplica programul întreg de la oraș.

Dar această organizațiune d-voastră nu vă convine.

D-lor, înțeleg să nu vă convină această organizație; înțeleg să o discutăm. Ceea ce însă m'a indignat este alt-ceva. Când am văzut că se strânge la Iași un congres de profesori, congres în care un profesor m'a tratat că am capul de monstru și picioarele de bestie—și eu nu 'l-am pedepsit!—că se pune ca raportor un profesor de liceu, doctor în pedagogie și filosofie, dacă nu mă înșel, că cu toții muncesc o lună ca să facă un memoriu, și ese ceea ce a eșit; ei, d-lor, atunci de sigur am fost în dreptul meu, nu să mă turbur, căci criticile nu mă turbură, dar să mă indignez.

Intr'adevăr, d-lor, criticile sunt permise, ideile sunt libere, dar alcătuirea de cifre false nu.

D-lor 'și-au zis: «să facem socoteala, după ideea lui Ionescu, câte școli superioare vor fi și câte inferioare»; și când veți analiza socotelile, atunci veți vedea saū reaua credință, saū absoluta incompetință a acestor d-ni din congres.

Ei nu calculează după numărul elevilor în vârstă de școală, ci după numărul celor ce azi sub legea veche merg la școală, și ast-fel pun pe socoteala proiectului meu de lege caraghioslăcul: Că în toată țara nu voiesc să întemeiez de cât 90 de școli superioare, iar restul toate inferioare.

Ei, ia să facem, d-lor, și noi socoteală. Înțeleg, este ostentor să ieși statistica d-lui Poni și să socotești comună cu comună; aceasta se poate face de reacționarii cari sunt obișnuiți să piardă zile și nopți întregi, iar nu de profesori înaintați în idei (aplaude); înțeleg, dar totuși era o



mică socoteală așa de ușoară ca să dovedească acestor d-ni ce mult se înșeală, și care se putea face fără nici o osteneală! Intr'adevăr, sunt în țară 3000 de comune, câte 80 de elevi fie-care, va să zică total 240,000 de copii; statistica însă ne spune că în toată țara sunt 540,000 de copii; dacă în toată țara nu vor fi de cât școli cu 80 de copii și inferioare, cum zic d-lor, atunci întreb: unde este restul de 300,000 de copii? au plecat cu omnibusele ce le cer profesorii din Iași? (Aplause).

Vă mărturisesc, când am văzut acel memoriu m'am speriat eu însu'mi, m'am întrebat dacă nu cum-va eu 'mă-am pierdut rostul, și m'am hotărît să refac socoteala. Și am luat județ cu județ, plasă cu plasă, comună cu comună, ca să fac lucrul evident, cu toate că nu era de nevoie.

Pentru nouă județe socoteala este făcută cu stricteță, și din aceasta rezultă că vom avea pe suprafața acestor județe 121 de școli de cătun, 330 de școli cu un învățător, în cari se va învăța de sigur mai mult de cât se învață astăzi, și 823 de școli cu câte 2, 3 sau 4 învățători, adică școli unde programa este completă.

Și aplicând aceeași proporțiune pentru întreaga țară, ajungem a avea 333 școli cătunale, 990 școli cu câte un învățător și 2.470 școli cu câte 2, 3 sau 4 învățători, cu alte cuvinte aproape  $\frac{3}{4}$  din comunele acestei țări se vor bucura de învățământul integral ca la orașe, ceea ce prin faimoasele d-voastre legi n'ați fost în stare să le dați nici o dată. (Aplause).

Aceasta este opera reacționarilor de la guvern? Și cum? Fiind-că Camera este hotărîtă să dea cu mâna largă pentru instrucțiune, ni se impută tendința că am voi să stingem lumina poporului român, lumină care n'a avut nevoie să o aprindă

d. Dobrescu pentru ca să strălucească? (Aplause). Pentru aplicarea acestui proiect de lege va trebui, dacă am lua leafa de 90 lei de azi—și știți bine că va crește mult!—vor trebui cel puțin 12 milioane lei numai pentru plata personalului învățătoresc, și tot noi suntem vrăjmașii poporului?

12 milioane franci numai pentru personalul învățător este suma minimală pe care o cer eu prin acest proiect de lege și pe cari, în încrederea d-voastre, 'mi le ați dat în secțiunii! Trebuie să știe țara că aceasta este opera guvernului conservator, calificat de d-voastre ca neconstituțional, ca guvern care nu tinde de cât să lovească în instituțiunile și în libertățile națiunii. (Aplause). Aceasta este opera pe care nu ați putut-o face d-voastre și pe care așa de amar regretați că o facem noi!

Dar nu era destul, d-lor, să pun în proiectul de lege acei peste 8.500 de învățători; trebuia să nu uit că învățătorul presupune un local de școală, și mai presupune și școlarii. Proiectul de lege trebuia să se gândească la aceste trei lucruri: învățători, local, școlarii.

De aceea, d-lor, mai întâi am reformat modul de recrutare al corpului didactic.

Dar aceasta nu era de ajuns, trebuia restabilită și disciplina.

Acei dintre d-voastre cari se îndouiesc că criticile făcute personalului didactic nu sunt meritate, să vină la minister să le dau corespondența. Noi, miniștrii, mai nu pedepsim, și de aceea registrul de pedepse nu v'ar spune lucru mare, dar să vedeți corespondența, să vedeți hârtiile ce ne vin chiar de la unii învățători, și atunci veți înțelege cum miniștrii sunt aproape neputincioși față cu această deplorabilă situațiune. Și eu, dacă este să'mi fac vre-un reproș, nu este că am fost prea

aspru, dar că am esitat de multe ori prea mult ca să usez de prerogativele ce'mi dă legea și să'mi îndeplinesc sânta datorie de a stabili ordinea, acolo unde este desordine. (Aplause).

Așa dar să transformăm învățătoria, dar cum? Să modificăm școlile normale, iată primul punct; să înălțăm acolo studiile și să înmulțim numărul elevilor. Azi avem 5 școli normale cu ceea pe care am înființat'o la Craiova, cinci școli cari, neavând localuri proprii, sunt organizate ast-fel că abia ne dau pe an între 15 și 16 absolvenți fie-care. Apoi vă întreb: când eu am trebuință de un corp de învățatori de 8.500 și absolvenții școlilor normale sunt atât de puțină că de abia ajung să umple golurile create în fie-care an prin moarte și retragere,—și aceste goluri la un personal de 3.500 sunt cel puțin 150,—de unde voiți să iați pe cei-l'alți? Atunci 'mi-am zis: școlile normale vor fi organizate și înmulțite și, lucrând cum se zice *à toute vapeur*, de abia peste 15 ani ne vor putea da tot numărul de învățatori de cari avem trebuință. A recunoaște aceasta, înseamnă oare, cum ziceți d-voastre, că nu am făcut nimic? Dar ce voiți d-voastre? A! știu: un proiect de lege, o declarație de principii generale: vor fi atât școlile, atâți învățatori, și bravo pe la întrunirile publice. (Aplause, ilaritate). Acest sistem poate să vă surîdă, nouă însă nu ne convine. — Am zis: în 15 ani lucrând serios, vom putea, sper, să avem personalul didactic primar, și tot în acești 15 ani maximum vom avea și localurile școlare. Dacă azi 'mi-ați da un miliard și dacă d. ministru de finanțe ar găsi pe cine-va care să ne împrumute acest miliard, încă ași zice că nu putem să construim de o dată în toate comunele rurale localurile de școală; nu avem nici atâți arhitecți, nici atâți antreprenori. Prin urmare,

tot treptat vom ajunge a avea aceste localuri. Opera serioasă este să ai mai întâiu personalul didactic și apoi localuri? Lăsați dar să începem; lăsați-ne să lucrăm și nu vă temeți, căci tot pentru gloria d-voastre lucrăm. Căci la urmă veți veni d-voastre și, cu arta ce aveți de a vă împodobi cu penele altora, veți profita de momentul în care opera se va complecta, și veți anunța Camerelor de atunci triumful d-voastre, pentru că a ajuns țara să aibă și școli și învățători, și noi, reacționari ticăloși, o să rămânem tot aceia contra cărora lumina d-voastre a ridicat neamul românesc.

Dar, d-lor, e destul să ai învățătorul și școli?

E destul chiar ca, prin mijloacele obligativității, să ai școlari? Nu. Mai trebuie un lucru: trebuie să știu ce se petrece în școli. Eu cred că timpul vorbelor deșerte și glumelor temerării a trecut; fac un apel călduros la cunoștința tuturilor d-lor deputați din majoritate și minoritate, să'mi spună dacă de câți-va ani încoace nu se ridică în țară bănuiala întemeiată că o parte, o parte mică, puțin importă, a personalului nostru învățătoresc de sate se nutrește de idei ostile organizației Statului.

Dacă d-voastre îmi veți spune — dar nu în cuvinte de opoziție fără răspundere, ci în cuvinte de cetățean cu răspundere, — că acest Stat, care s'a zidit pe idei nehotărâte și care nu va putea să trăiască în mijlocul puternicilor lui vecini în ziua când ar deveni un focar de resvrătire în Europa, dacă'mi veți afirma în conștiință că acest Stat nu este de loc amenințat, atunci pot să retrag în parte măsurile de disciplină pe cari le-am cerut. Și dacă suntem oameni serioși, ia să ne întrebăm: Care e sistemul, care e mijlocul de a împedica aseste tendințe? Eu nu sunt de părerea



acelora cari cer ca imediat să le tai capul la toți, și cred că s'a isprăvit lucrul. Teoria decapitației nu împedică nimic. M'am gândit dar la un sistem mult mai complet, și am zis că, — și într'aceasta proiectul meu e original, — pe de-o parte deschid elementului învățătoresc cel distins posibilitatea să înainteze la oraș în măsură restrânsă, în număr mic, dar, în sfârșit, nu închid absolut puțința pentru omul care se distinge de a merge mai departe; iar pe de altă parte vreau să se știe că în mâna Statului există o armă puternică, și știți că cu cât va fi arma mai puternică cu atât se va întrebuița mai rar. Codul penal nu are de scop numai să pedepsească pe cine'l calcă, ci servă mai mult ca să împedice călcarea de către alții. Pedepsa are mai mult de scop să serve de exemplu, și legislațiunea sănătoasă e aceea care face ca aplicarea pedepselor să fie cât se poate de rară.

Dar atunci, d-lor, pe acest teren mers-am eu prea departe?

Cari sunt armele pe cari le are azi Statul? Învățătorii sunt la absoluta mea discreție. Aceasta e legea de azi. Pot să destituî mâine cei 3.000 învățători din România dacă voesc, dacă mă lasă Camera.

Pe institutori pot să'i mut când vreau la fiecare două zile, alte pedepse nu pot să le dau, fiind la judecata juriilor de pairi; v'am spus că nici odată nu voi face apel la ea, au experimentat'o alți miniștri și s'au păcălit. Ei bine, proiectul de lege ridică pe învățători și tae ceva de la institutori, ca să se facă echilibru. Am astă-zî dreptul de transferare intact, 'mi'l păstrez, dar cu două îndulciri: întâi, când îl transfer în interesul serviciului, îi plătesc cheltuelile de transport; și al



douilea, consider o a doua transferare, într'un timp mai scurt de două ani, ca o pedeapsă.

D-lor, un profesor poate comite multe feluri de greșeli cari trebuiesc pedepsite, dar sunt două feluri de greșeli cari, dacă ar fi ca să le spun pe față, nu le pot pedepsi de cât cu destituirea, și cari, în opt casuri din zece, fără o așa de severă măsură, poți să fii sigur de vindecare.

D-lor, știți că avem câte-va sute de profesoare și că într'o societate așa de nouă ca a noastră sunt multe ispite. Eū n'am să mă plâng în genere de moralul corpului didactic feminin, dar adese-orī ministrul poate să afle lucruri pe cari, dacă este om serios și cuminte, preferă să le știe numai el. Ce voiți să faceți atunci? Să strivească cariere de multe orī la începutul tinereței, la 20 de ani poate, să eliminezi din corpul didactic pentru motive scandaloase, pe cari de multe orī le știi și nu poți să le dovedești, sau să întrebuițezi schimbarea aerului, mutarea din cercul în care trăește, cu speranța, de 8 din 10 orī realizată, că transferarea va fi de ajuns ca să se schimbe totul?

D-lor, un alt cas. Iată un tînăr normalist, a făcut 4 ani în școala normală; 'l-ai luat din satul lui, 'l-ai adus într'un centru de cultură necunoscut lui, 'l-ai învățat să citească, 'i-ai dat în mână o armă care, dacă nu știi să o întrebuițezi, aproape te sinucizi cu ea; este tînăr, plin de iluzii, crede că toată lumea este a lui; după eșirea din școală se duce într'un sat unde școala este o mizerie, societatea nulă, unde băieții nu vin la școală, unde părinții nu se supun și unde vede lucrurile cu totul alt-fel de cum crezuse el, și atunci se întreabă în mintea lui plăpândă și cu atât mai impresionabilă cu cât cultura este mai recentă, el se întreabă: dacă nu cum-va această lume nu este

artificială? Și fiind-că 'l-ai învățat să citească, deschide o carte și cade peste o carte rea. Restul îl înțelegeți!

Ei bine, ce voiți să facă ministrul cu acest tîner? Să'l dea afară? Nu este de o mie de ori mai bine să 'l iei din acest centru, să'î rupi legăturile pripite, să'l muți în altă parte unde poate deveni, în loc de un element rău pentru societate, un element bun pentru cultură? (Aplause). Voiți ca Statul să renunțe la un mijloc pe care 'l-a avut și de care nu s'a usat cu exces; căci dacă aū fost ceva, miniștrii cultelor nu aū fost muma pădurei, ci din contra toți cari s'aū succedat aci aū fost prea indulgenți. Atunci vë întreb: pot renunța la acest drept?

Pot renunța la restul disciplinei? Voiți d-voastre ca pedepsirea corpului didactic să fie în vînt? Cum? Strat, Crețescu, Conta, Maiorescu, Tell, Sturdza, toți oamenii aceștia veniți la ministerul instrucțiunii publice din patru vînturi, mulți din ei profesori și, prin urmare, cu dragostea castei, toți aceștia, liberali, conservatori, radicali, toți spun că, cu sistemul legii de la 1864, nu mai merge. Și voiți d-voastre ca eū, pentru o vană, efemeră și fără nici un preț popularitate, să nu recunosc că este nevoie de modificare, și că trebuie schimbat acest sistem cu care s'a dovedit că nu mai merge? (Aplause).

Ah! d-lor, știu că, din toate boalele cari cîrind pe un om politic, cea mai periculoasă e grija realegerii. Dați'mi voe însă să nu fiu îngăduitor față cu o asemenea boală, de care cînd ești atins, în loc de a te alege deputat ca să legiferezi, te alegi deputat ca să devii candidat! (Ilaritate).

La aceasta nu mē veți face să renunț, și mai bine ași prefera să retrag legea, mai bine ași

prefera să mă retrag eu, de cât să se știrbească acest principiu salutar. (Aplause). Am propus și eu ceea-ce a propus d. Maiorescu la 1875, am zis că destituirile corpului didactic primar se vor face cu avisul conform al consiliului permanent. Dar d-voastre ziceți că consiliul permanent este în busunarul ministrului. Nu este așa; căci, d-le Dobrescu, dacă este adevărat că ministrul poate schimba pe membrii consiliului permanent prin raport către Rege, nu este mai puțin adevărat că nu ved pe ministrul care ar putea ușor să schimbe pe d. Hasdău, Dissescu și Negruzți. Și apoi acești bărbați o să se unească cu mine ca să persecutăm pe învățătorul Danielescu de la Polovraci și pe Șerban de la Isaccea! Apoi d-voastră, d-le Dobrescu, care știți mai bine de cât mine ce se petrece la minister (ilaritate), cercetați să vedeți sub toți miniștrii, sub d. Sturdza chiar, sub d. Maiorescu și alții, câți învățatori au fost dați afară pentru persecuțiuni?

*D. C. C. Dobrescu-Prahova:* În timpul alegerilor.

*D. Take Ionescu, ministru al cultelor și instrucțiunii publice:* Dacă am propune această măsură la profesorii din cursul secundar, cari au oare-care forță în alegeri, ași mai înțelege să ne bănuieți; dar nu cum-va că guvernele au avut nevoie de a face recurs la învățătorii de sate ca să împedice de a se alege cutare saū cutare adversar politic? Să nu mai susțineți asemenea copilării pe cari nu le poate crede nici un om serios, nici un om cu mintea întregă.

Mai era un lucru de făcut. Am modificat dispozițiunile legii în privința învățătorilor, am modificat programul; trebuia acum să asigurăm prezența școlarilor în școală; cum trebuia să facem aceasta? D Vidrașcu spunea că am copiat prea mult legile streine și nu am ținut compt de si-

tuațiunea noastră; d. Nicolaescu zicea că am fost prea originali, că de ce n'am copiat din alte legi ducerea copiilor la școală cu gendarmii și închisoarea. N'ar fi bine ca mai întâiu să vă înțelegeți între d-voastre? Eu n'am făcut nici una, nici alta, am păstrat linia de mijloc. Nu puteam să introducem în România închisoarea pentru părinții cari nu trimit la școală copiii lor, căci nu se sare așa lesne de la starea de lucruri în care ne găsim astăzi până la starea occidentală care prevede închisoarea, căci atunci ar fi fost ca să trimitem sute de mii părinți la pușcărie și, după un an de experiență, am fi fost siliți să desființăm legea; de aceea m'am mulțumit cu amenda. Dar cine să o aplice? În proiectul meu primitiv o aplică sub-prefectul, administrațiunea, căci primarul, după o experiență de 30 ani, a dovedit că nu este în stare să o facă. Știți cui am cedat această modificare? Am cedat omului din partidul d-voastre, care știe mai mult asupra instrucției de cât toți d-voastre la un loc, am cedat d-lui Spiru Haret, care a avut extrema bună-voință să asiste la conferințele de la minister în privința învățământului atâtea zile d'a-rëndul. Nu afirm că d. Haret a primit în totul proiectul, dar în această privință ideea sa este aceea care a învins.

Și știți că erau acolo toți oamenii competenți ca d-nii Dimitrescu-Iași, Haret, Tocilescu, Laurian, Mihăilescu, Gion, etc., în fine tot ce avem mai distins ca posedând idei tehnice asupra acestor materii.

Era, într'adevăr, dificil cui să dăm pronunțarea amendei; revisorului? Apoi în toată țara avem numai 32 de revisori și avem numai la sate o populațiune de 540.000 de copii. Lucrul era prea greu. Să fac ceea-ce a fost silit d. Poni



de către consiliul general, ca amenda să fie aplicată de judele de ocol?

Mai toată populația țerei la judele de ocol!!

Vedeți cum un singur articol glumeț poate strica o lege serioasă. Ce este drept, d. Poni nu este vinovat de această dispozițiune, ci consiliul general care 'i-a introdus-o în proiectul său.

Și mai este un lucru. Amenda trebuie aplicată îndată și nu trebuie să se acumuleze; amenda să fie luată când e de 50 bani, de un leu și imediat, ca să știe pentru ce a plătit amenda. A o lăsa să ajungă la 20, 30 de lei, s'ar asemăna cu încasarea unei creanțe a Statului, iar nu cu o îmboldire școlară.

Să fie sub-prefectul?

De fapt tot profesorul ar fi, căci sub-prefectul ar decide după raportul profesorului care 'i comunică ce copii au absentat.

De ce dar această încurcătură? De ce atâta sgârie-hârtie? Ca profesorul să comunice sub-prefectului, acesta să aprobe și perceptorul să execute? Cu alte cuvinte să mai încărcăm cancelaria sub-prefecturii cu două registre, unul de intrare și altul de eșire.

Și atunci d. Haret ne a convins că profesorul să aplice amenda, el care constată lipsa, el să trimită la perceptor ca să încaseze amenda.

Este curios lucru să fii atacat de cine-va care nu 'și dă seama bine de materie, căci atunci ajungi să fii acusat acolo tocmai unde ai mai mult merit. Iată o mică inovație în proiect, o chestie practică pe care o revendic ca un merit al proiectului, și tocmai pe aceasta a criticat-o d. Dobrescu.

Din fericire, d-lor, eu nu am fost profesor și de aceea am putut alcătui un proiect de lege fără prejudecățile firești ori cărui corp și, prin



urmare, și corpului didactic, și cu un spirit mai practic.

Așa, eu 'mi am zis: Toate proiectele anterioare asupra instrucțiunii prevăd obligativitatea; dar cum să se aplice obligativitatea pe cât timp școalele nu sunt suficiente pentru toți copiii? Pe cine amendez?

Atunci am pus art. 15, care zice: Până când școalele nu vor fi suficiente ca să coprindă pe toți copiii, obligativitatea se aplică în cutare ordine.

Neapărat, din momentul ce localul nu este suficient ca să coprindă pe toți copiii, trebuia să stabilim o gradațiune ca să se știe pe cine pedepsim pentru nevenirea la școală. Și d. Dobrescu mă acuză!

Apoi, d-lor, eu nu sunt scamator de răspântie să vin să vă spun că de la prima zi a punerii în aplicare a legii, au să fie școale primare peste toată suprafața țerei. Noi vorbim serios, vă spunem de la început: atâtea locuri avem; vom primi atâtea copii cât încap și 'i vom primi în ordinea următoare: vom preferi mai întâiu pe băeți și pe urmă pe fete. Aceasta nu va să zică de loc că nu vom instrui fetelor, dar este evident că preferința o dăm, și trebuie să o dăm, băeților.

Dar unde va merge toată această masă de copii? Atunci s'a pus cestiunea localurilor școlare.

Ce s'a propus până acum în această privință? Fost-a veri-un ministru care să propună ca lucrarea întreagă să se facă de Stat și pe socoteala Statului? Absolut, dar absolut nici unul. Că a venit d. Dobrescu și a iscălit și d-sa o propunere din inițiativă parlamentară formulată de nu știu cine, aceasta pentru mine n'are nici o importanță; propunere din partea veri-unui ministru al instrucțiunii nu s'a făcut în privința aceasta.

În adevăr, ce propunea d. Sturdza? D-lui pro-

punea ca construirea localurilor școlare prin comunele rurale să se facă de către comunele rurale, și Statul să le dea numai parale cu împrumut.

Eū 'mă-am zis : Să mă inspir de la un fapt care deja există în țară : Este județul Iași, care 'și-a construit localuri de școale primare prin intermediul consiliului județian. Și atunci am propus : Să lăsăm îndatorirea aceasta consiliilor județiene, remânând sarcina finală de a suporta cheltuiala localurilor școlare tot asupra comunelor.

Nu vă convine aceasta? Vreți să facă Statul un împrumut mare, mare, să construiască el?

Ei bine! să 'mă dea voie d. Dobrescu a nu mă inspira de la d-sa. Predecesorii mei nici unul nu aū propus acest lucru. Afară de Francia, nici un alt Stat nu plătește nici pe învățător, necum localul și materialul școlar; acestea sunt cheltueli cari cad d'a-dreptul în sarcina comunelor. În Francia chiar, cu toate că Statul plătește personalul, dar are o subvențiune de la comună. În Italia Statul nu dă nimic la învățământul primar.

*D. C. C. Dobrescu-Prabova* : Constituțiunea noastră e alta, d-le ministru.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunei publice* : Constituțiunea, d-le, spune numai ca instrucțiunea să fie gratuită și obligatorie. Dar știți ce propunea d. Sturdza prin proiectul său relativ la întreținerea școalelor rurale? D-sa spunea că construirea școalelor o face comuna, iar pe învățător îl plătește Statul și comuna într'o proporțiune ce se va determina în urmă.

Eū cred că am făcut mult mai cu minte. Indată ce o comună este prea săracă, este mică, nu are de cât 80 de copii și, prin urmare, un singur învățător, Statul plătește tot.

Cu cât populațiunea și resursele unei comune

cresc, cu atât interesez pe comună la toate aceste sarcine.

Prin urmare, primul învățător îl plătește Statul, al doilea Statul și comuna, al treilea Statul și comuna. Cu aceste cuvinte am stabilit partea contributivă a comunei, nu după o hotărâre arbitrară, ci după o scară proporțională cu resursele comunei.

În resumat, d-lor, vă fac scusele mele dacă n'am putut în urma unor osteneli de 3 zile, pe cari le am îndurat în comun, a face o expunere completă a proiectului de lege.

Ceea-ce vă pot afirma este că fără a revendica pentru legea aceasta nici meritul originalității, nici meritul unei transformări radicale a țerei noastre, ea represintă rezultatele unei experiențe de 30 ani, că această lege, dacă ne va fi dat să o punem în lucrare în spiritul în care a fost concepută, va fi de sigur, nu bagheta magică, căci nu există baghete magice cu cari să se transforme societatea română, dar va fi o pârghie puternică prin care această țară să poată merge înainte. Și gloria de a fi pus această pârghie într'un teren în care se crease legenda că cine cearcă să intre trebuie să cadă, gloria nu va fi a ministrului care a propus reforma, ci a Parlamentului care, mai presus de toate învinuirile nedrepte și neîntemeiate, pune dragostea ce o are pentru propășirea acestei țări. (Aplause).

DISCUȚIUNEA PE ARTICOLE A LEGEI ASUPRA ÎNVĂȚĂM. PRIMAR

a) În ședința Camerei de la 6 Martie 1893, Ministrul explică pentru ce nu poate primi propunerea d-lui Dobrescu-Argeș relativă la sporirea *amendelor*, nici propunerea d-lui Dobrescu-Prahova ca primarului să 'i se dea în mână aplicarea obligativității.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor deputați, nu pot primi amendamentul d-lui Dobrescu-Argeș relativ la sporirea amendelor, cari cred că sunt suficiente, și mai puțin nu pot primi amendamentul d-lui Dobrescu-Prahova; primarul este afară din cauză; el a fost încercat prea multă vreme ca să mă poată fi restabilit; și, d-lor, așa de curioasă este cererea d-voastre ca primarului să 'i se dea în mână aplicarea obligativității, în cât știu bine că tot d-voastre, și cu d-voastre împreună, nu 50 de învățători, dar sute de învățători, cu toții ați cerut să se ia din mâna primarilor până și cestiunea lemnului și plata servitorilor de pe la școale. Apoi dacă primarul de sat n'are destulă dragoste de școală încât să se ocupe de o cestiune pur materială, ca predarea lemnului la școală, cum voiți să 'i dați lui direcțiunea morală a școlii, pentru care nu poate să facă nimic bun de cât numai punându-se rău cu propriii lui alegători?



Aceasta nu se poate. Așa dar, alegerea era între învățător și sub-prefect, și nici gând nu era de primar. Prin urmare, cuvântul nu este serios.

*D. A. Vidrașcu:* Cum nu este serios?

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Pentru mine nu este serios; și ca dovadă că nu am considerat această idee ca serioasă, este că în proiectul meu de lege, ca și în ale altor miniștri, nu se pune primarului o asemenea îndatorire. Tot ast-fel este și în proiectul d-lui Poni. Cred că e mai bine să fie învățătorul care să aplice legea în această privință, căci chiar dacă aceasta nu se va prevedea în lege, țăranul tot va ști că învățătorul este acela care declară absențele motivate sau nemotivate, absențe care aduc după ele aplicarea amendelor. Iată de ce vă rog să respingeți amândouă aceste amendamente.

\*

*b)* În aceeași ședință Ministrul dă deslușiri asupra comunicării listei de amenzi la perceptor și asupra transformării amenzei, la cei insolvăbili, în zile de muncă.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor deputați, d. Fleva a criticat articolele 8 și 9. D-sa a găsit mai întâiu că timpul de o lună pentru comunicarea listei la perceptor este prea depărtat. Dar o lună este un maximum și nimic nu împiedică ca lista să se comunice perceptorului cât mai des.

Dacă punem în lege un termen care în practică să nu fie îndestulător, putem să ne expunem la lucrul următor: ca amenda să fie contestată când ea nu se va fi comunicat la timp părinților. Cum însă și perceptorii au multe ocupațiuni, a trebuit ca în practică să încercăm în ce mod

putem face mai bine aplicațiunea acestei dispozițiuni a legii.

Cred că, cu aceste explicațiuni, d. Fleva este satisfăcut.

În ce privește art. 9 eram în dilema următoare : să transformăm pentru cei insolvabili amendă saă în închisoare, saă în zile de muncă, și am preferit ideea din urmă. Nu se puteau face salturi mortale ; nu este obicinuită populațiunea noastră rurală aproape cu nici o pedeapsă pentru netrimiteră copiilor la școală, și dacă, de la început, se aplică legea cu o strictă rigoare, numărul persoanelor de arestat va fi așa de mare că imediat s'ar naște o reacțiune în spiritul nostru al tuturilor și am fi nevoiți să desființăm ceea ce am făcut.

Este adevărat că pedeapsa închisorei există în alte părți, dar acolo lumea este așa de obicinuită a trimite pe copii la școală în cât închisoarea rămâne ca o simplă amenințare.

Unde mai puneți și cestiunea închisorilor pe cari nu le avem saă, dacă le avem, sunt foarte ticăloase, așa în cât vom fi nevoiți a închide pe cel abătut de la legea obligativității învățământului la un loc cu pungașii.

Ne rămâne dar transformarea amendei în zile de muncă. Această nu este o inovațiune. În legea de la 1864...

*O voce* : Acolo nu este obligatorie.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : Voiu să zic că ideea zilelor de lucru nu este o inovațiune a legii de astăzi. Și vă întreb : oare, în loc de a pune pe om la închisoare, fără folos pentru societate și pentru sine, nu este mai bine să 'l puni la o lucrare de utilitate publică ? 'Mi se pare că este mult mai moral și mai patriarchal.

D. Crătunescu zicea că în dreptul penal munca nu este considerată ca o pedeapsă. Din contra: acum tendința tuturilor criminaliștilor este să nu mai fie închisoare fără muncă; fiind-că închisoare în oțiositate nu poate de cât să strice pe om în loc de a 'l îndrepta.

Cât despre amendamentul d-lui Păsăreanu, care corespunde cu al d-lui Dobrescu-Prahova ca idei, eu îl primesc, dar 'i-am dat următoarea redacțiune, în înțelegere cu comitetul delegaților:

«Executarea pedepsei se face de perceptor. Sumele încasate se varsă în casa comunei, pentru a se cumpăra cărți copiilor săraci. Excedentul se va întrebuința în beneficiul școlii, conform celor stipulate prin regulament».

\*

c) În ședința Camerei de la 8 Martie 1893, opoziția liberală, prin organul d-lui C. C. Dobrescu-Prahova, ceru — cu ocazia votării art. 16 — ca învățământul primar să fie identic la sate cu cel de la orașe. Ministrul respinge această propunere și dovedește cu date statistice netemeinicia ei.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor deputați, m'am întins destul în discuțiunea generală asupra acestui punct, pentru ca să mai revin asupra lui. Am spus că dacă'mi este cu neputință ca în fie-care colț din țară să fac câte o școală completă, cauza este că nu sunt copii, și unde nu sunt copii în de-ajuns nu pot fi doi învățători, și fără doi învățători nu se poate face programul complet, și dovadă este că din 3.000 și atâtea de școli nu ați avut de cât 1900 de absolvenți. Am adus aci cifrele exacte din nouă județe, și am făcut analogia pentru rest.

N'avem nevoie de acestea, căci d. Dobrescu se înșeală când își închipuește că noi, când legiferăm, suntem superficiali în studiul lor.

D-lor, s'a mai făcut o lucrare de către d. Palade, fost secretar general al ministerului instrucțiunii sub d. fost ministru Poni, pentru care d. Dobrescu are multă dragoste acum, când nu mai este și sunt convins că 'l-ar fi tratat ca și pe mine dacă ar fi încă ministru.

*D. C. C. Dobrescu-Prahova:* D. Poni n'a venit cu nici o lucrare înaintea Parlamentului; prin urmare, nu este bine să bănuieți acțiunea mea.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Aceasta este convingerea mea.

D-lor, d. Palade a făcut lucrarea, pentru țara întreagă ce este drept, cu datele proiectului de lege al d-lui Poni, dar veți vedea că lucrul nu se schimbă în mult, fiind-că și d. Poni admite școale cu unul și mai mulți învățatori, fără a admite un program deosebit.

Care este rezultatul lucrării d-lui Palade? Resultatul este că în România ar trebui să avem la țară 2.051 de școale cu un învățător, și 4.493 cu doi învățatori.

Va să zică, am avea o proporțiune de 70 la sută școale primare superioare cu program complet. După lista d-lui Palade ne va trebui în țară 9.305 învățatori, iar după calculele mele ne va trebui 8.000 până la 8.500; bănuiesc că se înșeală d. Palade cu ver-o 800 în plus. Nu este mai puțin adevărat că și după proporțiunea făcută de mine, în urma calculului pe 9 județe ca și după calculele d-lui Palade pe țara întreagă, adevărul este că școale cu doi învățatori în țara întreagă vor fi de la 65 până la 75 la sută; prin urmare  $\frac{3}{4}$  a populațiunii rurale se va bucura de învățământul complet.

D-lor, este o altă critică care trebuia să o faceți și n'ați știut să o faceți, cel puțin aceia cari ați criticat de la început proiectul de lege; tre-



buia să cereți cifrele școalelor primare cu program complet în momentul când se va pune în aplicare această lege...

*D. C. C. Dobrescu-Prahova:* Am cerut acum. Și de ce n'ați spus aceasta de la început?

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-voastră sunteți așa de mari statistici, în cât puteți socoti singur.

D-le Dobrescu, pentru mine cestiunea de a avea școale cu un program complet depinde de cestiunea unui învățator sau două. Câte școale sunt astăzi cu două învățatori? 66, și opt școale cu trei învățatori, și în 274 de localități avem școale separate de băieți și de fete, cari, din momentul ce se aplică legea, devin școale mixte cu două învățatori și cu program complet.

Așa dar, când se va pune în aplicare legea, vom avea 348 de școale cu programe complete. Ce vor putea aceste 348 de școale să dea ca absolvenți aplicând obligativitatea în aceste localități? Dacă nu ne ar da de cât 10 absolvenți de școală, încă am avea 3,480 de absolvenți, pe când laudatele școale de astăzi, cari stau sub protecțiunea legii din 1864, nu au reușit să ne dea de cât 1,900 de absolvenți în întreaga țară.

Dar mai mult: înainte de a se zidi localurile de școale, cari cred că se vor face înainte de 15 ani, am făcut o cercetare în țară ca să ved în câte localități avem școale cu câte două săli, ca să mai adăogăm câte un învățator, și am găsit că aproximativ avem 471 de localități în cari, la rigoare, se poate avea o a doua sală, așa că, cu 348 existente, fac încă de la început peste 800 de școale complete, cari, dacă ne ar da numai 10 absolvenți, am avea 8000, pe când până azi n'am avut de cât 1900 și nu v'ați mai



plâns că țăranul este strâns de gât și că clasa dirigentă nu se ocupă de dênșii.

Iată cum se legiferează când ai un plan hotărît și voiești a ajunge la un rezultat serios, iar nu pe hârtie.

Iată situațiunea noastră de la început, care este mult mai bună de cât aceea ce aveți d-voastre azi; dar d-voastre ați tolerat ani d'alungul situațiunea de până acum, și reforma ei în tot-d'a-una ați făcut'o imposibilă, pentru că nu v'ați preocupat de cât de mica și egoista cestiune a disciplinei, și pentru dênșia ați împedicat pe toți miniștrii și pe toate Parlamentele de a face o lege asupra instrucțiunei. (Aplause).

**Notă.** In urma acestui discurs, discuțiunea legii s'a întrerupt — pentru a se lua în desbatere bugetele — până în ședința de la 22 Martie, când s'a votat și cele-lalte articole cu mici discuțiuni fără importanță, admițându-se proiectul în total cu 70 voturi din 75 votanți.

## LEGEA ASUPRA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PRIMAR ÎN SENAT

— Discuțiunea generală —

(ȘEDINȚA DE LA 4 MAI 1893)

În discuțiunea generală a proiectului de lege d. senator P. Poni, fost Ministru al instrucțiunii publice și cultelor, făcând obiecțiuni în privința disciplinei corpului didactic, asupra modului de organizare a școalei, și relativ la partea financiară, Ministrul răspunde pe larg tuturor acestor critice.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: D-lor senatori, în contra obiceiului parlamentar stabilit la noi, obiceiă care eă recunosc că nu este un obiceiă bun și nici luat din țerile adevărat parlamentare, obiceiul ca ministrul să vorbească cel din urmă, pe când în alte țeri el vorbește cel d'ântăiă, sunt silit să vorbesc imediat după d. Poni. Fac aceasta, d-lor, pentru că d. Poni e de sigur un adversar de temut. D. Poni e un profesor foarte distins; d. Poni, prin calitatea sa de învățat chimist, poate trece la toți ca și un bun calculator, așa că cu greă bănuiești cifrele sale de a nu fi exacte, bine înțeles până ce nu le ieși nițel la socoteală. D. Poni a avut norocul să ia parte preponderentă la răsturnarea

a trei miniștri de instrucțiune publică, a d-lui Conta, a d-lui Sturdza...

*O voce* : A d-lui Sturdza ?

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : Da, și a d-lui Sturdza, căci ce a fost protestul de la Iași de cât un protest în contra proiectului d-lui Sturdza ? Și, în circumstanțele în cari spunea principele Sturdza adineaori, și la răsturnarea d-lui Maiorescu.

Așa că, d-lor, după vechiul proverb «pe unde au trecut strămoșii vor trece și copiii», vă puteți închipui că, atunci când d. Poni discută asupra unui proiect de lege de instrucțiune publică, lucrul, parlamentaricește vorbind, are aerul de a fi serios.

Mai este un lucru care 'l face pe d. Poni un adversar teribil. D-sa, după cum spune, nu e om politic. Prin urmare, cifrele trebuie să fie adevărate, căci ce interes ar avea să nu aibă cifre adevărate, când nu este om politic ? La d-sa criticele trebuie să fie irefutabile și propunerile realizabile, căci pentru ce cine-va, care nu e om politic, care nu are nimic de câștigat din răsturnarea sa și întortochierea unei situațiuni politice, ar aduce un argument neexact, ar propune o idee neadmisibilă, sau ar sufla într'o utopie irealisabilă ?

Dar, d-lor, tocmai acest lucru face cusurul iremediabil al discursului d-lui Poni și al situațiunei sale parlamentare. Parlamentele sunt corpuri compuse din oameni politici. Om politic însemnează un om care, având un stoc de idei, caută să vadă cu ce partid din țara lui ideile lui se potrivesc mai mult, intră în acea organizație de partid, lăsând ceea ce nu poate să țină și adoptând unele pe cari nu le avusese. Toate acestea pentru ca folositorul să primeze originalitatea, așa în cât să nu fie note discordante în o acțiune comună. Și atunci, d-lor, când cine-va zice, d'a-

capul, nu sunt om politic, — și în realitate nu este, — discut cu dânsul ca cu un dicționar enciclopedic, ca cu o broșură bine scrisă, dacă e bine scrisă, ca cu un memoriu ideal, ca cu un studiu al unui inspector pe care 'l-ai trimis să viziteze școlile din o localitate oare-care, ca cu o utopie din cartea unui filosof care poate să producă și alt ceva de cât cursurile ordinare de la școală, dar nu pot să discut cu un om politic.

Dar d. Poni a fost om politic și tocmai scurta sa carieră de om politic a dovedit că mai bine se judecă astăzi, când, căutând în forul său interior, vede că nu e om politic.

D-sa a început cariera sa politică propunându-și o serie de reforme cari cereau cel puțin trei ani ca să fie realizate într'un minister care, — în ochii ori-cui, — nu putea să aibă mai mult de trei luni de viață; și când cine-va debută în acest mod în politică, politicește vorbind nu poate să fie om politic, așa că rămâne să discut cu d-sa ca cu un memorandum, recunoscând meritele și talentul autorului, dar nu ca cu oameni cari sunt în stare să aducă la îndeplinire în proiecte de legi reformele lor, și să ia răspunderea situațiunei create prin acele reforme.

Așa pusă cestiunea, o să vă cer iertare dacă voi fi mai lung de cât de obicei, dacă voi fi silit să fac și eu cifre, și nu numai cifrele cari se fac între oameni politici și în Parlamente, adică cele generale, dar și cifre mititele cum se fac în dicționare; dacă eu am avut a mă necăji trei ore de somn aseară, căci, pe lângă cifrele mele generale pe cari le am avut de mult în cap, a trebuit să mă scobor și la cele mici cari în general nu se pun înainte de oamenii politici, dați-mi voie să vă răpesc și d-voastre aci o jumătate de oră, o jumătate de oră de după prânz.

D. Poni a avut gentileța să recunoască unele părți bune în acest proiect, anume partea relativă la obligativitate, adică la modul cum ai să aduci și să ții copiii în școală, cu mici reserve, bine înțeles. Aceasta îmi ajunge, căci cine poate, criticând, să zică că, din momentul ce unele detalii nu 'i plac, legea e rea? Și lucrul e firesc. Proiectul 'l-am făcut eu și nu 'i place d-lui Poni; dacă 'l făcea d. Poni, nu 'i plăcea d-lui Sturdza, și dacă 'l făcea d. Sturdza, nu 'mă plăcea mie, și așa mai înainte. Dar, în sfârșit, în trăsuri generale 'i-a plăcut.

D-sa admite de asemenea că partea relativă la instrucțiunea și numirea corpului didactic este bună.

Ce găsește însă d-lui cusur în acest proiect de lege?

Trei, dacă am priceput bine, trei sunt criticele de căpetenie aduse de d-sa.

Una, d-lor, e o cestiune vechiă ca lumea și în această țară așa de uzată în cât voiți trece repede asupra ei, cestiunea disciplinei corpului didactic. O las la urmă, ca cea mai de toți cunoscută.

A doua, d-lor, e cestiunea modului de organizare a școlii. Cum pui școala în picioare; ce școală, ce învățatură dai copiilor din această țară? Și al treilea e partea financiară a proiectului de lege: ce costă, cine plătește și cum plătește? Și tocmai aci e partea în care d. Poni, dacă ceea ce a spus ar fi exact, m'ar fi scos pe mine — eram să întrebuițez o expresiune care s'a zis la Bolta-rece — cam mare guguman.

D. *St. Șendrea*: O știți aceasta de la junimiști.

D. *Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice*: Dar cine nu știe ce s'a zis la Bolta-rece? Lucrul e vechi.



Să luăm acum, d-lor, aceste trei critice pe rând. Să luăm întâi cum fac eu școala.

Am făcut trei feluri de școli primare în acest proiect de lege și, înainte de a veni la critică, întreb: criticați legea așa cum va fi aplicațiunea ei imediată, sau așa cum va fi aplicațiunea ei finală, când va ajunge să se aplice integral în toată țara? S'a cam încurcat d. Poni asupra acestor două epoci. În unele cestiuni m'a criticat ca și cum legea s'ar aplica toată mâine, și în altele ca și cum nu s'ar aplica nimic de cât peste 20 ani.

Sunt critici juste dacă te pui la ziua de azi și la cari nu pot să răspund de cât: nu pot alt-fel; sunt critici cari par întemeiate dacă transporti azi efectele pe cari legea nu le va da de cât în 20 ani, dar cari nu trebuesc aduse astă-zî.

Prin urmare, la fie-care critică trebuie să ve dați bine seamă de efectul legii în momentul punerii ei în aplicare și de efectul legii atunci când, prin trecerea timpului, prin crearea personalului și prin clădirea localurilor, ea se va aplica pe toată suprafața țerei, așa cum a eșit din concepțiunea, fie cât de gugumănească, a autorului său.

Așa fiind, să supunem la acest dublu criteriu partea proiectului de lege relativă la școli.

Am făcut trei feluri de școale: școala de cătun, destinată aglomerațiunilor de copii, așa de neînsemnate în cât nu este cu puțință, în starea de astă-zî a României, să se înființeze o școală permanentă. Ce o fi peste 20 ani nu știu; ve mărturisesc că n'am avut nici odată pretențiunea să legiferez pentru un secol; las altora pretențiile de felul acesta.

Sunt, prin urmare, aglomerațiuni în cari, într'un restimp pentru care noi avem dreptul să legiferăm, nu sunt destui copii ca să facă necesară

înființarea unei școli permanente. Dar mă întreba d. Poni: «De ce nu ai pus în lege, care este după d-ta numărul suficient?» Foarte simplu voi răspunde la această întrebare: Pentru că aceasta este o cestiune de administrație.

Astăzi, când n'am de cât 3.400 de învățători în România, voi fi foarte fericit ca la 60 de copii să am o școală de cătun și sper că va veni vremea când, și pentru 20 de copii și chiar și pentru 15, să facem o școală permanentă.

Prin urmare, aci am fost mai cu minte, lăsând ca circumstanțele și mijloacele, cari se schimbă în fie-care an, să decidă, și punând doar cuvintele: un număr suficient.

Ce este această școală de cătun? D. Poni a spus în principiu că nu o respinge; v'a arătat chiar că proiectul primitiv al guvernului s'a îndreptat la Camera de către comitetul delegaților.

Așa este; proiectul a fost modificat de Camera și nici n'aveam pretențiunea ca el să rămână nemodificat, că dacă ași avea pretențiunea că cei 300 deputați și senatori nu pot să mă îndrepteze nimic în concepțiunile mele, vă mărturisesc că locul meu n'ar mai fi aci, ași fi în altă parte.

Avem dar școli de cătune. Inșă cam câte vor fi ele în țară când se va aplica legea? Pentru 29 de județe, pentru cari am lucrările complete—și ve puteți închipui că această lucrare nu s'a făcut astă noapte pentru bunătatea cauzei—în 29 județe, zic, vom avea 430 de aceste școli de cătune. <sup>1)</sup> Considerând că, cu mai mult sau mai puțin de 30 de copii, trebuie să faci școala de cătun, dacă pun o medie de 30 de copii pentru fie-care școală, ajung că am 12.000 copii; dar să zicem că vor

<sup>1)</sup> Lucrarea rectificată pentru toată țara dă 659 de școli de cătun.

fi 20.000 de copii în aceste școale când legea va ajunge să se aplice în întregimea ei.

Ei bine, este oare această inovațiune bună sau nu? Eu cred că este cu mult superioară omnibuselor cari 'mi s'a'au propus într'un manifest școlar. Mai toate aceste cătune unde se vor înființa școlile sunt mai mult la munte, și omnibusele, umblând pe dealurile și munții noștri, 'mi s'a' părut, ca concepțiune a reprezentanților învățământului față de concepția avocatului ministru, ceva foarte extraordinar! Las Senatul să judece între noi doi, între omnibusele unor dascăli și concepția mea.

Trec la a doua școală: școala primară. Care este aceasta? Care este principiul general în aceste școale? Principiul general este a da fie-cărui copil din aceste școale, pe cât este cu putință, educațiunea aceea care'i trebuie, nu pentru a fi pentru el o treaptă din care are să se asvârle în învățământul secundar, pentru că nici odată, în nici un Stat, nu s'a putut și nu se poate, și nici nu este bine, ca toți locuitorii să facă învățământul secundar; ci să'i dau un complex de cunoștințe suficiente pentru viața practică, cunoștințe cari să facă dintr'ênsul un om cu posibilitatea de a'și mări cadrul cunoștințelor în viitor, și cu oare-care conștiință despre acea disciplină socială, fără de care omul nu este nici un cetățean sănătos, nici un cetățean folositor. Acesta este, după mine, scopul școalelor primare. Atât și nimic mai mult. Ea nu este un mijloc, ci un scop. 'I se pune în mână școlarului ceea ce'i trebuie, ca, în urmă, să pășească singur și neajutat în această viață plină de încercări și de lupte, de mult mai multe dureri de cât plăceri.

Acum, d-lor, dacă acesta este scopul, dar cu ce program?

Știu că tendința profesorilor este ca în pro-

grame să fie cât mai multe materii. Lucru firesc: generalii ar vrea ca toată lumea să fie militari și serviciul în armată, în loc de 2 ani, să țină 15; inginerii ar vrea ca toată lumea să știe să măsore; doctorii nu ar fi supărați dacă toată lumea, la ocazie, ar putea să facă o amputație; profesorii, dacă ar putea să bage în capul copiilor toată știința enciclopedică din lume, ar fi fericiți.

Este un lucru foarte firesc ca fie-care reprezentant al unei ocupațiuni omenești, pe care o crede folositoare și o iubește, să vrea să o răspândescă cât se poate mai mult; de cât, aceasta e tendința profesorilor, aceasta nu poate să fie și tendința noastră.

Tendința Statului nu este să înveți mult, ci să înveți bine. Și atunci am zis: un învățător singur, cu 80 de copii, poate el să'i învețe pe dânsii tot atâta carte cât îi învață 4 învățători cari îi împart în 4 felii?

Vă puteți d-voastre închipui că este posibil ca un om, care are 5 feluri de copii și același număr de ore, să facă același program de carte cu aceia cari au o singură clasă, pe când dânsul trebuie să se împartă în 5 bucăți pentru 5 fracțiuni de lecțiuni.

Cred că a pune problema este a și răspunde.

Lucrul acesta este recunoscut nu numai la noi. D. Poni ne citează, de exemplu, că în Franția sunt două treimi din școale cu un singur învățător, sunt 47.000 de școli... numărul nu importă; ceea ce mă interesează pe mine este ce se cere școlarului din Franția ca să iasă din școală.

Ia să vedem ce se cere: «o dictare ortografică de cel mult 15 linii, două cesti de aritmetică aplicată la sistemul metric, o mică compoziție».

Înainte însă de a vă arăta Franția, trebuia să vă arăt o țară unde instrucțiunea este mai răs-



pândită: Suedia, pe care o putem lua ca ideal în privința învățământului primar.

Iată ce se cere unui absolvent de școală primară în Suedia:

„Să dovedească că este capabil să citească, să scrie, să facă 4 regule asupra numerelor, să cunoască religia până la gradul cerut pentru a urma cursurile de confirmare; în fine, să cunoască cântarea bisericească.“

Aceasta este tot ce se cere unui absolvent al unei școale primare din Suedia. Dar că el învață mai mult, se poate. După cum școalele sunt mai complete sau incomplete, el învață mai mult sau mai puțin. Minimum însă în aceste școale, cari sunt în fruntea culturii primare, — în Suedia numărul literaților este minim, — școalele unei țări, care are un învățământ primar cu mult mai superior de cât cel din Franța, se reduce la aceasta.

Prin urmare, d-lor, din momentul ce nu este cu puțință, și dovadă că nu este puțință v'au dat'o evenimentele, ca un învățător singur să aibă 5 feluri de copii în clasă și să'i învețe programul complet, nu putem să cerem învățătorului față de care, de altmintrelea, când este vorba de disciplină, ne purtăm destul de riguros, ceea ce nu poate să ne dea.

Dar d-voastre ziceți: se poate. Ei bine, s'a făcut practică, am avut 30 ani școli cu un singur învățător și cu programe complete; care a fost rezultatul?

1.900 absolvenți pe an! Mai puțin de cât un absolvent și mai mult de  $\frac{1}{2}$  absolvent pentru fie-care învățător.

D. Poni zicea că nu este aceasta cauza. Evident că nu este singura cauză; cauzele sunt multiple. Fenomenele sociale au aceasta de complicat



și de greu de studiat, că nu răspund la o singură cauză; sunt mai multe cauze care lucrează împreună și de odată și fie-care din aceste cauze își aduce porția sa de efect.

De sigur, însă, una din cauze e și aceasta: imposibilitatea absolută pentru un singur învățator de a face un program complet cu elevii săi ce aparțin la 5 clase diferite.

Resultatul e că, pe când învățătorii se munceau să bage în capul celor 20 sau 30 de copii cari le urmau cursul un program complet, imposibil de făcut pentru dînsii, nici unul nu profita și, în loc de un număr mare de oameni cu carte mai puțină, dar bună, aveau un număr mai mic de oameni cari nu învățau nici un fel de carte și cari, când se duceau la recrutare, se întempla adesea-orî că nu știaă nici să se iscălească; faptul este dovedit. Atunci noi ne-am zis: orî unde va fi posibilă o învățatură mai serioasă, să avem un program larg și complet, tocmai ca la orașe; unde nu, să avem mai puțin. Vreți să știți proporția? Dar care proporție? Pe a zilei de astăzi, sau cea de peste 20 de ani, când legea are să poată da roadele întregi? Dacă este vorba de ziua de astăzi, apoi vom avea îndată 400 școale complete, nu 800 școale, cum s'a spus că eu ași fi declarat la Cameră; eu am zis numai că localurile pot ajunge pentru 800. Dar nu avem învățatori pentru acele localuri și vă voi da în urmă statistica școalelor normale, ca să puteți vedea dacă putem merge cu pași așa giganticî. Dar în viitor? Iaă statistica pe 29 de județe și ved că: în 29 de județe din țară avem școale de curs inferior 844, pe când numărul total al școalelor este de 3.846, din cari 2.334 cu două și 668 cu trei învățatori. <sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Numărul pentru toată țara este de 1.109 școale cu un învățator, 2.281 școale cu două învățatori și 1.007 cu trei învățatori.

Va să zică, 844 de școale cu proporția legii, care este, cum vă voi dovedi imediat, de 70 copii la un învățător, fac aproape 60.000, cel mult 75.000 numărul copiilor care vor urma școala inferioară în România atunci când legea se va aplica definitiv.

Dar ce sînt 75.000 de copii în marea masă de 550.000 de copii în vîrstă de școală din populația noastră rurală? ! Și aceasta chiar este o iluziune, căci populațiunea în România crește mereu, și d. Sturdza a publicat în „Revista Nouă” o statistică prin care se arată că populațiunea în România crește repede; așa că puteți fi siguri că, atunci când se va sfârși operațiunea aceasta a aplicării legii, din cele 800 sau 1.000 cătune, cari au rămas astăzi fără școală completă, nici pe jumătate nu vor rămîne; așa că așa zisa de destructorii legii marea masă a copiilor din țara românească, cari vor fi reduși la școale cu curs inferior și cu un singur învățător, va fi redusă la o cantitate aproape negliabilă.

Iată pentru ce toată critica și toată asmuțea care s'a făcut în contra acestei părți a legii, este una din acele critici în abstract care nu ia cunoștință de date, care nu se ocupă de terenul pe care are să se aplice legea și care, prin urmare, isbește nu drept, ci în gol, ca ori cine care nu și-a dat seama de faptele asupra cărora vorbește. (Aplause).

Trec, d-lor, la partea financiară. Aci lucrul devine mai complicat. Vom face școale, și pentru aceasta trebuie să cheltuim cu zidirea localurilor o sumă însemnată, pe lângă cheltuiala cu personalul. D. Poni n'a despărțit aceste 2 feluri de cheltueli, ci le a confundat, căci a luat cheltuelile pentru clădiri și material, pe cari le a exagerat într'un mod cu desăvîrșire neexact, și, a-

dăogând și cheltuelile de personal, pe cari de asemenea le a exagerat, a căutat să dovedească că, dacă s'ar aplica legea întreagă mâine — și d-lui știe mai bine ca mine că legea nu se poate aplica mâine — cheltuiala aceasta provocată de școale, întru cât este pusă prin proiectul de lege în sarcina comunelor, dacă nu întrece, cel puțin egalează veniturile comunale; cu alte cuvinte, opera aceasta este fantasmagoria unui cap gol, căci de sigur trebuie să aibă capul sec ca să ceri punerea în aplicare a unei legi prin care toate veniturile comunale să se ducă la școli și comuna are să rămână fără primar, fără notar, fără untdelemn la biserică, fără geandarm, fără șosea, fără chiar biletul galben cu care se trimete famosul avis de plata contribuțiilor!

Lucrurile însă nu sunt așa.

Să mă ierte d. Poni dacă, de rëndul acesta, urmându'l pas cu pas, voi fi silit să intru și eu în calcule.

Să despărțim aceste două cheltueli, și voiți spune pentru ce să le despărțim. Este ușor să zici: legea învățământului primar costă 20 milioane, le pun asupra comunelor; dar de unde să plătească comunele? Căci atunci întorc și eu argumentul și zic: legea învățământului primar costă 20 milioane, să plătească Statul; dar de unde să plătească Statul? Nu vedeți că așa suntem în un proces de vorbe goale care nu duce la nimic.

Să despărțim dar aceste elemente de cheltueli; să luăm deosebit pe acelea pe cari *toți*, dar absolut *toți* cari s'au ocupat cu această materie le au pus în sarcina comunelor; să vedem dacă aceste cheltueli se pot suporta de comune și să trecem pe urmă la al douăilea element de cheltueli, plata corpului didactic, unde, în adevăr, este deosebire între d. Poni de o parte și d. Sturza și cu mine

de altă parte, și să vedem acolo dacă măsurile, pe cari le am pus eu, sunt mai bune sau mai rele de cât ale d-lui Sturdza; să vedem dacă aceste măsurii se pot suporta de comune și să vedem dacă, în urmă, n'ar fi mai bine, mai gospodăresc să le asvârlim în total asupra Statului. Aceasta este cestiunea, căci de la soluțiunea acestei cestiuni va eși soluțiunea altei cestiuni care domină întreaga materie: legea se poate aplica?

Țara este foarte indiferentă dacă autorul proiectului de lege se va numi Poni, sau Sturdza, sau Ionescu; țara, mai cu minte de cât noi, știe că noi nu inventăm nimic, ci din studiile făcute aiurea, din munca predecesorilor cari, din circumstanțe politice, n'au reușit să'și aducă la îndeplinire proiectele, am venit și eu, culegător din ceasul al 11-lea, să culeg roadele din semințele puse de alții! Ar fi o deșertăciune imensă, pe care eu unul nu o am, de a pretinde că am inventat un proiect de lege asupra învățământului primar. (Aplause).

Să luăm pe rând cele două cheltueli: 1) Construcțiunile. Propus'a cine-va veri-odată în România ca construcțiunile școlare să se facă de Stat? Nu; absolut nimeni. D. Poni, în proiectul său de lege, zice: construcțiunile școlare cad în sarcina comunei; absolut același principiū ca mine. D. Sturdza de asemenea. Să mergem mai departe? Inutil cred; suntem aci trei cari am propus proiecte de legi, cei-l'alți sunt absenți; inutil să discutăm cu absenții. Atunci ce am făcut eu? Mai întâi am văzut că această idee, de a pune localurile școlare în sarcina comunei, este o idee sănătoasă. Căci este posibil ca comuna să nu contribue nimic la învățământ? Cunoașteți veri-un Stat în care comuna să nu fi făcut localurile școlare, cel puțin în cea mai mare parte? Nu 'mi



veți arăta nici unul. Este posibil ca eu, de la ministerul instrucțiunii publice, să întrețin 4.000 și atâtea de localuri, să le repar, să le fac sobe, să le asigur? Nu vedeți că ar fi o centralizare inadmisibilă și că, din faptul că localurile școlare trebuesc date autorității comunale, reiese absolută necesitate ca tot pe ele să cadă și costul construcțiunii? De sigur că așa este.

Dar să vedem, comunele pot să suporte? Căci dacă nu pot să suporte cheltuiala, toate raționamentele de principiu cad. Pot, și nimic nu mi a dovedit că nu pot.

Măi întieiu, cât costă aceste construcțiuni de localuri? Să facem socoteala pe 29 județe, pentru cari am cifră cu cifră însemnată localitatea unde are să fie școala; în 29 de județe ne trebuie 7.516 învățători, cari represintă 7.516 săli de clasă — și cred că nu este calcul mai bun de cât al sălilor de clasă, — avem însă 800 săli de clasă declarate de bune, așa cum se ved trecute în statistica făcută de d. Poni. Să zicem că această cifră ar fi exagerată, că ar fi numai 500 de săli în condițiuni a putea fi populate cu elevi, și astfel ajungem la cifra de 7.000.

Cât costă acum construcția unei săli de clasă? D. Poni ne a spus că o școală, cu o singură sală pentru studii, necesitează cifra de 7,000 lei, una cu două săli 10,000 lei și o școală cu trei săli 14,000 lei. Dacă facem media, am vedea că ajungem la o cifră mai mică de 5,000 lei. Ei bine, eu cred că d. Poni se înșeală; trebuie să spunem 6,000 lei. Această cifră, înmulțită cu 7,000, ne dă 42,000,000 lei. Care e acum anuitatea acestei sume? În această privință măi întieiu trebuie să vă spun că n'a existat în mintea mea combinația de a se face amortisarea pe 15 ani. Trebuie să admitem însă 6 la sută maximum, așa că la



42,000,000 anuitatea revine la două milioane și jumătate.<sup>1)</sup>

Pot comunele noastre rurale să suporte această anuitate de două milioane și jumătate? Eu zic că pot. Și că e adevărat aceasta, reese cu evidență din faptul ce singur 'l-ați spus cât produce o zecime numai din principalele contribuțiuni directe de astăzi. Nu vă gândiți însă că acele contribuțiuni directe ale țerei, în cei două-zeci de ani de cari vorbim, se vor îndoui neapărat? De sigur că da, căci nu e admisibil ca valoarea proprietății să nu se îndouiască într'un asemenea interval. O singură zecime, dar, ne ar da în 20 ani trei milioane și jumătate, sumă ce s'ar afecta la construcțiunile școlare, și nouă nu ne trebuie atât.

În această privință, însă, nu pot discuta cu d. Poni, căci nu îi știu conținutul proiectului ce voia să propună, știu numai că nu punea plata în sarcina comunelor; cu d. Sturdza însă pot discuta, căci d-sa a făcut un proiect de lege în colaborare cu d. Haret. D. Sturdza s'a înșelat însă în socotelile ce a făcut. D-sa a zis că, cu 22 milioane, va putea face localurile necesare școalelor, și d-voastre ați văzut deja că trebuesc pentru cele rurale, numai din 29 județe, cel puțin 42 milioane lei. D-sa mai adăoga: această sumă se va repărți ast-fel: 15,000,000 vor plăti comunele, iar 5,000,000 le va plăti Statul, și anuitatea la 15,000,000 se va acoperi din zecimile comunale. Atunci unde e deosebirea? Să v'o spun eu: De unde d. Sturdza punea pe fie-care comună în parte, ca Tirchilești, Sârbulenii, etc., să se împrumute la casa de depuneri pentru a'și con-

<sup>1)</sup> Pentru toată țara sunt 8,800 de învățători; deci cheltuiuala totală este 50,000,000, adică o anuitate de lei 3,000,000.

strui singure ele localul de școală, cu alte cuvinte organisa prin aceasta o risipă generală — fiind-că înțelegeți bine că asemenea comune nu sunt în stare să construiască ele înși-le localurile de școale, — eu am zis: între ideea d-lui Poni, care nu constă în alt-ceva de cât o centralizare generală la București, — idee ce, mărturisesc, că un moment fusese și ideea mea și pe care poate ași fi căutat s'o realizez chiar, dacă colegii mei nu m'ar fi convins că mă înșelam; — și ideea d-lui Sturdza, instituind 3,000 de autorități cari să construiască fie-care în parte localul său școlar, eu am ales ideea mijlocie, am compus 32 de centruri, cele 32 consilii județiene cari să construiască în comptul comunelor.

Ajunși aci, vă întreb: datu-v'ăți d-voastre seama, acei cari criticați această idee, de cât cheltuesc azi consiliile județiene pentru construcțiunii școlare? Era, cu toate acestea, foarte interesant să vă întrebați. Ei bine, suma cheltuită în acest scop de județe e de un milion două-sute mii lei pe an și e o deosebire între ceea ce propun eu și ceea ce e azi. De unde eu propun ca toate consiliile județiene să construiască localuri școlare pe socoteala comunelor, și se înțelege că comunelor sărace n'au să le impună întreaga anuitate, din contra domnește cea mai mare neegalitate și nedreptate în sistemul de azi.

Azi pe fie-care an numai bietul județul Iași cheltuște 437 mii lei, adică mai mult de o treime din cheltuiala tuturilor județelor din țară. Și dacă ați duce investigațiunea mai departe, ați afla că județul Ilfov are 90 de școale construite de el; Romanați 18, Dolj 2,—îmi pare rău pentru județul meu că cheltuște numai atât, — Teleorman una, cele-l'alte județe de loc. Iată

ce va să zică neegalitate și nedreptate în sistemul de azi.

Ați fi aflat mai departe că comunele din Mehedinți au construit 139 localuri, de și n'au de cât un venit total de 526,000 lei; Gorj 111 localuri și nu are de cât un venit de 226,000 lei, pe când Putna nu a făcut de cât 22 localuri și are un venit de 322,000 lei; Fălciu 11 localuri și are un venit de 269,000 lei; Suceava 17 școli cu un venit de 365,000 lei și așa mai înainte. Cu alte cuvinte, comunele din Gorj au făcut de 5—10 ori mai multe sacrificii de cât altele!

Cu alte cuvinte, astăzi avem o proporțiune inversă. Sunt județe cari au luat inițiativa, sunt comune cari au luat inițiativa; acelea au construit, și vedeți că au putut construi peste tot pe unde au voit; iar cele cari nu au voit nu au construit.

Dacă un milion două-sute de mii lei pe cari le cheltuesc județele astăzi s'ar scădea din anuitate, nu ar rămâne de cât un milion 500 mii lei pe seama comunelor rurale, ceea ce reprezintă numai o zecime la contribuțiunile de astăzi; dar mai mult de cât atât; chiar această anuitate nu va veni să isbească asupra comunelor de odată.

D. Poni ieri a luat exemplul unor comune unde sunt 8 învățători, și a spus: ai să faci patru școli cu 2 sale de clasă, și imediat are să fie o anuitate de atât.

Dar cine va construi, de exemplu, la Chirnoși, de odată patru școli cu câte două săli, când în alte comune nu sunt de loc? Se va construi mai întâiu una, două, și mai târziu are să se facă alte școli cu alte două săli și se va mai înscrie încă o anuitate, și așa mai înainte, așa că la nici o comună nu va cădea de odată anuitatea

a 8 săli de clase. Și de sigur că nu va fi nici o neînțelegere în privința aceasta.

Acum, un ultim argument relativ la construcțiunea de localuri școlare.

Se zice: dar de ce le am pus noi în sarcina comunelor, căci la urma urmelor nu iese tot din același busunar? Nu plătesc tot contribuabili?

Voiu da răspunsul aci, și el va servi și la cestia plăței personalului didactic.

Din toate impositele, cele mai proporționale sunt impositele directe, prin urmare și zecimile asupra impozitelor directe.

Este probabil, cunoscând starea socială economică a țerei, este probabil că, afară de un impozit general asupra veniturilor, nu are să se facă un alt impozit direct în această țară; ci, atunci când se vor cere resurse noi, se vor cere de la impositele directe. Ei bine, ceea ce nu puteam face direct am făcut' o indirect. Ceea ce n'am putut face punând în budgetul Statului ca din impositele directe să se facă localuri de școale, vom face pe calea zecimilor, cari nu sunt de cât impozite asupra averei generale. Dorința noastră era ca la localurile din sate să contribue și proprietarul mare, însă nu puteam să o aducem la îndeplinire de cât punând aceste zecimi. Prin urmare, la această mare operă a clădirii localurilor școlare ale neamului românesc vor contribui și bogătașii și sêracii (aplause), pe când, dacă puneți această sarcină în budgetul Statului, are să se ia banii din verii-un monopol oare-care, și partea contributivă a sêracului are să fie mult mai mare.

Acum, d-lor, dacă experiența va dovedi că ne am înșelat; dacă experiența va dovedi că județele nu sunt în stare să facă aceste clădiri, am prevăzut în proiectul meu de lege și pentru aceasta o sancțiune și am zis: în județele cari refuză a face



aceste clădiri, le va face ministerul instrucțiunii publice în comptul lor și va pedepsi județul făcându-l să plătească anuitatea, în loc de 45 ani, în 15 ani, și această idee am luat-o din proiectul d-lui Sturdza; județele însă nu vor putea pedepsi pe comună; ele nu vor putea să le facă să plătească în timp mai scurt. Acesta este înțelesul art. 87, din care d. Poni scosese un lucru extraordinar, anume ca împrumutul să se amortiseze în timp de 15 ani, pe când e vorba ca localurile să se clădească în timp de 15 ani.

Vin acum, d-lor, la plata învățătorilor. D. Poni m'a criticat aci și mai amar. Este adevărat că, în proiectul său și în memoriul profesorilor de la Iași, care este în mare parte opera d-sale...

*D. G. Mârțescu:* Nu este numai opera d-lui Poni.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* Nu am voit să răpesc nimănui nici o bucățică de glorie, d-le Mârțescu, cu atât mai mult că, după mine, gloria este așa de neînsemnată, și nu sunt gelos de dânsa.

D-lor, d. Poni, ca membru al guvernului, a cerut ca personalul didactic să-l plătească Statul singur, și în această privință d-sa are dreptul să mă critice. Nu este însă tot așa cu partidul liberal, și ceea ce ne doare pe noi este să ne punem în regulă cu partidul liberal, fiind-că atunci când va fi să ne dăm seama d'inaintea țerei, vom avea aface cu partidul liberal, iar nu cu individualități, ori cât de însemnate ar fi ele.

Iată, d-lor, ce propunea d. D. Sturdza.

Urma va alege dacă am făcut bine sau rău, că am urmat și noi ceea ce propunea d. Sturdza în art. 33, care zice: «Cheltuelile pentru plata personalului didactic pot fi în total sau în parte în sarcina comunei».

Acest principiu este regulat în art. 34, care spune:

«Suma, ce trebuie să plătească pe an fie-care comună, se fixează de ministrul de instrucție publică la fie-care 8 ani».

Prin urmare, ministrul, în cabinetul lui, după cum bugetul este elastic sau nu, după cum aghiul este sus sau jos, când el există, după cum trebuie drum de fer sau nu, ministrul va fixa sarcina comunelor.

Dar ceva mai frumos este art. 35:

«Dacă într'o comună nu este școală, comuna tot e datoare a plăti pe fie-care an suma ce'i revine de plată pentru școală, după hotărîrea ministrului de instrucție publică».

Acum, d-lor, dați-mi voie să vă dovedesc că bine a făcut d. Sturdza, care, în contra părerei d-lui Poni, a pus pe comune să suporte o parte din cheltuelile școlaei și că nu am făcut rău de a admite concepțiunea d-sale, care de alt-fel se practică în toate țările. D-lor, nu este țară unde se va putea arăta că comunele nu plătesc ceva pentru școale. D. Poni ați văzut cum a voit să elimineze oare cum cestiunea acesta, căci, când ne a vorbit de Germania, ne a zis: Germania pe atunci nu era nimic, nu era Statul de astăzi.

Ne a vorbit de Elveția; dar în Elveția, din 30 de milioane ce se cheltuiesc pentru școale, numai 17 milioane, adică 60 la sută, a zis d-sa, se cheltuiesc de comune; de acord; dar noi, Statul român, cerem să nu cheltuim nimic?

Dar atunci când se va aplica legea aceasta, totuși Statul va cheltui mai mult de  $\frac{3}{4}$  din cheltuiala totală.

Ne zice că în Italia învățământul este prost; dar nu aceasta ne ocupă pe noi; cestiunea este

dacă unde-va Statul plătește singur pentru școale primare.

Dar unde? În Spania? Plătesc comunele. În țările Scandinave, acolo unde sunt școale așa de bune? Plătesc comunele. În Anglia se înșeală d. Poni, căci din 250 de milioane ce costă personalul didactic, plătește Statul 150 milioane; restul din taxele locale. Este dar o proporție de făcut și, după toate calculele, comunele au să plătească la noi mai puțin ca ori unde. Dacă voiți dovedi că este și posibilă această măsură, atunci sigur că obiecțiunile care s'au făcut nu mai pot fi susținute.

D-lor, voiți merge mai departe. Se face vorbă mare, se zice că Statul trebuie să facă cutare și cutare. Foarte bine; dar atunci trebuia să ne facă d. Poni o statistică de cât cheltuiesc celelalte State pentru învățământ. N'a făcut-o. Să o facem noi, și s'o facem pe cheltuelile de azi:

Austria cheltuiește pentru instrucție 2 <sup>1</sup>/<sub>2</sub> la sută din cheltuelile ei generale; Italia 2 <sup>1</sup>/<sub>2</sub>; Danemarca cu culte cu tot 4 <sup>1</sup>/<sub>4</sub>; Franția d-lui Poni 5 <sup>1</sup>/<sub>4</sub>; Anglia mai puțin de 6 % și România 9 %. Și știm că crește regulat și va mai crește!

Și atunci, când vom completa învățământul secundar, când vom stabili pe cel superior, care se leagă în adevăr de interese superioare; atunci când vom aplica acest proiect de lege asupra învățământului primar, atunci credeți-mă că nici proporția de 14 sau 15 la sută nu va fi de ajuns; și atunci toți aceia, care azi fac tirade că noi nu plătim destul, să mă ierte să le spun, vor fi nevoiți să le pună la dosar.

Să vedem acum, d-lor, care este principiul acestui proiect de lege. D. Poni saș că n'a citit bine, saș că n'a înțeles cum dispune legea pentru plata învățătorilor. Ce zice legea? În comunele

urbane pe toți învățătorii de azi îi plătește Statul; iar pe aceia cari se vor mai adăoga Statul îi va plăti pe jumătate. Înțeleg că aci sarcina ar fi putut să fie mai mică din partea Statului și mai mare pe seama comunelor; în această critică aveți dreptate. Dar noi, când legiferăm, nu putem legifera pe abstract, ci pe ceva viu; noi trebuia să ținem seamă de situațiunea câștigată a comunelor, pe care nu o putem lesne dărîma, situațiune care a devenit un obicei; era lucru greu să răsturnăm de tot acest obicei, ridicat aproape la înălțime de principiu.

De aceea, de și voiam, nu am putut merge mai departe de cât să împărțim cheltuelile viitoare.

Să venim acum la învățămîntul rural. Ce zice legea? În fie-care școală din fie-care comună primul învățător îl plătește Statul; cei-l'alți vor fi plătiți jumătate de Stat, jumătate de comună.

Vă rog, mă iertați că sunt silit a intra în detalii; proiectul zice întîi: cel puțin în fie-care comună va fi școală; prin faptul acesta chiar se dovedește că nu va fi numai o școală în fie-care comună, ci și mai multe; al douilea, toate cătunele cari sunt în depărtare de trei kilometri vor ține de școala cea mai apropiată; al treilea, cătunelor cari vor fi mai depărtate de trei kilometri li se va face școală; și al patrulea, copiii pot urma la școli și din alte cătune. Este dar evident că vor fi și mai multe școale și mai mulți învățători în unele comune. Ei bine, pe primul învățător îl plătește Statul, pe al douilea și pe al treilea Statul îl plătește jumătate și comuna jumătate; ast-fel fiind, lucrul mi se pare prea evident pentru a mai insista.

Această dispozițiune, aplicată la 29 de județe, ne dă 7.516 învățători, dintre cari 6.990 în seama Statului și 1.326 în seama comunelor; cu alte



cuvinte, o cheltuială de 8.500.000 în seama Statului și una de 1.056.000 în seama comunelor, sau în total asupra comunelor o cheltuială de 17 % din cheltuiala totală, aproape aceeași proporție ca și pentru școlile urbane. <sup>1)</sup>

Acum să venim la cea ce s'a susținut, că s'ar fi făcând nedreptate la unele județe. Vă aduceți aminte că ne a luat de model Dorohoiul ca cel mai neglijat, și Vâlcea ca cel mai favorizat.

Aci, d-lor, să'mi dați voie a spune d-lui Poni că mē mir de d-sa să fi făcut greșeala aceasta.

D-sa zice că Vâlcea este județul cel mai favorizat, că 'i se dă un învățător plătit de Stat la 112 elevi, pe când în Dorohoiu se dă un învățător la 300 de elevi.

Apoi, pentru numele lui Dumnezeu, să luăm cifrele și să vedem dacă este așa.

Luând, d-lor, cifrele calculate pe 29 de județe, comună cu comună, cătun cu cătun, ajungem la rezultatul că avem 62 de copii la un învățător, și, dacă calculăm numai învățătorii plătiți de Stat, după cum face d. Poni, avem un învățător la 76 copii.

Acesta este adevărul, și dacă acum aplicăm acest lucru la Dorohoiu vom găsi că proporțiunea este de 35 la sută plătiți de comună, adică 63 din 251; și dacă trecem la Vâlcea, județul cel mai favorizat, găsim că proporția este de 30 la sută, adică 70 din 305.

Voiti însă să vedeți și Doljiul? Neapărat că am multă simpatie pentru Dolj, și 'mi pare bine că d. Poni a vorbit de Dolj, pentru că 'mi dă și mie ocasiunea să vorbesc de acest județ. Ei bine, în Dolj incontestabil situațiunea este mai rea,

<sup>1)</sup> Aci este o eroare. Numărul învățătorilor în sarcina comunelor este de 1.835: deci proporția este de 25 %, iar nu 17 %.

pentru că știți că sunt comune mari; de cât, știți că nici o combinație omenească nu se poate face în care să nu existe cine-va care să piardă.

Să mergem mai departe. Să vedem dacă din acești 1.856.000 lei pe cari, încă o dată, comunele aș să 'i plătească treptat în 20 de ani, să vedem, zic, dacă ele nu plătesc puțin din ei chiar astă-zi.

Astă-zi comunele din țara românească, din aceste 29 de județe, plătesc deja pentru învățătorii 432.000 lei, iar toate comunele rurale plătesc 708.000 lei.

Dar, d-lor, diferența între proiectul nostru de lege și situațiunea de astă-zi este nedreptatea patentă care există astă-zi; pe când astă-zi județul Argeș nu plătește de cât un sfert la sută din veniturile sale, județul Ialomița plătește 20 la sută, Braïla 15 la sută, și Vlașca 5 la sută. Pentru ce aceasta? Pentru că astă-zi avem un sistem absurd; sunt județe cari aș o mulțime de școli întreținute de comune, și alte județe cari, fie prin influențe, fie prin alte împrejurări, aș reușit să nu aibă de loc, saș mai de loc, școale întreținute de comune.

Iată dar o sumă care se ia din contribuțiunile comunelor, sumă de 700.000 lei, care este la dispozițiunea noastră pentru a acoperi în parte acești lei 1.856.000 cari îi cer eu; așa că aplicarea imediată a proiectului de lege, departe de a îngreuna comunele rurale, va avea efect de a le ușura. Cu vremea vom sări de la 700.000 lei de astă-zi la 2 milioane și mai bine, este adevărat, dar să ne întrebăm puțin: resursele comunelor noastre sunt destinate în 20 de ani să rămână pe loc? Zecimile pe cari avem să le impunem și pe cari le am cerut ca un impozit democratic, sunt destinate să rămână pe loc? Apoi

cuvinte, o cheltuială de 8.500.000 în seama Statului și una de 1.056.000 în seama comunelor, sau în total asupra comunelor o cheltuială de 17 % din cheltuiala totală, aproape aceeași proporție ca și pentru școlile urbane. <sup>1)</sup>

Acum să venim la cea ce s'a susținut, că s'ar fi făcând nedreptate la unele județe. Vê aduceți aminte că ne a luat de model Dorohoiul ca cel mai neglijat, și Vâlcea ca cel mai favorizat.

Aci, d-lor, să'mi dați voie a spune d-lui Poni că mă mir de d-sa să fi făcut greșeala aceasta.

D-sa zice că Vâlcea este județul cel mai favorizat, că 'i se dă un învățător plătit de Stat la 112 elevi, pe când în Dorohoiu se dă un învățător la 300 de elevi.

Apoi, pentru numele lui Dumnezeu, să luăm cifrele și să vedem dacă este așa.

Luând, d-lor, cifrele calculate pe 29 de județe, comună cu comună, cătun cu cătun, ajungem la rezultatul că avem 62 de copii la un învățător, și, dacă calculăm numai învățătorii plătiți de Stat, după cum face d. Poni, avem un învățător la 76 copii.

Acesta este adevărul, și dacă acum aplicăm acest lucru la Dorohoiu vom găsi că proporțiunea este de 35 la sută plătiți de comună, adică 63 din 251; și dacă trecem la Vâlcea, județul cel mai favorizat, găsim că proporția este de 30 la sută, adică 70 din 305.

Voiți însă să vedeți și Doljiul? Neapărat că am multă simpatie pentru Dolj, și 'mi pare bine că d. Poni a vorbit de Dolj, pentru că 'mi dă și mie ocasiunea să vorbesc de acest județ. Ei bine, în Dolj incontestabil situațiunea este mai rea,

<sup>1)</sup> Aci este o eroare. Numărul învățătorilor în sarcina comunelor este de 1.835; deci proporția este de 25 %, iar nu 17 %.

pentru că știți că sunt comune mari; de cât, știți că nici o combinație omenească nu se poate face în care să nu existe cine-va care să piardă.

Să mergem mai departe. Să vedem dacă din acești 1.856.000 lei pe cari, încă o dată, comunele aū să 'i plătească treptat în 20 de ani, să vedem, zic, dacă ele nu plătesc puțin din ei chiar astă-zī.

Astă-zī comunele din țara românească, din aceste 29 de județe, plătesc deja pentru învățători 432.000 lei, iar toate comunele rurale plătesc 708.000 lei.

Dar, d-lor, diferența între proiectul nostru de lege și situațiunea de astă-zī este nedreptatea patentă care există astă-zī; pe când astă-zī județul Argeș nu plătește de cât un sfert la sută din veniturile sale, județul Ialomița plătește 20 la sută, Brăila 15 la sută, și Vlașca 5 la sută. Pentru ce aceasta? Pentru că astă-zī avem un sistem absurd; sunt județe cari aū o mulțime de școli întreținute de comune, și alte județe cari, fie prin influențe, fie prin alte împrejurări, aū reușit să nu aibă de loc, saū mai de loc, școale întreținute de comune.

Iată dar o sumă care se ia din contribuțiunile comunelor, sumă de 700.000 lei, care este la dispozițiunea noastră pentru a acoperi în parte acești lei 1.856.000 cari îi cer eū; așa că aplicarea imediată a proiectului de lege, departe de a îngreuna comunele rurale, va avea efect de a le ușura. Cu vremea vom sări de la 700.000 lei de astă-zī la 2 milioane și mai bine, este adevărat, dar să ne întrebăm puțin: resursele comunelor noastre sunt destinate în 20 de ani să rămână pe loc? Zecimile pe cari avem să le impunem și pe cari le am cerut ca un impozit democratic, sunt destinate să rămână pe loc? Apoi



întreaga cheltuială de 4 milioane și jumătate, 5 milioane,—cari îmi trebuie pentru anuitatea clădirilor, plus învățătorii, și din această sumă un milion este deja astăzi acoperit de județe, așa că rămân numai 4 milioane,—se acoperă prin 2 zecimi de astăzi; or, 2 zecimi peste 20 ani ne ar da cel puțin 7 milioane.

Ei bine, am nevoie de aceste 7 milioane pe viitor, căci convingerea mea intimă este că nu mulți ani va putea să rămână învățatorul în România plătit numai cu 90 lei pe lună leafă. Și fiind-că am această adâncă convingere, că va veni momentul să sporim leafa acestor învățători, de aceea nu am putut să pun numai în sarcina Statului această cheltuială, ci am căutat o combinațiune prin ajutorul căreia să mă scap cel puțin cu un sfert din această cheltuială asupra comunelor; această sumă comuna o va trage tot din contribuțiunea marelui proprietăți, tot din pungile bogăților.

Iată, d-lor, întregul nostru sistem financiar. Să mergem mai departe. D. Poni, d-lor, a mai făcut un lucru; a luat cu multă abilitate câte-va comune și a ajuns să ne dovedească că în acele comune cheltuelile provocate de lege, ca anuitate de construcție și plată de învățător, sunt mai mari de cât veniturile comunei.

D. Poni însă ar fi trebuit, ca dreptate de discuțiune, să aducă în desbateri nu numai greutatea propriilor sale cuvinte și greutatea legendei pe care o poartă, dar și probe suficiente.

Eú însă nu mă pot plânge, fiind-că am avut vreme și paciență să restabilesc adevărul; dar se întâmplă ca cine-va, ceva mai neglijent și care se cam sperie de cifre, mai cu seamă când sunt aduse de d. Poni, să se declare bătut.

Ce a făcut d. Poni? A luat câte-va comune

din plășile cele mai bogate, precum plasa Oltenița din Ilfov, plasa Câmpului din Dolj și o plasă din Dorohoiu și ne a arătat că cheltuelile sunt mai mari de cât veniturile comunelor din aceste plăși.

Ei bine, atunci m'am întrebat: cum se poate ca legea mea numai pe comune să le coste 15 milioane pe an, căci 15 milioane sunt azi veniturile comunelor rurale? Atunci, ce poate să fie pentru Stat, care are partea cea mai mare?

Este curat un basm! Atunci legea aceasta este o lucrare care o punem numai pe hârtie ca să amusăm lumea, dar nu o lucrare făcută de oameni cu conștiința datoriei lor, și cari știu ce sarcină pun asupra Statului și asupra comunelor?

Ei bine, d-lor, nu este așa.

Am luat și eu două comune: Avrameni din Dorohoiu și Dobridorul din Dolj.

De unde la Avrameni d. Poni scotea că este o cheltuială de 5.000 lei, cheltuiala adevărată este de 2.800 lei, și de unde la Dobridor d. Poni scotea că cheltuiala este de 4.700 lei, cheltuiala adevărată este de 2.400 lei.

Dar lăsând Avrameni și Dobridorul, căci nu este permis, când ai 3.000 comune, să judeci după două, iar nu după generalitatea țerei, ajungem că toată cheltuiala este de 5 milioane, ca să fie larg.

Ai, dar, în față veniturile comunelor de 15 milioane, de altă cheltuială de cinci milioane, adică o treime numai. Suntem cam departe de calculul d-lui Poni! Și când ai știința că legea aceasta nu se va aplica de cât foarte încet, și, prin urmare, și cheltuiala aceasta nu se va face de odată, ci treptat, treptat, ai, prin urmare, convingerea că această lege e făcută ca să se poată aplica și se va aplica. Am regretul însă s'o spun

că se va aplica încet, nu însă din pricina banilor; bani avem, dar nu avem oameni.

În adevăr, cum s'aû înmulţit şcoalele rurale în România?

Iată un tablou foarte interesant:

În 1881—82 s'aû înmulţit cu 24; în anul următor cu 96, în anul următor cu 50; în anul următor a scăzut cu 8, — era la 1884! — anii următori aû crescut cu 61, apoi cu 50, cu 36, cu 57, cu 58. La 1890—91 s'aû înmulţit cu 111, la 1891—92 cu 175, la 1892—93 cu 144.

În total, în zece ani şcoalele rurale nu s'aû înmulţit de cât cu 854.

Şi atunci, vë întreb: de ce nu s'aû înmulţit mai repede?

Dar ia să vedem ce ne aû dat şcoalele normale:

În anul 1889—90 ne aû dat 76 absolvenţi, în 1891—92 ne aû dat 85.

Aşa că, d-lor, cu ce ne daû şcoalele noastre normale abia ne ajunge să umplem golurile cari se fac prin moarte în corpul didactic învăţătoresc. Şi atunci 'mi-am zis: pe de o parte exprimăm *pium desiderium* ca să avem şcoale peste tot, pe de altă parte luăm măsuri ca să se zidească peste tot localuri de şcoale. Şi trebuie să calculăm, dacă suntem oameni serioşi, ca opera construcţiunei de localuri să meargă mână în mână cu opera producţiunei de personal. De aceea în anul trecut am mai făcut o şcoală normală la Craiova; de aceea am înmulţit numărul copiilor din şcoalele normale; de aceea în legea clerului, am spus că seminaristii vor fi şi învăţători; de asemenea şi Asilul Elena Doamna se va transforma într'o şcoală de învăţătoare rurale; iar din externatele secundare de fete vom face şcoale normale pentru învăţătoare rurale, ca, pe măsură ce vom merge cu construcţiunea localurilor, să avem pe

fie-care an un stoc de 350 până la 400 de învățători și învățătoare cu cari să umplem golurile făcute prin punere la retragere și prin moarte și să putem zice că în cei 20 ani, cari ne separă de momentul în care vom avea gata cea din urmă școală din țară, vom avea și învățători. Atunci sarcinile pe cari le vor duce bugetele Statului și ale comunelor vor fi o picătură de apă nesimțită, și cei ce astăzi critică această reformă vor fi aspru judecați.

Dar atunci, d-lor, când am făcut această lege și am pus bazele reale, fără nici o exagerare bazele reale ale viitoarei educațiunii a straturilor celor mai adânci ale țerei românești, ne mai rămâneau două lucruri de făcut, pentru ca această reformă să fie o reformă întreagă. Ne rămânea, d-lor, de făcut ceea ce am făcut la disciplină; căci într'o societate ca aceasta, care acum este în epoca ei de transformare; într'o societate în care cultura este așa de puțin răspândită în cât toate aspirațiunile sunt firești și legitime; într'o țară în care toate carierele au fost, prin lipsa de concurență, așa de deschise ori și cui, fără nici un merit real și fără nici o muncă serioasă, dar care începe să devină din în ce mai occidentală și cu o luptă pentru traiu mai vie; într'o societate în care de aci înainte, ca pretutindenți, între iluziunile tinereței și realitatea vieței mature va fi din ce în ce o prăpastie mai adâncă, și, prin urmare, pentru ca echilibrul social să rămână neatins, va trebui o disciplină socială mai reală; într'o asemenea societate eu nu pot lăsa pe învățători în afară de acțiunea tutelară a Statului. (Aplause).

Dar și în această privință, d-lor, proiectul de lege face el un progres asupra ceea ce este astăzi? Da, îl face; căci în legea de astăzi mini-



strul în mâna sa are soarta învățătorilor rurali, iar după proiectul acesta de lege se iaū trei garanții, cari în aparență sunt neînsemnate, dar cari în realitate au un adênc miez. Intêiū, nu pot să 'l dau afară fără avisul consiliului permanent; veți zice, poate, că acest consiliū permanent este o glumă, dar miniștrii instrucțiunei publice știū că nu este o glumă, și numai ast-fel se explică de ce unii miniștri cari aveau câte o mică patimă de satisfăcut negligeau să ia avisul consiliului permanent și afirmau că 'l-au luat pe când ei nu 'l luaseră. Am pus o a doua idee, de la care mă aștept mai mult de cât de la avisul consiliului permanent; este ca să 'l chiem pe vinovat să 'și explice faptele pentru cari este acusat; în practică, de când sunt ministru, eu am aplicat această măsură, și credeți-mă că, din toate măsurile pe cari le poate lua un om, nu este una de natură să 'ți dea mai bine seama de adevêr de cât să chiem pe învinuit, să 'l ascuți ce spune și să vezi singur cine este. Credeți d-voastre că persecuția politică, — căci de acest lucru vê temeți, — conduce la destituire? Nu: politica vrea doar să 'l transfereze ca să plece din comună când este ceartă locală, să plece din județ când cearta este mai mare, și ast-fel să se potolească lucrurile. Ei bine, nu cred să fie veri-un ministru care să renunțe la acest drept de transferare, afară de d. Poni, a cărui carieră de ministru a fost atât de scurtă că nu putem discuta cu d-sa asupra acestui lucru.

D. Sturdza nu voia să renunțe și nu va voi. Și atunci ce garanție ați luat contra persecuțiilor politice?

Ei bine, legea aceasta a luat totuși o garanție. Am zis că transferarea, înainte de doui ani de

la prima transferare, nu se poate face de cât tot cu avisul consiliului permanent, ca să nu se poată transforma în șicană. S'a cerut mai mult prin veri-un proiect de lege anterior? Să le examinăm: D. Maiorescu, la 1875, cerea ca prefectul să destitue pe învățatori; nu critic și nu 'l acuz, din contra.

*D. D. Aug. Laurian*: Și în legea francesă este așa.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu*: La 1888 cerea ca, ca să poată fi destituit, să fie avisul conform al consiliului permanent, tocmai ca mine azi.

*D. St. Șendrea*: Dispozițiunea din Francia este o dispozițiune de politică electorală.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu*: D. Șendrea face rău că întrerupe, căci știți ce am să vă spun: dacă ar fi fost un argument care să mă facă să mă îndouiesc de a propune această măsură, este că d-voastre aveți s'o aplicați într'o zi. Și știu cum sunteți în stare să o faceți! (Aplause).

Numai d. Sturdza propunea ca destituirea să se facă de un tribunal compus de doi membri ai Curței de apel și un rector al Universității. Nu vedeți ce lipsă absolută de proporțiune în acest sistem? Dacă pentru învățătorul de la sat de a cărui soartă aproape, pot zice, nimeni nu se interesează să 'l persecute, cereți 2 membri de la Curtea de apel, ce veți cere pentru profesorii secundari? Trebuie o gradațiune. Și, de și cer să pot să eliminez pe învățător cu avisul conform al consiliului permanent, n'ași primi să fac același lucru cu profesorii secundari. Profesorii de curs secundar sunt oameni politici, ei pot fi deputați, consilieri comunali, sunt oameni cari au o viață politică; pentru dênșii înțeleg

un fel de garanție pe care nu înțeleg de ce să o acord pentru un învățător de la sat.

Dar cine strânge disciplina cu mâna dreaptă trebuie să dea ceva cu mâna stângă, și de unde învățătorii nu aveau nici un orizont, le am deschis speranța că pot să devină institutori în orașe, căci trebuie să spuni aceluia cari își devotează viața acestei cariere aspre și grele de a lua mică sâlbateci — permiteți-mi expresiunea — și a căuta să 'i transforme în oameni, carieră aspră și plină de nevoi, că și pentru ei este o rază de soare!

S'a spus că ori-ce soldat poate să ajungă mareșal, de și știți că sunt 4 toți! Ei bine, porția noastră este mai mare! Învățătorii de azi înainte au ceva de sperat!

Cu toate aceste reforme, d-lor, n'ați făcut nimic în învățământul acestei țări până ce nu veți face încă un lucru.

Avem case de școală, profesori buni, obligativitate; toate acestea produc un număr de oameni cari pot citi și scrie, dar cari pot citi și lucruri rele; partidul politic care cel d'ânteu va fi pus în mâna națiunii acest mare mijloc de cultură, este dator, dacă vrea să trăiască în această țară, să pornească cel d'ânteu pentru luminarea lui, este dator să scrie cartea cea bună și sănătoasă, ca să nu lase câmpul liber celei rele.

Când acum chiemăm la cultură sute de mii de copii, suntem dator să le dăm un Stat în care să fie posibilă desvoltarea întregă și sănătoasă a acestor sute de mii de oameni; când d-voastre, partid conservator, vă veți hotări să rezolvați în sfârșit și mult așteptata cestiune a școalelor rurale, nu numai veți fi pus atunci încă o pagină de glorie în cartea acestui partid, — și acea glorie nu pentru mititelul ministru care a iscălit legea, după cum ar fi putut să o

iscălească și un altul, ci pentru partidul care a votat'o, — dar veți fi luat de sigur și un mare și greu ăngajament față cu viitorul acestei țeri, așa de expusă la turburările din năuntru și din afară. De aceea, numai coborîndu-ne cu toții în masa profundă a națiunei pentru a o învăța acele idei sănătoase și perpetuu adevărate, cari au făcut gloria tuturilor țerilor civilisate, vom ridica acest neam spre marea menire ce 'l așteaptă în viitor. (Aplause prelungite).



## RĂSPUNS D-LUI G. PANU

D. senator Gh. Panu, în discuția generală, întrebând, în ședința Senatului de la 6 Mai 1893, dacă, prin noua lege, ca tendință și program, învățământul primar are să rămână un învățământ automat, sau dacă acest învățământ va ridica mintea copilului, d. T. Ionescu răspunde:

D-lor senatori, d. Panu, — este un lucru ce nu se poate tăgădui, — nici odată, în nici o discuțiune, nu este banal. Spunând aceasta, credeți, d-lor, că nu 'i fac un compliment de ocaziune.

Am auzit pe d. Panu pentru prima oară acum 14 ani; d-sa a făcut asupra mea o mare impresiune, și în prima dată în care am avut ocaziunea să spun cuvântul meu despre d-sa, mi 'l-am spus întreg. D. Panu o știe. De aceea 'l-am ascultat cu interes în tot-d'a-una, și când am făcut opoziție împreună și astă-zî când ne găsim în câmpuri deosebite; 'l-am ascultat cu cea mai mare atențiune, și nici odată, — pot să zic, — nu fără a rămâne să mă gândesc la ceva.

D. Panu însă, în discuțiunea de față, în afară de părțile în cari a mers de acord cu cei-l'alți membri ai Senatului, cari au combătut legea și asupra cărora cred că 'ar fi o nedreptate față cu Senatul ca să insist, nu a avut dreptate.

D-sa a ridicat două puncte. Numai la acestea

voiă răspunde în cele 5 minute cari ne despart de sfertul de oră până la 5, ora regulamentară pentru ridicarea ședinței.

Prima cestiune. D. Panu a ridicat cestiunea de tendințe și program la învățământul primar și m'a întrebat dacă acest învățământ, în spiritul meu, este destinat să rămână un învățământ automatic, mecanic, în care, pe lângă învățătura mai mult sau mai puțin pripită a regulilor de citire și scriere, nu se adaogă de cât câte-va reguli goale și seci de o gramatică pe care copilul o înțelege cu atât mai greu cu cât gramatica este știința cea mai abstractă, sau dacă acest învățământ va avea și o altă tendință, aceea de a desvolta mintea copilului, punându'i la îndemână, pe cât se poate, generalisările științifice ce au căpătat drept de cetate, și acele adevăruri de viață morală și publică cari nu sunt discutabile și, prin urmare, pot să fie introduse în mintea acelor copii?

Aceasta, d-le Panu, nu depinde de ce va zice proiectul de lege.

Proiectul de lege când zice: noțiuni de științele naturale și fizice, de sigur că coprinde absolut toate științele omenești, căci nu este știință care să nu fie orî istorică, orî fizică, orî naturală; nu este adevăr căpătat de știință care să nu intre în una din aceste rubrici.

Dar acum, cum aceste adevăruri vor fi distilate, cum vor fi puse în lumină, cum vor fi măsurate cu inteligența copilului, cu inteligența cu care a venit la școală, cu mediul în care va trăi după ce va eși din școală, și mai ales cu inteligența învățătorului, — căci eu mai mult mă tem de această parte a cestiunei de cât de inteligența copiilor, — aceasta, d-le Panu, este o cestiune de program, de organizare, de tendințe

și de direcțiune, pe care ar fi absolut deșert ca un ministru trecător, cum este ori-ce ministru într'un Stat convențional, să spună că o ia asupra lui, că se face dânsul garant de ea.

Un lucru vă pot spune, de un lucru vă pot asigura, anume: că fiind, ca d. Panu, străin corpului didactic, voi aduce în facerea programului un spirit ceva mai laic, dacă'mi dați voe să întrebuițez acest cuvânt, și acest laic nu în sensul de opus spiritului clerical, de opus spiritului profesional, ceva mai laic, adică mai puțin dascălesc. (Aplause).

Din partea mea, dacă m'am înhamat cum m'am înhamat la această operă, pe care sper că, cu concursul d-voastre, o voi duce la un sfârșit deplin, a fost că am avut credința că un spirit neprofesional poate mai bine să presideze la o asemenea lucrare de cât un spirit profesional. (Aplause).

Dacă aceasta e tendința în școalele primare, aceeași tendință trebuie să fie și în școalele normale.

Să vedem ce lipsește din programul acestor școale, d-le Panu?

Citirea și scrierea trebuie să fie; acestea sunt instrumentul pentru a învăța.

Nu este așa?

Limba română cel puțin normalistului trebuie să 'i-o dai; trebuie și el să știe arta vorbirii și scrierei românești, care e chemat să o predea.

Noțiuni elementare de geometrie, istoria țării, geografia, acestea trebuie să le știe un învățător.

Limba franceză sau germană, aceasta este o inovațiune, d-le Panu, și trebuie să te bucure; am crezut că, în starea literară a noastră de astăzi, nu poate să fie om cultivat acela care nu posedă de cât limba română și ca instrument de cultură am pus cunoștința unei limbi străine

pentru ca să poată normalistul să se facă și el prieten cu marile adevăruri științifice și cu marile frumuseți literare și artistice ale unei limbi mai vechi și mai culte de cât a noastră.

Aceasta este inovațiunea.

Științele fisico-naturale cu noțiuni de agricultură și horticultură.

Aci d. Panu zice : ai pus și horticultura !

Nu, d-le Panu, n'am pus horticultura ; am pus noțiuni de horticultură. Pentru ce ?

Pentru că normalistul când va face cursul lui în școală,—ceea ce spuneți d-voastră adineaori,—adică explicațiunea simplă și adaptată minții copiilor a diferitelor fenomene, să o poată face cu oare-cari tendințe pentru viața practică în care are să trăiască școlarul.

Nu este vorba de a face din școlar un agricultor ; s'a încercat aceasta la noi și a făcut fiasco, căci agricultura nu se învață în carte, ci în ferme (aplause), și nu putem să avem ferme în fie-care școală primară ; dar fenomenele naturei se pot explica arătând rolul lor în agricultură, dezvoltând gustul copiilor pentru agricultură, pentru această ocupațiune ce o vor îmbrățișa după eșirea lor din școală.

Din acest punct de vedere, absolut practic, am pus în program noțiuni de agricultură și horticultură.

Relativ la aceasta, dați-mi voie să spun o mică anecdotă :

Călătoream în județul..., și revisorul școlar, cum este obiceiul, îmi scosese la gară pe școlari. Ei bine, primul lucru care m'a isbit, și aceasta o spun cu durere, a fost starea fizică a copiilor. Intr'un județ cu un aer așa de bun, când vezi pe copii cât sunt de palizi, de slăbănogi, de sigur îți faci rea idee de viitorul rasei ! Și desfid ca



cine-va să nu aibă această impresiune de câte ori ar vrea să facă o inspecțiune generală și ar căuta să 'și dea seama de starea fizică a viitoarelor noastre generațiuni.

Dar să las această gravă cestiune.

Acolo 'mi s'a presintat cel mai inteligent copil, care, după îmbrăcămintea și după presintarea lui, am înțeles că era dintr'o stare socială mai rășărită. 'L-am întrebat: cine e tatăl seū? 'Mă-a spus numele; ce profesiune are: pădurar; și 'l-am întrebat: îți place pădurea? — Nu, d-le. — De ce? — Mie 'mă place carte. — Și revisorul școlar îl bătea pe umeri, zicēdu'î: bravo băiete; dar eu 'i-am zis: bine e să 'i placă cartea, dar să 'i placă mai bine pădurea, căci când o părăsi cartea tot la pădure o să se ducă.

Am mai pus în program pedagogia, desemnul și caligrafia, lucrul manual, gimnastica, cari toate trebuesc. Acum rămâne cestiunea militară. D-le Panu, nu este numai educațiunea intelectuală aci, când se cultivă omul scopul este nu numai să învețe unele adevăruri științifice, ci mai este un scop: să găsească mijlocul de a înfrâna pornirile lui firești, căci ori-ce pas de civilizare nu este altceva de cât o îndreptare a unora din pornirile cele mai adēnc înșipte în firea noastră; deosebirea între omul cult și omul incult este că omul cult este mai stăpân pe pornirile lui firești de cât omul incult, și această înfrânare ajunge, la urma urmelor, la acea rafinare de maniere și de moravuri care face valoarea cea mai reală a ori-cărei civilizațiuni și farmecul ori-cărei societăți ome-nești. Ei, d-lor, la noi, în general, nu este disciplină și nu este nimic care să ajute mai mult la această domolire, potolire a pornirilor firești, de cât disciplina militară; în această privință sunt de acord cu toți pedagogii.

În urmă d. Panu m'a mai întrebat un lucru : «Aveți de gând să vă dați înlături dacă se va dovedi că mijloacele legii nu ajung?» Nu, d-lor ; puteam foarte ușor, dacă era vorba de o vană gloriolă, să isolez, să las la o parte clădirile ; știți că acest capitol figurează pentru prima oară într'o lege de învățământ, și puteam să o dau și eu de o parte ; dar am crezut și cred și persist a crede că este o cestiune inseparabil legată de cestiunea organizării învățământului primar. Eu cred că, cu măsurile luate, cu hotărîre și cu bună voință legea se poate aplica. În tot-d'a-una însă va fi vreme, d-le Panu, de a îndrepta ceea ce este de îndreptat, și eu voi fi cel d'ântéiū a recunoaște o greșeală, când greșeala va fi, fiind-că, încă odată repet, n'am de loc goala și deșearta ambițiune de a fi găsit eu ceea ce nu se poate găsi, și de a pretinde că de aci încolo nu mai este nici mers înainte, nici alt cuvânt de spus ; ci am cu totul o altă ambițiune : de a fi început lucrarea, rămânând ca alții să o perfecționeze. (Aplause).

## LEGEA INVĂȚĂMÎNTULUI PRIMAR

— Discuția pe articole —

SEDINȚA SENATULUI DE LA 7 MAI 1893

În discuțiunea pe articole a proiectului de lege, Ministrul răspunde d-lor senatori P. Poni și D. Sturdza, cari ceruseră, printr'un amendament, suprimarea articolului 41 din lege, în care se prevedea preferința acordată femeii ca învățătoare pentru copiii sătenilor.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu:* D-lor, ceea ce cere d. Poni prin ultimele sale cuvinte este sigur că nici odată nici nu s'a putut cere de la o majoritate, nici nu s'a putut acorda.

Nu se poate cere unui om, care are răspunderea voturilor sale, să vă spună că aveți dreptate atunci când votează în contra părerilor d-voastre. Acest lucru nu se poate cere în un Parlament, nu numai pentru că este imposibil, dar și pentru că nu este exact.

Încă odată, aceasta nu se poate. Dar d. Poni crede că noi regretăm că d-lor s'aun ținut pas cu pas de fie-care articol în discuțiunea acestui proiect de lege? Eū, din contra, sunt foarte fericit că pot, cu ocașiunea acestei discuțiuni mai însemnate de cât unele detalii, să recunosc că modul în care opozițiunea discută acest proiect

de lege,— mod absolut deosebit de acela în care a fost discutată legea clerului,— propunând amendamente, prin urmare arătând în același timp ceea ce ar face dânsa, dacă dânsa ar avea ocasiunea să legifereze, este adevăratul mod constituțional; și eu cred că exprim sentimentul întregului Senat când zic că sunt tare mulțumit și foarte fericit de acest mod de a discuta.

Acum, d-lor, revin la cestiune.

Cestiunea în sine, — d. Poni a spus'o foarte bine, — nu e numai art. 41. D. Poni a luat drept ocasiune art. 41 ca să pună în lumină una din tendințele proiectului de lege pe care d-sa nu o poate aproba.

Tendința este aceasta: a se introduce cât mai multe elemente feminine în personalul nostru didactic primar.

Aceasta e tendința.

Neapărat, d-lor, într'o cestiune ca aceasta vor fi vecinic cuvinte și *pentru* și *contra*, căci o cestiune de așa importanță, ca aceea de a hotărî până unde trebuie să fie deschise carierele unei jumătăți a societății noastre, a se decide cari sunt carierele cari convin femeilor, și întru cât convin, într'o anume stare dată de moravuri și într'o anume țară, nu e o cestiune așa de simplă în cât să nu fie argumente și pentru și contra, și să nu poată fi conștiința luminată și bună, credință și de o parte și de alta.

D. Poni a pus în evidență foarte bine, cum se zice, «le déché» al organizării mele. A arătat fetele pe cari le va perde organizarea aceasta, și aci a avut dreptate, căci cine tăgăduște că o fată tânăra care se duce într'un sat unde găsește o viață cât se poate de miserabilă în condițiunile de astăzi, cu o leafă foarte restrânsă, într'un cerc în care de sigur moravurile, manie-



rele și educațiunea ei sunt ceva cam prea mult superioare aceloră cari o înconjoară și, prin urmare, începe viața prin acea desilusiune pe care o are ori-ce om când e scos din mediul lui natural și scoborît într'un mediū ceva mai ordinar, mai gros, e expusă la păcate. Neapărat că, începând cariera cu această desilusiune și având o viață materială rea, nici un fel de distracțiune, viață culturală de loc, căci acolo nu e nici bibliotecă, nici conversație, e evident că, dacă pe lângă acestea se mai adaogă și brutalele ispite, se poate întâmpla adesea naufragiū moral, și că vom avea în această privință un imens déchéť și o mare pagubă în societate. Așa este.

Dar, d-le Poni, e și partea cea-l'altă. Am vrea să nu am vrea, este tendința vremurilor noastre, și giaba ne am opune cu toții acestei tendințe, spre un fel de emancipare economică a femeii. Și ori cât am încerca..., vedeți, nu sunt partisan al liceelor de fete, și când voiū veni cu legea învățământului secundar, dacă voiū avea ocaziune să o presint tot eū, vom putea să discutăm în lung și în larg educațiunea pentru femei, și veți vedea atunci că bacalaureatele și licențiatele nu 'mī-aū făcut nici odată bucurie; dar nu e mai puțin adevărat că, dacă de la aceste studii de lux pentru sexul cel slab, trecem la cestiunea economică, la puțința pentru femei ca să și câștige și ea prin muncă viața în societate, atunci cred că e un ce care întrece puterile noastre de rezistență, chiar dacă am fi de acord împreună, d-le Poni, d-ta și cu mine. Această mișcare se urmează de mulți ani și crește mereū. Nu vėd nici un fel de scădere în nici unul din statele Europei, și nici măcar în societatea noastră. Femeea vrea să și câștige existența; și dacă

cererile lor s'ar opri aci, nu putem să le împedim, fiindcă ele pornesc de la un sentiment de orgoliu legitim, de la sentimentul independenței individuale. Mai pornește de acolo că, cu viața noastră scumpă și luxoasă, a creaa un menagiū e o operă la care omul se răsândește de multe ori. Și, prin urmare, cu cât greutatea vieței cresc, cu atâta scade pentru femei posibilitatea și probabilitatea de a 'și avea asigurată existența numai prin acest mijloc, adică creaa-reaa unui menagiū. Și de aci dorința firească a fetelor noastre să 'și poată câștiga pâinea prin munca lor. Să înmulțim școalele profesionale, nu zic ba. Dar nu e destul. Cu minte s'a încercat să se deschidă și alte cariere, și s'a deschis cariera postelor și telegrafelor. Probabil că și acolo, d-le Poni, poate pe o scară mai mică, dar și acolo aceeași greutate a trebuit să se ivească. Și atât de adevărat e că se ivesc asemenea greutăți, că, la un moment dat, era un regulament, — nu știu dacă mai există astă-zī, — că nu avea voie să se mărite telegrafista de cât cu telegrafistul. Experiența dovedise că telegrafistul și telegrafista în aceeași administrațiune e mai bine să se însoare! În alte țeri s'aū deschis și alte cariere, de exemplu în ministere copiștii, mai ales copiștii cu mașina, operă pentru care femeile sunt indiscutabil mult mai bune de cât bărbații. La toate lucrările în cari trebuie multă paciență, multă rîvnă, de multe ori femeile sunt superioare bărbaților. Eū cred chiar că în principiū, ca putere de muncă, femeaa e superioară bărbatului. Și acum d. Șendrea ar putea să 'și schimbe părerea în privința aprecierilor mele! Eū cred că femeaa este mai econoamă de cât bărbatul, mai muncitoare, și, dacă s'ar putea să aibă și aceeași stăpânire asupra pornirilor firești pe care

o are bărbatul, adică sângele rece și puterea de a'și conduce acțiunile către un scop determinat, fără să se lase a fi influențată de împrejurările de fie-care moment, femeea ar fi în complexul ei un animal mult mai superior de cât bărbatul. Dar putem să le închidem cu desăvârșire cariera? Nu. D. Poni zice: s'a'au întemplat nenorociri. S'a'au întemplat; să sperăm că de la înmulțirea chiar a femeilor ca învățătoare va fi și o îndreptare a moravurilor noastre, căci nu cu sutele vor intra aceste învățătoare de odată, și o administrație cu minte va cerca la început să le pună pretutindeni acolo unde e și un învățător, și, dacă se poate, să fie menagiū între învățător și învățătoare, atunci e idealul. Și știți că sunt foarte multe casuri de asemenea natură. Dar nu va merge! Vom reveni. Dar nu vă gândiți la cel-l'alt imens avantajū pe care 'l aduce femeea prin introducerea ei în învățământ? Mai înteu femeea are tot-d'a-una mâna mai delicată în ceea-ce privește conducerea copiilor, și nici o dată învățătorul, ori cât de pedagog, nu va ști să vorbească sufletului copilului cum știe să vorbească femeea. Dar apoi? Nu este un alt înalt punct de vedere social care să recomande pe femei? D-lor, nu există element mai lesne de datat datoriei lui de cât femeea. O bună învățătoare va fi tot-d'a-una superioară unui bun învățător; recunosc însă că o rea învățătoare e mult mai rea de cât un rău învățător. Toată cestiunea însă e o cestiune de tendință. Ați exprimat cu convincție, sunt convins, și cel d'ânteu o recunosc, argumentele pentru o tendință; proiectul de lege a eșit din cea-l'altă tendință. Și când ne găsim, majoritate și minoritate, față nu cu o cestiune de redactare, ci cu o cestiune de tendințe, atunci între noi nu poate, constituio-

nalicește și parlamentaricește vorbind, să fie de cât un duel între două adversari, și atunci fiecare rămâne în convingerea lui; minoritatea cu tendințele ei, majoritatea cu tendințele ei, căci alt-fel nu ar fi viață și, prin urmare, nu ar fi progres. (Aplause prelungite).

---



## RECRUTAREA CORPULUI DIDACTIC

Tot cu ocazia debaterilor asupra legii învățământului primar pe articole, d. Poni, în ședința Senatului de la 8 Mai 1893, a criticat sistemul proiectului de lege relativ la recrutarea corpului didactic. D. Take Ionescu arată eficacitatea sistemului adoptat de d-sa și inconvenientele celor-lalte sisteme încercate până atunci.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice* : D-lor senatori, d. Poni a criticat un capitol întreg, prin urmare câte-va cuvinte sunt dator să răspund.

Are dreptate d. Poni până la un punct, are dreptate că acest capitol coprinde oare-cari dispozițiuni cari, într'o ordine normală de lucruri, ar fi mai la locul lor în regulamentul de cât în lege. În această privință are dreptate, și am mărturisit-o de erî. Inșă d-sa știe că legea de astă-zi e reacțiunea firească a stărei de lucruri anterioare.

Era așa de puțină ordine în organizarea acestor concursuri în cât nu trebuie să vă mirați dacă primul efect al legiurei este de a atârna poate prea mult în sensul cel-lalt, și a regulamenta prea mult. Când practica ar dovedi că aceste regulamentări nu mai pot merge, nimic nu ne va împiedica de a reveni; un articol din legea în-

vătământului nu are nevoie de multă trudă pentru ca să fie modificat.

De unde însă 'mă-a venit ideea de a regula-  
menta așa de aproape? Știți în ce stare se afla  
lucrurile? După legea de la 1864 concursurile,  
așa cum erau organizate, nu se puteau face, și  
ministrul care le-a făcut, de sigur că le-a făcut  
cu regret.

Am cercat, înainte de a prezenta această lege,  
să fac practica unui alt sistem, și fără lege am  
organizat 2 comisiuni, în loc de a avea 32, una  
în Iași și alta în București. Am concentrat exa-  
menele la aceste 2 comisiuni, rezultatul a fost  
superior aceluia a 32 concursuri în 32 județe;  
și cu toate acestea având numai 2 comisiuni și  
având pe amândouă presidate de inspectori ai  
învățământului, n'am reușit să am în amândouă  
comisiunile o procedare identică; da, mărturisesc  
lucrul — poate să fiu criticat — că procedarea  
celor două comisiuni, cari au lucrat în Iași și  
în București, a diferit.

Atunci, d-lor, după această experiență, am redus  
lucrul la o singură comisiune.

Acum, de fapt este bună organizațiunea? Nea-  
părat, criticele ce a făcut d. Poni asupra probei  
de chimie sau fizică aplicată sunt foarte spiri-  
tuale, dar nu credeți d-voastre că se pot întoarce  
ori-cărei științe? Dar care este știința, d-le Poni,  
pe care, dacă ieși câte-va detalii ale ei, nu ai  
putea să te întrebi: dar ce interes are viitorul  
învățător și învățătoare să știe aceasta? Asupra  
istoriei chiar, dacă voești, te poți întreba: ce  
interes are învățătorul sau învățătoarea să știe  
la ce zi, în ce lună și în ce an s'a bătut Mihaiu  
Viteazul cu cutare vrăjmaș? Ce interes are să  
știe al câtelea fiu al regelui cutare, era cutare  
rege? Vedeți, dar, că nu este știință, dacă vreți

să o ieși în ultimele ei detalii, care să nu prezinte lucruri așa de puțin interesante pentru marea masă a oamenilor în cât să nu te întrebă: la ce folosește?

Tot așa voiți zice și pentru ultima critică a d-lui Poni. D-sa zice: faci o singură comisiune ca să ai unitate de judecată, dar după un calcul de ore, când vom ajunge să avem 500 de candidați pe an, nu o să ajungă orele.

Acolo suntem, d-le Poni? Astăzi după școalele noastre normale cu seminarii cu tot, ajungem la un maximum de 200 pe an, așa că vor ajunge foarte bine orele pentru 200 de candidați.

Dar ziceți d-voastre: trebuia să prevezi că peste atâți ani nu o să ajungă. Credeți oare că am pretențiunea să regulamentez tot, până și modul cum are să se treacă examenele pentru mai multe din generațiuni?

Dar o să ții pe copii în București, zice d. Poni. De ce? N'am nevoie să aduc pe toți copiii în București înainte de a le veni rândul.

Am aplicat chiar sistemul acesta. Iată procedura examenului de practică pedagogică din București: Am luat dispozițiuni ca să se desemneze ziua pentru fie-care candidat când are să fie examinat, așa că candidații n'aū nevoie să vină toți la București, ci vor veni pe rând fie-care la ziua fixată pentru examinarea lui. Vedeți dar că este o simplă cestiune de administrațiune cu care poți să remediezi imediat la toate relele pe cari le pune înainte d. Poni.

Sistemul dar va fi acesta, că comisiunea, având numărul candidaților, ea va judeca câți poate examina pe fie-care zi și atunci formând liste, va împărți după liste pe candidați, comunicând fie-căruia ziua în care va avea să se prezinte la examen.

Nu este nevoie dar să 'i strângem în București, să 'i concentrăm, să 'i mobilisăm pentru tot timpul până le vine rândul.

De aceea vă rog să credeți că acest paragraf, cu cusurul de a fi foarte regulamentar și cu posibilitatea ca la a doua generațiune să aibă nevoie de îndreptare, represintă în convingerea mea soluțiunea cea mai potrivită pentru actuala stare de lucruri.

---



## RĂSPUNS D-LUI ȘENDREA

În ședința Senatului de la 8 Mai 1893, d. Ministru Take Ionescu răspunde d-lui Șendrea, care dezvoltase un amendament, propus de d-nii Sturdza, Aurelian, Poni, etc., prin care se tindea la slăbirea garanțiilor cerute de proiect pentru disciplina corpului didactic primar.

*D. Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice:* D-lor, să-mi dați voe să spun, în foarte puține vorbe, pentru ce 'mi este absolut cu neputință să primesc acest amendament. Nu am să răspund la exemplele aduse de d. Șendrea, căci nu se potrivesc. D. Șendrea ne-a vorbit de procesul unui profesor de universitate și noi ne ocupăm de disciplina învățătorilor și institutorilor, și d. Șendrea nu poate să pretindă un singur minut că sunt aceleași primejdii pentru institutori ca și pentru profesorii de universitate cari, în cele mai multe cazuri, sunt oameni politici, sau chiar cu profesorul de liceu care poate fi ales și care joacă și el de multe ori un rol politic.

Dar, d-lor, d. Șendrea cere ca, în loc de a mări garanțiile pentru disciplina corpului didactic primar, noi să le slăbim; și de unde astăzi învățătorii cel puțin nu sunt supuși la nici un fel de judecată, și de unde proiectul face două mari

schimbări: întâiu, că eliminarea nu e posibilă de cât cu avisul conform al consiliului permanent, adică cu o motivare — și știți ce greu sunt de pus pe hârtie motivele cele rele, — și al doilea transferările nu mai sunt ad-libitum, ci atunci când au trecut două ani de la prima transferare trebuiesc din nou aceleași forme ca și pentru eliminare, d. Șendrea ne cere să părăsim din puterile ce ne dă astă-zî legea și cari constituie dreptul consultudinar al țerei, și să mergem mai departe în calea neresponsabilităței, mai departe spre o mai mare inamovibilitate a corpului învățătoresc.

Acı vă înșelați rău, d-le Șendrea. Ați dat de exemplu inamovibilitatea magistraților. Nu e absolut nici o similitudine între una și alta. Magistratul nu e inamovibil în interesul lui, ci în interesul nostru, al justițiabililor (aplause); iar inamovibilitatea celor-l'alți slujbași ai Statului, afară de un interes personal pentru dênșii,—interes foarte secundar,—nu poate avea pentru societate de cât un singur interes, acela de a putea să ai o recrutare mai bună, adică să constituie un fel de ispită pentru tineri ca să intre în această carieră. Atât și nimic mai mult! În ceea-ce privește interesul lui personal, am zis că 'mı este secundar. Da, poate aceasta să fie excelent pentru a'i atrage voturile, dar nu e un argument când este vorba de interesele generale ale țerei. Și atunci, între aceste două considerațiuni, o ispită mai mult pentru a atrage un personal mai bun la recrutare, și experiența făcută, că disciplina e așa de slabă chiar astă-zı când ministrul are puteri mai mari de cât acelea cari le cere prin proiectul de lege, eü nu pot să esit un singur minut și nu înțeleg cum această

lege ar mai fi legea care am propus'o eü, când ar fi primit acest amendament.

Dar, d-lor, d. Şendrea ne-a deschis ochii şi mai bine asupra înţelesului amendamentului. Nu e vorba numai de modificarea unui articol al acestui proiect de lege; e vorba de un proces întreg al administraţiunei noastre şi în special al administraţiunei mele, Da; d. Şendrea a început d'a capul; d-sa a zis: ai venit anul trecut cu o lege arbitrară ca să dai afară pe profesori, faimoasa retragere din oficiu a profesorilor după 30 ani de serviciu, lege care a dat bune roade şi nădăjduesc că va da *şi mai bune* roade în viitor; ai fost arbitrar anul trecut când ai desfiinţat, cu ocasiunea organisărei ministerului instrucţiunei publice, organe prin cari se manifesta opiniunea corpului didactic în cestiuni generale de învăţământ; şi a fost așa de arbitrar lucrul acesta în cât reprezentanţii partidului liberal, — şi rog să creadă d. Şendrea că spun aceasta fără nici un fel de voinţă de a fi impoliticos, — reprezentanţi mai autorisaţi de cât d-sa în materie de învăţământ nu au luat cuvântul, şi au tăcut, de şi nu era mai cald de cât acum, — tot prin Maiu era, — şi, prin urmare, nu pot pune tăcerea lor în sarcina zăduşului. Şi acum se urmăreşte, zice d. Şendrea, acelaşi proces mai departe. Ba şi în legea clerului era acelaşi gând.

Aşa dar, vrea să zică nu este vorba de un articol din lege, este vorba de alt-ceva. Ei, atunci, mă apăr! Eü vă mărturisesc că, dacă nu ar fi fost la sfârşitul sesiunei, aş fi discutat cu mai multă plăcere legea, articol cu articol, şi poate că sunt observaţiuni de detalii de ale d-voastre cari, dacă s'ar fi introdus în lege, 'i-ar fi făcut bine. Vedeţi ce franc sunt! Dar azi nu se pune cestiunea asupra detaliilor, ci între im-

posibilitatea de a avea legea încă un an, și riscul de a avea veri-o dispozițiune mai puțin bună de cât cea propusă de d-voastre. Iată cum se pune cestiunea în genere.

Dar la acest articol nu se pune cestiunea nici așa. Aci se face un întreg proces politic. D. Șendrea, luând cariera mea întreagă la acest departament, și în ceea-ce privește școala, și în ceea-ce privește biserica, și în ceea-ce privește modul de a administra, îmi deschide un proces. Ei bine, te înșeli, d-le Șendrea, când crezi că ași fi în stare să cad în această cursă, și te înșeli de asemenea când crezi că Senatul, care 'mă-a dat încrederea sa deplină (aplaude), și 'mă-a dat'o în mod așa de franc și de larg în cât nu ași putea veri-o dată să'mi achit datoria ce am contractat față cu această majoritate (aplaude); te înșeli când crezi că nu vè simt că aci nu este vorba de garanția învățătorilor, garanție pe care nu aū avut nici odată, căci dacă este vorba de răsbunări politice, d-ta lași ministrului întreaga posibilitate de răsbunare prin dreptul de mutare pe care nu'l tăgăduiești ministrului, și care admirabil slujește răsbunarea politică, căci îți satisface scopul fără a necăji prea mult lumea, ci că este vorba de un fel de bobârnac de dat ministrului. La acest bobârnac să'mi dai voe să nu iscălesc!

'Mi-ați citat raportul d-lui Laurian? Aceasta vè dovedește un singur lucru : că în acest partid mai e o superioritate la care sunteți așa de puțin obicinuiți în cât, chiar atunci când o vedeți, nu o pricepeți și căutați explicațiuni subterane, ascunse; și această superioritate iată-o: s'a putut în această majoritate ca chiar raportorul legii, într'o lege ca aceasta, să aibă o părere deosebită de a ministrului, și nici ministrului nu 'i-a părut rău de acest lucru, și nici raportorul n'a crezut



că, exprimând-o, face un act de opozițiune. Aceasta e puterea morală a acestei majorități, așa a trăit dânsa, și sunt convins că cu aceeași putere și cu aceeași încredere reciprocă își va îndeplini opera cea mare pe care 'i-a încredințat-o țara. (Aplause).

---

## CHESTIUNEA CLĂDIRILOR ȘCOLARE

ȘEDINȚA SENATULUI DE LA 8 MAI 1893

Opozițiunea, și în special d-nii Poni și Sturdza, criticând și propunând refacerea totală a articolului 81, Ministrul se vede nevoit să dea cele mai largi explicațiuni asupra cheltuelilor ce va necesita întreținerea învățământului primar.

În urma acestor explicațiuni art. 81 se votează nemodificat.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu.* D-lor senatori, dacă ar fi să luăm în băgare de seamă sfârșitul cuvântărei d-lui Poni și de pe acum să calculăm cât are să coste aplicarea acestei legi pe Stat și pe comune, și cari sunt resursele posibile ale țerei pe cari le putem scompta azi, concludiunea ar fi că, fie în ipotesa mea, fie în ipotesa d-lui Poni, n'ați avea alt nimic mai bun de făcut de cât să respingeți această lege și ori-ce altă lege ce s'ar propune pentru darea învățătorei tuturilor copiilor din România.

În adevăr, ia să răsturnăm nițel problema și să admitem sistemul propus de d. Poni, împreună cu d. Sturdza. 12 milioane costă învățământul rural, 6 milioane învățământul urban, ceea ce face 18 milioane, pe când noi știți că cheltuim azi aproape 8 milioane, deci rămân

prisos 10 milioane. Mai adăogați 5 milioane anuitatea construcțiunilor ; apoi, pentru a ajunge să producem 400 de învățători pe fie-ce an, probabil va fi necesar cel puțin încă un milion de lei pentru școalele normale. Ajungem, dar, la suma de 16 milioane în plus. Mai puneți apoi în socoteală și inspectoratul din țară, căci nu cei 32 revisori vor fi în stare să facă serviciul de inspecțiune pentru atâta lume. Puneți în această privință încă o jumătate milion, fac 16 milioane și jumătate în plus pe an. 'Mi s'a cerut la Camera să dăm și cărți gratis copiilor săraci, și la cei mai absolut nevoiași să le dăm și ceva haine din când în când ; pentru aceasta să mai punem cel puțin o jumătate de milion, fac 17 milioane spor la budgetul instrucțiunei numai pentru învățământul primar. Mai adăogați învățământul secundar și universitar și ajungeți imediat la acel spor care nu se poate să'l cifrați mai puțin de 25 milioane. Acum dacă, în schimb, am începe și noi să facem socotelile pe cari le a făcut d. Poni și să ne întrebăm cu ce are să plătească Statul român toate acestea, de sigur că o să ne îngrozim.

Ca să nu ne speriăm și să putem cerca reforma, trebuie să socotim pe un singur lucru : pe dezvoltarea neprevăzută și neașteptată a resurselor acestei țări.

Căci calculele ce a făcut d. Sturdza nu dovedesc nimic.

Voiu dovedi imediat ceea ce este, nu zic inexact, dar nesigur în aceste calcule. D. Sturdza zice : dacă iaș budgetul acestei țări de 20 ani încoace, ved că el a crescut cu 4 milioane pe an !

Dar de unde vine acest spor ?

Este el rezultatul numai al creșterei încete a avuției publice, sau în cursul acestor 20 ani s'au

înființat în România unele din cele mai producătoare impozite, din acelea cari putem zice că dau jumătate din rețeta impozitelor noastre?

Eu vă răspund că sporul nu e numai din urcarea normală a veniturilor Statului, ci pentru că în acest period s'aū introdus trei din cele mai producătoare impozite ale Statului, cari dau jumătate din veniturile Statului, impozite noi cu cari nu te întâinești pe fie-care zi. Apoi o parte a provenit din urcarea arenzilor de moșii, cari iar nu se urcă în fie-care an. In fine, sporul a mai provenit din urcarea tarifului vamal, care iar în fie-care an nu se ridică.

Dacă veți mai adăoga la aceste sporuri și sporul din faptul desființării agiului, care era un fapt de rea administrațiune financiară, și nu va avea tot-d'a-una ocasiunea cine-va ca să dea peste o rea administrațiune financiară ca să o poată îndrepta, atunci sporul firește se reduce la așa cifră în cât eu, ministrul, dacă v'ași cere d-voastre noi sacrificii nu m'ași basa pe sporul din trecut, ci numai pe credințe în viitor; căci dacă n'ași avea acea credință ași închide acest ghiosdan și v'ași ruga să nu votați acest proiect de lege.

Dar ia să lăsăm aceste calcule, și să ne întoarcem la îndreptările ce a făcut d. Poni discursului meu din discuțiunea generală. Credeți-mă că în această analiză voiū fi foarte nepărtinitor. Amorul meu propriū este ca această lege să fie pe cât se poate de bună, și să se poată aplica; de aceea, atunci când am putut, și voiū dovedi de ce astă-zī nu pot, am primit să fac îmbunătățiri în proiectul meu de lege, nimeni nu m'a găsit rebel.

D. Poni, d-lor, ca să vă dovedească că m'am înșelat în calculele mele, v'a arătat o greșeală



a mea de 700.000 lei. Aceasta este adevărat, și așa de rău mi-a părut de acest lucru în cât puteți să controlați notele stenografice și să vedeți că, chiar în acea zi, am spus d-lui Tocilescu că este o eroare, și 'l-am rugat s'o rectifice d-sa. Și a rectificat'o.

*D. P. Poni*: În basa acestei erori eram eu în drept să zic ceea ce am zis?

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu*: Erați și nu erați; căci chiar cu acești 700.000 lei nu veți ajunge nici odată la cifrele d-voastre. Adevărul este, d-lor, că nici cifrele d-lui Poni, nici ale mele nu pot fi riguros exacte, și nu pot servi de cât de normă.

Iată, d-lor, cum stă această faimoasă cestiune a statisticeii învățământului primar. Când d. Sturdza și-a redactat proiectul său de lege, se știa aproximativ câți copii sunt în vârstă de a merge la școală în toată țara; nu se știa însă modul cum sunt ei aglomerați în diferite cătune, nici distanțele respective între diferitele cătune; atâta nu se știa, în cât d. Sturdza, cu un an înainte de a și alcătui proiectul său de lege, în faimosul său budget normal al instrucțiunii publice prevedea 5.000 și ceva de învățători, și astă-zî se recunoaște că ne trebuie cel puțin 8.500. Era, dar, o deosebire destul de mare și în consecință o eroare de calcul tot așa de mare. Când d. Poni a venit la minister a întreprins o lucrare foarte meritorie și care a servit de basă tuturilor calculelor și ale d-lui Poni și ale mele, de și poate să presinte oare-cari mici neexactități prin faptul că au trecut două ani de atunci, și probabil că într'unele comune se vor fi schimbat lucrurile; unde într'o comună erau 79 de copii în vârstă de școală, poate astă-zî să fie 81. La această statistică a d-lui Poni, pe care am

moștenit' o eă, îmi mai rămânea un lucru de făcut: socoteala generală, și am rugat pe d. Paladi, fost secretar general al ministerului, care condusesese lucrările întreprinse de d. Poni, ca să'mi facă încă un studiū.

D. Paladi 'mi-a trimis acel studiū. Eū însă n'am crezut că convine pe deplin proiectului meu de lege, fiind prea luxos, și alcătuit pe alte baze, pe bazele proiectului d-lui Poni, și pentru multe alte cuvinte. Acesta este studiul citat de d. Săulescu în raportul său de la Cameră, pe care D. Poni 'mi 'l-a pus în spinare.

*D. P. Poni:* Nu.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, Take Ionescu:* Vă voiū da imediat dovadă. Iată ce zice d. Săulescu:

„Pentru construcțiunea, fie din noū, fie în parte a localurilor trebuitoare acestor 3.848 de școale (este vorba de 19 județe numai), se cere un fond de 41.500.000 lei. Prin analogie, pentru restul de 13 județe se cere 25.800.000 lei; ceea ce ar ridica costul total al construcțiunilor învățământului primar obligatoriu la suma de 66.320.000 lei.“ Și cu câte-va linii mai sus se spune de d. Săulescu că socoteala pentru aceste 19 județe a fost făcută de cine-va.

De cine? De d. Paladi! Căci iată și lucrarea d-lui Paladi. Vă rog s'o controlați; e privitoare numai la 19 județe, și dă absolut cifrele citate de d. Săulescu!

*D. P. Poni:* O am și eū; iat'o.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, Take Ionescu:* Atunci, d-le Poni, dați'mi voie să vă întreb un lucru: când știați de unde a luat d. Săulescu cifrele sale, de ce 'mi le ați pus în spinarea mea?

*D. P. Poni*: Lucrarea d-lui Paladi e pe 32 de județe, nu pe 19, cum ziceți d-voastră.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu*: Lucrarea d-lui Paladi este pe 19 județe. Aceea pe care 'mî-o arătați d-voastră nu 'mî-a trimis'o, de și este o operă care se face pentru minister și în comptul ministerului. Constat cu regret că d. Paladi nu 'mî-a dat'o mie și v'a dat'o d-voastre. Probabil că 'mî-o va da-o și mie după ce se va termina discuțiunea acestui proiect de lege. (Ilaritate).

*D. P. Poni*: Dacă 'mî dați voie să vă întreprup, vă pot spune că a fost dată, fiind-că cu câte-va linii mai sus d. Săulescu o citează exact.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu*: Aceasta e o alta, nu pentru construcțiunii, ci pentru numărul școalelor de creat.

*D. P. Poni*: D. Săulescu a avut'o în mână.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu*: Nu a avut'o; vă înșelați. Și apoi, în tot cazul, acea lucrare nu este lucrarea mea. Încă o dată, regret procedeul. Eū am găsit pe d. Paladi la minister, și nu am avut de cât să mă felicit de serviciile sale cât a lucrat cu mine în cele câte-va zile cât a stat.

Eū am debutat în minister prin faptul că am însărcinat tot pe d. Paladi să continue această lucrare statistică, prin faptul că am dat retribuțiunea necesară pentru această lucrare, 3.000 lei, și că am cerut Majestaței Sale să decoreze pe d. Paladi.

Acesta e debutul meu în minister.

În schimb nu am primit lucrarea completă de la d. Paladi. D-sa 'mî-a dat o statistică, iat'o, în privința numărului de școale. În tot cazul, nu am luat lucrarea aceasta drept definitivă, și

dovadă e că, atunci când m'am dus la Camera cu proiectul, am încercat să fac și o altă lucrare.

Al doilea, îmi trebuia lucrarea pentru localurile școlare: câte localuri ne trebuie și cât costă localurile? Am convingerea că lucrarea făcută de d. Paladi pentru 19 județe e o lucrare luxoasă și tîci nu m'am mulțumit pe dînsa, și atunci am zis: e un sistem mai simplu de a ști cât aŭ să ne coste clădirile școlare. Care e acest sistem? Am însărcinat serviciul arhitectonic, împreună cu inspectorii învățămîntului primar, să îmi facă planurile tipuri ale școalelor cu unul, cu două și cu trei învățători, cât se poate de economic. Și atunci serviciul nostru arhitectonic ne a arătat că poate să facă și cu mai puțin, ast-tel pentru școala cu un învățător 'mî-a arătat că poate să o facă cu 7.400 lei, cu două învățători cu 13.900 lei, iar cu trei învățători cu 17.500 lei. Făcînd media, avem 6.000 pe sala de studiu. Această medie ați luat'o și d-voastră în calculul care 'l-ați făcut.

*D. P. Poni*: E făcut de mult în minister, e din timpul d-lui Sturdza.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunei publice, Take Ionescu*: Știți că nu este tocmai așa, că s'aŭ construit școalele din fondul Stroiescu și aŭ costat mult mai mult.

Calculul era foarte simplu: să înmulțești cu 6.000 lei numărul învățătorilor dați de statistică. De sigur, nu poți să ceri nimănuî în starea de astă-zî să spună exact cât are să coste fie-care sală de studiu; ceea ce poți să faci este numai să ajungi la o medie aproximativă. Și aceasta am făcut'o. Căci cum am calculat? Am zis: sunt 7.516 învățători în 29 județe, câte o sală de om ar face 7.500 de săli de construit; dar cel puțin 500 din sălile de astă-zî sunt bune,



atunci rămân de zidit 7.000 de săli de studiu; am făcut calculul și am găsit anuitatea. Acest calcul este fără replică. Se poate ca în fapt să iasă mai puțin sau mai mult, lucrul nu e cu neputință, căci este foarte greu ca cine-va să fixeze cifrele, cu atât mai mult că are să le fixeze pe 15 ani d'arândul.

Mai era o lucrare de făcut. Indată ce știam cât aș să coste clădirile învățământului primar, voiam să știu și ce resurse sunt posibile, și atunci am făcut altă statistică: cari sunt resursele comunelor și județelor noastre? Ce resurse aș ele din accise, ce din venituri directe, cât cheltuesc cu biserica, cât cheltuesc cu școala. Tabloul e foarte interesant.

*D. Dim. Sturdza:* Dar noi nu 'l cunoaștem; s'a ținut secret.

*D. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Take Ionescu:* Iată'l pentru comunele rurale:

«Venituri 14.900.000, din cari 5.337.000 din contribuțiuni directe și 5.735.000 din accise. Cheltueli cu biserica 1.161.000, cu școala 1.371.000, din cari subvenții la învățatori lei 708.000, cheltueli cu servitorul școlii 201.000 lei și cu materialul școlii lei 498.000.»

Iată acum și pentru comunele urbane aci două tablouri, comune urbane reședințe de județe și nereședințe de județe.

Cele reședințe de județe aș:

«Venituri 24.760.000, din cari cheltuesc cu biserica 344.000 lei, și cu școala 541.000 lei.»

Și cele nereședințe de județ aș venit de: «2.823.000 lei, din cari cheltuesc cu biserica 129.471 lei, și cu școala 122.377 lei.»

Iar județele aș un venit de 11.620.000 lei, din cari cheltuesc cu școlile 1.195.000 lei, adică aproape un milion două-sute de mii lei.

Atunci, d-lor, 'mî-am zis : iată niște resurse disponibile ; de aceste resurse trebuie să usez.

Sunt aci milioane ce se cheltuesc cu școala și pe cari nu le pot neglige. Deja județele cheltuesc 1.200.000 lei pe an. Dacă le pun sarcina construirii localurilor școalelor primare rurale și le dau dreptul de a pune și ele anuitatea în comptul comunelor, totuși ele vor putea să scutească de anuitate comunele sêrace fără a se încărcă prea greū. Și o vor putea când se vede că azi județele cheltuesc deja 1.200.000 lei pe an.

De aceea am hotărît că cele 32 de județe vor construi localurile în socoteala comunelor.

Puteam să merg mai departe pentru construcțiunile școlare.

E adevêrat că ideea mea primitivă fusese alta ; atunci când m'am consultat cu colegiî mei, ideea mea fusese ca cheltuiala să o suporte tot comunele, dar să facem în București o casă centrală de construcțiuni școlare primare rurale, care să se împrumute pe garanția Statului, să construiască toate școalele rurale și să pună anuitățile în sarcina comunelor respective.

La aceasta 'mi s'aũ făcut două obiecțiuni. Cea d'ântêiũ obiecțiune a fost imensa dificultate de a putea să se administreze din București, din o casă centrală, construcțiunile răspândite pe toată suprafața țerei, căci dacă ar fi fost vorba să se lucreze pe județe, ar fi fost o ceartă nesfârșită cu care județ să se înceapă.

Al douilea, 'mi s'a împrôspetat obiceiul pãmântului, obiceiũ foarte vechiũ, că, ori de câte ori se datorește de o comună ceva la Stat, încep imediat rugăciuni ca să nu mai plătească, și la urmă vine și proiectul de lege prin care comuna se scutește, pe când datoria către județ este mai aspră și comuna e silită să o plătească.

Iată cele două considerațiuni cari m'au făcut să renunț la ideea mea primitivă și să dau și execuțiunea școalelor în mâna județelor.

Dar pot județele să o facă, ziceți d-voastre? De ce nu? Apoi pe de o parte strigăm neconținut pentru descentralizare, să nu se mai facă nimic de la centru, și pe de altă parte când se cere ca, în loc de la București să se facă construcțiunea a 8.000 sale de clasă, să se împartă în 32 de centruri ca să se dea ocaziune de activitate și acestor corpuri județiane, se schimbă socoteala? Pentru ce? Acum d. Poni măi zice: ai pus ca anuitatea să se plătească în 15 ani.

Ei, aci se înșeală absolut d. Poni, pentru că nu zice nicăieri proiectul de lege aceasta. A citit art. 87; dar acest articol este o măsură specială pentru județele cari nu vor să se împrumute; pentru acele județe un fel de pedeapsă. Lor li se înscrie de Stat în bugetele lor a 15-a parte din suma necesară, fără ca să zică nicăieri proiectul de lege că și dênsele, și județele cele vinovate, au dreptul să facă același lucru cu comunele; din contra, legea zice că județele vor înscrie în bugetul comunelor anuitatea plătită de Stat, și cum Statul se împrumută pe cel puțin 40 ani, tot așa se va înscrie și în bugetul comunelor: anuitatea se va repartisa pe 40 ani.

Dar ziceți d-voastră: casa de depuneri nu împrumută de cât pe 15 ani.

Ei bine, v'ați închipuit d-voastră că noi vom veni numai cu proiectul de lege al învățământului ca să regulăm această parte financiară? Dar nici nu ne gândim numai la casa de depuneri, și de aceea am pus în lege că județele se vor împrumuta *la case particulare, sau la casa de depuneri*, pentru că trebuie să regulăm o dată această

cestiune a împrumuturilor județiane necesare, d-lor, nu numai pentru școale, ci și pentru alte edificii: pentru casărmi, palate administrative, etc. Județele vor trebui să se împrumute, și în starea de astăzi nici comunele, nici județele nu găsesc să se împrumute. Ei bine, fără a voi să fiu indiscret, pot să vă spun că colegul meu de la finance este în prepararea unui sistem pentru a fonda o casă care să împrumute pe comune și pe județe în condițiuni ușoare. <sup>1)</sup>

Cu aceste explicațiuni cred, d-lor, că am terminat cu construcțiunile.

Trec la cestiunea învățătorilor.

D. Poni ne spune: nu vor putea comunele să plătească partea lor contributivă.

D-lor, am spus și adineaori: dar Statul oare va putea? Apoi dacă este vorba să calculăm numai pe forțele actuale, nu vor putea comunele, nu va putea nici Statul, căci nici Statul nu poate de odată să dea milioanele pe cari le cerem noi. Așa fiind, ideea de a face și pe comune să contribuiască la aceasta are într'însa ceva nedrept? De sigur nu.

Dar, ziceți d-voastră: e imposibil în practica financiară a comunelor. Dacă este așa, un lucru mă miră: cum se face că astăzi în unele județe aproape jumătate învățătorii sunt plătiți de comune? Și cum unele comune mai harnice, mai gospodare, sau mai abandonate de reprezentanții lor astăzi au plătit și plătesc pe învățători pe d'a'ntregul? Foarte prost, în adevăr, și puțin, dar 'i-au plătit.

Ved însă de acum obiecțiunea ce o să'mi faceți, obiecțiune pe care a făcut'o d. Poni și în discuția generală, aducând de exemplu Italia.

1) Această lege s'a făcut în anul 1900 de către d. Take Ionescu.



Apoi dacă proiectul de lege ar zice că învățătorul are să se ducă să și ia banii de la casa comunei, ați avea dreptate; învățământul ar suferi prin faptul că învățătorul, fiind silit să și primească leafa de la comună, și comuna adesea ne având de unde să îl plătească de multe ori învățătorul n'ar mai da pe la școală. Legea însă nu zice așa; legea spune că comunele au să 'mi dea mie, fiscalului, această subvențiune, și eu voi plăti pe învățător; iar când comuna nu va plăti la vreme, învățătorul n'are ce suferi din aceasta, pentru că el se presintă la casa Statului ca să 'i plătească, și Statul îl plătește. Așa că, din punctul de vedere al învățământului, acest articol nu are nici un interes, este mai mult o cestiune de finance pentru gospodăria generală a budgetului Statului de cât o cestiune care se leagă de succesul său nesuccesul învățământului.

Măi este o ultimă socoteală, despre care s'a vorbit și pe care mărturisesc că n'am făcut'o.

Mă întreba d. Poni: de ce n'am adus aci calculul și n'am spus cât ar costa aceste clădiri pe fie-care comună în parte, și ce școale vor trebui în fie-care comună. Să vă spun, d-lor, de ce nu 'l-am adus și acest calcul, care, de altmintrelea, am pus să se facă și imediat ce se va termina îl voi aduce.

D. Poni își poate închipui lesne că nu eu am adunat cifrele din comună în comună. De aceea, când d-sa a criticat cifrele mele, și a dat nu numai un alt înțeles art. 81, dar și alte cifre, foarte respectuos pentru cifrele pe cari 'mi le a prezentat d-sa în contra a lor mele, afară de acele pe cari le a rostogolit, am zis: nu pot să nu fac o revisuire a cifrelor mele; și chiar din momentul în care a vorbit d. Poni, am însărcinat pe capul biurolui statistic al ministerului

să revisuiască pagină cu pagină toate cifrele și, când voiți termina și aceasta, vă voiți da nu numai lucrarea revisuită, dar și lucrarea cea d'ânteiu, lucrare care a fost făcută sub direcțiunea d-lui Stefan Mihăilescu.

Încă o dată, însă, nu e personal am adunat aceste cifre, căci eu am făcut doar o socoteală de probă ca să 'mă dau seama de cât ar costa o școală cu 1, cu 2 și cu 3 învățători, și, din momentul ce am avut o idee generală, am făcut o socoteală generală pentru toată țara. Ei bine, nu puteți să 'mă pretindeți mie a face socoteală pentru fie-care comună, adică comună cu comună și școală cu școală.

Cu toate acestea am cerut să mi se dea o nouă lucrare în acest sens, ca să ved întru cât cifrele pe cari le am acum sunt exacte sau nu, și dacă sunt neexactități să ved întru cât acele neexactități se pot număra între acele cari sunt de natură a schimba fisionomia cifrelor sau sunt neexactități cari nu pot număra când e vorba de a schimba marile principii ale legii.

Din toate criticele d-voastre, d-lor, una singură a fost care m'a făcut să mă gândesc. Mai înteiu modul de redactare al aliniatului înteiu din articolul acesta, în care recunosc că era mult mai bine să se zică: «*în comunele rurale Statul plătește primul învățător din fie-care școală*».

Acesta a fost și gândul meu; vă rog să vedeți discursul meu de la Cameră în care explic, când e vorba de plata învățătorului, că Statul va plăti pe cel d'ânteiu și jumătate pe cel de al douilea, iar comuna va plăti numai jumătate pe cel d'al douilea, al treilea, etc.

Dar nu este vorba de gândul meu, va zice d. Poni, este vorba de textul legii și el trebuie să fie precis.

Aveți dreptate, și atât aveți dreptate în cât eram hotărît să propun singur un amendament încă din ziua d'ânteiu pentru îndreptarea acestui articol.

Să vă spun însă ce m'a împedat de a o face. Partea relativă la întreținerea învățământului primar rural cine nu înțelege că nu se poate aplica de cât la 1 Aprilie 1894, căci acum bugetele Statului și ale comunelor sunt deja făcute. Ei bine, până atunci voiū avea tot timpul să fac un al douilea studiū pe care nu l-am făcut.

În adevăr, am convingerea deplină că acest articol la generalitatea comunelor din țară se poate aplica și e bine să se aplice așa cum este el redactat; dar vine partea a doua: în casurile speciale când unele comune n'ar putea să plătească și am fi poate nevoiți să lăsăm pentru ele ca partea contributivă să fie mai mică de cât jumătatea salariului învățătorului al douilea și al treilea, cum să facem? Aci îmi venise ideea înteiū ca pe comunele sêrace să le oblig a contribui numai cu un sfert; dar m'î-am zis: aceasta iarăși este fantasis, căci examinarea bugetelor comunale din țară, comună cu comună, n'am făcut-o; am examinat situațiunea în țara întregă, cum v'am arătat adineaori, atât pentru comunele rurale, cât și pentru cele urbane; dar examinarea particulară la fie-care comună n'am făcut-o și tocmai ca să pot face această examinare, și cu puțința, prin urmare, de a modifica la toamnă un articol,—căci de un singur articol este vorba, art. 81,—n'am pus nici un amendament azi, și de aceea rog și pe onor. Senat să respingă amendamentele ce s'aū propus, cu siguranța că acest studiū îl voiū face, și dacă voiū căpeta convingerea că în adevăr pentru unele comune rurale trebuie proporția redusă sau chiar

desființată, nu voiū avea nici odată falsul amor propriū să nu vĕ propun una ca aceasta.

Dar atunci ați putea să 'mī ziceți: la ce atata zor? Să lăsăm legea până la toamnă.

Ei, să vĕ spun zorul:

Mai înteiū este nevoie să se spargă o dată reaua legendă a lezei învățământului; și, dacă se sparge cu toporul meu său cu toporul altuia, cuget prea mult ca să nu știū că este un simplu hasard.

Al douilea, d-lor, în această lege sunt de sigur lucruri cari trebuiesc aplicate înainte de 1 Aprilie 1894.

Dacă n'ar fi de cât modul de recrutare al corpului didactic, dacă n'ar fi de cât noua organizare a școalelor normale, dacă n'ar fi de cât toate aceste lucruri, dacă n'ar fi de cât posibilitatea pentru ministru ca să prepare regulamentele și programele și ca să se poată aplica legea în realitate, iar nu numai prin proclamarea ei, și tot cred că ar fi o pagubă, o risipă a vremei țerei dacă, pentru un singur articol de schimbat, și 'mi se pare lucrul cam problematic, am amâna legea. De aceea, dar, rog pe onor. Senat să primească și acest articol nemodificat, căci este evident că cu această lege facem un pas înainte, și 'l facem, d-lor, atât de mare pe cât în conștiința mea, drept vĕ spun, am intențiunea să 'l fac! Dacă legea n'a ieșit mai bună, este că n'am putut s'o facem mai bună, căci am avut dorința deplină s'o facem bună. Lucrurile rele se pot îndrepta și, dacă vor fi rele de îndreptat în lege, le veți îndrepta mai târziu; căci credeți-mă, d-lor, nu este cu puțință ca o lege care organizează învățământul primar, când se va freca de fapte, să nu aibă nevoie de oare-cari modificări pe ici pe colea.



Acela este om cu minte, care, când s'ar convinge că este nevoie de unele amendamente de făcut în lege, să nu se dea în lături de a le introduce el însuși, iar nu să țină la gloria deșartă și copilărească de a lăsa întreagă și neatinsă opera lui.

Cu această ocaziune, d-lor, să'mi dați voie să aduc majorității mulțumirile mele cele mai viui pentru concursul pe care și în sesiunea trecută și în această sesiune 'mi 'l-a dat. Și 'mi 'l-ați dat, d-lor, cum se zice, cam pe credit, căci nu făcusem nici o dovadă că pot să administrez cum se cuvine însemnatul departament pe care încrederea d-voastre 'mi 'l-a dat. Acum, d-lor, cred că această încredere o merit, căci prin o muncă asiduă, și nu cu ușurință, am căutat s'o merit.

Eū, încă o dată, vă mulțumesc. (Aplause viui).

**Notă.**— În urma acestei discuții Senatul votează atât art. 81 cât și cele-lalte articole, iar legea în total se admite cu 59 voturi pentru și 1 contra.

## POST-SCRIPTUM

---

Vedând proporțiile ce lea vol. II, — în care se publică discursurile politice ale d-lui Take Ionescu, rostite în Cameră și Senat, numai ca ministru, și încă nici acelea toate, între anii 1892-1895 — am decis să despart acest volum în două părți: Partea I-a coprinde primele discursuri din anii 1892-93, cele mai multe rostite cu ocazia diverselor legi de organizare a învățământului, culminând cu cele două mari legi de reformă: cea a învățământului primar și cea a clerului mirean și seminariilor.

În partea II-a a acestuiași volum, care este aproape gata, se vor publica restul discursurilor rostite până la 1895, într'un volum de peste 30 coale.

Această despărțire a fost indicată pe de-o parte prin faptul că aci se demarcă prima epocă mare în activitatea ministerială a d-lui Take Ionescu, cât și prin înlesnirea cu care s'a putut opera mai ușor această scindare din punctul de vedere al tiparului.

Volumele al III-lea și al IV-lea, care copriind: primul, activitatea din «Opozițiunea» de la 1896—99 și secundul pe cea din guvernul de 15 luni pur conservator de la 1899-90r — precum și discursurile parlamentare din sesiunea ultimă a Camerei conservatoare, împreună cu alte câte-va discursuri extra-parlamentare rostite în diverse ocațiuni la București, Iași, Craiova, etc., — toate acestea sunt sub presă, și în curând vor fi puse

## II

la dispoziția publicului și a numeroșilor amici și admiratori ai celui mai fecund și mai apreciat talent din generația noastră.

Așezarea discursurilor pe materii, pe cât posibil, resumarea și adnotarea lor, formatul și chiar alegerea caracterelor precum și ortografia, sunt cele pe care le am găsit adoptate pentru primul volum (1888-1892).

Mie nu-mi aparține de cât osteneala procurării materialului și supravegherea tiparului, pentru care cer cu anticipație indulgență cititorului și iertare autorului pentru ori-ce *trădare* s'ar fi comis, de către discursurile tipărite față de cele rostite.

CRISTU S. N.

BIBLIOTECA CENTRALĂ  
UNIVERSITĂȚII  
SUOUREȘTI

# TABLA DE MATERII

## PARTEA I-A

	Pag.
18 <sup>1)</sup> <i>Venirea la putere a partidului conservator</i> (răspuns la Mesaj în Cameră) . . . . .	3
<i>Diferite legi relative la învățămînt :</i>	
19. Legea pentru organizarea administrațiunei centrale a Ministerului cultelor și instrucțiunei publice (la Senat) . . . . .	16
20. Legea pentru organizarea administrațiunei centrale a ministerului cultelor și instrucțiunei publice (la Cameră) . . . . .	43
21. Numirea profesorilor de la facultatea de teologie . . . . .	53
22. Legea pentru monumentele istorice . . . . .	68
23. " " punerea în retragere a profesorilor (la Cameră) . . . . .	75
24. Legea pentru punerea în retragere a profesorilor (la Senat). . . . .	101
25. " " gradațiunea profesorilor . . . . .	92
<i>Diferite alte legi și interpelări :</i>	
26. Legea pentru <i>Creditul Agricol</i> . . . . .	111
27. <i>Programul partidelor</i> (chestie personală) . . . . .	121
28. <i>Dotăția Prințului Ferdinand</i> . . . . .	130
29. <i>Căsătoria</i> " " . . . . .	138
30. <i>Programul partidului liberal</i> (răspuns la Mesaj în Cameră). . . . .	151
31. <i>Programul guvernului</i> (răspuns la Mesaj în Senat). . . . .	164

1) Aceste cifre arată numerotația discursurilor, începînd de la volumul I-ii.



## IV

### *Legea clerului mirean și seminariilor (in Cameră):*

32. Chestia prealabilă . . . . .	173
33. Discuția generală . . . . .	178
34. Discuția pe articole: . . . . .	212
35. " " " O chestie personală cu d. N. Fleva . . . . .	215
36. " " " Un răspuns d-lui C. Stoicescu . . . . .	226
37. " " " " " d-lor N. Fleva și Gr. Păucescu . . . . .	235

### *Legea clerului mirean și seminariilor (in Senat):*

38. Chestia prealabilă . . . . .	246
39. Discuția generală . . . . .	251
40. Legea clerului mirean din nou la Cameră . . . . .	295

### *Diferite alte legi și interpelări relative la învățămînt:*

41. Modificarea legii sfintului Sinod . . . . .	298
42. O interpelare a d-lui Dobrescu-Prahova . . . . .	309
43. Chestia taxei elevilor străini . . . . .	315
44. Transformarea unor școli de fete . . . . .	326

### *Legea asupra învățămîntului primar (in Cameră):*

45. Discuția generală . . . . .	334
46. " pe articole . . . . .	357

### *Legea asupra învățămîntului primar (in Senat):*

47. Discuția generală . . . . .	364
48. Răspuns d-lui G. Panu . . . . .	396
49. Discuția pe articole: Recrutarea corpului didactic . . . . .	408
50. " " " Răspuns d-lui Șendrea . . . . .	412
51. " " " Chestiunea clădirilor școlare . . . . .	417
Post-scriptum. . . . .	I—II



BIBLIOTECA CENTRALĂ  
UNIVERSITATEA  
BUCUREȘTI

